

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

PARAPATICS ANDREA

**FIATALOK NYELVI MENTALITÁSA ÉS
A SZLENG**

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola
A doktori iskola vezetője: Dr. Bárdosi Vilmos CSc.

Magyar nyelvészet doktori program
Programvezető: Dr. Tolcsvai Nagy Gábor MHAS

A bizottság tagjai:

A bizottság elnöke:	Dr. Szathmári István DSc
A hivatalosan felkért bírálók:	Dr. Balázs Géza CSc Dr. Heltainé Dr. Nagy Erzsébet CSc
A bizottság titkára:	Dr. Minya Károly PhD
A bizottsági további tagjai:	Dr. Korompay Klára CSc Dr. Menyhárt József PhD (póttag) Dr. Presinszky Károly PhD (póttag)
Témavezető:	Dr. Kiss Jenő MHAS

Budapest
2013

Nagyszüleimnek és szüleimnek.

„Kijelentem, hogy a dolgozat saját munkám eredménye.”

Parapatics Andrea

2013. április 8.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	7
2. Célok, hipotézisek.....	10
3. Szakirodalmi áttekintés.....	12
3.1. A szleng mint nyelvi és társadalmi jelenség.....	12
3.1.1. Bevezetés.....	12
3.1.2. Terminusok a történetiség tükrében.....	13
3.1.3. A szleng alapvető és további funkciói.....	19
3.1.4. A szleng nyelvi és társadalmi beágyazottságáról.....	22
3.1.5. Általános attitűdök a szlengről.....	24
3.1.6. Összefoglalás.....	26
3.2. A szleng a fiatalok nyelvhasználatában a közoktatás szemszögéből	27
3.2.1. A szleng terjedése és terjedésének hatásai.....	27
3.2.2. A szociolingvisztikai szemlélet az oktatásban. A nyelvi tudat.....	30
3.3. A nyelvi attitűdök vizsgálata.....	32
3.3.1. Az attitűd a nyelvtudományban.....	32
3.3.2. Az attitűdök és kutatásuk jelentősége.....	34
3.3.3. A nyelvi attitűdök kutatásának lehetőségei.....	36
4. Kutatási és anyaggyűjtési módszerek.....	37
4.1. Mintavétel.....	37
4.1.1. Az alapsokaság.....	37
4.1.2. A rétegzettség szempontjai.....	38
4.2. A vizsgálat módszerei.....	41
4.2.1. Bevezetés.....	41
4.2.2. A kutatás elsődleges adatgyűjtési módszere: a kérdőív.	41
4.2.3. Kiegészítő módszerek.....	42
4.2.4. Az adatok megbízhatóságáról.....	43
5. A vizsgálat leírása.....	46
5.1. A kutatás fő alanyai: a középiskolás tanulók.....	46
5.1.1. A fiatalok és a nyelvi reflexió.....	46
5.1.2. A serdülők lélektana és a szleng.....	46
5.2. A magyarországi vizsgálat.....	50
5.3. A szleng a nyelvtankönyvekben.....	51
5.3.1. Bevezetés.....	51
5.3.2. A szleng témaköre korábbi nyelvtankönyveinkben.....	52
5.3.3. A szleng a hivatalosan tankönyvvé nyilvánított munkákban.....	58
5.3.4. Összegzés.....	60

6.	Eredmények.....	61
6.1.	A szleng adatközlői meghatározásairól.....	61
6.2.	A szleng funkcióiról a tanulók válaszainak a tükrében.....	63
6.2.1.	Egyetemes és történelemfüggő funkciók.....	63
6.2.2.	Állandóság és változás.....	64
6.2.3.	Személyészleléstől függő funkciótulajdonítás	79
6.2.4.	Összefoglalás.....	83
6.3.	A szleng előnyei és hátrányai az adatközlők használatában.....	84
6.3.1.	Attitűdök és motivációk.....	84
6.3.2.	A szleng mint kommunikációs akadály.....	87
6.3.3.	A nyelvhasználati helyénvalóságról: az adatközlők beszámolóit.....	90
6.3.4.	A szerkesztéstudás és a közléstudás hiányosságai a gyakorlatban.....	91
6.3.5.	Összefoglalás.....	94
6.4.	Attitűdök és elvárások a magyar nyelvi órán.....	95
6.4.1.	A pedagógusok mint a köznyelv és az attitűdök közvetítői.....	95
6.4.2.	A szleng elutasítása.....	96
6.4.3.	Aurea mediocritas.....	98
6.4.4.	Szleng és tolerancia.....	100
6.4.5.	Összefoglalás.....	103
6.5.	Az attitűdök és a használat nemi különbségeiről.....	105
6.5.1.	Elméleti alapvetés.....	105
6.5.2.	A leszokás motivációinak nemi különbségei.....	107
6.5.3.	A szülői minta szerepéről.....	109
6.5.4.	Különbségek a gyakorlatban.....	111
6.5.5.	Következtetések.....	114
7.	Kiegészítő kutatások.....	117
7.1.	Falusi adatközlők a szlengről.....	117
7.1.1.	A falu normáinak változása és a szleng	117
7.1.2.	Vizsgálati lehetőségek és módszerek.....	118
7.1.3.	A vizsgálat célja.....	120
7.1.4.	Eredmények.....	122
7.1.5.	Következtetések.....	127
7.2.	Határon túli fiatalok a szlengről.....	128
8.	Nyelvi mentalitásbeli kérdések a kutatási eredmények tükrében.....	132
8.1.	A szleng térnyerése mint nyelvhasználati változás.....	132
8.1.1.	A nyelvi helyesség kérdése a nyelv változatossága szempontjából.....	132
8.1.2.	Értékválság és bizonytalanság.....	134
8.1.3.	Normaváltás az ezredfordulón.....	137
8.2.	Nyelvi mentalitás és szleng a XXI. században.....	141
8.2.1.	Az idősebb nemzedékek és a szleng.....	141
8.2.2.	A média nyelvhasználata és a tanulók véleménye.....	146
8.2.3.	Kompetenciahiba vagy normatolerancia?.....	154

9.	Összegzés	160
10.	A hivatkozott irodalom	163
11.	Függelék	178
	11.1. Az ábrák, képek és táblázatok jegyzéke.....	178
	11.2. A magyarországi középiskolások kérdőíve.....	180
	11.3. A határon túli középiskolások kérdőíve.....	181
	11.4. Mutatvány a kitöltött kérdőívekből.....	182
	11.5. Mutatvány a lejegyzett interjúkból.....	183

1. Bevezetés

A dolgozat a mai magyar nyelvhasználat egyre látványosabban megnyilvánuló, sajátos nyelvi és társadalmi kérdésével foglalkozik: azzal, hogy a felnövekvő nemzedék tagjai, az elkövetkező évtizedek felnőttjei milyen nyelvi attitűdökkel viseltetnek az idők során változatos szerepköröket betöltő, nemcsak szókészletét, hanem nyelvrendszeri helyzetét és stílusát tekintve is állandóan módosuló szleng iránt, hogy ez milyen hatással van az őket körülvevő és nevelő idősebbek, tehát a szélesebb magyar beszélőközösség nyelvi mentalitására és fordítva, s hogy mindez milyen nyelvi és társadalmi változásokról tanúskodik.

Egyetemi tanulmányaim kezdetétől fogva érdeklődtem a szleng számos oldala – szókészlete, a szókincs bővülésének változatos és kreatív módjai, története, funkciói és stilisztikája iránt –, majd gyakorló középiskolai magyartanárként a tanulók feleleteiben, dolgozataiban és a pedagógusaikkal folytatott beszélgetésekben észlelt szlengszavak a nyelvi alkalmazkodás, a nyelvhasználati helyénvalóság, illetve a kommunikációs kompetencia anyanyelv-pedagógiai kérdései felé irányítottak. Szociolingvisztikai tanulmányaim és az Új magyar nyelvjárási atlasz projekt nyelvi attitűdökre is hangsúlyt fektető gyűjtőmunkálatai (ismertetését l. alább) pedig a téma megközelítésének egy újabb lehetőségére hívták fel figyelmemet. Nevezetesen arra, hogy az egyre több beszédhelyzetben válogatás nélkül megjelenő szlenghasználat nem tulajdonítható egyszerűen a „mai fiatalok” nyegle magatartásának, nyelvi, kommunikációs és metanyelvi kompetenciájuk hiányosságainak. Amikor egy fiatal formálisabb nyelvhasználati szintéren is szlengszót használ, nem egyszerűen „kicsúszik” a száján, különösen nem az írott, tehát tervezett szövegalkotás során. Nem jelenthetjük ki, hogy minden – az idősebbek értelmezésében – szituációt tévesztett szóhasználat oka a szerkesztés- és közléstudásbeli képességek hiánya. S ha nem az, akkor mi? A megkérdezett tanulók válaszainak mélyreható elemzése, saját tanítványaim folyamatos részt vevő megfigyelése, s az őket körülvevő és formáló társadalmi folyamatok megismerése arra engednek következtetni, hogy „hibák” sokasága helyett sokkal inkább nyelvhasználati változásnak, ezzel párhuzamosan a nyelvi mentalitás módosulásának lehetünk szem- és fültanúi. A változásokat pedig közismerten előszeretettel értékeli negatívan a laikus lélek és agy. A kutatás eredményeinek előzetes megismerése helyett

egyelőre gondoljunk csupán a hagyományos társadalmi és nyelvi normák lazulására, amely az élet bármely területén érzékeltetheti hatását (a családban, az iskolában, a médiában stb.), a felnőtt → gyermek irányú másodlagos szocializáció megfordulására (l. digitális bevándorló ← digitális bennszülött), a hagyományok háttérbe szorulására, a familiáris és további szociális hálók gyengülésére. S a felsoroltak egyik legékezebb szemléltetője a társadalom jelenségeire és változásaira mindig is különös gyorsasággal reagáló szleng.

Ezek fényében a dolgozat eleje részletesen körüljárja a szleng és a nyelvi attitűd fogalmát. Az eltérő meghatározásokhoz, megközelítésekhez és hozzáállásokhoz vezető terminológiai kérdéseket a szleng történetén keresztül mutatja be, mibenlétéhez pedig a szakirodalmi hagyománynak megfelelően a funkciók ismertetésével közelít. Külön kitérek a szleng esetén elengedhetetlen társadalmi beágyazottságra, illetve a vele kapcsolatos általános hozzáállásra, valamint a közoktatást illető kérdésekre is, szót ejtve a szociolingvisztikai szemlélet meggyökerezéséről az anyanyelvi nevelésben. A fiatalok nyelvi attitűdjeire vonatkozó következtetések alapját az ország háromszázhusz tanulójától kérdőív segítségével gyűjtött objektív és szubjektív nyelvi adatok képezik, amelyek megbízhatóságát további kiegészítő módszerek hivatottak biztosítani. A dolgozat nemcsak az adatgyűjtés módszereit ismerteti, hanem a fiatalok lélektanáról is szól, amely fontos adalékként szolgál a szleng térnyerése, illetőleg a köznyelv „szlengesedése” okainak megismeréséhez. Egy a kutatáshoz szorosan nem tartozó előzetes vizsgálat eredményeinek közlése azt is bemutatja, hogy milyen tankönyvi ismeretek befolyásolhatják a pedagógusokat és a tanulókat a véleményalkotásban a szlengről, mennyire képes tudatosítani a nyelvtanórán megszerezhető ismeret a diákokban az általuk ténylegesen alkalmazott szavak, kifejezések, valamint nyelvi viselkedésük megítélését.

A tanulók válaszait nemcsak diagramokon ábrázolt százalékos adatok formájában mutatom be. Az értelmezés fontos része az adatközlői idézetek közlése is, amelyek szó szerinti hasonlóságaikkal egyrészt megerősítik a zárt végű kérdésekre adott válaszok hitelességét, másrészt bizonyítják, hogy az eredmények nem ad hoc jellegűek, hanem a korcsoport teljes magyarországi közösségének nyelvi mentalitásáról árulkodnak. Az, hogy a fiatalok saját bevallásuk szerint mire és hogyan használják a szlenget, észlelik-e annak előnyeit és hátrányait, s ezzel együtt miként viszonyulnak hozzá, továbbá az,

hogy az őket nevelő pedagógusoktól milyen hozzáállást várnak el, csupán annak a jéghegynek a csúcsát jelzik, amelyet a többség problémaként érzékel, s amelynek mélyebb rétegeiről a bevezető sorok elején szóltam.

A következtetésekhez két további, egyelőre csupán kiegészítő kutatás eredményei is hozzájárulnak. Ezek egyúttal felhívják a figyelmet az eddig részletesen nem vizsgált területek jelentőségére is, és kijelölik a kutatás folytatásának két lehetséges irányát, amely szerepel is későbbi terveim között. Ez a két terület: a határon túli magyar fiatalok, valamint a falusi, idősebb korosztályokba tartozó adatközlők attitűdjeinek megismerése a szlengről. A külső régiókban elszigeteltebb közösségekben élő magyar középiskolások esetén a szleng választása a regionális nyelvváltozatok rovására a kisebbségi kétnyelvűségi helyzetből adódóan sajátos következményekkel járhat. Ennek érzékelése is oka lehet annak, hogy a Magyarországon megfigyelhető nyelvhasználati változások „megszelídülve”, illetőleg fáziskéséssel jutnak el oda. Ennek megfigyelése és a különböző nemzedékeket képviselő beszélőkkel készített interjúk értelmezése segít ábrázolni azt a folyamatot, amelynek aktuális végpontját a fiatalok nyelvi mentalitása jelenti. A jelenség társadalmi összefüggéseiről a dolgozat végén szólok részletesen.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Kiss Jenő tanár úrnak az éveken át türelemmel és töretlen energiával adott tanácsaiért, lelkesítő szavaiért, emberi és kutatói útmutatásáért. Köszönöm az ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet számos oktatójának és munkatársának értékes és a kutatásra ösztönző megjegyzéseit, különösképpen Korompay Klárának, Zelliger Erzsébetnek, Farkas Tamásnak, Pusztai Ferencnek és Szathmári Istvánnak, továbbá Varga Tibornének, a tapolcai Batsányi János Gimnázium és Kollégium igazgatójának, hogy engedményeivel lehetőséget adott a doktori képzés munka melletti elvégzésére és a disszertáció megírására. Köszönöm előopponenseimnek: Balázs Gézának és Presinszky Károlynak a műhelyvitán elhangzott előrevivő javaslataikat, amelyeket a dolgozat adott pontjain fel is használtam.

Hálásan köszönöm családom minden tagjának a türelmes, megértő és minden tekintetben segítő támogatást.

2. Célok, hipotézisek

A dolgozatnak nem célja a szleng szakirodalmi meghatározásainak megújítása, sem „egymondatos” definíció formájában, sem az adatközlők erre vonatkozó véleményének ismertetésével. A téma hosszabb körülménye az elméleti bevezetőben a továbbiakban tárgyalatokhoz ad hivatkozási alapot, s a tanulókat is csupán azért kérdeztem meg róla, hogy megtudjam, miről mondanak véleményt a kérdőív további pontjain, ezzel elkerülve az esetlegesen félrevezető válaszok felhasználásának hibáját.

A kutatás alapvető hipotézise, hogy a többség által problémaként, a fiatalok közlésbeli képességeinek hiányosságaként értelmezett szlengesedési folyamat nem pusztán és nem minden esetben az, hanem olyan társadalmi változások leképeződése a nyelvhasználatban, mint a család és további kisebb-nagyobb közösségek kapcsolatainak gyengülése, a hagyományos értékek válsága, a stabil viszonyítási pontok, mércék és normák, az értéktulajdonítás bizonytalanná válása, a szocializáció irányának kölcsönössé válása, illetve megfordulása a másodlagos szocializációban. Alapvető funkcióinál fogva a szleng mindig is rendkívüli gyorsasággal és könnyedséggel válaszolt a társadalom változásaira, kihívásaira, mint amilyenek a fenti folyamatok is. A fiatalok nyelvi attitűdjeinek és nyelvhasználati szokásainak a megismerésével az a célom, hogy bebizonyítsam: nem minden tanulótól idegen a nyelvhasználati helyénvalóság fogalma és a nyelvi alkalmazkodás képessége, aki ezzel kapcsolatos „hibát” követ el szóbeli vagy írott megnyilvánulásaiban. Csupán arról van szó, hogy számos szlengszó esetén a szüleitől, tanáraitól és a médiából kapott minta miatt egyrészt mást gondol a megfelelő – nem megfelelő viselkedés határaitól, másrészt az adott szavak, kifejezések idősebbek szerinti stílusértékéről, ami a beszélőközösség nyelvi mentalitásának módosulását is jelzi.

Ezzel kapcsolatos további feltételezéseim a következők:

- 1) A mai kor fiataljainak gyakorlatában kevésbé játszik szerepet a szleng lázadó funkciója, a használat oka sokkal inkább a pusztán megszokás.
- 2) A szleng létezését egyértelműen jónak tartják, nem kívánnak róla leszokni azzal együtt sem, hogy használata okozott már nekik kellemetlenséget.
- 3) Mindezeket illetően területi eltéréseket nem, életkorit és nemit viszont már megkülönböztethetünk: az idősebb tanulók nyelvi tudata fejlettebb (pl. válaszaik

kevésbé kisarkítottak, sikeresebbek a nyelvi alkalmazkodásban), mint a fiatalabb adatközlőké, illetőleg a lányok jobban igyekeznek és képesek is kerülni a szleng használatát, mint a fiúk.

4) Főként szüleiktől, de kisebb részben tanáraiktól is hallanak szlenget, amit pozitívan értékelnek, sőt el is várnak.

5) A határon túli fiatalok a magyarországiakhoz hasonlóan kedvelik a szlenget, de kevésbé használják azt. Szüleiktől és tanáraiktól általában nem is hallanak ilyet, és el se várják tőlük.

6) Kedvelik a médiában hallott szlenget, a politikusokét viszont nem.

7) A szülői, nagyszülői korosztályba tartozó falusi adatközlők nem kedvelik, ha ilyet hallanak gyermekeiktől, unokáiktól vagy a falubeli fiataloktól, de néhány szót eltanultak és használnak.

E feltételezések alapján, valamint igazolódásáról vagy cáfolatáról az azokat tárgyaló fejezetekben szólok, ezeken keresztül az alapvető hipotézis létjogosultságáról pedig a dolgozat végi fejezetben és összegzésben.

A téma összetettsége miatt a szleng számos kapcsolódó kérdéskörével is érdemes lenne foglalkozni, így például a szleng egyetemességével, hogy a társadalmi fejlődés mely fokán jelenik meg a szleng, hogy milyen kapcsolatban áll a kultúrával, a hagyományokkal, a standarddal, a nyelvi újítással és az infokommunikációs eszközökkel, hogy milyen mértékben felelőse a nyelvi közlések félreértésének, vagy azzal, hogy miként vélekednek róla a többi tudományterület képviselői (pszichológusok, szociológusok, filozófusok, folkloristák, irodalmárok stb.). A kellő tudományos színvonalat szem előtt tartva azonban a doktori disszertáció kereteibe, egyelőre, a fent felsorolt kérdések vizsgálata fér bele. Terveim között szerepel, hogy a magyar szleng határon túli helyzetét, funkcióit, megítélését stb. részletesebben is vizsgáljam, valamint hogy ezzel és további kutatások eredményeivel bővítsem a nyelvhasználati módosulásról, a beszélőközösség nyelvhez való viszonyának általános változásairól írtakat.

3. Szakirodalmi áttekintés

3.1. A szleng mint nyelvi és társadalmi jelenség

3.1.1. Bevezetés. – A szleng napjaink egyre terjedő, ám még mindig kevésbé kutatott, meghatározását, nyelvrendszertani helyét és jellemzőit illetően is számos szakirodalmi ellentmondást mutató, összetett, dinamikus nyelvi, társadalmi és pszichológiai jelensége. Ez a komplexitás erősen nehezíti meghatározását (Eble 1999a: 227), sőt a kutatók többsége szerint „nem is lehet funkciójától és használatától függetlenül definiálni” (Eble 1999b: 138).

A következőkben elsőként a hazai és külföldi szakirodalom terminológiai kérdéseit ismertetem, ezzel párhuzamosan azt a folyamatot, hogyan jutott el a középkori koldus- és tolvajnyelvi alapoktól kezdve az újkori negatív megítélésen át mai népszerű, már-már elfogadott státusáig a magyar, illetve más nyelvű beszélőközösségek gyakorlatában. „Egy-egy nyelv vagy nyelvváltozat használati szinterei bővülésének/szűkülésének az oka pedig általában a beszélők az adott nyelvhez/nyelvekhez és nyelvváltozatokhoz való viszonyulásának a megváltozása. Annak viszont, hogy a beszélők nyelvi attitűdje megváltozik, mindig nyelven kívüli, tehát társadalmi oka van” (a nyelvjárások kapcsán Kiss 1996: 151). A szleng alakulásában és egyre szélesebb körű elterjedésében szerepet játszó nyelvi, társadalmi és szociálpszichológiai okok ismertetése után ezért arról is szólok, milyen általános nyelvi attitűdök, társadalmi megítélések kapcsolódnak használatához: hogyan vélekedünk például arról, aki nem *szere*t valakit, hanem *lávól* vagy *imcsiz*, vagy aki *továbbképzés* helyett *fejtágítás*on vesz részt. Az említett példák azt is hivatottak szemléltetni, hogy noha a középkor óta lényegesen elfogadottabbá vált ez a beszédmód, nem feledkezhetünk meg annak nyelvhasználati helyénvalóságáról, amelyet Koltói Ádám a következőképpen illusztrál: „praktikus viselet a farmer. De azért nem illik ebben az univerzálissá tett divatszerelésben elmenni színházba, esküvőre, temetésre, nemzeti ünnepre. Át kell öltöznünk. Nyelvileg is. Az alkalomhoz méltóan kell megjelennünk és beszélnünk” (Koltói 1994: 182; a nyelvtudásról mint ruhatárról l. még pl. Kenesei 2004: 109).

3.1.2. Terminusok a történetiség tükrében. – „A szleng nemcsak időben változik, mégpedig viszonylag igen gyorsan, hanem más-más helyet foglal el az egyes nemzeti nyelvközösségek nyelvhasználati változásainak rendszerében, s ez az egyes nemzeti szlengek összetételében és funkcióiban is tükröződik” (Péter 1999: 26). A magyar szleng évszázadokon át tartó nyelvi-nyelvhasználati és társadalmi változások során jutott el jelenlegi állapotáig és módosult megítéléséig. Történeti alapjaival éppen azért is érdemes tisztában lennünk, hogy megérthessük a felé irányuló attitűdök változatosságát: „Sociohistorical factors decisively affect attitudes, which is why any study on language attitudes that belittles their role will simply scratch the surface of the question”¹ (Lasagabaster 2004: 402).

Az első szórványemlékekkel, gyűjteményekkel a bűnüldözéssel kapcsolatban találkozhatunk. Közkedvelt példa a zsebmetsző Filetlenpál foglalkozására utaló *Szatyorvágó (Zagyurwagou)* megkülönböztető név 1364-ből (l. Németh 1997: 36), továbbá ismeretesek a hatóságok által összeállított szójegyzékek az alvilági elemek titkos nyelvéről. Legkorábbi gyűjteményeink közé soroljuk Oláh Miklós 1536-os koldusnyelvi szójegyzékét és Jablonczay Petes János 1782-ben készült, a tolvajnyelvet bemutató munkáját, amelynek hetvennégy szavából a XX. század első felében huszonöt (vö. Bárczi 1932: 21), napjainkban pedig négy még mindig használatos hasonló jelentésében és alakjában. Ezek a következők: *czaffka* > *cafka* 'prostituált', *fejes* 'tisztúr' > 'igazgató, főnök, befolyásos ember', *hantál* 'beszél, hazudik', *megruhá* 'megver' (vö. Parapatics 2008). Az első nyomtatásban megjelent tolvajnyelvi szójegyzék Toronyai Károly (1862) munkája: „A rablóknak, tolvajoknak és kozákoknak együttvaló hamis és zavaros beszédek, hasonlóan hamis és titkos cselekedeteik felfedezéséül összeiratott és kiadattatott a köznépeknek ovakodási hasznára, és a rossz emberektől való őrizkedéseikre”. A XIX. század végi, XX. század eleji munkák közül megemlítendő például Nagy Pál fővárosi államrendőrségi polgári biztos (1882) németből magyarra fordított gyűjteménye, Berkes Kálmán felügyelőnek a tolvajok életét ismertető kriminológiai munkájából a már „csakis hazánkban és Budapesten használt szavakból” álló jegyzéke (1888), Jenő Sándor és Vető Imre (1900), valamint Szirmay István, „a Rend munkatársa” (1924) szótára, továbbá dr. Kálnay Gyula magyar királyi

---

¹ „A társadalomtörténeti tényezők döntően befolyásolják az attitűdöket, ezért bármely nyelviattitűd-kutatás, amely ezek szerepét lekicsinyli, csupán a felszínen kapargatja a kérdést” (Fordítás tőlem, P. A.). A fordítások ellenőrzését köszönöm Bányai Szilviának.

államrendőrségi főtanácsos és Benkes József detektív (1926) gyűjteménye (Kis 1997: 282–5 alapján). E sor legújabb tagja a magyar *börtönszleng* szótára, amelyet Szabó Edina állított össze doktori disszertációjaként (megjelent: Szabó E. 2008).

A tolvajok e sajátosan titkos nyelvét, tehát a *tolvajnyelvet*, amely a hatóságok és a megkárosítandók elől való (verbális) rejtőzködés céljából született, a magyar terminológiában ma *argónak* nevezzük (korábban esetenként: *fattyúnyelv*, *jassznyelv*, később *farmernyelv*). Bárczi Géza az 1932-ben még „pesti nyelv”-ről szóló tanulmányában levezeti, hogy az igazi argó világával való érintkezésre a nagyvárosokban, elsősorban Budapesten nyílt lehetősége a katonáknak és a munkásoknak, rajtuk keresztül pedig a diákoknak. A csoportnyelvek és a köznyelv ennek tulajdonítható vegyüléséből az alsóbb társadalmi rétegekben kifejlődött egy különleges nyelv, amelynek grammatikai rendszere szinte teljesen azonos a köznyelvével, de szókincse eltérő. Innen fokozatosan és folyamatosan egyre több elem szivárgott a köznyelvbe. Az eredmény egy „argóval átítatott köznyelv” lett, ahonnan „egyes szavak, kifejezések aztán feljebb hatolhatnak magasabb társadalmi osztályok nyelvébe, vagy vízszintesen elterjedhetnek nem nagyvárosi lakosság között is. De éppen ezáltal szinte megszűnnek argot-szavak lenni, minthogy az argot két fontos jegyét, a titkosságot, valamint a csoporthoz kötöttséget elvesztették” (Bárczi 1932: 2–3). A XX. század végére a társadalmi, földrajzi és életkori szempontból már nem vagy nem egyértelműen behatárolhatóvá, tematikájában is változatossá váló szókészlet jelölésére Péter Mihály több mint harminc évvel ezelőtt született tanulmánya (1980) óta – saját műszo híján – általában az angolszász irodalomból átvett *szleng* (*slang*) megnevezés használatos, az alvilág nyelvét pedig Szabó Dávid ennek egy változataként tartja számon habilitációs értekezésében, a kérdésről született legfrissebb hazai munkában (Szabó D. 2011). Néhány évtizeddel ezelőtt elterjedt volt az *ifjúsági nyelv*, esetleg *diáknyelv* terminusok használata is e jelenségre, azonban fontos különbség, hogy a szleng már akkor sem volt köthető pusztán a fiatalokhoz, illetve a fiataloknak az iskolával kapcsolatos szókészletéhez.

A terminológiával kapcsolatos problémákat kiválóan jelképezi a *slang* szó eredetének bizonytalansága. A XVIII. század óta adatolt angol szót a *slang* ’eldob’ vagy a *beggar’s language* ’koldusnyelv’, *rouges’ language* ’csavargónyelv’ kifejezésekből eredeztetik (Eble 1999a: 227). Első előfordulásaiban az alvilági csoportok speciális

szókészletét jelölte, a *cant*, a *flash* és az *argot* 'tolvajnyelv' jelentésű szavak szinonimájaként. A nemzetközi terminológiai keveredés gyökerei tehát évszázadokkal ezelőttre nyúlnak vissza, s a magyar példához hasonló alakulási tendencia figyelhető meg más nyelvek esetén is. Ezért is lehet alapja Kis Tamás azon elképzelésének, hogy a szleng nyelvi univerzálé, azaz „minden beszélt nyelvnek minden korszakában jelen van” (Kis 1997: 241, l. még Kis 2006), de ennek bizonyítására természetesen nem áll elegendő empirikus anyag rendelkezésünkre (l. Péter 1999). Már a XIII. századból is maradtak feljegyzések a német *Rotwelschról*, a francia *argot*-ról, illetve az angol *cantról*, amelyek a csavargók, koldusok, tolvajok sajátos szókészletét kívánták összegyűjteni.

Mondhatjuk, hogy a francia argót a középkori csavargóköltő, François Villon tette Európa-szerte ismertté, aki számos verset írt e sajátos szóképzési mód (*verlan*) és szókészlet felhasználásával, de úgynevezett tolvajdalokkal például az orosz irodalomban is találkozhatunk (Tóth Sz. 2008). A Le Petit Robert szótár szerint szintén ismeretlen eredetűnek tartott *argot* szó a középkorban az alvilág titkos, zárt közösségét jelentette, akiknek nyelvezetét a *garg-* 'gügyögés' hangutánzó töből létrejött *jargon* (*zsargon*) szó jelölte. Az argóról a XVII. század végétől beszélhetünk 'alvilági nyelv' értelemben, és a periférián jelentős elkülönültségben élő bandák felszámolása s a társadalom demokratizálódása révén a XX. század közepére kibővült a jelentése: szélesebb értelemben olyan csoport-, illetve rétegnyelvi változatra vonatkozik, „aminek a segítségével használója tudatosan, szándékosan kifejezheti az adott többé-kevésbé zárt közösséghez, csoporthoz való tartozást” (Szabó D. 1997: 160). Az argó elrejtő, elhatároló, és a ma *zsargon*nak is hívott szaknyelvek, hobbinyelvek stb. speciális megnevező (egyben elkülönítő) funkciójának szoros összefüggése miatt Marc Sourdout (1991) a *zsargó* (*jargot*) „koktél”-terminus bevezetését javasolta. Elterjedés híján azonban a világ első „argókutató” központjával (Centre d'Argotologie, Université Paris V – Sorbonne) is rendelkező franciák máig a hagyományos megnevezésnél maradtak, de már, mint láthattuk, nem csupán 'tolvajnyelv' jelentésben.

Az orosz nyelvet illetően a szlavisták többsége máig szinonimaként kezeli az *argó*, *zsargon*, *tolvajnyelv* és *szleng* terminusokat (l. Fenyvesi I. 1997, Tóth Sz. 2008). Az orosz szleng neves kutatója, Vlagyimir Jelisztratov szerint „valamennyi műszó mögött vagy egy sajátos (stilisztikai, szociológiai stb.) nézőpont áll, vagy pedig bizonyos

nemzeti hagyomány” (Jelisztratov 1998: 10). Az orosz szleng alapjai szintén a koldusok titkos és elkülönülést segítő „szakmai argó”-jára vezethetők vissza, amelynek szókészlete csupán az 1920-as évek elején kezdett intenzívebben behatolni a beszélt nyelvbe a milliós számúra nőtt gyerekcsavargók révén, a diákságon keresztül. „A tolvajnyelv lexikájának terjedését, legalizálódását, beépülését a mindennapok beszédstílusába alapvetően két fő okra vezet(het)jük vissza. Az egyik az a gyökeres szociális átrétegződés, vagy másképpen a szociális szubsztrátum megváltozása, melyet a forradalom, és az utána következő polgárháborús viszonyok gerjesztettek. A másik ok az időközben a rendszer gazdasági tartópillérévé szerveződött GULag szisztéma, mely a 30-as évek elejére a nyelvi változások legfontosabb színterévé válik. A tolvajnyelv elemei véglegesen a GULag rendszerben vesztek el elsődleges csoportnyelvi funkcióit, és itt változik meg eredeti stílusértékük is” (Tóth Sz. 2008: 162).

Az angol szlengnek értelemszerűen több változatát különböztethetjük meg: létezik brit, amerikai, ausztrál, dél-afrikai, indiai stb. szleng (Kövecses 1997: 13). Az angol szakirodalomban a szlenget alapvetően nyelvi vulgarizmusnak tekintették (az első, 1785-ben kiadott szótár készítője a katona és ivóbajnok Grose kapitány volt), s Eric Partridge, a brit szleng neves kutatója is szlengnek tartott minden nem konvencionális nyelvi kifejezést. Az amerikai szleng jelentősebb térnyerése csak a polgárháború után kezdődhetett meg: „azok a szubkultúrák, amelyek a szleng kialakulásának és fejlődésének legfőbb serkentői, csak a 20. században jelentek meg” (Kövecses 1997: 14), az első széles körben elismert amerikai szlengszótár pedig csupán 1960-ban jelent meg. A szókészlet alapvető forrása szintén az alvilág és a katonaság nyelve, valamint sajátos helyzetéből adódóan a határon zajló élet speciális szókincse (szerencsejátékosok, aranyásók, cowboyok), a bevándorlók nyelve (pl. jiddis) és a feketék által beszélt angol (Black English). További sajátos forrásként említi Kövecses (1997) a szörfösök (surftalk), a San Fernando völgyében élő Észak-Los Angeles-i fehér kamaszok (valleytalk), a homoszexuálisok, a sport, a show-műsorok és a filmipar, a kábítószeresek, valamint a beat- és hippimozgalmak szókincsét.

A kínai mandarin nyelvben a fiatalok körében jellemző, regionális nyelvváltozati alapokkal rendelkező, de ma már főleg az internet globalitása által meghatározott *lǚyǔ*-t szokás szlengnek fordítani (vö. Moore–Bindler–Pandich 2010). A két elemből álló szó jelentése Xu Shen szótára szerint: *lǚ* ’szóbeli’ és *yǔ* ’nyelv’, előbbi ’kifinomulatlan,

nyers' értelemet is nyert azóta. Fő funkciója a kínai ezredfordulós generáció számára az identitás meghatározása, illetve a csoporthoz való tartozás és a szülőktől való elkülönülés jelzése. Nagyon barátságos környezetben, szoros, szinte testvéri viszonyokban használják. Jellemzőek rá a túlradó érzések és a lázadás, a tiszteletlenség, az engedetlenség, így szókészlete tulajdonképpen a hivatalos, hierarchikus keretek közötti tiszteletadás pragmatikai ellentétét képezi, amelyet ma már kínaiszleng-szótárak és erre szakosodott internetes oldalak is gyűjtenek. Ez alapján Moore és társai – Adams (2009) és Kiesling (2004) nézeteivel egyetértve – úgy tartják, a szleng (lǐyǔ): nyelv attitűddel (language with attitude). A lǐyǔ regionalizmusokkal való szoros kapcsolatának alapja a nagyra becsült írott hivatalos nyelv, a sztenderd mandarin és a kínai nyelv számtalan kisebb-nagyobb településen beszélt, stigmatizált helyi változatai közötti éles szembenállás. A helyi változatok alacsonyabb státuszba kerültek és az informális, erősen expresszív, elsősorban szóbeli megnyilatkozások eszközeivé váltak. A lǐyǔ hagyományos értelme az 1990-es évektől kezdve módosult a kínai egyetemisták körében, szókincse pedig kibővült a diákélet tipikus szavaival és további divatos kifejezésekkel. Emellett a hallgatók az ország különböző pontjairól gyűlnek össze egy-egy nagyváros egyetemén, továbbá jelentős mértékben használják az internetet is, amelynek révén nemzedékük számos tagjával kerülhetnek kapcsolatba az ország, sőt a világ bármely részéről. Régiés, regionális jellemzőit levetkőzve tehát egyre inkább közelít ez a nyelv ahhoz, amit az angolszász szakirodalomban szlengnek nevezünk. Az új lǐyǔ mellett kialakult az internetbeszéd (Internet speech) is, és egyik sem mentes az amerikai angol szleng hatásától akár konkrét átvételek (pl. *OMG* < *Oh my God* 'csodálkozás kifejezése', *kù* < *cool* 'nagyon jó'), akár csupán szóalkotási módok (*TMD* < *tāmāde* 'szitokszó') tekintetében. A szerzők szerint ma már az egyetlen dolog, amiben az angol szleng és a kínai lǐyǔ különbözik, az alkohollal és az ittassággal kapcsolatos szókészlet hiánya utóbbi esetén, mert a kínai diákok körében az alkoholfogyasztás nem feltétlenül kötődik a szülői ellenőrzés alól történő kikerülés szabadság-érzetéhez. Az általános vélekedés szerint a lǐyǔ-t ma már társadalmi osztályoktól függetlenül mindenki használja, de természetesen nem formális helyzetben, hanem például bensőséges kapcsolatban, baráti összejöveteleken, humoros céllal (Moore–Bindler–Pandich 2010).

A különböző nyelvek argója/szlengje történetének (és a megnevezés történetének) ismertetését hosszan lehetne folytatni (a finn szlengről és kutatásáról l. pl. Pirkko 1997, Nahkola–Saaniha 1999 és Forsskahl 2006, az észtről Toñu 1997, a csehről Klimeš 1997 és Nekvapil 1999, a németről Dittmar 2004, a spanyolról Arana Bustamante 2006, Stenström 2006 és Lantto 2012), azonban már néhány – nemcsak európai nyelvközösséget érintő – példa is képes szemléltetni a kialakulási folyamat lényegében egyetemes voltát. A terminusok sokszínűségét, egymás mellett élését és a leggyakrabban használt megnevezéseket az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra

A terminusok sokszínűsége²

Dolgozatomban a hazai gyakorlatnak megfelelően a *szleng* terminust használom Péter Mihály közelítőleges meghatározását, helyesebben felfogását követve. Magam is azt tartom, hogy a szleng a fiatalabb nemzedékek körében különösen kedvelt beszédmód – azaz egyfelől szó- és kifejezőkészség, másfelől sajátos nyelvhasználati-stilisztikai forma (Kis 1997), de nem stílus, sem nem szociolektus (Péter 1999) –, amelynek „elterjedtsége ma már sem »függőlegesen«, sem »vízszintesen«, sem nemzedéki megoszlásban nem lokalizálható” (Péter 1980: 275). Nyelvtana tehát voltaképpen azonos a köznyelvével, és a szókincse eltérő (Bárcezi 1932, vö. még Eble 2004: 263: „Slang is lexical rather than phonological or syntactic, although body language and intonation are often important in signaling that an expression is to be interpreted as slang. Nor is there a slang syntax”³). Hasonlóképpen fogalmaz Benkő

² A szófelhőt generáló alkalmazás weboldala: <http://www.wordle.net>.

³ „A szleng inkább lexikai, mint fonológiai vagy szintaktikai jelenség, noha a testbeszéd és a hangsúly gyakran fontos annak jelzésében, hogy egy kifejezés szlengként értendő. Nincs szleng szintaxis sem” (Fordítás tőlem, P. A.)

Loránd is a normákat illetően: „a szaknyelvek, az argó stb. normarendszere a fonológiai, morfológiai és szintaktikai normákat tekintve nem vagy alig különbözik a köznyelvétől, az eltérés köztük legtöbbször csak szókincsbeli-frazeológiai” (Benkő 1988: 24).

3.1.3. A szleng alapvető és további funkciói. – Tekintve, hogy a szlengre máig nem született „egymondatos” definíció (l. Kis 1997: 239, Kövecses 2009: 14, Péter 1999: 25), meghatározásához a fentiek után funkcióinak megismerésével juthatunk közelebb. Való igaz, hogy az egyes argóbeli szavak, kifejezések szélesebb körű elterjedése fordított arányosságban áll annak elrejtő és csoportidentifikáló „képességével”. A sajátos szókészleten túl azonban észre kell vennünk, hogy ez a szélesebb társadalmi, földrajzi és életkori rétegekhez illeszkedő szókészlet szociálpszichológiai értelemben megőrizte ezt az argotikus jelleget. Sokszor a becsületes munkából élők is szívesen elrejtőznének valaki – ha nem is a hatóságok – elől, legalább nyelvükben: a gyermek szülője, a diák tanára, a férj felesége, a feleség férje, a beosztott felettese elől. (Természetesen ezekben az esetekben is motiválhatja a rejtőzködést illegális cselekedet.) Több tanulmány, újságcikk, rádiós és televíziós műsor szól a fiatalok káros szórakozási szokásairól, amelyeket gyakran még a szemfüles nevelő sem képes észrevenni egészen a komolyabb baj megtörténteig, mert gyermeke, tanítványa olyan „kódszavak”-at használ a barátaival való társalgás során, amelyek az idősebb korosztály számára alig vagy egyáltalán nem értelmezhetőek⁴. A tudatmódosító szereket, alkoholos italokat és ezek fogyasztásának következményeit jelölő szavak és kifejezések már az egyre fiatalabb korosztály aktív szókincsének részét is képezik.

Az argó és a szakmák, tudományok szlengjét, „belső” használatú szavaikat jelentő zsargon másik alapvető, s a szlengben is szerepet játszó jellemzője, feladata egy csoport kohéziójának erősítése, illetve elkülönítése további csoportoktól. Nyelvhasználatunkkal mutatjuk meg, „hol a helyünk”, hova tartozunk, és ez segíthet a beilleszkedésben is – ezeket nevezi Drake (1980/2002) a szleng szociálpszichológiai funkcióinak. A beszélőközösségen belül számos – életkortól, szakmától, hobbitól, sporttevékenységtől, érdeklődési körtől stb. meghatározott – csoport tagjai lehetünk egyszerre, amelyekben bizonyos mértékig eltérő szókészlettel élünk. Szókincsünk eme különböző elemei nemcsak megnevezik a csoportjaink által gyakran használt fogalmakat, hanem el is

---

⁴ Vö. Vámosi Gergő 2007. Szexről és drogokról csevegnek a tinik a neten. URL: <http://www.origo.hu/techbazis/internet/20070621szexdrogdrog.html>. [Letöltve: 2008. 04. 03.]

határolnak minket további, az életkoron, szakmán, hobbin stb. kívül eső közösségektől: „egy csoport állandóan önnön megkülönböztetésére törekszik. Ez igaz természetesen társadalmi alcsoportokra ugyanúgy, mint például egy akadémiai tudományterületre. [...] Mind a szleng, mind a zsargon olyan eszközök, melyek ugyanakkor és gyakran ugyanabban a helyzetben jelölhetnek akár elidegenedést, akár szolidaritást” (Drake 1980/2002: 296; vö. még Lantto 2012).

Mire használjuk még a szlenget, és miért válik oly könnyen népszerűvé? Számos nyelvész mellett Eric Partridge is megállapította, hogy minden társadalmi jelenség kialakulása – így a szlengé is – két okcsoportra vezethető vissza. Az elsődleges, személyes okok közé tartoznak az egyén fiziológiai és pszichológiai tulajdonságai – ezeknek köszönhetjük az idiolektusokat, azaz minden beszélő egyéni nyelvhasználatát (vö. Kiss 1995: 59) –, az egyénre ható társadalmi, gazdasági, földrajzi, stb. változások pedig környezeti, tehát másodlagos okok (vö. Partridge 1933/2002: 21, Kiss 2003a: 50). Összetett jelenség lévén nem választhatjuk el élesen a szleng kialakulásának, használatának nyelvi és társadalmi okait. A két közeg általános kölcsönhatására Kiss Jenő is rámutat: „A társadalmi tényezők és a tőlük meghatározott tudati jelenségek ugyanis pszichés mechanizmusok közbeiktatódásával hatnak, s ennek következménye a viselkedési, illetőleg a nyelvhasználati szóródás, átfedés, eltérés, hullámszó” (Kiss 1995: 13). Sipos Pál például nyelvi szempontból elemzi a kérdést, ám a felsorolt nyelvi funkciók többsége végeredményben szociális természetű: „lehetőség (1) a megnövekedett stiláris élénkség biztosítására, és (2) a személyiség kiemelésére, megkülönböztethetővé tételére; (3) kifejezi az elégedetlenséget a meglévő nyelvi kifejezőeszközökkel; kialakulásának, (4) amelyet a szituáció és a beszédhelyzet is befolyásol, (5) végső soron perszonális (fiziológiai, pszichológiai) és externális (gazdasági, társadalmi stb.) okai vannak” (Sipos 1988: 868). Partridge a polgárpukkasztás és az expresszivitás kapcsán említi a jókedvből, játékosságból, „a hecc kedvéért” kialakult szavakat, kifejezéseket, és azokat, amelyek célja a hallgató „megdöbbentése”, vagy éppen a bizalmas viszony kialakítása. Létrejöhét egy szlengszó azért, „hogy kikerülje a közhelyeket, hogy tömör legyen és érthető. [...] Kézzel foghatóbbá tegye azt, ami elvont, földközeliabbá azt, ami idealisztikus, hogy közelebb hozza a távolit”, hogy eloszlassa a beszélgetés vagy az írás ünnepélyességét. „Hogy csökkentsen az elutasítás fájdalmán, vagy újabb értelmet adjon neki. [...] Hogy

enyhítsen a tragédián, a halál, az örület elkerülhetetlenségén, hogy elfeledje az elvetemült gonoszság ocsmányságát vagy szégyenét (pl. hűtlenség, hálátlanság); és/vagy ezáltal erőt ad a beszélőnek vagy hallgatójának vagy akár mindkettőnek a folytatáshoz” (Partridge 1933/2002: 22). A Partridge tizenhat pontjából idézett expresszív mondatok a szleng használatának (társadalom)lélektani szerepét hangsúlyozzák.

Hasonló oki átfedést mutat Kis Tamás egy definíciója is a szlengről: „az egyén verbális lázadása a hierarchia ellen” (Kis 2006). Más szavakkal: nyelvében tiltakozik a nemzet. Amikor a lázadás nem fejezhető ki nyíltan, szabadon, akkor kap hangsúlyosabb szerepet a szleng (az orosz párhuzamról l. Tóth Sz. 2008). Magyarországon a második világháború után „erőteljes társadalmi átrendeződés zajlott le. A korábban meglehetősen kötött rétegek határai elmosódtak, a mobilitás soha nem látott mértéket öltött. [...] A gimnazisták, a szakmunkástanulók és a már dolgozó fiatalok közötti különbségek főleg 1960 után elmosódtak jó tizenöt évre – legalábbis sok tekintetben. A beat- (majd rock-) zene volt talán a legszorosabb kapcsolat közöttük mint szabadságvágyuknak, újat akarásuknak és együttes elkülönülésüknek egyik legfontosabb kifejezőeszköze” (Tolcsvai Nagy 1988a: 399–400). Közös nézeteik legszembeűnőbb jele farmernadrágjuk, tornacipőjük és hosszú hajuk volt, de legalább ekkora mértékben jellemezte őket polgárpukkasztó nyelvhasználatuk is, amelyet sportesemények, üzemi gyakorlatok és társadalmi munkák során tanultak el a nagyobb presztízshez jutott munkásságtól és kispolgárságtól – ezt nevezte el az akkori szakirodalom „ifjúsági nyelv”-nek (vö. még Bárczi 1932, Koltói 1994, Péter 1980, Tolcsvai Nagy 1988b). A XXI. század demokráciájában még mindig jellemzi a szlenget a lázadás: bármennyire is lazulnak a kötöttségek, a fiatalok mindig korlátokat fognak érzékeltetni társadalmuk írott és íratlan törvényei tengerében. Mindemelllett a kutatás eredményeit bemutató 6. fejezetben látni fogjuk, hogy a szlengnek ez a szerepe erőteljesen háttérbe szorult a mai középiskolások használatában önbevallásuk alapján.

Kis Tamás (2006) szerint a szleng egy további, ősi funkciója az „ego védelme” is: vagyis az egyén elkülönítése, kiemelése társai közül. Ez az ember olyan alapvető tulajdonsága, amely a homo sapiens társas jellemzőiből származik, innen közelítve a szleng létezésének voltaképpen „biológiai-etológiai-szociális” okai vannak. Általában a társak közül kiemelkedni vágyó kreatívabb, szuggesztívebb személyiségek lesznek

közösségük vezetői – akár explicit, akár implicit módon. Referenciaszemélyek, akikre társaik felnéznek, és akiket követnek társadalmi és nyelvi viselkedésükben. Mivel azonban minden egyén egyszerre több közösségnek is tagja lehet, az új szleng rendkívül gyorsan elterjed. „A dialektikus fejlődés következtében a szleng expresszivitása és »provokatív« jellege elterjedésével egyenes arányban gyengül, míg végül saját ellentétébe csap át, azaz divattá, konformissá válik” (Péter 1999: 29), ami a szleng argotikus jellegének háttérbe szorulását is eredményezi.

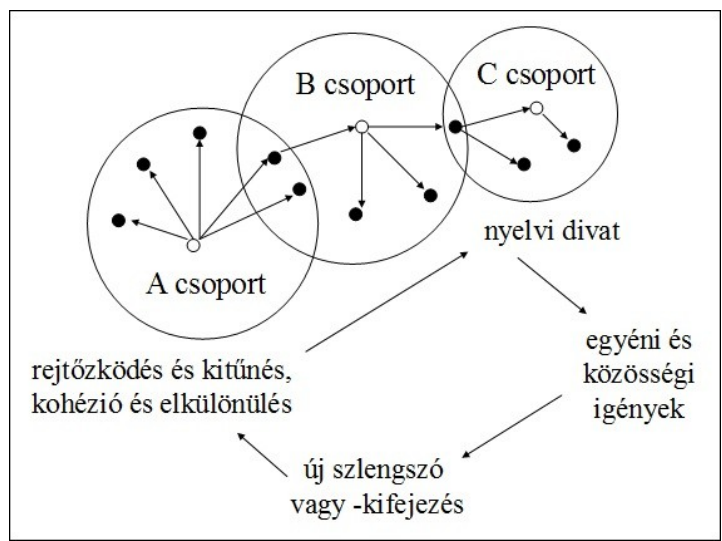
Hogyan lehet divat egy alapvetően rejtőzködést, elkülönülést és a személyiség kiemelését szolgáló jelenségből? A szleng szélesebb vagy szűkebb társadalmi ismertsége alapján Eric Partridge megkülönbözteti az általános (general) és a speciális (special) szlenget, más szerzőknél (pl. Karttunen, idézi Kis 1997: 247) ugyanez közszleng és kis szleng. Utóbbi alá tartozik egyrészt a helyi szleng, amely „az egyes települések saját, helyi nyelvjárási jellegzetességei által színezett szlengjét” jelenti (l. pl. Presinszky 2009 a csallóközi szlengről), illetve a szakszleng, ami az „azonos foglalkozású vagy azonos hobbit űző emberek speciális nyelvének egy rétegét, illetve a zárt társadalmi intézményeken (iskola, katonaság, börtön) belül kialakult sajátosságos kifejezőképességét” foglalja össze (Kis 1997: 247). Kis Tamás felhívja a figyelmet arra, hogy ez a kettősség „csak a csoporton kívüliek számára lényeges, a tagok számára a szleng egységes rendszert alkot. Ez egyúttal azt is jelenti (és különösen a szlenget vizsgáló szakembereknek nem szabad róla elfeledkezni), hogy a beszélő számára nincs külön közszleng és szakszleng, ezek az absztrahált típusok a beszédben elkülönülten soha nem jelennek meg” (Kis 1997: 248). A valóságban a szleng mindig kiscsoportokban születik, de az általánosan ismert fogalmak nevei az egyes beszélők közvetítésével széles körben is ismertté válhatnak és elterjedhetnek, s ez alapján beszélhetünk nagycsoport-szlengekről – így divatról – is.

3.1.4. A szleng nyelvi és társadalmi beágyazottságáról. – Ahogy B. Gergely Pirooska is írja a névadási szokásokat illetően: „A divatjelenségek már születésükkor magukban hordják megszűnésük okait” (B. Gergely 1996: 127). Egy szó túlzottan ismertté és közhasználatúvá, azaz nagycsoportossá válása tulajdonképpen meggátolja a szlenget ismerttetett szerepköreinek teljesítésében, ezért az egyének rövidesen újat keresnek a helyére, ami ismét csak őket jellemzi – legalábbis egy ideig. „Sok esetben az argó pusztán arra törekszik, hogy lényegében azonosan, ugyanazon a fokon, ugyanannyi

erővel mondja, amit mond, de más szóval” (Kolozsvári Grandpierre 1979: 119). Így a divatnak eme körforgása egyúttal „a változás iránti pszichológiai szükségleteket is kielégíti” (Csepeli 2002: 162). A körkörös folyamatot a 2. ábra szemlélteti. Kitöltetlen körrel jelöltem a csoportok referenciaszemélyeit és kitöltötttel a csoporttagokat, akik egyszerre több közösséghez is tartozhatnak. A kis nyilak a szlengszavak vagy -kifejezések egy lehetséges terjedési útvonalát mutatják, a nagy nyilak a körforgás egyes állomásaihoz és állomásaitól vezetnek. Az első (A) csoport használatában egy szlengszó eleinte teljesíti eredeti funkcióit, ám több közösség (B, C) nyelvhasználatában is elterjedve nyelvi divattá válik. Az ellentmondás megoldásaként a közösségek változatlanul fennálló lélektani igényei újabb neologizmusokban öltenek testet. Az eredmény pedig: szinonimák rengetege a leggyakrabban használt fogalmakra (vö. pl. Parapatics 2008: 139: ’megy, elmegy’: *dobbant; dzsal; dzsall; dzsesszel; elhúz; elhúzza a belét; elhúzza a csíkot; elkoccol; elpárolog; elslisszol; elsöpör; eltiplizik; eltol; eltolja a biciklit; eltolja a talicskát; felszívódik; grasszál; hazasír; hazatolja a biciklit; hazatolja a talicskát; kislisszol; koccol; krosszol; lekopik; lelécel; lelép; lép; lepattan; megpattan; moccan; nyomul; odaspanol; pucol; spurizik; tép; tiplizik; tol; tűz; zúz*). „A szleng tehát egyfelől táplálja a nyelvet, másfelől tömeges szinonimáival, fölösleges szóalkotásaival zavart kelt. Nem annyira az életben, inkább a nyelvművelők körében” (Kolozsvári Grandpierre 1979: 113).

2. ábra

A divattá váló szleng paradoxona és megoldása (Saját munka)

Az azonos vagy hasonló jelentésű szlengszavak elburjánzásának azonban gátat szabnak a nyelv univerzális működési elvei. A nyelvhasználat kettős – nyelvi és társadalmi – beágyazottságának elmélete szerint egy nyelvben az születik és marad meg, amire a közösség legalább egy csoportjának szüksége van. A szleng ismertetett funkcióinál fogva a nyelvi divattá, azaz voltaképpen önmaga paradoxonává váló szóra vagy kifejezésre megszűnik az igény, a nyelvi ökonómiára való törekvés pedig tovább szorgalmazza az ilyen formában feleslegessé vált elemek kikopását a nyelvből (vö. Kiss 2003a: 24, 35). A sorra születő, valaha használatban lévő temérdek szlengbeli szinonima nagy részét végül csak a szótárak, netán a diákok tanórai levelezése és egyéb „digitális nyelvemlékek” – telefonos üzenetek, adathordozóra mentett csevegések, hozzászólások internetes fórumokon, bejegyzések közösségi oldalakon, webnaplók (blogok) stb. – fogják megőrizni. (Megjegyzendő, hogy nem minden divatos szlengszó járja végig az imént bemutatott folyamatot. A szlengszókincs bizonyos elemei nagyfokú elterjedtségük ellenére sem vesznek részt e körforgásban, és akár éveken, sőt évtizedeken át is képesek használatban maradni, l. pl. *király* ’nagyon jó’, *gáz* ’kellemetlen’ stb., illetve vö. Bárczi 1932.)

3.1.5. Általános attitűdök a szlengről. – Szociolingvisztikai szempontok korlátozhatják nemcsak egyes szavak, kifejezések, hanem a szlengnek mint beszédmódnak a közösség nyelvhasználatában történő túlzott elterjedését is. A szleng nagymértékű térhódítását jelzi John Camden Hotten könyvkiadó és szótáríró 1902-ben megjelent megállapítása: „a szleng már nem csupán az utcákon és a börtönökben, de a bárókban, iskolapadokban, szószéken és a parlamentben is hallatja hangját” (idézi Partridge 1933/2002: 24). A magyar használatról Ritoók Zsigmond a XXI. század küszöbén már a következőképpen vélekedik: „Utóvégre az egyéniséget nemcsak az fejezheti ki, hogy valaki azért is eltér (a durvaság irányában) a nyelvi standardtól, hanem abban is, hogy valaki azért is csak a megfelelő helyen használ szlengszavakat, s nem derűre-borúra” (Ritoók 1998: XII). A hangsúly a „megfelelő hely”-en van. Emlékezzünk a fejezet bevezetőben idézett Koltói Ádám megállapítására: miként farmernadrágot sem illik hordani életünk minden eseményén, úgy a szleng használata sem illő s kielégítő minden szituációban. Megfelelő nyelvhasználati színtere az informális, bizalmas közeg: „Míg a szleng a bizalmas és kollokvialis beszéd szerves része, nem szükségszerűen helytelen vagy vulgáris a saját helyén” (Merton, idézi

Partridge 1933/2002: 23). Feladatát James Brander Matthews a következőképpen jelöli ki: „legtöbbször az ember a szleng használata nélkül is tökéletesen ki tudja fejezni, amit kifejezni kíván, néha azonban egy szlengkifejezés, amely ténylegesen mond is számunkra valamit, jobb, mint egy szeplőtlen mondat, amely nem tartalmaz egyebet, csupán saját makulátlanságának tudatát” (idézi uő. 24).

A következő szociolingvisztikai jelenség a szleng használatának korlátozásában az előző pontban már tárgyalt nyelvi értékítélet. Egy közmondásunkat módosítva: Madarat tolláról, embert nyelvhasználatáról. Bizonyára sokan nem szeretnék, ha a tréfásan *főmuftinak*, *górénak* vagy *fejesnek* hívott felettesük ilyen formában történő emlegetése közben a hátuk mögött állna, s az igazoltató rendőrt sem szólítjuk *fakabátnak*, *hekusnak*, *jagellónak*, *jardnak* vagy *zsernyáknak* (vö. Parapatics 2008). Miért? Mert jó eséllyel a másik fél is tisztában van e szavak (tréfásan vagy durván) lekicsinylő stílusával, és nem szeretnék ezzel rossz pontot szerezni munkahelyünkön, vagy büntetőpontot a közutakon, azaz: nyelvi-nyelvhasználati okokból társadalmi hátrányba kerülni. Szakszerűbben szólva: mert a közösségek tagjai nyelvi attitűdjeik alapján is megítélik egymást. A kedveskedésnek sincs mindig helye. A gyermeknyelvire emlékeztető alakok túlzott használata ugyanis valóban infantilisnak tűnethet fel egy felnőttet a beszédpartner vagy a hallgatóság előtt. Az a tudatos nyelvhasználó tehát, aki nem kíván személyiségétől eltérően megítéltetni, a szituációnak megfelelően válogat az általa ismert nyelvváltozatok és stílusrétegek közül, a szlenget pedig megőrzi a nem hivatalos, bizalmas társalgás szintjén (vö. Tolcsvai Nagy 1988a). Vagyis a hatékony kommunikációhoz nem elegendő csupán a szerkesztéstudásra vonatkozó ismeretek (nyelvi kompetencia) mozgósítása. Szükségünk van a közléstudásra (kommunikációs kompetencia) is, amely „a helyes, az illendő, a célravezető nyelvhasználatnak, azaz a nyelvhasználati helyénvalóságnak az ismeretét és alkalmazási képességét” (Kiss 1995: 64) jelenti, továbbá az ezzel szoros összefüggésben álló metanyelvi tudásra (metanyelvi kompetencia). Eszerint tisztában kell lennünk az adott közösség írott és íratlan (nyelvi) viselkedési szabályaival, normáival, a nyelv egyes formáira, jelenségeire vonatkozó attitűdjeivel, értékítéleteivel is (vö. uo). A szleng esetén itt újabb kérdés vetődik fel. Jelesül, hogy a beszélő – még ha figyelembe is veszi társadalma, csoportja, partnere változó elvárásait – képes-e nyelvében alkalmazkodni azokhoz. Képes-e megkülönböztetni a köznyelvi szókincset a szlengtől, és szükség esetén előbbiből

válogatni? Ez ugyanis már megfelelő nyelvi kompetenciát is feltételez: a szlengszavak helyetti (regionális) köznyelvi változatoknak az aktív ismeretét. A témakört a 3.3.1. és a 6.3.4. alpontokban járom körül részletesebben, illetve a 7.1. pontban is érintem. Itt csupán annyit fűzök hozzá előljáróban, hogy ma már nem érthetünk egyet teljes magabiztossággal Nádasdy Ádám alábbi gondolatával: „A szleng a nyelv legkreatívabb, legjátékosabb formája, hiszen a szleng használója m i n d i g tudja, hogy valami helyett választja az adott szlengkifejezést. Kikacsint a nyelvből” (Nádasdy 2003: 202; kiemelés tőlem, P. A.), vagy Borbás Gabriella Dóra véleményével: „a fiatalokat szokás megróni a szleng használatáért. Miközben az igazság az, hogy [...] tudnak más regiszterben is beszélni. Ha akarnak” (Borbás 2010: 55).

3.1.6. Összefoglalás. – Röviden azt mondhatjuk: ez a tolvajnyelvi gyökerű speciális beszédmód két okból juthatott el mai, jóval elfogadottabb helyzetéig. Egyrészt az évszázadok és a fokozatos „fölfelé” szivárgás során nagymértékben módosult szókincsének témaköre és célközönsége is, az argotikus jellemzők pedig, mint a rejtőzködés, a kohézió és az elhatárolás, már nem kötődnek feltétlenül és elsődlegesen az illegalitáshoz. Másrészt a társadalmi renddel összefüggésben a nyelvhasználati normák is jelentősen lazultak, így az említett szociolingvisztikai jelenségek tudatában és a köznyelvi szókincs változatlanul naprakész ismeretében a megfelelő helyen használt szleng lekerült a tiltólistáról.

Megjegyzendő viszont, hogy azokhoz a neologizmusokhoz, amelyek nem presztízsváltozat (a standard), hanem valamely csoportnorma keretében jönnek létre, így a szleng elemeihez is, általában negatív értékítélet társul: az új jelenségeket sok laikus, de a nyelvhez előíró szemlélettel viszonyuló nyelvművelők is a beszélők nyelvi inkompetenciájával és nyelvi igénytelenségével magyarázzák (l. pl. Sólyom 2011, illetve Pátrovics 2003 és T. Somogyi 2003). Holott Ladányi Mária (2007) felhívja a figyelmet arra, hogy a nyelvszokástól való eltérés és a szabályosság nem zárja ki egymást, illetve hogy a neologizmusok létrejöttében nemcsak a produktív szabályoknak, hanem egyéb összefüggéseknek is fontos szerepük lehet. A nyelv kreatív használata során előbb a szabályok megsértésével, analógiás úton születnek új elemek, amelyekből a rendszert átszervező új szabályok jöhetnek létre. Így az eredetileg a társadalomnak csupán bizonyos csoportját érintő nyelvhasználat könnyen túlhatolhat annak normáin (a nyelvi formák, jelenségek nyelvváltozatok közötti áramlásáról a szleng kapcsán is l.

Péter 1999: 29 és Juhász 2009: 151), ezért a neologizmusok megbélyegzése voltaképpen értelmetlen (Ladányi 2007: 279–83, vö. még Kiss 2003a: 52 a nyelvi historizálásról, illetve az aranykor- vagy ezüstkor-szindrómáról, és Péter 2001/2004: 45: „Ne a múltat, a régebbi korok feltételezett nyelvi »tisztaságát« eszményítsük, hanem igyekezzünk előre tekinteni...”). „Ha egy gépet *halál gáznak*, *trének* minősíték, megsértettem a szabvány magyart, *vacaknak* vagy *ócskának* már bátran mondhatom, holott nemrégiben mindkét szó argó volt” – írja Kolozsvári Grandipierre Emil (1979: 112; a nyelvi adatok dőlt szedéssel tölem, P. A.) – „sűrűn esik szó a *lógósokról*, diákkorunkban ez a szó szlengnek számított; a *kitol*, *kibabrál* ugyancsak. Ezeket a szókat a megrovás minden veszélye nélkül használhatjuk, viszont ha valaki *kitolás* helyett *átráz*, *átejt* – az huligán”. Jól szemlélteti a besorolást nehezítő folyamatos változékonyságot a finn Hanna Lantto kifejezése: „slang or slanglike expressions” ’szleng- vagy szleng jellegű kifejezések’ (Lantto: 2012: 9).

Láthattuk, hogy a szlenget nem vizsgálhatjuk pusztán nyelvi vagy pusztán társadalmi jelenségként. Csak a két tudományág szempontjainak együttes figyelembevételével juthatunk közelebb annak magyarázatához, miért van szüksége társadalmunknak e színes és titokzatos, de már korántsem periferikus (Szabó D. 2011) jelenségre. „Vizsgálhatjuk a folyamatot akár egyik, akár másik oldaláról, az idő mindenképpen elhatározó szerepet játszik. Idővel lép elő az argókifejezés irodalmivá, idővel rostálódik ki véglegesen. Ez viszont gyakorlatilag azt jelenti, hogy annak megállapítására, mi szleng, mi nem az, objektív mérték nincs” (Kolozsvári Grandipierre 1979: 113–4).

3.2. A szleng a fiatalok nyelvhasználatában a közoktatás szemszögéből

3.2.1. A szleng terjedése és terjedésének hatásai. – Az előző pontban idézett John Camden Hotten gondolata mintegy száz évvel később még inkább megállja a helyét. Lépten-nyomon találkozhatunk szlenggel a médiában, az utcán, a szórakozóhelyeken, a színházban, a parlamentben vagy a katedrán, s gyakran a hallgatóság szemrebbenése nélkül (pl. a francia szleng médiabeli jelenlétéről l. Fiévet – Podhorná-Polická 2006, illetve a filmforgatókönyvek változó mennyiségű szlengszókincséről Goudaillier 2006). Bizonyára ennek is tulajdonítható, hogy a diákok iskolai, hivatalos közegben használt

nyelvezetében egyre inkább előtérbe kerülnek a szlengszókincs elemei, a (regionális) köznyelv rovására. A tapasztalatok szerint⁵ azonban a legfőbb ok nem az, hogy a szleng XXI. századi kvázi-elfogadottsága lehetővé teszi, hogy az ifjúság a szlenget válassza az általa birtokolt több (de legalább még egy) nyelvváltozat közül. Hiszen alapvető funkciói (vö. pl. Drake 1980/2002, Kis 2006, Partridge 1933/2002) révén a szleng nem lehet variáció formális nyelvhasználati színtérben születő megnyilvánulások esetén, mert hátrányosan befolyásolhatja a beszélő társadalmi megítélését, érvényesülését. „A beszélőnek figyelembe kell vennie a társadalom mindenkori normáit és elvárásait, igazodnia kell azokhoz a társadalmi folyamatokhoz, csoportokhoz, amelyekkel kapcsolatba kerül. Nem elég egyetlen csoport szokásrendszerét ismernie, hiszen ő maga sem csak egyetlen szociális csoport tagja, és változó helyzetének megfelelően anyanyelvének vagy akár egy második nyelvnek a különböző változatait kénytelen használni akár egyetlen nap alatt is” (Péntek János a kétnyelvűség kapcsán, idézi Kiss 1995: 13). Terestyéni Tamás (1990) például empirikus vizsgálatokkal igazolta, hogy a kommunikációs képességeket, ezen belül többek között a kifejezőkészséget, valamint a nyelvtanilag helyes és választékos beszédkészség jelentőségét igen nagyra értékeljük a társadalmi érvényesülésben, s úgy gondolom, hogy ennek az állításnak ma is van létjogosultsága.

Sokkal inkább jellemző a fiatalokra, hogy – ha kommunikációs kompetenciájukkal fel is ismerik a nyelvi alkalmazkodás szükségességét – nem kielégítő nyelvi kompetenciájuk miatt képtelenek köznyelvi szókincsükből válogatni: az ugyanis mentális lexikonukban háttérbe szorulóban van. Ennek oka lehet a szleng gyakoribb használata, illetve a köznyelvvél való találkozás, bánás mennyiségének csökkenése: „mindenfajta beszédprodukcióban az a nyelvi forma jelentkezik a legtermészetesebben és leggyakrabban, melyet a »begyakorolt kód« műszóval nevezhetünk meg. Ez a »hétköznapi« nyelvhasználati forma. A fiatalok beszédében az ifjúsági nyelv” (Wacha 1996: 201, l. még Szende 1988: 925). A szleng és a köznyelv közötti váltás nehézségeire ma már írásos „bizonyítékaink” is vannak: a fiatalok eme képességének hiányát mutatják azok a tréfás(nak szánt) cikkek, amelyekben magyartanárok közlik diákjaik szóbeli feleleteinek és írásbeli dolgozatainak nyelvi minőségbeli hibáit. A

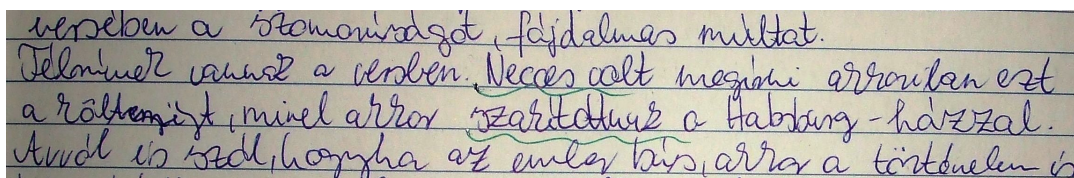
---

⁵ „Az már egészen közhelyszerű megállapítás, hogy egy részük [a szakiskolás diákoké – P. A.] képtelen a regiszterváltásra, azonos stílusban beszélnek tanárukkal és barátjukkal, azonos stílusban írnak meg egy hivatalos és egy magánlevelet” (Adamikné 2004).

következő sorokat író tanulók nyilván természetesnek találták az alábbi stílusban megfogalmazni az irodalmi hősök történetét: „Az őr búsán *elbattyogott*, hát látja, hogy valaki a holttest körül *kapirgál*: Antigoné volt az, aki újra visszaásta, vagyis inkább csak *behányta* a tetemet. [...] Werther egyre jobban *belezúg* Lottéba: bolyong a mezőn, de csak egy *szakadt külsejű* emberrel találkozik. [...] Candide *Olaszban összejött* egy nővel, de *bepalízták*” (S. Varjú 2006: 19), „az eredeti könyv *kapásból* a történet, a mű közepébe vág. [...] Feleségét, Pénélopét elhavaszták a kérők” (Vallent 2008; dőlt szedés tőlem, P. A.; l. még Laczkó 2007; a tanulók mentális lexikonjának a megfelelő szókincs aktivizálása kapcsán megfigyelt gyengeségéről és működési zavarairól Laczkó 2000). A példák felhívják a figyelmünket arra a tényre, hogy bár a szleng számos pozitívumával színesítheti a nyelvet tudatosan használók beszédét, a nyelvi szocializáció folyamatában lévő fiatalok nyelvhasználatára a választékos szókincset visszaszorító hatással is lehet. Személyes példám egy 9. osztályos diák dolgozatírás közben nekem mint magyartanárának feltett kérdése: „Hogyan mondaná másképp, hogy Balassi *rossz passzban volt?*”, illetve az alábbi sorok ugyanebből az osztályból két évvel később (1. kép):

1. kép

Részlet egy 11. osztályos tanuló dolgozatából (2012. november 12.)

A tapasztalatokat megerősítik Gósy Mária és Kovács Magdolna vizsgálatának eredményei a tabuszavak használatáról és annak összevetése egy korábbi korpusszal: „Pedagógiai szempontból érdekes, s feltehetően a nevelés (család?, iskola?) avagy az erkölcsi normák bizonyos változása eredményeképpen a mai gyerekek alig-alig kontrollálják magukat a szóelőhívási feladatban. Számos olyan szót leírtak, amelyeket hat évtizeddel ezelőtt talán még gondolni se mertek” (Gósy–Kovács 2001: 352). Bizonyított tény továbbá az is, hogy az életkornak megfelelő szókincs és annak aktiválási képessége a hallott szövegek megértését is nagyban befolyásolja (vö. pl. Bóna 2012). A leírtakkal magam is naponta szembesülök középiskolai tanárként, s a helyzetet felismerve az oktatási szakértők évek óta igyekeznek rá megoldást találni.

3.2.2. A szociolingvisztikai szemlélet az oktatásban. A nyelvi tudat. – Az Egyesült Királyságban már az 1980-as években felmerült, hogy a diákok gyenge iskolai előmenetelében jelentős szerepe van a nyelvi tudatossággal kapcsolatos problémáknak, hiányosságoknak, megoldásként pedig kidolgozták a Language in Use elnevezésű tanítási programot – többek között a funkcionista Halliday közreműködésével –, amelynek középpontjában a gyerekek, sőt akár szüleik metanyelvi tudatának iskolai keretek közötti fejlesztése állt. Jamest és Garretet idézve Arthur van Essen (1997) így definiálja a nyelvi tudatot: az egyén érzékeny és tudatos odafigyelése a nyelv természetére és az emberi életben betöltött szerepére. Ciprusi fiatalok körében végzett kutatások kimutatták, hogy a saját nyelvváltozat standardtól való különbségeinek tudatosítása a standard beszédprodukciónak javulását eredményezte, illetve a saját (területi) nyelvváltozatra irányuló attitűd erőteljes pozitív irányú módosulását (l. Domonkosi 2007). Tehát a szlenggel kapcsolatos nyelvi ismeretek közlése szintén a pedagógusok aktuális és fontos feladatai közé tartozik (l. Körmeny 2006 is). Az angol példával párhuzamosan Magyarországon is megjelent az iskolai anyanyelvtanításban a funkcionális, illetve a szociolingvisztikai szemlélet: a nyelvtan helyett a nyelvhasználatot középpontba állító tanítási program (l. Ruzsiczky 1981, vö. még Grétsy 1990, Antalné 2003), sőt Bencédy József már 1972-ben így fogalmazott: „[a] szociolingvisztikai irányzat nemcsak abban jelent gazdagodást, hogy ráirányította figyelmünket a szituációhoz kötött megnyilatkozás részleteinek, finomságainak kutatására, illetőleg tanítására, hanem sokkal inkább a hátrányos iskolai helyzet nyelvi összetevőinek felmutatásában” (Bencédy 1972: 31). Sebestyén Árpád a nyelv területi tagolódása és társadalmi rétegződése című témakör tantervi helyzetéről írt tanulmányában vagy inkább kritikájában az ifjúsági nyelv, illetve az argó helyének és szerepének tanítását támogatná: „azt hiszem, jó okunk lenne rá, hogy az ide tartozó jelenségekkel kötelezőképpen foglalkozzunk az iskolában” (Sebestyén 1981: 322). A szociolingvisztikai szemlélet közoktatásbeli alkalmazásának a hiányosságaival Borbás Gabriella Dóra (2010) és Szabó Tamás Péter (2012) foglalkozott.

Jelenleg sorra születnek a hatékony és sikeres kommunikáció elérésére összpontosító tankönyvek, beszéd- és szókincsfejlesztő gyakorlatokat tartalmazó munkafüzetek, segédkönyvek, s hogy a hangsúlyt valóban erre fektessék a magyartanárok, a korábbi Oktatási és Kulturális Minisztérium (ma: Emberi Erőforrások

Minisztériuma) a középiskolai kerettantervi követelményekben⁶ és az írásbeli érettségi vizsga értékelési útmutatójában is lefektette a kérdéshez kapcsolódó elvárásait. Előbbi szerint a magyar nyelv tantárgy középfokú oktatásának ki kell alakítania a tanulóknak az önálló véleménynyilvánítás képességét „kommunikációs helyzetnek megfelelő szabatos stílusban különféle szóbeli és írásbeli műfajokban”, továbbá a megfelelő stílus és kommunikációs magatartás megtalálásának képességét ismeretlen helyzetekben is (Horváth 2004). A középszintű érettségi vizsgán pedig egyenesen kevesebb pontot ér az „olykor a köznyelvitől eltérő” nyelvhasználat, külön kiemelve a szlenget (1. táblázat).

1. táblázat

A szövegalkotási feladat nyelvi minőségének értékelése a középszintű írásbeli érettségi vizsgán magyar nyelv és irodalomból (Forrás: Oktatási Hivatal, 2011. május 2-ai vizsga javítási-értékelési útmutatója, 9. lap, URL: <http://www.oh.gov.hu>)

NYELVI MINŐSÉG

	nyelvi norma, hangnem, stílus	mondat- és szövegalkotás	szókincs
20-15 pont	- egészében megfelel a témának, a helyzetnek, az esetleges személyes véleménynyilvánításnak	- témának megfelelő változatosságú - gördülékeny, élvezetes, választékos	- szabatos, árnyalt, választékos - szakkifejezések helyes használata
14-9 pont	- lényegében megfelel a témának, a helyzetnek	- nem elég változatos - helyenkénti nyelvi-nyelvtani hibák (<i>pl. egveztetés, vonzat</i>)	- olykor a köznyelvitől eltérő (<i>pl. szleng</i>)
8-1 pont	- csak részben felel meg a témának, a helyzetnek	- színtelen, igénytelen (<i>pl. egyszerű mondatok túlsúlya</i>) - dagályos - gyakori a nyelvi-nyelvtani hiba	- szegényes - tartalmi jellegű szótévesztés

Akár a kimeneti követelményekről, akár a mindennapi gyakorlatról van szó, a megoldáshoz elengedhetetlen, hogy a pedagógusok tisztában legyenek a valós helyzettel, az iskolai nevelés aktuális feladataival. „Ha a tanár tudja, milyen nyelvi nehézségekkel kell számolnia munkája során, célirányosan képes alakítani azok megértését, a köznyelvi norma elsajátítását, továbbá rávilágíthat az egymás mellett élő nyelvi variánsok funkciójára és azok használatának következményeire” (Czibere 2004: 39). A kutatás eredményei világosabb képet adhatnak arról, hogy a fiatalok kommunikációs kompetenciájának milyen esetleges hiányosságaival áll szemben

⁶ Magyarországon az 1978-as gimnáziumi reformtervben jelent meg először a beszédhelyezethez illő nyelvhasználat megtalálásának tanítása olyan témakörök keretében, mint „Ember és nyelv”, „A nyelv és társadalom kapcsolata” stb. (vö. Sebestyén 1981: 5), nevezetesen: „érezkeltetni kell a tanulókkal a társadalom rétegzettsége és a nyelvhasználati változatok közötti kapcsolatok, a helyzeteknek megfelelő alkalmazásuk társadalmi meghatározottságát” (idézi Szende 1988: 923).

napjaink anyanyelvi oktatása-nevelése. A tanulók vélekedéseinek elemzése, kategorizálása és összehasonlítása pedig lehetőséget adhat a megoldások felvetésére.

3.3. A nyelvi attitűdök vizsgálata

3.3.1. Az attitűd a nyelvtudományban. – Az attitűdök vizsgálatának gyökereit a nyelvtudományon kívül kell keresnünk. „[K]ezdetben a kísérleti személyek feladatra történő beállítódását, készenlétét értették attitűdön. Kitűnt ugyanis, hogy a kísérleti személyek reakcióideje lerövidült, ha *tudták*, hogy milyen ingerre kell majd reagálniuk” (Csepeli 2002: 220). Ekkor még távol állt szociálpszichológiai jelentésétől. „Thomas és Znaniecki (1918) [...] jutott arra a következtetésre, hogy az attitűdök *társadalmi* *mezben* értelmezendő lelki folyamatok, amelyek meghatározzák az egyének viselkedését a társadalomban” (Csepeli 2002: 220). A terminus a magyar szociálpszichológiában az 1960-as évek vége óta használatos, elsőként Hunyady György írásaiban. A szakirodalmak az attitűd három összetevőjét különböztetik meg, ezzel utalva az egyén gondolatainak (kognitív komponens), érzelmeinek (affektív/evaluatív komponens) és cselekvéseinek (konatív/akarati komponens) egységére (vö. Csepeli 2002, Kiss 1995, Lasagabaster 2004).

„Az attitűd a szociálpszichológia egyik legjellegzetesebb és legnélkülözhetetlenebb fogalmaként fokozatosan a nyelvhasználat értelmezésében is számottevő tényezővé vált” (Domonkosi 2004: 25). Az attitűdfelfogásoknak két alapvető irányát különböztetik meg. A behaviorista megközelítés az attitűdöt mint egyes társas helyzetekre adott választ, viselkedést értelmezi, amely ezért annak megfigyelése révén tanulmányozható. Ebből következően a nyelvhasználat behaviorista megközelítése a nyelvet is viselkedésként határozza meg és az egyes társas helyzetekben megfigyelt aktuális reakciók alapján írja le, ám Domonkosi Ágnes arra figyelmeztet, hogy az attitűdök nem jellemezhetők kielégítően pusztán megfigyelhető adatok révén (Dittmar 1976 alapján Domonkosi 2004: 25). A mentalista megközelítés belső készenléti állapotnak fogja fel az attitűdöt, „amely hidat képez a vélemény és a viselkedés között [...], ezért az attitűd nem figyelhető meg közvetlenül, csak következtetni lehet rá az egyének különböző szóbeli, viselkedésbeli és érzelmi reakciói alapján” (Domonkosi 2004: 25). Emellett a szerző megjegyzi, hogy a valós nyelvi viselkedést nem mindig lehet egyértelműen előre

megjósolni a kimutatható nyelvi attitűdből, mert az nagymértékben függ a helyzeti tényezőktől, valamint attól, hogy a beszélő milyen nyelvi elvárásokat tulajdonít a beszédpartnernek vagy a hallgatóságnak, amelyhez igyekszik is igazodni.

A nyelvi attitűdök első kutatójaként az egyébként társadalompszichológus Wallace Lambertet tartják számon, aki munkatársaival a kanadai Québec angol–francia kétnyelvű közösségének nyelvi beállítódásait vizsgálta az „ügynökmódszer” néven magyarított *matched guise technique*-kel (vö. Lambert et. al. 1960, Lambert 1967) – a módszer magyarországi átültetésének tapasztalatait közel negyven évvel később Sándor Klára, Juliet Langman és Pléh Csaba (1998) foglalták össze –, de megemlíthetők Charles Osgood és munkatársai (1957), valamint William Labov (1966) szemantikusdifferenciál-skálával (*semantic differential technique*) mért vizsgálatait is. A nyelviattitűd-vizsgálatok második témaköréként Howard Giles kutatásai jelentősek az egy nyelven belüli változatok megítéléséről (vö. pl. Giles 1973, Giles–Powesland 1975), továbbá leginkább Dennis Preston és Gregory Robinson neve fémjelzi a perceptuális dialektológiai vizsgálódásokat, amelyek a beszélőközösségek különböző nyelvváltozatokkal kapcsolatos vélekedéseinek megvilágításához a „népi nyelvészeti” kutatások eredményeit is felhasználják, vagyis a nyelvről szóló köznapi elképzeléseket, hiedelmeket, sztereotípiákat (vö. pl. Preston–Robinson 2005).

Az angolszász szakirodalom e három témakörébe tartozó kutatások születtek a magyar nyelvet illetően is: ide sorolható a kétnyelvű közösség vélekedéseit vizsgáló Göncz Lajos (1985), a regionális nyelvváltozatokhoz, illetve a standardhoz fűződő értékítéleteket kutató Imre Samu (1963), Terestyéni Tamás (1990), P. Lakatos Ilona és T. Károlyi Margit (1996), Kiss Jenő (pl. 1996, 1998, 2001), Fodor Katalin és Huszár Ágnes (1998), a már említett szerzőhármas (Sándor–Langman–Pléh 1998), Veress Márta (2000), Czibere Mária (2000), Sándor Anna (2001), Mari Okamoto (2002), Sándor Klára (2004) és Sólyom Réka (2010) tevékenysége. Ezeken túl legújabbban az MTA Nyelvtudományi Intézetének Nyelvművelő és Nyelvi Tanácsadó Kutatócsoportja vizsgálta a kodifikált nyelvi normával kapcsolatos attitűdöket (l. pl. Domonkosi 2004 és 2007), Fenyvesi Anna és munkatársai 2006 és 2010 között a Szegedi Tudományegyetemen a LINEE (Languages in a Network of European Excellence) nemzetközi projekt keretében a nyelvi attitűdöket kisebbségi helyzetben (l. pl. Fenyvesi A. 2009), továbbá 2007 és 2012 között az MTA által finanszírozott, szervezetileg az

ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszékéhez kapcsolódó Geolingvisztikai Kutatócsoport egyebek mellett a nyelvjárásokhoz fűződő attitűdöket, amely projektben magam is részt vettem (a kutatócsoport tevékenységéről részletesen l. <http://umnya.elte.hu>, továbbá a 7.1.2. alpontot). A kérdéskör változatos témáit érintő újabb eredményeket tartalmaz az Élőnyelvi konferenciák 15. (Borbély–Vančioné–Hattyár 2009) és 16. kötete (Hires-László – Karmacsi – Márku 2012), valamint a legutóbbi, 2012. évi 17. találkozón elhangzott előadások még nem publikált anyaga.

Dolgozatomban minden esetben Kiss Jenő meghatározásában használom a nyelvi attitűd terminust, amely eszerint „az egyes embereknek és emberek csoportjainak nyelvekkel, nyelvváltozatokkal, nyelvi jelenségekkel és elemekkel, illetőleg a konkrét nyelvhasználattal szembeni beállítottságát, hozzájuk való viszonyulását, róluk kialakult értékelő jellegű vélekedését jelöli” (Kiss 1995: 135).

3.3.2. Az attitűdök és kutatásuk jelentősége. – „Az attitűd elméletileg integrálni volt képes az 1930-as évek egymással versengő pszichológiai iskoláit, s ugyanakkor ezt a »léleekben« működő jelenséget világos társadalmi tényekhez, csoport-hovatartozáshoz, kultúrához tudta kötni, ezáltal szociológiailag érvényes magyarázatok tárgyává volt képes tenni” (Csepeli 2002: 223). Fontos felismerés, hogy az attitűdök többsége nemcsak egyéni, hanem kisebb-nagyobb csoportok viszonyulását is magába foglalja, vagyis csoportnormaként működhetnek. „Ennek megfelelően a nyelvi attitűdök is szerepet játszanak a csoporthoz tartozásnak, a csoportidentitásnak és a csoportok elkülönülésének kifejezésében is” (Domonkosi 2004: 26). A kutatás eredményeinek tárgyalásakor (6. fejezet) látni fogjuk, hogy ez a megállapítás különösen igaznak bizonyul az alapvetően csoportnyelvi gyökerű szleng esetén.

Ralph Fasold a *The Sociolinguistics of Society* című összefoglaló munkájában a nyelvi attitűdök további lényeges nyelvi és társadalmi hatásaira és összefüggéseire hívja fel a figyelmet. A nyelvi attitűdök egyrészt befolyásolják az idegen nyelvek tanulását motivációit és hatékonyságát, másrészt nyelvek, nyelvváltozatok életében, a nyelvi változások alakulásában is komoly szerepet játszhatnak (Fasold 1984: 148, l. még Kiss 1996, Domonkosi 2004). Értelemszerűen „az a nyelvváltozat, az a nyelvi forma terjed, hódít, amelyhez ilyen-olyan okból társadalmi elismertség, tekintély, tehát presztízs kapcsolódik – mert követésre, utánzásra, méltónak érzik. S az szorul vissza előbb-utóbb,

amelyikhez társadalmi megbélyegzés, leértékelés, lenézés, tehát stigma társul – mert helytelenek, kerülendőek, szégyellnivalónak érzik-vélik” (Kiss 2001: 218). Tudvalévő például, hogy a magyar nyelv területi változatai jelentős mértékben és általában stigmatizáltak, s ez a nyelvjárások visszaszorulásához vezethet, míg a fiatalok szleng iránti pozitív beállítódásából annak egyre gyakoribb, s egyre több színteret meghódító használata következhet. Tehát az attitűdök szoros összefüggésben állnak az elsajátításra és a használatra vonatkozó motivációkkal (vö. még Gardner 1985), noha a használat mértéke és foka természetesen nem csupán az attitűdöktől függ.

A nyelvi attitűdök általában szorosan kapcsolódnak az egyes nyelvek, nyelvváltozatok beszélőivel kapcsolatos attitűdökhöz is. „It is perhaps the least surprising thing imaginable to find that attitudes towards languages and their varieties seem to be tied to attitudes towards groups of people”⁷ (Preston 2002: 40). A szociolingvisztika nyelvi értékítéletnek nevezi azt a jelenséget, „amikor valamely nyelvi forma vagy formák használata alapján magáról a nyelvet használó emberről, személyiségéről gondolunk, feltételezünk, állítunk valamit” (Kiss 1995: 145). Szociálpszichológiai alapja, hogy „[m]ivel a társadalom által termelt ingerek közötti eligazodás bizonytalanságérzettel terhes, az eligazodás viszont sürgető, így az egyének gyors, azonnali, ugyanakkor értelmesnek és célszerűnek tűnő reagálásokra kényszerülnek, s ennek során *értékeket* vesznek alapul” (Csepeli 2002: 220–1). Esetünkben a nem megfelelő szintéren is a szleng szókészletének elemeivel élő beszélőt könnyen tarthatják komolytalannak, gyermetegnek, esetleg kevésbé intelligensnek és műveltnek, s – mint már olvashattuk – ez akár hátrányosan is befolyásolhatja az illető társadalmi érvényesülését (vö. Péntek Jánost idézve Kiss 1995: 13).

A 3.2.2. alpontban már említett ciprusi vizsgálat azt bizonyította, hogy a nyelvi tudatosság növelése a sztenderd beszédprodukció javulását eredményezheti (l. Domonkosi 2007), vagyis a nyelvi attitűdök és értékítéletek egy harmadik szemponttal: a nyelvi tudatossággal is összefüggnek. A nyelvi-nyelvhasználati reflexiónak is nevezett metanyelvi képességnek (a nyelvi tevékenységre kívülről való rálátás képességének) a mértéke hatással van a különböző nyelvváltozatok iránti attitűdökre. A nyelvhasználati reflexió különbözőképpen működhet az egyén, a kisebb-nagyobb közösségek és a tudományosság szintjén. Fejlesztése az anyanyelvi nevelés ma is aktuális, fontos

---

⁷ „Talán a legkevésbé meglepő elképzelés, hogy a nyelvekhez és változataikhoz fűződő attitűdök szorosan kötődnek az emberek csoportjaihoz fűződő attitűdökhöz” (Fordítás tőlem, P. A.)

feladata. (A kérdésről részletesebben l. az előző alpontot, illetve a nyelvjárásokkal kapcsolatban Parapatics 2011.)

Kiss Jenő szavaival a homo sapiens egyfelől azzal tűnik ki az élővilág egyedei közül, hogy olyan kommunikációs eszköze van, amilyen az (emberi) nyelv, másfelől azzal, hogy annak általa ismert változatairól – önreflexióval vagy másoktól való tanulással elsajátított, tudományosan igazolt vagy éppen téves – tudása, véleménye van. „Amiről szó van, az a nyelvi mentalitástörténetbe tartozik, s mint ilyen a mentalitástörténet része. Mivel nyelvi mentalitásunknak nyelvhasználat-befolyásoló szerepe is van, a vele való foglalkozás a mindenkori jelenben is adhat értékes segítséget a kutatás számára” (Kiss 2002: 386). A jelen dolgozatban bemutatott nyelviattitűd-vizsgálat eredményei is abból a szempontból válnak majd fontossá, hogy a mindenkori és a mai fiatalok hozzáállása a szlenghez milyen hatással van a magyar nyelv helyzetére és használatára, s hogy ez milyen társadalmi változások nyelvi leképeződése.

3.3.3. A nyelvi attitűdök kutatásának lehetőségei. – A nyelvtudományban, ezen belül a szociolingvisztikában számos módszer ismeretes a következtetések levonásához szükséges adatok gyűjtéséhez. A nyelvi attitűdök kutatása speciális területnek számít, hiszen a szubjektív vélekedések, viszonyulások utáni vizsgálódás során a kutató könnyen találkozhat az adatközlők megfelelési kényszeréből fakadó társadalmilag kívánatos vagy annak tartott, ám voltaképpen nem a valóságot tükröző válaszokkal. Ezért a törvények, szabályok tartalomelemzése és a direkt mérési technikák (kérdőív, interjú, Likert-skála, szemantikusdifferenciál-skála) mellett hatékonyabbnak bizonyulhatnak az indirektek (Domonkosi 2005a), mint például az ügynökmódszer is. A kutató lehetőségei szempontjából gyakran mégis kézenfekvőbb a direkt módszerek alkalmazása – ekkor a szabadabb és hosszabb véleménynyilvánításnak teret engedő nyitott kérdésekkel végezhetünk minél alaposabb feltárást.

4. Kutatási és anyaggyűjtési módszerek

4.1. Mintavétel

4.1.1. Az alapsokaság. – A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Tájékoztató adatbázisa szerint Magyarországon 2009-ben (az adatgyűjtést megelőző utolsó olyan évben, amelyről pontos információk álltak rendelkezésemre) „[á]ltalános iskolába, illetve középfokú oktatási intézménybe beiratkozott, az adatfelvétel eszmei időpontjában az intézménnyel tanulói jogviszonyban lévő személyek száma” 1.762.907 fő (vö. KSH Tájékoztató Adatbázis, URL: <http://statinfo.ksh.hu>). Ebből nappali rendszerű, magyarországi gimnáziumi vagy szakközépiskolai (tehát középiskolai) képzésben összesen 443.212 fő kezdte el tanulmányait (2. táblázat).

2. táblázat

A magyarországi nappali rendszerű képzésben középiskolai tanulmányokat folytatók száma az elmúlt években⁸

	Mutatók	
	Tanulók, gyermekek száma (fő)	
	Oktatási forma	
	Nappali rendszerű iskolai oktatás	
	Feladatellátási hely típusa	
Időszak	Gimnázium	Szakközépiskola
2005. év	197 217	244 001
2006. év	200 292	243 096
2007. év	200 026	242 016
2008. év	203 602	236 518
2009. év	201 208	242 004

A vizsgált korosztály a középiskolák (gimnáziumok és szakközépiskolák) 9. és 12. évfolyamának tagjai, azaz a 14–15 és a 18–19 éves tanulók. 2009-ben összesen 87.769 tanuló vett részt nappali rendszerű középiskolai képzésben a 9., és valamivel kevesebb, 83.171 tanuló a 12. évfolyamon (3. táblázat).

⁸ Forrás: KSH Tájékoztató Adatbázis, URL: <http://statinfo.ksh.hu> [Letöltve: 2010. 10. 14.]

3. táblázat

A magyarországi nappali rendszerű képzésben középiskolai tanulmányokat folytatók száma 9–12. évfolyamon 2009-ben⁹

	Mutatók	
	Tanulók, gyermekek száma (fő)	
	Oktatási forma	
	Nappali rendszerű iskolai oktatás	
	Feladatellátási hely típusa	
Évfolyam (Közoktatás)	Gimnázium	Szakközépiskola
9. évfolyam	41 398	46 371
10. évfolyam	41 787	44 579
11. évfolyam	41 390	43 495
12. évfolyam	41 829	41 342

Ez a mennyiség tehát a magyarországi vizsgálat alapsokasága. A magas létszámra való tekintettel kizárólag a rétegzett mintavétel módszerével dolgozhattam, vagyis amikor „az anyaggyűjtést az alapsokaság paramétereinek az ismeretében, tehát azon csoportok, rétegek szerint végezzük, amely csoportokra, rétegekre az alapsokaság oszlik” (Kiss 1995: 34).

4.1.2. A rétegzettség szempontjai az életkoron (illetve évfolyamon) túl a tanulók neme és a területiség voltak. Az Európai Unió regionális politikájához való illeszkedés elősegítésére Magyarországon is kialakították a tervezési-statisztikai régiók rendszerét, amelyet a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény módosításáról szóló 1999. évi XCII. és a 2004. évi LXXV. törvény erősített meg (vö. KSH Területi atlasz, URL: <http://portal.ksh.hu>). Az új, regionális rendszerben az ország határai között maradt 19 megyét 7 régióba csoportosították (2. kép), ezek a következők: Közép-Magyarország (Budapest, Pest megye), Közép-Dunántúl (Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém megye), Nyugat-Dunántúl (Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala megye), Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy, Tolna megye), Észak-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád megye), Észak-Alföld (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye), Dél-Alföld (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megye). Ezek mindegyikébe (továbbá Közép-Magyarországon egy fővárosi és egy Pest megyei vidéki középiskolába is) ellátogattam, hogy iskolánként két-két: egy 9. és egy 12. évfolyamot végző osztályban kitöltessem az egy tanórát igénylő kérdőívet.

⁹ Forrás: KSH Tájékoztató Adatbázis, URL: <http://statinfo.ksh.hu> [Letöltve: 2010. 10. 14.]

2. kép
Kutatópontok a régiók rendszerében¹⁰

Tudatában a Domonkosi (2005b) által is megfogalmazott elveknek, további szempontként jelöltem ki eredetileg a szülők iskolai végzettségét, amely tudvalevőleg nagy hatással van a diákok nyelvhasználatára és nyelvi tudatosságának mértékére – szoros összefüggésben az iskolai előmenetelükkel (l. Bernstein-hipotézis in: Kiss 1995: 125, vö. még van Essen 1997). „A kikérdezett társadalmi adatok kijelölése során figyelni kell természetesen arra, hogy a nyelvhasználatot nemcsak egyértelmű társadalmi változók, mint nem, életkor, végzettség befolyásolják, hanem gyakran nagy szerep juthat rejtett tényezőknek is, mint pl. korábbi lakóhelyek, a szülők végzettsége, sőt a nyelvhasználatot gyakran olyan nehezen mérhető tényezők határozzák meg, mint a választott referenciacsoport és az ebből következő életmódideál, s ezek a tényezők nem mindig vezethetők le egyértelműen a végzettségből vagy a foglalkozásból” (Domonkosi 2005b: 48). A terepmunka során azonban hamar kiderült, hogy a kérdőívet kitöltő diákok jelentős része nincs tisztában szülei iskolázottságával, így ezt a változót az előzetes tervek és a megkérdezés ellenére nem vehettem figyelembe.

A tanulók lakóhelyének jellege szerint egyrészt azért nem differenciáltam a kutatást, mert a diákok válaszainak tartalmát a központi kutatási kérdés szempontjából kevésbé befolyásolja, hogy városon belül vagy a környező falvokról járnak-e be intézményükbe, hiszen iskolai szocializációjuk, mindennapjaik legtöbb idejét kitöltő tevékenységük szintere ugyanaz. Másrészt esélytelen vállalkozás lett volna, hogy egy-

¹⁰ Az alaptérkép forrása: KSH Területi atlasz, URL: http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,411715-&_dad=portal&_schema=PORTAL [Letöltve: 2010. 09. 25.]

egy osztályon belül ilyen sokszoros rétegzettség esetén is minden szempontból teljesíteni próbáljam a mintavételi minimumot, amely Richard Hudson meghatározása szerint legalább öt-öt főt jelent szociális kategóriánként¹¹: „As a rule of thumb, one should aim at a minimum of five people in each social category, so twenty people would be adequate for a comparison of two social classes and two sexes, but forty would be needed if one were to add in a two-way age contrast as well; and so on”¹² (Hudson 1991: 153, vö. még Feagin 2002). Ez alapján osztályonként, tehát egy kutatópont egy évfolyamán legalább tíz adatközlő (öt lány és öt fiú) válaszára volt szükség. A további, gyakran egyébként is lehetetlen rétegzés helyett ezt a számot megkettőztem, így minden középiskola mindkét évfolyamán húsz-húsz kérdőívet (ideális esetben tíz lányét és tíz fiúét) dolgoztam fel úgy, hogy a hiányosan vagy komolytalanul kitöltötteket még mellőzhettem is. A nemi megoszlás egyenlő arányára Feagin is felhívja a figyelmet: „The two genders must be kept fairly even numerically in order to prevent a confounding of gender differences with the other distinctions”¹³ (Feagin 2002: 28).

Mindez a hét régióban a fővárossal együtt nyolc középiskola háromszázhusz tanulója véleményének megismerését jelenti, amely már általános következtetések levonására, kategóriák létrehozására is lehetőséget ad. Mivel a kutatási téma szempontjából nem tartom szerencsésnek a diákokat tanító tanár szubjektív megítélése szerinti szelektálást (tapasztalataim szerint a pedagógusok egyfajta teljesítménykényszerből a legjobban teljesítő, legszorgalmasabb diákokat választanak ki adatközlőnek), az osztályok minden tanulóját bevontam a kutatásba, és a nemi megoszlásra ügyelve, illetve a kitöltés minősége alapján magam választottam ki a ténylegesen feldolgozásra kerülő anyagokat.

---

¹¹ Például az egy nemhez tartozók között több osztályban nem volt öt olyan fő, aki faluról járt volna be.

¹² „Rendszerint legalább öt emberre van szükségünk szociális kategóriánként, tehát két társadalmi osztály és két nem összehasonlításához húsz ember lenne megfelelő, de már negyvenre van szükségünk, ha két különböző életkort is összevetünk, és így tovább” (Fordítás tőlem, P. A.)

¹³ „A két nemet számszerűen is egyenlően kell vizsgálni annak érdekében, hogy a nemi különbségeket ne tévesszük össze más különbségekkel” (Fordítás tőlem, P. A.)

4.2. A vizsgálat módszerei

4.2.1. Bevezetés. – A dolgozat a középiskolás tanulók szlengehez fűződő nyelvi attitűdjeit és használati szokásait empirikus vizsgálattal szerzett adatok alapján mutatja be. „Az empirikus kutatások egyrészt lehetővé teszik azt, hogy érvényes képet kaphassunk egy-egy beszélőközösség nyelvhasználati sajátosságairól; a különböző társadalomtudományokban kidolgozott adatgyűjtési módszerek ugyanis a vizsgálatok megismételhetősége révén ellenőrizhetővé tehetik a nyelvi adatokat. Az empirikus kutatások másik fontos területét a nyelvi attitűdvizsgálatok [sic] jelentik” (Domonkosi 2005b: 39). Noha a nyelvi attitűdök kutatásakor az indirekt módszereket szokás előtérbe helyezni, és magam is úgy gondolom, hogy „ez volna a legideálisabb módja a gyűjtésnek, ez vezet a legkétségtelenebb, legmegbízhatóbb eredményekhez. Amikor a nyelvi tényeket nem fülüknél fogva rángatjuk elő csigaházukból, hanem várjuk és figyeljük, hogy maguk nyújtsák ki érzékeny csápjaikat” (Csúry 1936: 32–3, idézi Domonkosi 2005b: 46), ez a kutatás személyi feltételei miatt túl kevés adatközlőt jelentett volna a vizsgált közösség több tízezres alapsokaságához viszonyítva.

4.2.2. A kutatás elsődleges adatgyűjtési módszere: a kérdőív. – A körülményeket és a lehetőségeket figyelembe véve a legkézenfekvőbb megoldásnak a szociolingvisztikai kérdőív összeállítását és kitöltését tartottam. A társadalomtudományi kutatások egyik leggyakoribb adatgyűjtési módszere nélkülözhetetlen a nyelvi tudat vizsgálatában (vö. Kiss 1998), illetve az így szerzett adatok segítségével „határozható meg a különböző nyelvi formák viszonylagos társadalmi presztízse” is (Domonkosi 2005b: 40). A kérdőívben az eldöntendő kérdések megválaszolása mellett azok indoklását, a szabad véleménynyilvánítást is jelentős mértékben kértem az adatközlőktől (l. a Függelékben). A kérdőívet a választott középiskolák tanóráin töltöttem ki az adott intézményekben tanító pedagóguskollégák segítségével, a kitöltés osztályonként 35-40 percet vett igénybe.

Kiss Jenő véleményével egyetértve magam is úgy gondolom: az iskolában, tanári felügyelet mellett, írásban történő feladatvégzés „a nyelvi tudatosságot leginkább mozgósító helyzetek közé tartozik” (Kiss 1998: 269). Ebben a 2008/2009-es tanévben elvégzett próbagyűjtés tapasztalatai is megerősítettek. (A kérdőíves felmérés hátrányairól l. pl. Domonkosi 2005b: 40–1.)

4.2.3. Kiegészítő módszerek. – A konvergencia elvének megfelelően a kutatáshoz további kiegészítő, eltérő vonatkozásban torzító módszereket is alkalmaztam (vö. pl. Wardhaugh 1995: 22). A kérdőívekben kapott válaszok tartalmát alátámasztandó vagy éppen megcáfolandó irányított szociolingvisztikai interjút is készítettem, időbeli és fizikai lehetőségeimhez mérten osztályonként egy-egy adatközlővel, tehát összesen tizenhat fővel: nyolc lánnyal és nyolc fiúval. Irving Seidman számos szerzőre hivatkozik, akik a kutatásnak egy olyan pontjáról szólnak, amikor az interjúkészítő már ugyanazt hallja sokadszorra és semmi újat nem tud meg. Közülük néhányan ezt a számot meg is állapítják huszonöt főben, míg Seidman szerint „[a]z »elég« az interjúkutatás minden lépcsőfokán megjelenő interaktív folyamat tükröződése, és különbözik minden kutatás és kutató esetében. Az elegendő számú résztvevő és megfelelő mennyiségű információ kritériumai hasznosak, de az olyan praktikus kényszerek, mint idő, pénz, egyéb források – különösen egy doktori kutatás esetében – szintén szerepet játszanak” (Seidman 2002: 89). Az interjúban főleg a kérdőív nyitott végű kérdéseit tettem fel újra, mert előzetes tapasztalataim alapján feltételeztem, hogy a diákok ezekre fognak írásban a legkevesebb eséllyel kielégítő módon vagy egyáltalán válaszolni. Emellett természetesen további kapcsolódó irányok felé is hagytam elterelődni a beszélgetést. (Néhány saját lejegyzésű interjút l. a Függelékben.)

A kérdőív és az interjú mellett kevésbé célratörő, ám annál hasznosabb és hitelesebb szubjektív nyelvi adatok származhatnak a nyelvhasználati napló feljegyzéseiből. A módszer eredetileg az adatközlőktől várja el, hogy meghatározott kérdésekre önmegfigyelési, önbevallásos alapon válaszoljanak (vö. Kiss 1995: 46), de így neveztem el azt a füzetet is, amelybe 2010 szeptembere óta a kvázi-adatközlők nyelvi és metanyelvi megnyilvánulásait, tehát a passzívan gyűjtött adatokat jegyzem fel. A naplóba bármelyik középiskolás (korú) diák közlése bekerülhet az iskolák folyosójáról, az utcáról, a tömegközlekedési eszközökről, a televízióból, a rádióból, de az újságokban, az internetes weboldalakon és a közösségi oldalak üzenőfalain olvasott, akár tudatosan, akár nem tudatosan közölt objektív és szubjektív nyelvi adatok is. A részt vevő megfigyelés módszere eredetileg a kulturális antropológia terepmunka-metodológiájaként született meg Bronislaw Malinowski gyakorlatában. Eszerint a kutatónak legalább egy évet kell a terepen, a megfigyelt közösség tagjai között eltöltenie anélkül, hogy megváltoztatná életüket (Barra 2004). A szociolingvisztikában

William Labov honosította meg a módszert, elsősorban a megfigyelői paradoxon kiküszöbölésére: „Célunk, hogy megfigyeljük, hogyan beszélnek az emberek akkor, amikor nem figyeljük őket” (idézi Kiss 1995: 36). E passzív gyűjtéssel szerzett adatokról vezetett nyelvhasználati napló semmiféle rétegzettségre nem ad lehetőséget, ám csupán kiegészítő módszerként ez nem is célja.

4.2.4. Az adatok megbízhatóságáról. – „[A]z élőnyelvről tett bármely megállapítás érvényességéhez igen szigorú módszertani követelményeknek kell megfelelni” (Domonkosi 2005b: 39), továbbá „az adatok megbízhatóságával kapcsolatos hipotéziseink is az általunk létrehozott nyelvészeti elmélet részét képezik” (Schütz 1996 alapján Kertész–Rákosi 2008: 390). Noha a kutatás elsődleges módszereként a nagyszámú alapsokaság okán végzett direkt kérdőíves vizsgálat általában a valóságnál reflektáltabb nyelvhasználatról tájékoztat, és gyakori probléma a megfelelési kényszer motiválta válaszok sokasága, mégis úgy gondolom, hogy az eredmények híven tükrözik a mai fiatalok aktuális nyelvhasználati szokásait, nyelvi attitűdjeit és anyanyelvi tudatosságát.

Középiszkolai tanárként évek óta figyelhetem meg beavatkozástól mentesen a vizsgált korosztályt nemcsak a tanórán, hanem azon kívül is a tanítás, a folyosói beszélgetések, az iskolán kívüli programok, az írásbeli kapcsolattartás stb. révén. Noha saját tanítványaim mindig szem előtt tartják pedagógus mivoltomat, illetve egy részük kérdőíves és interjú adatgyűjtésem alanya is volt, a mindennapokban elfelejtkeznek kutatásom tárgyáról. Így folyamatos lehetőségem adódik spontán módon és passzívan is megfigyelni diákjaim, valamint az iskola többi tanulójának az átlagosnál nem jobban reflektált, valós nyelvhasználatát. Életkoromnak és alkati adottságaimnak köszönhetően az utcán, a tömegközlekedésen, a szórakozóhelyeken stb. pedig anélkül szembesülhetek az élő nyelv jelenségeivel, köztük a fiatalok közléseivel, hogy bárki tanárnak vagy kutatónak nézne, vagyis azt hihetné: megfigyelik. Lundell 1881-ben leírt véleményét, miszerint „[s]enki sem tanulmányozhat egész kimerítően egy olyan nyelvjárást, amelyen nem beszél” (idézi Kiss 1995: 41), a szlengre vonatkozóan is megszívlelendőnek tartom. Az aktuális szlengszókincsben való bizonyos mértékű jártasság mint gyűjtési előismeret – nyilvánvalóan az életkori és élethelyzetbeli lehetőségektől is függően – azért lehet hasznos, hogy az interjúkészítő ne „kibic”-ként vegyen részt a párbeszédben. (Az eredetileg angol *lame* William Labov terminusa, l. Trudgill 1997: 33, vö. még Kiss

1996: 141: „a kutatónak általában részletekbe menő s pontosabb ismeretei kell, hogy legyenek a vizsgálandó jelenségekről, mint adatközlőinek”.) A direkt módszerekkel gyűjtött szubjektív nyelvi adatokat tehát nem tekintem kritikátlanul a nyelvi valóság tükröződésének (vö. Domonkosi 2005b: 40, Kiss 1995: 31), hanem mintegy kontrollként a fent leírt élményeket, benyomásokat, ismereteket is felhasználom. Így az előnyelvi kutatás érvényességéhez a Domonkosi Ágnes (2005b: 46) által elengedhetetlennek tartott passzív módszerrel szerzett, nem tudatosan közölt nyelvi adatokkal jelen kutatás is rendelkezik, mégha nem is megismételhető módon.

Az adatközlők természetesen tisztában voltak kutatói helyzetemmel, de a vizsgálat hipotéziseivel és céljaival nem. A kérdőívek kitöltésekor minden esetben ügyeltem arra, hogy személyesen jelen legyek. Egyrészt a felmerülő kérdések, félreértések (l. Kiss 1996: 141) azonnali tisztázása végett, másrészt, hogy elkerüljem a tanárok vagy a padtársak esetleges segítségnyújtását a „jó”-nak feltételezett válaszok adásában. Harmadrészt pedig, hogy lehetőségem legyen meggyőzni a tanulókat arról, miért fontos számomra, hogy önállóan megírt, az önismerethez és az önreflexióhoz mérten minél inkább a valóságot tükröző, kielégítő mértékben kitöltött válaszokhoz jussak. A nyitott kérdésekre adott válaszok, a tanulók indoklásai, magyarázatai, története, illetve nem ritkán ezek választékosnak kifejezetten nem mondható stílusa azt bizonyították számomra, hogy az adatközlők túlnyomó többsége igyekezett megfelelni eme kérésemnek.

Az interjúkat szintén személyesen készítettem, s az osztályonkénti egy-egy fő kiválasztásakor tanáruk segítségét kértem, hangsúlyozva, hogy nem feltétlenül az osztály legjobb tanulója van ehhez szükségem, sokkal inkább az önálló véleményét, értékrendjét, gondolatait bátran kifejező diákra. A beszélgetések során törekedtem az iskolai közegen belüli minél közvetlenebb helyszín (pl. folyosói kanapé, udvari pad, társalgó, büfé stb.) megválasztására, s a tanulók feloldására, amelyet – saját tanítványom kivételével – először is a tegeződéssel, másodsor pedig az interjú rögzítése előtti beszélgetéssel alapoztam meg. A kutató személyes jelenlétének és a külső tényezőknek a jelentőségére figyelmeztet Feagin: „Having selected the community and investigated the locale, culture, and speech, the investigator finally has to actually go there and find people to talk to. [...] Most often, this is not a great problem because researchers tend to investigate cultures with which they have some

personal familiarity”¹⁴ (Feagin 2002: 24), sőt kutatási tapasztalataként és tanácsaként még az öltözködés – általam szintén szem előtt tartott – fontosságáról is beszámol: „I was careful to dress suitably according to local custom, always wearing a skirt and stocking to interview older people and to attend classes at the high school, but sometimes wearing blue jeans and sitting on the floor when interviewing teenagers [...] In this way I was showing respect to my elders and solidarity with the younger group. With teenagers, I generally took along sodas and chips, which helped make the recording less formal”¹⁵ (i. m. 25).

Az adatgyűjtés megszervezésében, az interjúk készítésében, a vizsgahelyzet feloldásában és az adatközlőkhöz alkalmazkodó hangnem megválasztásában jelentős gyakorlatra tettem szert az elmúlt évek során nyelvjárásgyűjtőként: előbb demonstrátorként, később PhD-hallgatóként, majd az Új magyar nyelvjárási atlasz projekt tudományos segédmunkatársaként (erről részletesebben l. a 7.1.2. alpontot). A kisebb és nagyobb csoportos, illetve egyéni gyűjtőutak keretében összesen harminckét kutatóponton több tucat különböző életkorú adatközlővel készítettem szövegfelvételt, illetve interjút a megadott dialektológiai és szociolingvisztikai kérdőívek alapján. A saját kutatáshoz választott korosztállyal, a középiskolás tanulókkal pedig napi kapcsolatban vagyok pedagógusi munkám miatt, így nem okoz nehézséget megtalálni a közös hangot velük sem.

---

¹⁴ „A közösség kiválasztása, valamint annak helye, kultúrája és beszéde vizsgálata után a kutatónak el is kell mennie oda és embereket találnia, akikkel beszélget. [...] Leggyakrabban ez nem is akkora probléma, mert a kutatók azoknak a kultúráknak a vizsgálatára hajlanak, amelyekkel személyes kapcsolatot ápolnak” (Fordítás tőlem, P. A.)

¹⁵ „Ügyeltem arra, hogy a helyi szokásnak megfelelően öltözködjem, az idősebb emberekkel készített interjúkhoz és a középiskolai tanórákon való részvételhez mindig szoknyát és harisnyát vettem fel, de a kamaszok interjúvolásakor gyakran farmerban ültem a padlóra [...] Ezzel tiszteletet mutattam idősebb adatközlőim iránt és szolidaritást a fiatalabb csoportokkal. A kamaszokkal való beszélgetéshez rendszerint szódát és chipset is vittem, ami segített kevésbé hivatalossá tenni a felvételt” (Fordítás tőlem, P. A.)

5. A vizsgálat leírása

5.1. A kutatás fő alanyai: a középiskolás tanulók

5.1.1. A fiatalok és a nyelvi reflexió. – A kutatás központi alanyai a nappali rendszerű középiskolák 9. és 12. évfolyamának tagjai, azaz a 14–15 és a 18–19 éves diákok. A középfokú tanulmányaikat (négyosztályos képzési rendszerben) megkezdő vagy (hat- és nyolcosztályos rendszerben) folytató tanulók kiválasztásának oka nyelvi szempontból, hogy a fiatalok a serdülőkorba lépve és azt átélve mintegy új szemmel kezdik figyelni a körülöttük lévő világot és önmagukat, az introspekciónak pedig a metanyelvi tudat növekedése, a reflektáltabb nyelvhasználat is a része lehet. Kiss Jenő szavaival élve a nyelvi tudatukra ébredő iskolások „a nyelvváltozatok ütközőzónáiban élik anyanyelvi életüket”: a köznyelv – továbbá a nyelvjárási háttérük anyanyelvjárásuk –, és az ifjúsági nyelv ütközőzónájában (Kiss 1996: 139). A végzős tanulókra azért esett a választás, mert az érettségi vizsgára készülve számukra még szigorúbb és égetőbb elvárás a tudatos nyelvhasználat (vö. 3.3.1. alpont), továbbá ekkorra már bizonyosan találkozniuk is kellett a nyelvtanórán az említett szociolingvisztikai ismeretekkel – amennyiben magyartanáruk valaha is foglalkozni kívánt ezzel a témakörrel. William Labov (2001) szerint is ez az időszak a tágabb világ (de legalábbis a felsőoktatás) iránt megjelenő orientáció szakasza (idézi Bodó 2012: 27). A két évfolyam bevonása a kutatásba lehetőséget ad az életkori különbségek és hasonlóságok megfigyelésére, hogy képünk legyen arról, változnak-e az önbevallás alapján a tanulók nyelvhasználati szokásai, nyelvi tudatossága és nyelvi attitűdjei a középiskolai tanulmányok végére, az érettségi vizsga küszöbére érve, ezzel bepillantást nyerve a középiskolák anyanyelvi nevelésének hatásaiba, vagy akár hatástalanságába.

5.1.1. A serdülők lélektana és a szleng. – Wacha Imre már 1996-ban arra hívta fel a figyelmet, hogy a fiatalok akkor sem tudnak kilépni „a »kopott nyelvi farmerből«, ha más generációbeliekkel kell szót váltaniuk és érteniük, [...] más külső és belső körülmények között kell megnyilatkozniuk. Nem is sikerülhet igazán a kódváltás, mert a kidolgozott, a nem begyakorolt kód kifejezései nem jönnek szájukra a megfelelő pillanatban, elő kell(ene) őket »hívni«, ezért ezek használatát nem érzik természetesnek és őszintének” (Wacha 1996: 200, l. 3.3.1. alpont). Miért járnak a fiatalok előszeretettel

a nyelvvelők és sok laikus szemében is kopottnak, hanyagnak tűnő „nyelvi farmer”-ben? (A hasonlathoz l. még Koltói 1994, illetve Carl Sandburg amerikai költő híres definícióját: „A szleng olyan nyelv, amely feltűri az ingujját, beleköp a tenyerébe, és munkához lát” – idézi pl. Andersson–Trudgill 1999: 247.)

Alapvetően szociálpszichológiai jelenségről, sőt a „legkevésbé nyelvi jellegű nyelv”-ről (Chapman 1999: 277) lévén szó (l. még Kis 1997: 240), a gyökerek is annak területén keresendők. A szleng szerteágazó funkciói sokaságával összefüggésben azok lélektani okai is szerteágazóak, amelyeket a 3.2.3. alpontban már részleteztem (l. Drake 1980/2002, Kis 2006, Partridge 1993/2002), ezért az ismétlések elkerülése végett itt már csupán röviden kimondottan a serdülők szemszögét helyezem előtérbe.

„Nagyon gyorsan, túl gyorsan történik ma minden, és az égvilágon semminek sincs kifutása. Türelmetlen kapkodás és bizonytalanság, ez mai társadalmunk motorja. [...] Valami hiányzik. Talán valamiféle kohézió, mely a társadalmat összetartani lenne hivatott. Valami olyasféle erő, mely megmutatkoznék a családban, közösségekben, mely elviselhetőbbé tenné a kort, melyben élünk” (Matolcsi-Papp 2006: 154–5). Bańcerowski Janusz (2010) szintén a jövő nemzedékének teljes elmagányosodásától tart a digitális világban. A legújabb nézetek szerint az ember úgynevezett „biopszichoszociális” lény (l. pl. Pikó–Kopp 2003). A technika fejlődésével egyre inkább elszigetelődve nemcsak a lelki, hanem a testi egészséggel összefüggésben is szüksége van a kisebb, személyes közösséghez való tartozás érzésére: hogy legalább egy csoportnak, azaz „a résztvevők számára előnyöket, örömeket, kielégülést tartogató szerveződési formának” (Csepeli 2002: 403) tagja legyen. (A társas támogatás mint alapvető magatartási védőfaktor egészségtani hatásairól l. pl. Kopp 2003, az ifjúsági „szubkulturák” szerveződéséről l. pl. Szapu 2004.) A fiatalok életében különösen jelentős szereppel bírnak a kortárs csoportok, hiszen ez a családtól elszakadó egyén első próbálkozása, hogy társakra leljen, és bizonytalanságérzetét mérsékelje. A nyelvi szociálpszichológia (socialpsychology of language) tudományága a nyelvhasználatot és a kommunikációs technikákat a személyközi kapcsolatok kezelésének és erősítésének eszközeként értelmezi (vö. Giles–Fortman 2004: 99). Ezzel párhuzamosan Connie C. Eble (1999b) és Robert L. Chapman (1999) is úgy definiálja a szlenget, mint az egyén csoportbeli tagságának igazolására és a csoportkohézió erősítésére használt nyelvet. De funkciója egyúttal a domináns kultúrától való elhatárolás is. Az elkülönülés egyik

tényezője lehet az egyéniség kifejeződésének igénye, a másik a többségi kultúrával és a hatalommal szembeni lázadás. „[F]iatalok, de nemritkán felnőttek is, örömet lelik abban, hogy tárgyakat, cselekedeteket újra keresztelnek, némely szókat megcsonkítanak, másokat tudatosan rosszul használnak, szócsonkokat összeolvasztanak, egyszerűen játszanak, mert fel akarnak tűnni, mert megrészegíti őket a szóalkotás természetes gyönyöre, s mert az agyonkoptatott, színtelen, üres szólamok zendülésre készítik őket” (Kolozsvári Grandpierre 1979: 108, az ego védelméről és a verbális lázadásról l. még Kis 2006). „Ilyenformán a szleng egy olyan kisebb társadalmi csoport elhatárolása a többségtől, amelyhez csatlakozni és amelyet megérteni kényelmes, és amely az én számára menedékkül szolgál. [...] A család, akár csak a társadalom, a hatalom és a jog hierarchiáját tartja fenn, mely ellen a gyermek egészséges, fejlődő énjének szüksége van kompenzálásra gyengesége és bűnössége miatt. A szleng mint gyógyír tagadja a gyengeséget, illetve kérkedik a bűnösséggel” (Chapman 1999: 276–7, l. Lantto 2012: 13 is: „As a speech style, the use of slang conveys many non-linguistic characteristics about the speaker or the group that the speaker wants to be identified with”¹⁶). Chapman a szlengnek a társadalom működéséhez, az emberi fejlődéshez, a rend fennmaradásához ekképpen szükséges terapeutikus, gyógyító jellegét állítja középpontba.

Végül ejtsünk szót a divat és a szleng kapcsolatáról lélektani szempontból is. A nyugati kultúrák többsége nagyra értékeli az egyén cselekvési szabadságát – aki ezért is törekszik a csoporton belül egója védelmére, s alkotja meg a szlengszókincs újabb és újabb elemeit (l. 3.2.4. alpont) –, viszont „[m]ásokhoz hasonlóan cselekedni és gondolkodni alapvetően emberi hajlandóság” (Forgács 1996: 305). Találó terminus a „társas fertőzés” arra a jelenségre, amikor az emberek automatikusan engedelmessé válnak a csoportbefolyásnak, akár annak nyomása nélkül is, továbbá a divat ahhoz is hozzásegít, „hogyan az emberek életüket társadalmi időben éljék, a jelent az összes többi korszaktól eltérőnek, saját magukénak érezhessék” (Csepeli 2002: 163). Verbális kifejeződésében ezt nyelvi divatnak nevezzük, de ide tartozik például a folyton változó névdivat (vö. pl. Hajdú 2003) vagy a nyelvi infantilizmus térnyerése is (vö. pl. Szende 1995a). A divat és a szleng között a rejtőzködés, a kitűnési vágy és a csoportok elkülönülő szándéka szempontjából is paradox kapcsolat áll fenn, mégis számos olyan

---

¹⁶ „A szleng használata beszédstílusaként számos nem nyelvi személyiségjegyet közvetít a beszélőről vagy a csoportról, amellyel a beszélő azonosulni szeretne” (Fordítás tőlem, P. A.)

szlengszóról tudunk, amelyek széles körben, évtizedek óta ismeretesek és aktívan használatosak. A divat, ez a lényegében utánzásra alapuló társas lélektani jelenség ugyanis az emberek konformitásérzetének fontos tényezője (Forgács 1996: 304), akárcsak az egyént körülvevő csoportok attitűdjéhez való tudatos vagy önkéntelen igazodás is: „attitudes are directly influenced by exceptionally powerful environmental factors such as the family, work, religion, friends or education, up to the point that people tend to adjust their attitudes to conform with those that are most prevalent in the social groups they belong to”¹⁷ (Lasagabaster 2004: 399).

Befejezőként néhány szó arról, miért a serdülőkkel foglalkozik a kutatás, holott a szakirodalmak többsége ma már egyetért abban, hogy a szleng nem egyenlő az „ifjúsági nyelv”-vel (l. pl. Kövecses 1997, Péter 1980): „Milyen alapon rekesztenénk ki például a középkorú művelt hölgyeket (tanárokat, orvosokat, jogászokat) a szleng használat köréből?” (Péter 1999: 31). A dolgozat 7.1. pontja újabb bizonyítékot szolgáltat arra, hogy a szlenggel kapcsolatos kérdések korántsem csupán középiskolásokat illetően tárgyalhatók. Meggyőződésem viszont, hogy mindezzel együtt még mindig a fiatalok (és mindig is ők lesznek) azok, akiknek az aktív szókincsében és mindennapi, különböző színterű kommunikációjában a legjelentősebb a szlengszavak és -kifejezések aránya, s akiknek a nyelvhasználatában az utóbbi évtizedek társadalmi szabályainak lazulásával bizonyítottan olyan nagy mértékű változást hozott ez, hogy e használatnak s a mögötte húzóerő attitűdöknek a vizsgálata fontos és érdekes tanulságokkal szolgál.

---

¹⁷ „az attitűdöket közvetlenül befolyásolják olyan kivételesen erőteljes környezeti tényezők, mint a család, a munka, a vallás, a barátok vagy az oktatás, olyan mértékig, hogy az emberek hajlamosak igazítani az attitűdjeiket azért, hogy összhangba kerüljenek a szociális csoportjuk leginkább uralkodó tagjaival” (Fordítás tőlem, P. A.)

5.2. A magyarországi vizsgálat

Az adatgyűjtést 2011 tavaszán végeztem el az ország nyolc pontján¹⁸. Közép-Magyarországon a budapesti Széchenyi István Gimnáziumban és a százhalombattai Széchenyi István Szakközépiskola és Gimnáziumban, Közép-Dunántúlon a tapolcai Batsányi János Gimnázium és Kollégiumban, Nyugat-Dunántúlon a soproni Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium (Líceum)-ban, Dél-Dunántúlon a Pécsi Tudományegyetem Deák Ferenc Gyakorló Gimnázium és Általános Iskolában, Észak-Magyarországon a miskolci Fráter György Katolikus Gimnázium és Kollégiumban, Észak-Alföldön a Debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnáziumában, Dél-Alföldön pedig a békéscsabai Széchenyi István Két Tanítási Nyelvű Közgazdasági Szakközépiskola és Kollégiumban.

E helyen mondok köszönetet azoknak a pedagógus kollégáknak, akik engedélyt és lehetőséget adtak arra, hogy elvégezhessem a kutatáshoz szükséges adatgyűjtést, akik segítségemre voltak az osztályok és az interjúalanyok kiválasztásában, akik feláldozták tanórájukat a kutatás oltárán – név szerint: Mohay Erikának és Varsics Zitának (Budapest), Németh Nikolettnek (Százhalombatta), Varga Tibornének és Mészáros Zsuzsannának (Tapolca), Tölli Balásznak és Evarics Regina Eszternek (Sopron), Iglicz Ágnesnek (Pécs), Mariscsák Istvánnak és Regős Zsoltnak (Miskolc), Tankó Istvánnének, Nagyné Kocsiscsák Anitának és Perla Erzsébetnek (Debrecen), Hrabovszki Klárának és Máté Tamásnak (Békéscsaba), valamint hozzájuk irányító segítőtőimnek: Ferencz-Balázs Nikolettnek, Pataky Adriennek, Csobó Dominiknak, Tumikné Csurák Ágnesnek, Szilágyi Jánosnak, Sz. Tóth Lászlónak, Szabó Ilának, Prekop Győzőnek és Földi Bálintnak. Köszönettel tartozom természetesen annak a több száz tanulónak is, aki részt vett a kutatásban és megosztotta velem gondolatait.

Mint említettem, mindegyik intézménybe személyesen látogattam el, mindegyik osztályban magam töltöttem ki a kérdőívet és készítettem interjút. A név nélkül kitöltött papíralapú kérdőívekből a rétegzett mintavétel ismertetett szempontjai szerint

---

¹⁸ Az adatgyűjtés időszakában egyetlen kutatópontra, Debrecenbe nem jutottam el személyesen a távolság és az ország másik felében végzett munka miatt, ezért a korábban választott iskola egyik pedagógusát kértem meg a kérdőívek kitöltésére. Mivel az intézményből kivétel nélkül feldolgozásra alkalmatlan kérdőíveket kaptam vissza, meg kellett ismételnem az adatgyűjtést, ezúttal már valóban személyesen. Az említett okok miatt erre csupán egy évvel később került sor, tehát erről a kutatópontról egy évvel későbbi kilencedikes és tizenkettedikes tanulók adatai származnak. Úgy gondolom, s a következő fejezetben látni is fogjuk, hogy ennyi idő alatt nem változtak a vizsgált korosztály nyelvhasználati szokásai és attitűdjei a szlengről, így a kutatás eredményeit nem torzítják.

kiválasztott háromszázhusz darabot dolgoztam fel. Az interjúkat minden esetben az iskolák területén belül készítettem az alanyok anonimitásával, saját diktafonomra mp3-formátumban rögzítve.

5.3. A szleng a nyelvtankönyvekben

5.3.1. Bevezetés. – A kutatás alapozásaként kíváncsi voltam arra, milyen ismereteket szerezhettek adatközlőim tankönyveik révén a nyelvtanórán a szleng fogalmáról és a kapcsolódó nyelvhasználati kérdésekről – így könnyen felismerhetővé válik a válaszok esetleges igazodása a tanultakhoz, amelyek, mint látni fogjuk, nem egy tankönyv esetén idejét múltak, homályosak, sematikusak vagy szélsőségesek.

Úgy gondolom, hogy a tanulóban kialakuló attitűdök milyensége nagymértékben függ a tanár személyétől, magyarázatának és számonkérésének módjától és minőségétől, például attól, hogy mennyire befolyásolja a tanulót hozzáállása kialakításában: közli-e szubjektív véleményét, vagy csupán objektív ismeretek átadásával a diákra bízta saját nézeteinek körvonalazását. Noha a tankönyv csak eszköz, sőt olyan pedagógussal is találkozhatunk, aki egyáltalán nem él vele a gyakorlatban, észrevételeim szerint általában előszeretettel alapoznak erre nemcsak a tanárok, hanem a diákok is – ezért vásárolják. Az órai előadás szövegét gyakran felül is írja a tankönyvé, hiszen abból akkor és olyan tempóval jegyzetelhet a tanuló, amikor és amilyennel szeretne, mulasztás esetén akár otthon is.

A kutatás fő célcsoportjának megfelelően azokat a napjainkban használatban lévő, 9–12. évfolyamos középiskolás tanulók számára írt magyar nyelv-könyveket és a hozzájuk tartozó segédleteket vizsgáltam meg, amelyek az adatgyűjtés évében aktuális, 2010/2011. tanévi közoktatási tankönyvjegyzékben (vö. www.nefmi.gov.hu, korábban www.okm.gov.hu) szerepelnek. Emellett a teljesség igénye nélkül azokat a tankönyveket is szemügyre vettem, amelyek a jegyzékből (azóta is) hiányoznak ugyan, de a magyar mint anyanyelv középiskolai oktatásának ismert és népszerű darabjai, tehát számos pedagógus és diák forgathatja őket ma is. A tankönyvekben nemcsak a nyelv rétegződéséről szóló fejezeteket olvastam át, hanem azokat is, amelyekben szintén szó eshet a szlengről – így például a nyelvi norma, a kommunikáció, a szókészlet vagy a stílusrétegek tárgyalásakor –, ezért az egyes tankönyvcsaládok minden évfolyam részére

készült tagjait végig kellett lapoznom. Ezek alapján több mint ötven tankönyvet, munkafüzetet, feladatgyűjteményt és segédkönyvet vizsgáltam meg. A tankönyvek nagy számára való tekintettel a következőkben csupán a legnépszerűbb munkákról szólok, megemlítve közben a leginkább meglepő ismereteket tartalmazó darabokat is.

5.3.2. A szleng témaköre korábbi nyelvtankönyveinkben. – Jóval a rendszerváltozás előtt jelent meg Honti Mária és Jobbágné András Katalin Magyar nyelv a gimnáziumok I. osztálya számára című tankönyve (az első kiadás dátuma nem olvasható a későbbi példányokon, a kezem között megfordult legkorábbi kötet 1983-ból származik). Az azóta rengeteg kiadást megélt munkát a szerzők nem dolgozták át, így még a XXI. század hajnalának középiskolásai – közöttük e sorok szerzője is – az akár húsz évvel korábbi nézeteket, ismereteket tanulhatták belőle. A korábbi fejezetekben olvashattuk, hogy Péter Mihály például már 1980-ban megírt tanulmányában javasolja a szleng terminus bevezetését a társadalmi, földrajzi és nemzedéki megoszlás tekintetében sem lokalizálható beszédmódra (Péter 1980: 275), ám a tankönyvben nem szerepel ez a szó sem a nyelvi rétegzettség témakörénél, sem máshol. Helyette megkülönböztetik az ifjúsági nyelven mint életkor szerint tagolódott nyelvváltozaton belül a diákság és a munkásifjúság nyelvét, amelynek bizonyos mértékig forrása a tolvajnyelv, illetve az argó. Noha a könyv megemlíti, hogy az ifjúsági nyelv létrejöttének alapja „a fiatalok összetartozásának a nyelvi hangsúlyozása” (Honti–Jobbágné 1983: 55), módszere pedig a játékos, tréfás, szemléletes szóalkotás és jelentésváltoztatás, a kapcsolódó olvasmány már egyértelműen negatív hozzáállást közvetít. Az idézett szöveg Kovalovszky Miklós további 25 évvel korábbi, 1967-es Az ifjúság nyelvéről című tanulmányából származik, s arra figyelmeztet, hogy mivel az ifjúság életerejének eme megnyilvánulását elfojtani nem lehet, arra kell törekedni, hogy „az erkölcsi neveléssel, a műveltség, a jó ízlés fékező erejével” mérsékelt szinten tartsuk „az ifjúság nyelvének kirívó szertelenségeit, korunk szocialista emberéhez méltatlan durvaságait, rikító túlzásait” (Honti–Jobbágné 1983: 146).

Szende Aladár tankönyve (1993) egyetlen vastagabb kötetrel szolgálja a középiskolások magyar nyelvi tanulmányait minden évfolyamon. Legalább tíz évvel az előző tankönyv után még mindig nem említi a szlenget, az ifjúsági nyelvet viszont három fejezeten belül is érinti. A mai magyar nyelv tagolódása kapcsán életkor szerint társadalmilag jól körülhatárolható rétegnyelvnek tartja az ifjúsági nyelvet, amellyel

„jelentőségének megfelelően külön fejezetben” foglalkozik a szerző (Szende 1993: 29). A Stilisztika című fejezetben Az ifjúsági nyelv témakör alatt Illyés Gyula véleményét idézi, amely segítheti a diákokat saját nyelvváltozatukhoz való hozzáállásuk kialakításában. Itt már aktuálisabb nézetek is megjelennek. Illyés szerint az ifjúsági nyelv „[é]ltekorhoz nem köthető, mégis a fiatalságot jellemző nyelvhasználat” (i. m. 29), és forrásaként említi az argóból beszüremelő szavakat. Erre Szende maga is hoz példát: „a nyelvi tagolódás nem jelenti a tagok merev különállását. A különféle változatok ugyanis érintkeznek egymással, szó- és kifejezőkészletük sok eleme más rétegbe is szivárog, sok pedig a köznyelvbe »emelkedik«, mint az argó eredetű *duma*, *meló* stb.” (uo.). Illyés példákkal szemléltetve különbséget tesz az ifjúsági nyelv „értékes” és „értéktelen” megoldásai között, továbbá tudatosítani igyekszik olvasóiban, hogy e nyelvváltozat „figyelemre és megbecsülésre érdemes, óvni kell a beszennyeződéstől (az alantas, illetlen, durva, trágár megnyilatkozásoktól), és növelni kell szemléletességét, játékosságát, pajzán szellemességét, minden nagyképűségtől mentes természetességét” (idézi Szende 1993: 161). Végül emlékeztet a nyelvi értékítélet működésére is: „Minden fiatal nyelvi ízlésből is vizsgáljuk, amikor megszólal” (uo.). Szende tankönyve először egyenlőségjelet tesz argó és tolvajnyelv közé, majd A szókészlet és rétegei című témakörben az argó szavait a tolvajnyelvi szavak „egyik ismert változata”-ként aposztrofálja (i. m. 51). A két évvel később készült Gyakorlatok és feladatok a magyar nyelv tankönyvéhez középiskolásoknak több feladatot is tartalmaz a témához kötődően. Az egyik beszédpartnertől függő különböző megnyilvánulásokat vár el a diákoktól egyazon témában: „Hányféleképpen fejezheted ki röviden azt, hogy szeretnéd saját magad megtervezni a vakációdát? a) barátod előtt b) szüleid előtt c) a tévériporter mikrofonja előtt” (Szende 1995b: 11). A következő feladat arról gondolkodtatja el a diákokat, hány nyelven beszélhetünk magyarul (i. m. 13), a Stilisztika fejezetben pedig az alábbi „diákszavak- és kifejezések” jelentését kell megadni: *falivekker*, *pedál*, *vályú*, *karám*, *hittérítő*, *tyutyu*, *csőd*, *sziszegő szappan*, *paréj*, *paszulykaró*, *gebe*, *izomagy*, *annyi eredetiség van benne, mint egy fénymásolóban* (i. m. 142). Egy másik gyakorlat az *-i* és *-csi* képzős alakok elterjedésére hívja fel a figyelmet, valamint elgondolkodtatja a tanulókat néhány diáknyelvi szó és szólás kialakulásának motivációjáról, például *bezizzen*, *dzummant*, *ficcen*, *muszájdzseki*,

Annyira ronda, hogy a kannibál is kitolná a tányérja szélére, Olyat kapott, hogy csokorba szedte a villanyoszlopokat (Szende 1995b: 162).

A megújulás igényéről és szükségességéről tanúskodnak Gaál Edit tankönyvei. Az 1993-ban megjelent Nyelvről, anyanyelvről 15 éveseknek az alábbi szöveget tartalmazza A nyelv függőleges tagolódása című témakörön belül: „A csoportnyelvek között különleges helyzetben van a tolvajnyelv, amelyet használói szándékosan állandóan megújítanak, hogy ezáltal a kívülállók számára érthetlenné tegyék. Hasonló helyzet áll elő akkor is, ha mondjuk a beteg iránti kíméletből (?) [sic] az orvosok elkezdnek latin szakszavakat használni. Az érthetlenné vált szakszöveg lehet azonban egyszerűen a partnerrel szembeni figyelmetlen viselkedés következménye is. Ha a szakmai szöveg a szakszavak túlzott használata miatt érthetlenné válik, és az üzenet nem jut el a címzethez (a beszélő csak beszél valakihez, de nem vele beszél!), akkor szakzsargonral állunk szemben. Az elnevezés *zsargon* eleme utal a tolvajnyelv és a szakzsargon közös vonására, az érthetlenségre is” (Gaál 1993: 129). Közel tíz évvel később megjelent összefoglaló munkájában már ugyanezeket a sorokat a következő mondattal egészíti ki: „A nagyvárosi zsargont az angol eredetű szleng szóval is jelölhetjük” (Gaál 2002: 37). Arra is rámutat, hogy a „fiatalok egymás között olyan nyelvi elemeket is használnak, amelyeket az idősebb korosztály nem ért meg” (uo.).

Időrendben következő, a jegyzékben nem szereplő tankönyv a Bánréti Zoltán Nyelvtan–irodalom–kommunikáció elnevezésű alternatív programját megvalósító Nyelvtan és kommunikáció II. Szövegtan, nyelvelmélet, generatív mondattan (1994). A programhoz készült tankönyvek jellegzetessége, hogy a témakör végi összefoglalókon kívül nem tartalmaznak elméleti részt, inkább feladatokat, amelyek segítségével a pedagógus induktív módszerrel taníthatja meg diákjainak a magyar nyelvi ismereteket. A 7–9. évfolyamon tanulók részére szánt tankönyv tartalmaz ugyan egy A nyelv területi és társadalmi rétegződése című fejezetet, ám sem szlengről, sem egyéb hozzá köthető nyelvi rétegről nem tesz említést. Csupán egy feladattal hívja fel a tanár figyelmét a téma körüljárására, amelyet aztán teljes mértékben rábíz: „Gyűjts össze tíz olyan szót, amit a mai fiatalok használnak, de a környezettedben élő felnőttektől nem hallottál! Kérdezd meg valamelyik felnőttet, hogy szerinted mit jelentenek ezek a szavak! Írd le a válaszokat, majd saját meghatározásodat!” (Bánréti 1994: 122).

Hajas Zsuzsa 1997-es sorozata Sebestyén Árpád (1981) már idézett tanulmányát és Adamikné Jászó Anna összefoglaló munkáját (A magyar nyelv könyve. Trezor Kiadó, Budapest, 1991.) használja fel a téma körüljárásához. Eszerint társadalmi nyelvváltozat a szaknyelvek, a hobbinyelvek, a szórakozások, a játékok, a sportok nyelve, az életkori nyelvváltozatok (például a diáknyelv és az ifjúsági nyelv) mellett az argó is, amelyen belül megkülönbözteti a tolvajnyelvet, a jassznyelvet és a szlenget (Hajas 1997a: 28, 173). A szerző azonban nem tisztázza a terminusokat sem itt, sem 12. osztályban, amikor – továbbra is magyarázat nélkül – újra előbukkan az argó: „Kelet-Európában azonban a megkésett társadalmi fejlődéssel összefüggésben egyes nyelvi szociolektusok később alakultak ki, mint a hajózással, kereskedelemmel foglalkozó tenger melléki népeknél. Londonban és Párizsban például az argó is igen korán létrejött, s csak később követte a bécsi, a prágai és a pest-budai argó létrejötte” (Hajas 1997b: 29). A 9. évfolyamos tankönyv megjegyzi végül, hogy „az ifjúsági nyelvben különösen kívánatos, hogy ízléses, szellemes és fantáziadús szavakat használjunk, és kerüljük a trágárságot és a durvaságot, a közönségességet” (Hajas 1997a: 98).

A szerző 2004-ben átdolgozott, tematikájában is megújult tankönyveket jelentetett meg, s ebben már újabb szakirodalmakat is felhasznált. Felhívja a figyelmet arra, hogy „[a] nyelv rétegződéséről a nyelvtudósok többféle rendszerezést alkottak” (Hajas 2004a: 8). Sebestyén Árpád (1981) felosztását már csupán a 10. osztályos tankönyv függelékében közli, míg a könyv elején a Kiss Jenő szerkesztette Magyar dialektológia (2001) csoportosítását olvashatjuk (a szleng az argóval, a csoportnyelvekkel, a szaknyelvekkel és a hobbinyelvekkel együtt társadalmi nyelvváltozat, azaz szociolektus). Ebben a tankönyvben már részletesen tárgyalja az előző sorozatban tisztázatlanul maradt fogalmakat, így az ifjúsági nyelvet, az argót, a szlenget és a zsargont. Az ifjúsági nyelvet tízéves kortól felnőttkorig határolja be, leggyakoribb forrásaként az argót, a katonai szakzsargont és a városi vulgáris nyelvhasználatot említi, szókincsét a képszerűséggel jellemzi. Az argót a városi népnyelv legalsó szintjeként, a bűnözők nyelveként értelmezi, amely „[á]ltalában bizalmas és durva stílusú, de szemléletes, szellemes és tréfás is lehet” (Hajas 2004a: 12). A zsargon a titkosságot szolgálja egy nyelvében is különbözni vágyó csoportnál. A szleng „városi nyelvváltozat, bizalmas, játékos, humoros, közvetlen, gyakran közönséges stílusú szavakról és kifejezésekről ismerhető fel, amelyek csak a beavatottak számára érthetők. Az

iskolázottak nyelvébe, a társalgási nyelvbe és a tömegtájékoztatóba is behatol, de kívül esik az igényes nyelvhasználat körén. Beszélte változatban él, írásban kevésbé” (Hajas 2004a: 12). A 11. osztályosok számára készült tankönyv ezt a következő, nem feltétlenül naprakész megkülönböztetésekkel egészíti ki: „A szleng használata inkább jellemző a férfiakra, mint a nőkre, inkább a fiatalokra, mint az idősekre, a műveletlen, kevésbé iskolázott emberek gyakrabban használnak szleng kifejezéseket vagy szólásokat, mint a műveltek” (Hajas 2004b: 31). A tankönyvek a nyelvváltozatok és a stílus témakörénél is hangsúlyt fektetnek a nyelvi helyesség és a nyelvhasználati helyénvalóság kérdésére: „nem maga a szleng elítélendő, hanem csak bizonyos változatai és a bizalmas beszédhelyzeteknél tágabb körű használata” (uo.), illetve a normák sokféleségére és változékonyságára: „Minden nyelvváltozatnak lehetnek saját szabályai, törvényei, amelyeket a nyelvváltozat beszélői betartanak [...] A nyelvi norma sem örök, a követendő eszmény is változhat – mint maga a nyelv is – koronként kisebb-nagyobb mértékben” (Hajas 2004a: 15–6). Az argó vaskosságának, trágárságának pedig „az iskolai kommunikációban vagy a társadalmi nyilvánosság fórumain nincs helye” (i. m. 43). A könyvek számos változatos feladattal igyekeznek minderről elgondolkodtatni a tanulókat, néhány példa: „Bizonyára egyetértetek abban, hogy nem minden nőnemű lény *csaj*, nem minden gond, baj, nehézség *ciki*, nem minden holmi vagy felszerelés *cucc*. Gyűjts hasonló jelentésű, rokon értelmű szócsoportokat különféle nyelvi rétegekből!” (i. m. 9); „Milyen emlékeid vannak arról, hogy az ember megszólalásával rengeteg mindent elárul magáról?” (i. m. 10); „Az ifjúsági nyelv különösen hajlamos arra, hogy más nyelvi rétegek, többek között szaknyelvek szókincsét átvegye és sajátos jelentéstartalommal alkalmazza. Állapítsuk meg, hogy a következő kifejezések milyen eredetűek, és mi a jelentésük az ifjúsági nyelvben! *szoritóba áll, gőze nincs, téves kapcsolás, bedobja a törülközőt, visszatapsolják, kár a gőzért (benzinért), elhúzza a csíkot, proletár jeles, nem esik le a tantusz, úgysem tud labdába rúgni, teljesíti fásítási tervét, van még egy dobása, jó a karosszériája (alváza, futóműve), felszedi a horgonyt*” (i. m. 36, Felde Györgyi példái alapján). Gaál Zsuzsa tankönyveihez hasonlóan tehát ez a sorozat is bizonyítja az átdolgozás jelentőségét.

Kugler Nóra és Tolcsvai Nagy Gábor 14–15 évesek (1998), illetve Tolcsvai Nagy 10. osztályosok számára készült tankönyve (2002) szintén nem ejt szót külön a szlengről. A magyar nyelv változatai című fejezeten belül a köznyelvről szólva

tudhatjuk meg azt, hogy annak „két fő alkalmazási területe van. Az egyik a közömbös helyzet, amelyben sem választékos, sem bizalmas, hanem átlagos, nem feltűnő nyelvi elemeket használ a beszélő, akár ismerősök, akár idegenek között van. A másik alkalmazási terület a bizalmas helyzet, amelyben a köznyelv kissé föllazul: a kiejtésben hangok elnyelése tapasztalható (*má = már, szal = szóval*), nyelvtanában olykor egyszerűsödés (a *-ban/-ben* rag helyett is *-ba/-be* hallatszik), szókészletében sok az új metafora (pl. *állati, eszméletlen, eldobom az agyam*)” (Kugler – Tolcsvai Nagy 1998: 165–6). A tankönyv nem ír társadalmi változatokról, ahogy szlengről vagy argóról sem – sem e témakörön belül, sem a 10. osztályosoknak készült, Szöveg és stílus alcímet viselő tankönyvben. A szerzők szerint a köznyelv nem más, mint városi népi nyelv, a mindennapi beszéd eszköze, amelyet munkások, alkalmazottak, hivatalnokok, az értelmiség és a diákság egyaránt használ olyan helyzetekben, ahol „nem kell különösebben gondosan vagy választékosan beszélni” (i. m. 165). Mindez nem lehet meglepő, amennyiben ismerjük a szerző két, tíz évvel azelőtti tanulmányát az ifjúsági nyelvről (Tolcsvai Nagy 1988a) és a bizalmas stílusról (1988b).

A Jobbágné András Katalin, Széplaki György és Törzsök Édua tollából született Magyar nyelv sorozat 12. osztályosok számára készült darabjában a nyelvváltozatok saját normáiról és a nyelvi alkalmazkodás szükségességéről olvashatunk: „a nyelvváltozatok szükséges, az élet változatos követelményeihez alkalmazkodó szólásmódok, mindegyiknek van kommunikációs szerepe, ehhez igazodó normája, mindegyiken lehet a nyelv iránti felelősséggel szólni (és természetesen a nyelvvel szembeni teljes nemtörődömséggel is). Éppen olyan hiba tudományos szaknyelvi változatban társalogni az ezt nem értő családi vagy baráti körben, mint szleng változatban felszólalni a parlamentben, vagy ballagási búcsúbeszédet tartani” (Jobbágné et. al. 2001c: 102). Hasonló mondanivalót sugall a 9. osztályos tankönyv nyelvhelyességi tanácsa: „a rokonértelműség adja meg a lehetőségét a kommunikációs helyzethez alkalmazkodó válogatásnak. Egy a szituációhoz és a témához nem illő szó vagy fordulat bekerülése a szövegbe úgy hat a hallgatóra, mint a hamis hang a zenében” (Jobbágné et. al. 2001a: 74), és a 10. osztályos is: „az anyanyelvi tudás igazi mércéje, hogy a beszélő ismeri-e és főként az alkalomnak megfelelően használja-e a nyelv megfelelő változatait” (Jobbágné et. al. 2001b: 14). Ebben a tankönyvben ismerkedhetünk meg a szlenggel közelebbről. A szerzők szerint a szleng a köznyelv

alatt elhelyezkedő igénytelenebb nyelvváltozat, a nyelvnek azt a réteget jelöli, „amelynek szavai a nagyvárosi lezserség, a szellemes, olykor már erőltetett játékoság és az alvilági gyökerű durvaság jegyeit viselik magukon. Iskolázatlan és művelt emberek beszédében egyaránt előfordul, de utóbbiakéban alkalmoszerűen, csak fesztelen beszélgetésben” (Jobbágyiné et. al. 2001b: 12). Ellentmond ennek a társadalmi nyelvváltozatok következő oldalán található csoportosítása, itt ugyanis a szlenget a tolvajnyelvvvel, az argóval, az ifjúsági és a gyermeknyelvvvel együtt az életkori változatok közé sorolja. A sorozat egyik feladatgyűjteménye sem tartalmaz szlenggel kapcsolatos gyakorlatokat.

5.3.3. A szleng a hivatalosan tankönyvvé nyilvánított munkákban. – A kutatás idején öt olyan tankönyvcsaláddal számolhatunk, amelynek minden évfolyam számára készültek kötetek, s mind szerepelt is az akkori közoktatási tankönyvjegyzékben. Antalné Szabó Ágnes és Raácz Judit Magyar nyelv és kommunikáció címet viselő sorozatában a 9–10. osztályos tankönyv végi Anyanyelvünk változatai című fejezetben olvashatunk részletesen az ifjúsági nyelvről, az argóról és a szlengről. A szerzők az ifjúsági nyelv kapcsán szólnak arról, hogy „a fiatalokban mindig megvolt az igény arra, hogy másoktól különbözzenek, ugyanakkor a csoporthoz tartozást is kifejezzék”, hogy nyitottabbá váló szokásrendszere miatt egyre nagyobb hatást gyakorolt a köznyelvre, s ez a hatás jellemző a köszönés- és megszólításformákra is (Antalné–Raácz 1999a: 177–8). Hasonlóan aktuális ismereteket olvashatunk a szlengről is (az argó változatának tisztázása után): „A szleng az argó számos elemét letompítva, szalonképesévé téve viszi tovább. A szleng az alacsonyabb igényességű nyelvi stílusban mutatkozik meg, de terjed a beszélt köznyelv bizalmas használatában is (*ciki* = ’kellemetlen’; *dumál* = ’beszél’). Szókészlete gyorsan változik, szüntelenül újrateremtődik. [...] A szleng létrejöttének és elterjedésének általában Budapest a központja” (i. m. 178). A szerzők nem feledkeznek meg arról sem, hogy a szleng manapság nemcsak fiatalok beszédében jelentkezik, hanem az írott nyelvhasználatban, az irodalomban, a filmekben, a színházakban, a televízióban és a rádióban, továbbá az idősebbek kommunikációjában is – összességében: „nem kötődik egyetlen nyelvi réteghez sem” (uo.). Kialakulásának és terjedésének okait a jelen dolgozatban is idézett Eric Partridge-ra hivatkozva sorolják fel a munkafüzetben (Antalné–Raácz 1999b: 138). A 11–12. évfolyamos tankönyv a stílusárnyalatok témakörénél szintén a nyelvi értékítélet és a nyelvi attitűd jelenségéről

gondolkodtatja el a tanulókat: „Minősítsétek a következő szavakat, szólásokat abból a szempontból, hogy kik mondják, milyen helyzetben őket! eszik, hamizik, kajál, falánkol, tömi a fejét, kosztolódik, táplálkozik; beszél, rizsál, traccsol, pofázik, prézsmítál, gagyog, nyomja a sódert; tanul, szajkóz, okoskodik, profitál, elméz, bifláz” (Antalné–Raátz 2000: 107).

Hasonló részletességgel vizsgálja a kérdést Balázs Géza és Benkes Zsuzsa 9. évfolyamos tankönyve. Az ifjúsági nyelvről, más szóval „farmernyelv”-ről megtudhatjuk, hogy „divattá vált, terjedőben van: egyre szélesebb korosztályok vallják magukat »fiatalnak«” (Balázs–Benkes 2001: 56). Ugyanez igaz a szlengre is: „Ma szinte minden korosztálynál megfigyelhető, bevonult az irodalomba, a sportnyelvbe, a sajtóba, a rádió- és tévéműsorokba. A politikusok is használják, és sikert érnek el vele” (i. m. 57). A tankönyv több definíciót is igyekszik adni a szlengre. Olvashatjuk Carl Sandburg kissé lerövidített híres meghatározását, valamint a szerzők sajátját: „Angol szóval szlengnek nevezzük az alacsonyabb rendű köznyelvet, amely a kötetlen, bizalmas társalgás nyelvváltozata” (uo.) – a tankönyv szerint a szleng a köznyelv alatt és a területi nyelvváltozatok fölött helyezkedik el, és leginkább az ifjúsági nyelvet jellemzi. Funkciója az elkülönülés, a hagyományok és az értékek megkérdőjelezése, a lázadás, a játékoság, jellemzői pedig a képszerűség, a szemléletesség, az ötletesség és a nyelvi humor. A szerzők szintén utalnak a szleng írásbeli elterjedésére.

Kimondottan szakközépiskolások részére készültek Józsefné Urbán Ildikó és Szabóné Tóvári Éva tankönyvei. A szerzők a társadalmi nyelvváltozatokon belül, a szaknyelvek, a hobbinyelvek és az életkori változatok mellett külön pontban említik az argót, más néven tolvaj- vagy jassznyelvet, ám három oldallal később már a rétegnyelvek között tárgyalják (Józsefné–Szabóné 2000: 209). A 11–12. osztályos tankönyvben továbbra is csak az argóval találkozhatunk, amely a művészi nyelvhasználatban „a társadalom lesüllyedt tagjainak a jellemzésében, az ő életmódjuk, környezetük ábrázolásában” nyilvánul meg, a példaként idézett mondat viszont azóta feljebb szivárgott szavakat is tartalmaz (*hapsi* ’férfi’, *kiló* ’száz’) (Józsefné–Szabóné 1998: 16).

Uzonyi Kiss Judit és Tuba Márta tankönyveinek 9. osztályos tagja külön címszó alatt tárgyalja előbb „a helyzetnek megfelelő kód”-ot, majd a többi nyelvváltozat ismertetése után a szlenget. „Az egy nyelvközösséghez tartozó emberek is egyszerre

több kódnak vannak birtokában, s a helyzeteknek megfelelően változtatják ezeket a kódokat”, amelynek tökéletes kiválasztásán a sikeres kommunikáció múlhat (Uzonyi Kiss – Tuba 2005: 60–1). A szlenget meglehetősen tágan értelmezik a szerzők: szerintük voltaképpen szleng minden nem köznyelvi jelenség, valamivel szűkebb értelemben pedig az összes olyan nyelvváltozat, amely az elkülönülés szándékával jött létre, és egyben „a csoporthoz tartozást, a közös, »titkos« nyelvhasználat élményét is kifejezi” (i. m. 72). A változás gyors ütemének szemléltetésére olyan régebbi, a mai tanulók számára érthetetlen példákat hoznak fel, mint *elnyomó* és *tőkés* ’tanár’. Az érdekességként közölt információkat a tankönyv „Ha milliomos akarsz lenni, akkor tudd azt is, hogy...” címsor alatt ismerteti, ez esetben a *komisz* és a *bedöglük* szavak katonai szlengbeli eredetét, valamint a londoni „rímelő szleng” (cockney) szóalkotási módjait (i. m. 73).

5.3.4. Összegzés. – E néhány tankönyvi fejezet ismertetése több tanulsággal is szolgál számunkra. Rávilágít arra, milyen változatos tartalmak formájában csapódik le a közoktatás szintjén a szleng és a kapcsolódó fogalmak tudományos meghatározásának problémája, amelyet az „ahány tankönyv, annyiféle ismeret” mottóval is fémjelezhetünk. A vizsgálat továbbá felhívja a kutató figyelmét arra, hogy a különböző tankönyvből, különböző pedagógustól tanuló diákokban eltérő ismeretek és eltérő attitűdök alakulhatnak ki valamely nyelvi jelenségről, esetünkben a szlengről. Az attitűdök ugyanis tanult beállítódások, s ebben a tanulási folyamatban a legnagyobb hatása az elsődleges és a másodlagos szocializáció főszereplőinek: a szülőknek és a pedagógusoknak van (őket követik a barátok és a média, elsősorban a televízió) (vö. pl. Lasagabaster 2004: 400). Láthattuk és látni fogjuk: a magyarországi 9–12. osztályos középiskolás diákok hátizsákjában és elméjében ugyanazon téma kapcsán különböző terminusokkal, definíciókkal, jellemzőkkel, funkciókkal találkozhatunk, amelyek hozzáállásukat, megítélésüket nagymértékben meghatározhatják.

6. Eredmények

A következőkben, a dolgozat leghosszabb fejezetében a kutatás eredményeit mutatom be. Az előzetes hipotézisek, a próbagyűjtések, valamint a szlengről és az attitűdök vizsgálatáról szóló szakirodalom alapján összeállított kérdőív válaszait nem pontról pontra haladva elemzem. A kutatás egy-egy problémakörét ugyanis több, különböző helyen és különböző módon feltett kérdés révén igyekeztem minél árnyaltabban megismerni, ezért ezeket egymással összefüggésben is vizsgálom. Továbbá az adatközlők egy-egy kérdés kapcsán kifejtett indoklása sem csupán az azzal kapcsolatos véleményükről árulkodik, hanem több megállapításra is következtetni engednek. Ezért a kérdőívekből és az interjúkból származó idézeteket olykor ismételten, több pontban is felhasználom szemléltetésként. Az eldöntendő kérdésekre adott válaszok a diagramok segítségével könnyen átlátható statisztikai eredmények bemutatását teszik lehetővé, míg az indoklások és a további nyílt végű kérdésekre adott válaszok tartalomelemzése révén további fontos, általában kategóriákba is rendezhető jelenségekről tájékozódhatunk.

Az adatközlők írott válaszait változtatás nélkül, helyesírási és nyelvhelyességi hibáik, valamint nyelvjárási jellemzőik megtartásával, az interjúkat az alapvetőbb megakadásjelenségek (szünet, kitöltött szünet, ismétlés) jelölésével jegyeztem le, szükség esetén pedig szögletes zárójelbe tett értéskönnyítő elemekkel egészítettem ki, ezekre a változtatásokra a továbbiakban nem hívom fel külön a figyelmet. A nyelvi adatként közölt példákat a könnyebb értelmezés céljából minden esetben dőlt betűtípus jelöli. Az idézetek után kerek zárójelben következik az idézett adatközlő iskolájának települése, évfolyama és neme. A városok említéséhez a gyakori megjelenés miatt az alábbi rövidítéseket használom: Budapest – Bp., Százhalombatta – Szb., Tapolca – Tp., Sopron – Sp., Miskolc – Mc., Debrecen – Db., Békéscsaba – Bcs., Pécs nevét nem rövidítettem.

6.1. A szleng adatközlői meghatározásairól

Az attitűdvizsgálatok alapvető kérdése: tudják-e az adatközlők, miről fejtik ki véleményüket, mit értenek a vizsgált jelenség alatt, illetőleg azt értik-e, „amelyre a kérdéseit megfogalmazó kutató gondolt” (Kiss 1996: 141). A kérdőívben és az interjúk során ezért arról is faggattam a tanulókat, mit tartanak szlengnek. Meghatározási kísérleteiket kiegészítették továbbá a kérdőív több pontján is kért konkrét példák. Jelen kutatásnak nem célja, hogy definíciót adjon a szleng fogalmára, különösen nem laikus adatközlői nézetek alapján. A tanulók véleményének megismerésével az volt a célom, hogy a vizsgálatból kiszűrjem azokat az esetlegesen előforduló adatközlőket, akik a szleng fogalmának teljes félreértésével adtak válaszokat a további kérdésekre. Ilyen azonban egy sem akadt a 320 feldolgozott kérdőív között. A vizsgálat során szintén bebizonyosodott, hogy a szleng olyan jelenség, amit „senki sem” (Kövecses 2009: 14), illetőleg „mindenki másképpen” (Péter 1999: 25) tud meghatározni. A diákok a dolgozat 3. fejezetében leírtakhoz hasonlóan különböző szempontok alapján, általában az életkor, a funkciók és a stílus felől közelítettek a kérdéshez. (A stílus kapcsán többször felmerültek a „káromkodások” – azonban ezek a példák tanúsága szerint a diákok szóhasználatában azok a trágár, durva stílusértékű szavak, amelyek valóban jelentős részét teszik ki a szleng szókincsének.)

Több válasz pedig az 5.3. pontban bemutatott különféle tankönyvi ismereteket igyekezett visszaadni (tolvajnyelv, nagyvárosi beszéd), ám a későbbi válaszok és példák arról árulkodtak, hogy a továbbiakban ezek az adatközlők is elfelejtkeztek a kérdőív iskolai dolgozatként történő felfogásáról. S tekintettel arra, hogy a szleng fogalma egymondatos definíció híján, feltűnő gyorsasággal változva meglehetősen tág, ezeket a meghatározásokat mind beletartozónak vehetjük. Problémásnak egyedül azok a válaszok minősülhetnek, amelyek a digitális nyelvhasználat eredményezte rövidített alakokról számoltak be szlengként. Úgy gondolom azonban, hogy, bár eredeti és elsődleges használati körük valóban az infokommunikációs eszközök (Veszelszki 2011), az úgynevezett másodlagos írásbeliség (Balázs 2008), a fiatalok között mozogva naponta tapasztalhatjuk e kör kibővülését a papíralapú, elsődleges írásbeliségre, sőt már a szóbeliségre is. Ettől kezdve pedig a szleng számos általános, fent ismertetett funkcióját öltik magukra (a kérdésről a 6.2.2. alpont szól részletesen s példákkal alátámasztva). A nyelvjárás és a szleng fogalmának összekeveréséről a

meghatározásokban nem találkozhatunk, csupán néhány esetben fordul elő, hogy a szülőktől, nagyszülőktől hallott szleng példája egy tájszó, ezek azonban a kérdőív egyedüli félreértéseként nem befolyásolják a többi kérdésre adott válasz háttérének elfogadhatóságát.

6.2. A szleng funkcióiról a tanulók válaszainak a tükrében

6.2.1. Egyetemes és történelemfüggő funkciók. – A szleng meghatározására tett kutatói (3.1. pont) és adatközlői kísérletek (6.1. pont) világossá teszik számunkra, hogy egymondatos definíciók helyett sokkal közelebb juthatunk a jelenség megismeréséhez a funkciók számbavételével. A koronként és nemzetenként – egyetemességük és állandóságuk mellett is – valamelyest módosuló szerepkörök pedig nemcsak a szleng jelenségét, hanem az azt használó egyéneket és közösségeket is jellemzik. A dolgozat említett fejezeteiben elsősorban univerzális sajátosságokat ismerhettünk meg, a terminológiai problémákat tárgyaló 3.1.2. alpont viszont előrevetítette, hogy a homo sapiensi igényeken túl a szleng az egyes nemzetek, nyelvközösségek történelmének alakulásától függő, speciális funkciókat is betölt.

A magyar szlenget, illetve szerepköreit vizsgáló tanulmányok hagyományosan előtérbe helyezik a jelenség farmernadrágos, polgárpukkasztó funkcióját. Olvashattuk, hogy a „zendülés”, a „lázas” a szülőktől elszakadni és a közösségből kitűnni vágyó fiatalok alapvető – tehát politikai rendszertől független – jellemzője nyelvi és nem nyelvi viselkedésükben is. Mégis úgy gondolom, hogy azoknak a mai középiskolásoknak az esetén, akik már születésük idejével sem köthetők a rendszerváltozás előtti korhoz, akiknek a farmernadrág hétköznapi öltözék, és akiknek háromnegyede – amint a 6.3.3. alpontban látni fogjuk – nem is szándékoltn alkalmazza ezt a beszédmódot, bizonyosan nem célja a szó eredeti értelmében vett polgárpukkasztás, és sokszor még az iskolai vagy szülői szigor elleni lázadás sem. Ezzel összefüggésben a verbális rejtőzés igényét szintén továbbra is fennállónak ugyan, de a rendszerváltozás előtti évtizedekhez képest jóval kevésbé jellemzőnek feltételeztem. Miként Tolcsvai Nagy Gábor (2004: 105) is írja: „amilyen mértékben elterjedt ez az értékmegvonó, ironizáló nyelv, olyan mértékben veszített eredeti karakteres vonásaiból,

olyan mértékben csökkent a szembenállás kinyilvánítása [...] megszűnt ellenállónak vagy veszélyesnek lenni a szlenges társalgás”.

Hipotézisem tehát az volt, hogy a szlengnek eme funkcióit, különösen a lázadást a mai diákok többsége nem tartja sajátjának, s alapvetően ez motiválta, hogy rákérdezzek erre, valamint a többi közismert szerepkörre is az adatközlőknél. A válaszokhoz ezúttal direkt, zárt formában kívántam hozzájutni, azaz a szakirodalmak (pl. Drake 1980/2002, Kis 2006, Koltói 1994, Partridge 1933/2002, Sipos 1988) és a próbagyűjtés eredményei alapján kategorizált funkciók felsorolásával, amelyek közül az adatközlőknek be kellett jelölniük a magukra érvényeseket. Ezek a következők voltak:

- Egyszerűbb, rövidebb, gyorsabb.
- Oldottabb, kötetlenebb társalgást biztosít.
- Színesebbé, változatosabbá, érdekesebbé tesz(i a beszédet).
- Humorosabbá tesz(i a beszédet).
- Kiemeli a személyiséget, egyénivé tesz.
- Megszokásból.
- Erősíti egy csoport, közösség összetartozását.
- Elrejt mások elől.
- Lázadást fejez ki a nyelvi és/vagy a társadalmi szabályok ellen.
- Elégedetlenséget fejez ki a meglévő nyelvi formák iránt.

Emellett természetesen helyet hagytam további, általam nem említett funkciók bemutatásának is, de érdemben egyetlen tanuló sem élt ezzel a lehetőséggel sem a kérdőívben, sem a szóbeli interjúban, csupán a megkérdezett funkciókat árnyalták, ismételték más szavakkal: „A legtöbb ok fel volt sorolva” (Sp., 9., lány).

6.2.2. Állandóság és változás. – Az adatok megbízhatóságát és a válaszokból levonható általános következtetések helyénvalóságát bizonyítja, hogy az ország mind a nyolc kutatópontjáról közel egységes eredmények születtek, s az életkori rétegzettség tekintetében sem találhatunk jelentős különbségeket. Az egyes funkciók jelöltsége alapján sorrendet állítottam fel a szlengnek a legtöbb tanuló által, tehát leggyakrabban bejelölt szerepétől a legritkébbig. A 9. és 12. évfolyamon született és az összesített eredményekről az alábbi 4. táblázat tájékoztat:

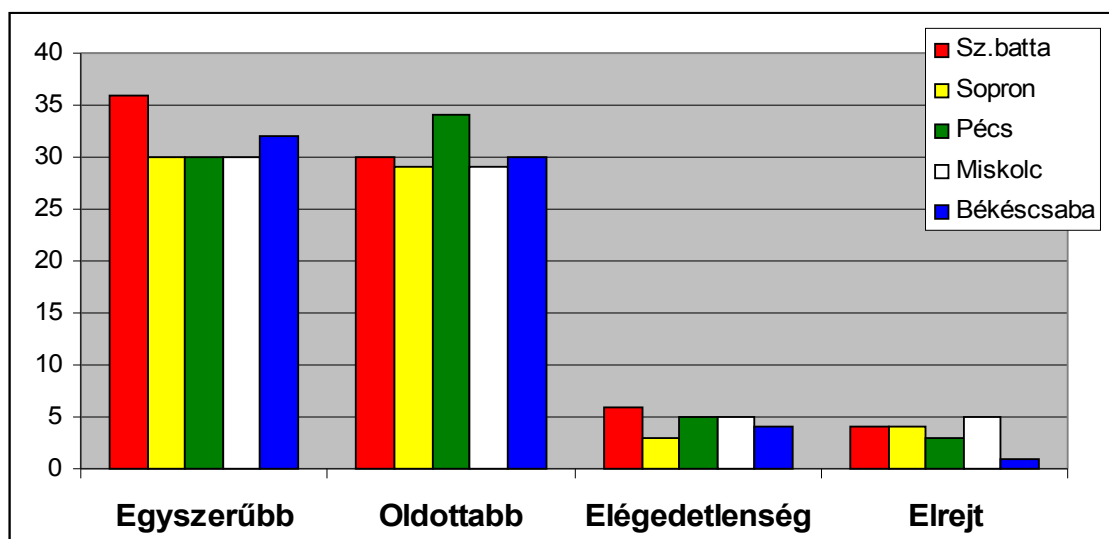

4. táblázat
A funkciók sorrendje életkori megoszlásban

9. évfolyam	12. évfolyam	Összesen
1. Egyszerűbb	1. Egyszerűbb	1. Egyszerűbb
2. Humoros	2. Oldottabb társalgás	2. Oldottabb társalgás
3. Megszokásból	3. Megszokásból	3. Megszokásból
4. Oldottabb társalgás	4. Humoros	4. Humoros
5. Változatosabb	5. Változatosabb	5. Változatosabb
6. Erősíti a kohéziót	6. Erősíti a kohéziót	6. Erősíti a kohéziót
7. Egyénivé tesz	7. Egyénivé tesz	7. Egyénivé tesz
8. Lázadás	8. Lázadás	8. Lázadás
9. Elégedetlenség	9. Elégedetlenség	9. Elégedetlenség
10. Elrejt	10. Elrejt	10. Elrejt

Láthatjuk, hogy mindkét korcsoportban közel azonos sorrend állítható fel (az alsóbb évfolyam tagjainál hangsúlyosabb a megszokásból történő használat). A területi hasonlóságokat a két-két leggyakoribb és legritkább funkció példáján szemléltetem az alábbi 3. ábrán (az x tengely az adatközlők kutatópontonkénti létszámát jelöli, amely a két évfolyamon együtt 20+20, azaz 40 fő volt):

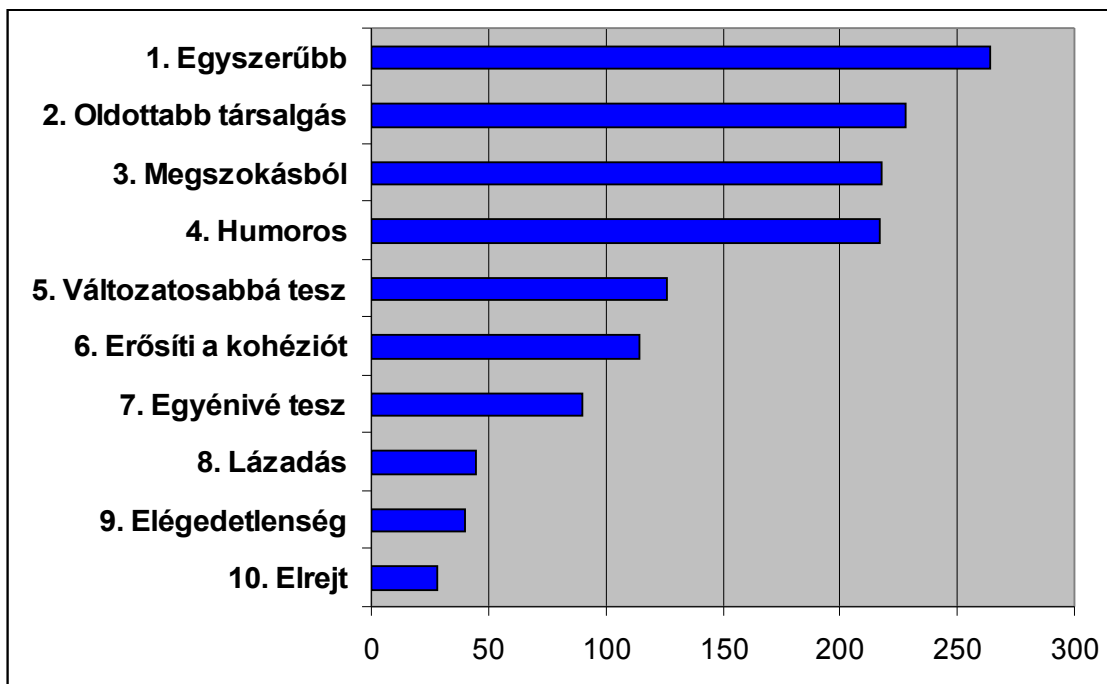
3. ábra
Területi hasonlóságok a leggyakoribb és legritkább funkciók példáján (n = 200)

A továbbiakban tehát az összesített eredményekből (4. ábra) leszűrt megállapításokat olvashatjuk.

4. ábra

A funkciók sorrendje az összesített eredmények alapján (n = 320)

Mire következtethetünk a kapott válaszokból és a felállítható sorrendből? Az egységesség alapján először is arra, hogy a szleng használatának oka és célja a mai magyarországi középiskolások körében minden további tényezőtől függetlenül nagyjából ugyanaz.

Másodszor: a rejtőzködésre és a lázadásra vonatkozó hipotézisek igazolódni látszanak. A tanulóknak csupán 9%-a jelölte be a nyelvi rejtőzködés funkcióját, míg nem sokkal több, 14% a lázadást. Néhány vélemény az elrejtésről: „ez a fiatalok egy kitalált beszédstílusának a jellemzője és sokszor nem értik meg a felnőttek. Így néha jól jön” (Tp., 9., fiú); „Igazából csak annyi miatt lenne jónak nevezhető, hogy a gyerekek beszédét nem értik a felnőttek” (Sp., 9., lány); „sokan nem értik (felnőttek), ezért is jó” (Mc., 9., lány); „jó, hogy nem mindig érti mindenki, hogy miről beszélünk” (Tp., 12., lány); „*eltolok egy jóképűt*» (cigit) az tipikus szleng, mert kívülállónak nem egyértelmű, suliban, barátok közt azonban igen” (Tp., 12., fiú); „ha valaki azt mondja, hogy *kígyó*, akkor nem hiszem, hogy a felnőttek értik, miről van szó” (Mc., 9., lány); „Nem kell rejtett jelekkel beszélni mert nagy részük [a szülőké és a tanároké] nem tudja pontosan, hogy mit is jelent”; „[jó], mert egyes emberek nem értik annak jelentését, csak azok, akiknek kell is, hogy értsék” (Bcs., 12., lány); „a fiataloknak kell egy »saját

nyelv«, amit ők megértenek, de mások számára – pl. tanárok – nem megérthető” (Szb., 9., lány); „egyfajta inkognitót biztosít” (Tp., 12., fiú), végül egy a lázadásról: „egyféle lázadás a magyar nyelv szigorú szabályai ellen” (Mc., 12., fiú). Mondhatjuk, hogy a társadalmi normák, kötöttségek lazulása, az iskolai és a szülői szigor általában jellemző enyhülése mellett a XXI. század fiataljainak már nem szükségszerű igénye sem a lázadás – „az ideológiai, viselkedésbeli és nyelvi tiltás erősen kispolgári korlátainak meghaladási vágya” (Tolcsvai Nagy 2004: 103) –, sem a rejtőzködés. Ha a tanulókat fiatal koruk ellenére is számos helyen kiszolgálják alkohollal, cigarettával, ha tanáraik, szüleik sokszor mit sem tehetnek káros szórakozási szokásaik ellen, akkor nem is fontos eltitkolni előlük, sem lázadni ellenük. Szemléltetésül egy adatközlői vélemény a szlenggel kapcsolatban elvárt szülői hozzáállásról: „ez a használat szám csak nőni fog, mert a világ fejlődik. Anyáéknak sokszor mondom, hogy ez már a 21. század” (Mc., 9., lány), és egy másik a magyartanári attitűdről: „Neki is el kell fogadni a szlenget hogy mi is elfogadjuk amit ő akar tanítani” (Mc., 12., fiú) (a kérdésről részletesen l. a 6.4. pontot). Többek között ezek a társadalmi folyamatok is eredményezhették a szleng nagymértékű térnyerését formálisabb nyelvhasználati színtereken, sőt akár automatikussá válását. Ezek tudatában a szleng rejtőzködő és lázadó funkcióinak említése a fiatalok használatában tehát lényegében értelmét veszti. A hosszabb beszélgetésre lehetőséget adó interjúkból az is kiderült, hogy a szleng elrejtő funkcióját többen inkább az egyén érzelmeinek, s nem tetteinek leplezéseként értelmezték (amellett, hogy a kérdőív kitöltése során minden esetben személyesen elmagyaráztam azokat a szerepköröket, amelyeket illetően a tanulók bizonytalanok voltak): „Sokkal jobban ki tudom fejezni magam ezáltal. Elrejt, lazábbnak tűnik az ember tőle, vicces, így nem látják azt ami az emberben rejtőzik” (Bp., 12., lány).

„– *Az, hogy elrejt mások előtt, arra vajon használja bárki?*

– Lehet, hogy aki egy kicsit zárkózottabb...depressziósabb hangulatában...”

(Pécs, 12., fiú)

„– *Tehát nincsen olyan, hogy csak ti, mondjuk négyen-ötven lányok beszéltek valamit, hogy más azt ne értse? Ilyen nincsen?*

– Nincs. Ha nem akarjuk, hogy hallják, arrébb megyünk. Szerintem minálunk ilyen...nem nagyon van.

– *Akkor azt hiszem, azt nem is jelölted be, hogy elrejt mások előtt.*

– Nem. Bár ez másfelől, ez nálam így annyi volt, hogy ha mondjuk valamit megkérdeznek, és kínos, akkor így szlenges beszólással ezt így le tudom pöccinteni, és akkor nem kell elmagyarázni.

- *Akkor úgy értetted az elrejtet...*
- *Úgy értettem, hogy érzelmileg.*
- *És ha így nem akarsz belemerülni, akkor...*
- ...akkor nem kell kifejtteni, de megbántani sem akarom...” (Szb., 9., lány)

A szleng érzelmeket elrejtő funkcióját Vidor Zsuzsa is hangsúlyozza e szókészlet kialakulásának és elterjedésének magyarázata során: „Ahogyan a felnőttek felnagyítják és megszépítik érzelmeiket és cselekedetei rugóit, úgy torzítja és bagatellizálja a tizenhat éves a maga erkölcsiségét és érzelmeit” (Vidor 1964, idézi Tolcsvai Nagy 1988a: 403, utóbbi megfogalmazásában ugyanott: „Az így beszélő önkéntelenül is a kamasz bezárkózó, belső kérdésekkel teli s a külszínen hányavetiként jelentkező magatartásával azonosul”). Több válaszból és interjúból azt is megtudhatjuk, hogy a mások által elrejtő funkcióval felruházott szleng a használók gyakorlatában inkább további szerepköröket tölt be, s a rejtőzködés legfeljebb tudatalatti: „Mert ez egyféle összetartozást is jelent, hogy csak mi tudjuk, hogy mit jelent” (Tp., 12., fiú), továbbá:

„– volt már ez, hogy buliban voltunk, és ott álltam mellettük és hallottam, hogy miről beszélnek, nemcsak a füről, hanem mindenféle drogról, és egyszerűen nem értettem, hogy miről van szó. Nem is tudtam hozzászólni a témához.

– *Gondolom, ezt azért csinálják, hogy ha [...] állna egy rendőr mellettük, akkor az se hallja, ne értse. Lehet ugyanúgy beszélgetni...*

– Akár az is lehet, de szerintem nemcsak az, hogy öö egy az, hogy így rövidebben tudnak beszélni... így könnyebb kifejezniük magukat, akkor ez még azt is mutatja, hogy ők ebbe a társaságba tartoznak, tehát hogy...és hogy ők értik ezt a témát és tudnak erről mindent.” (Pécs, 9., fiú)

Sipos Pál több mint két évtizeddel ezelőtti tanulmánya szerint az „ifjúsági nyelv” egyik fő jellemzője, hogy kifejezi az elégedetlenséget a meglévő nyelvi kifejezőeszközökkel szemben (Sipos 1988: 868). Az ezt megjelölő, csupán 12,5%-nyi adatközlő megfogalmazásában: „Kikerüli azokat a problémákat, hiányosságokat amit az adott nyelv adott szituációban birtokol” (Bp., 12., lány); „ad egy plusz kifejező lehetőséget” (Mc., 12. fiú); „kreatív[abb]nál kreatívabb szavak” (Bcs., 12., fiú). Noha a tanulók a szleng egyik alapvető tulajdonságának és előnyének tartják nyelvújító jellegét – „Napjainkban ez a nyelvújítás folyamata” (Pécs, 12., fiú); „nyelvújító, és nem kell a begyökeresedett régi szavakat használni” (Mc., 9., lány); „a szleng az a mostani kiegészítése a magyar nyelvnek” (Pécs, 9., fiú); „Az ember fantáziájára is hatással lehet, új szavakat alkot” (Tp., 12., lány) –, személyes használatukat illetően ezt nem érzékelik a szleng funkciójaként, inkább már létező újdonságokat tanulnak el a nyelv kreatívabb

használóitól (erről l. alább is). Sőt olyan adatközlők is akadtak, akik a következőképpen vélekednek a szleng hiánypótló szerepéről: „szerintem akkor már erőltetett” (Pécs, 9., lány); „Lehet, újabb nyelvújítók akarnak lenni, csak nem nagyon jön össze” (Szb., 9., lány), s végül: „A szleng nem is biztos, hogy mindent ki tud fejezni úgy, ahogy a köznyelv tudna” (Szb., 12., lány – interjúrésztlet).

Hasonlóképpen ritka a személyiségkiemelő és a beszédet változatossá tevő szerep (l. pl. Kis 2006, Sipos 1988), a tanulóknak csupán 28%, illetve 39%-a jelölte meg válaszában: „Színesebbé teszi a világot [...] [Nem akartam leszokni, mert] nem akarok monoton és unalmas lenni” (Sp., 12., fiú); „színesebbé teszi az életünket, nyelvünket” (Bcs., 9., lány); „sokszínűvé teheti a beszélgetéseket” (Sp., 12., lány); „Színt visz a beszédbe” (Tp., 12., fiú); „Megszínesíti a nyelvet. Sok fiatalnak így érzékletesebb a nyelv” (Tp., 12., lány); „ha nem lenne, akkor egyfajta szürkeség lenne a nyelvhasználatban” (Pécs, 9., fiú). „A szleng néha egyedivé tesz” (Tp., 9., fiú); „szerintem a szleng nagyban meghatározza és elkülöníti egymástól a személyiségeket” (Bp., 12., fiú); „saját karakterem lesz tőle” (Mc., 12., lány); „amiket használok azok rám jellemzőek” (Tp., 12., lány); „lehetőséget ad az önkifejezésre” (Pécs, 12., lány); „Népszerűbbé tehet” (Tp., 12., lány), s végül: „*Akartál már leszokni a szlenges beszédről? Áááá...dehogy, »Ez vagyok én«*”. Az alacsony jelöltségi arány okát pedig egy interjúalany így foglalta össze tömören: „észerintem nem [emel ki], mert mindenki használ szlenget és ez egyáltalán nem egyedi” (Pécs, 12., fiú). Több adatközlő vallomását olvashatjuk arról, hogy manapság szlengszavakat használni nem sikk, nem egyéni, s nem feltűnő, hanem gyakran szándékolatlan, kortársi közegben pedig még inkább automatikus, sőt egyfajta kötelesség, „társadalmi elvárás” (Mc., 12., lány): „Ilyen világban élünk, ahol mindenki így beszél és cselekszik” (Bcs., 9., fiú); „egyre fejlődik a világ és ez elterjedtebb lesz” (Sp., 9., fiú); „Szerintem a mai világhoz hozzátartozik. Régebb[en] is beszéltek szlengesen, de nem csaptak ekkora hűhót miatta” (Bp., 12., lány); „természetes jelenség” (Pécs, 12., lány); „amíg fiatal az ember, ez teljesen természetes” (Tp., 12., fiú); „Egyre többen használják ösztönösen” (Szb., 12., lány); „lehetetlen elképzelni a fiatalság körében történő kommunikálást szleng nélkül (ha ma elvinnénk holnap újra születne)” (Pécs, 9., fiú); „ha nem lenne, kikéne találni” (Mc., 12., fiú); „a legtöbben így beszélnek körülöttem, és ez hozzátartozik a mindennapokhoz” (Mc., 12., fiú); „mindenki így beszél és így is könnyen megértjük

egymást” (Bp., 9., fiú); „Egész nap a barátaimmal vagyok az iskolába. Még jó, hogy szlengesen beszélek” (Pécs, 9., fiú); „Nem látom értelmét, hogy leszokjak, ha más is használja” (Sp., 12., lány); „már mért akarnák?” (Mc., 9., fiú); „Nem próbáltam [leszokni], mert az interneten, chatelés közben és amúgy is a barátaim körében mindennapi ez a nyelvhasználat és észre sem veszem, ha szlenget használok” (Tp., 9., lány); „[szleng nélkül] a velem egykorú tinédzsereket nem nagyon érteném meg” (Tp., 9., lány); „Az jó dolog, ha az ember fiatal körökben nem próbál finomkodni és úgy beszélni kortársaival, mint nagyszüleivel” (Bcs., 9., lány); „szerintem néha jó is mert egy társaságban milyen már ha komoly szót használunk egy szleng szó helyett” (Tp., 9., lány); „nem szeretném, ha mások lenéznének, mert nem ismerem a szlengeket” (Szb., 9., lány); „anélkül nehéz manapság a fiatalok körében érvényesülni” (Tp., 12., fiú), sőt: „Manapság kiröhögik az olyanokat akik tájszólással vagy simán, értelmesen beszélnek” (Bp., 12., fiú); „a mai fiatalok hülyének néznek [nézik], ha választékosan próbál valaki beszélni” (Mc., 9., lány). Ide kapcsolódik egy újabb interjúrészlet is:

„...vannak nekem olyan osztálytársaim, iskolatársaim, akik ööö tehát akik csak így azért használják a szlenget, nem is azért, mert hogy nekik tetszene, vagy ilyesmi, hanem csakis azért, hogy hogy ööö mondjuk meghallja az egyik osztálytársa, hogy ezt mondta, és akkor a többieknek megint tetszhet, akkor ő is onnantól kezdve használja és [...] vannak olyanok az osztályból, akik mondjuk az ilyen, hogy mondjam, menők, vagy a viccesek, és azok hogyha mondanak valamit, akkor mindenki, tehát utána hónapokig csak az a téma megy.” (Pécs, 9., fiú)

Vagyis az egyéniség és a változatosság olyannyira háttérbe szorulhat a csoportba való beilleszkedés, a pozíció megerősítése, illetve a kiközösítés elkerülése végett, hogy a nyelvi kitűnés felett győzedelmeskedik a divat. Az alábbi idézetekből azonban az is kiviláglik, hogy „[m]indig csak a ma divatja izgalmas és érdekes. A tegnap divatja nevetséges” (Csepeli 2002: 162–3), s ez a szlengszavakra is érvényes: „Biztos náluk [a szülőknél] is voltak szlengek, csak azokat mi már nem értjük. Sőt, ha használják, akkor az inkább ciki, mint jófejség” (Pécs, 9., lány).

„– ...vannak ilyenek, amik így divatosak, aztán így elavulnak, és akkor hogyha valaki olyat mond, akkor »Úristen, te még ezt használod?!« és akkor az úgy már nem olyan.

– *Az milyen, aki még azt használja?*

– [...] Hát igazából ki szokták nevetni, [...] valakit ki is közösítenek, mert ő már nem úgy beszél, mint a többi.

– *Mi van ilyen elavult szleng?*

- Húha, most hirtelen...ööö...hát most...például a *kül*¹⁹, tehát ezt már nem használjuk ezt a *milyen kül a ruhád*, hanem most mindenki, hogy *lájkolom*²⁰, tehát ez...
- *És ha valaki azt mondja, hogy kül?*
- Akkor így kicsit furcsán néznek rá, hogy »Tejóisten, te még mindig itt élsz?!«
(Sp., 9., lány)

A jelenség kapcsolódik Ritoók Zsigmondnak a Magyar szlengszótár első kiadásához (Kövecses 1998) írt előszavának már idézett gondolatához is, miszerint a szleng korában éppen az fejezhet ki egyéniséget, „hogy valaki azért is csak a megfelelő helyen használ szlengszavakat, s nem derűre-borúra” (Ritoók 1998: XII). Amint néhány adatközlő is megállapítja: „próbálkozok [leszokni] [...] mert nem akarok tucatember lenni” (Mc., 12., fiú); „A túl sok rövidítés és szleng persze már idegesítő” (Tp., 12., lány); „már van olyan, hogy idegesít” (Tp., 9., lány); „Azért próbáltam [leszokni] mert egy idő után már nagyon unalmas és nem vicces” (Bp., 9., fiú); „De már szerintem az, hogy *nagyon*, azt nálunk szerintem hetente kétszer hallani” (Szb., 9., lány – interjúrészlet); „Ugyanakkor alig hallok olyat, hogy »*tetszik*«, leginkább »*lájkolják*« egymást” (Mc., 9., lány); „véleményem szerint a *lág*, szép, mondhatni ódivatú beszéd sokkal poénosabb is lehet és jobb is” (Szb., 9., lány).

A csoportkohézió erősítése – „akik így használják egy bizonyos közösséget alkotnak” (Bp., 12., lány); „így kialakulhat egy kisebb klikk és sokkal jobb egy csoportban, mint egyedül” (Tp., 9., lány); „sok szituációban megerősíti a barátságot, hiszen, egy közös nyelvet használunk, ami jó érzés” (Bcs., 9., lány); „egységet alkot” (Sp., 9., fiú); „csak a mi társaságunk használja például a *cunci* kifejezést. Ettől mi »összetartozunk«” (Sp., 12., lány); „A fiatalok körében, ha nem túlozzák el akkor igen [jónak tartom], mert legalább valami kötődésük van egymáshoz, ha már a nemzettudat kezd felejtésbe merülni” (Mc., 12., fiú; emlékezzünk az 5.1.1. alpontban a serdülők lélektanáról leírtakra és idézettekre Matolcsi-Papp Zoltántól és Bańcerowski Janusztól) – egyébként meglepő módon csupán minden harmadik diák (36%) használatában játszik tudatosan szerepet, és az is inkább további okokkal összefüggésben:

¹⁹ *kül* < ang. *cool* 'nagyon jó' szlengszó

²⁰ *lájk* < ang. *like* 'kedvel' a Facebook internetes közösségi oldal bejegyzések, képek, hozzászólások stb. kedvelését lehetővé tevő alkalmazás után.

„– ...erősíti egy csoport, közösség összetartozását...mint például nekem – nem vagyok rá büszke, de – van sok ilyen drogos ismerősöm, és akik használnak ilyen külön ilyen drogos szlenget és ööö tehát már abból, hogyha találkozok egy emberrel és elkezdi mondani ezeket a szövegeket, már egyből leesik, hogy egy ilyen csoporthoz tartozik.

– *És akkor ők ezt vajon azért is mondják, hogy elrejtse őket, nem?*

– Ööö igen, meg hát mondom azt, hogy rövidítéseket használnak inkább...meg olyan érdekes szavakat. Például vannak az ilyen ööö *fless*, hogy amikor beáll valaki és teljesen ilyen euforikus állapotban van, arra mondják ugye, hogy *fless*, és nem azt mondják, hogy most *beállva vagyok*, hanem azt, hogy *de beflesseltem*. Például ezek.”

(Pécs, 9., fiú)

Az egyik leginkább egyértelmű, mégis csupán negyedik helyre szorult funkció a humorosság: ezt a válaszadók 68%-a jelölte meg. Az itt és további kérdések indoklásaiként született vélemények közül néhány: „Szeretem használni, mert néhány szó vicces és könnyebben megjegyezhető, mint az eredeti” (Szb., 9., lány); „humorosabb ha valaki azt mondja a *palack* helyett, hogy megtölti a *butykosát*”²¹ (Tp., 12., lány); „nagyon sokat szoktunk 1-1 új szleng szón nevetni” (Szb., 12., lány); „néha kitalálunk új szavakat, amiken hetekig röhögünk pl.: *zsír beton*” (Sp., 12., lány); „Szerintem vicces tud lenni amikor mindenki egy picit átírja a nyelvtant” (Mc., 9., lány); „[szlenggel] sokkal érdekesebb [a tanóra], sokkal többen mondjuk, hogy ez a tanár jófej és kedves és aranyos és vicces” (Pécs, 9., fiú – interjúrésztlet); „hogyha a barátaimmal vagyok, akkor akkor tehát fel tudom vele dobni a mondatokat, vicceseket tudok vele mondani” (uő); „egy történetnek humorosabbá válhat a csattanója” (Bp., 12., fiú); „viccesebb szituációkat generál” (Bcs., 12., fiú); „Vicces helyzeteket teremtett [-het], és ha mosolyra fakaszthat valakit egy új szlengszó az azt kitalálót és használóit tisztelet övezi” (Tp., 12., fiú); „Feleléskor próbálok vicces lenni a tanárral, hogy elfelejtse, hogy nem tanultam semmit és, hogy adjon még egy esélyt a következő órán” (Sp., 9., fiú).

Úgy gondolom, e szerepköröknek az elvárthoz képest alacsony említettsége szintén a szleng automatikus használatával áll összefüggésben, s ezt az a tény is alátámasztja, hogy az összesített sorrendben dobogós helyen végzett a megszokás, amelyet nem is nevezhetünk funkciónak, sokkal inkább funkciótlan, szándékolatlan használatnak. Az adatközlők 68%-a különösebb ok és cél nélkül (is) mond és ír olykor szlengszavakat, pusztán azért, mert saját nyelvhasználatában és az őt körülvevő közösségben is ez a

²¹ Ezzel szemben emlékezzünk a budapesti adatközlő véleményére a tájszólás kinevetéséről. Az elemek nyelvváltozatok közötti vándorlásáról, különösképpen a tájszavak szlenggé avanszálódásáról és a jelenség további példáiról l. pl. Juhász 2009, Parapatics 2012.

megszokott (a megszokás csupán eggyel több jelöléssel előzte meg a humoros célzatot): „A mai fiatalok rendszeresen használják és szeretik is, ezért szerintem jó dolog” (Bp., 9., fiú); „nem lehet [leszokni], a barátokkal mindig így beszélünk és mindenhol előfordul” (Tp., 12., lány); „főlöszleges [leszokni] vannak alapvető dolgok amit mindig használ az ember (*mizu?*)” (Bp., 9., lány); „A barátaim, ismerőseim is így beszélnek” (Tp., 9., fiú); „nekem igazából nem teszi színessé, én azért szoktam hozzá, mert mindenki így beszél” – majd ugyanez az adatközlő a beszélgetés egy későbbi pontján:

- *Például sok mindenhez van ez a be igekötő.*
- Igen, ami nem kéne, anélkül is jó.
- *De mondjuk azért megváltoztatja a szavak jelentését kicsit, nem? Mondjuk, az, hogy befigyel...*
- *A befigyel, hát igen.*
- *...befordul, beflegmázik, az más, mint hogyha flegmázik.*
- Igen. Az simán *flegmázik*, vagy hogy *valakinek beflegmázik.*
- *Ja, hogy valakinek?*
- Igen. Megváltoztatja...mondjuk ez jogos. De van, hogy valahol meg tökmindegy ez, hogy *be...*
- *Attól meg például nem is rövidebb, hanem hosszabb lesz a szó.*
- *Ez meg szerintem tök megszokás.”* (Szb., 9., lány)

- „– *És akkor mire jó ez?*
- Hát végülis szerintem ez berögződött már. Tehát hogy így...néha én is használok ilyen szlenget és én észre se veszem már...és ööö és ugye mások meg megértik, tehát így a suliban is van egy csomó ilyen szleng, amit használunk.
- *Tudnál ilyet mondani?*
- Ööö hát most a Facebook-használat miatt kialakult ez a *lájk*, és most mindenki milderre ezt mondja...” (Sp., 9., lány)

További példák: „csak úgy »kicsúsznak« a megszokott szavak” (Pécs, 9., lány); „nem tudtam nem kimondani, ha nem is akartam → megszokás + környezet” (Sp., 9., fiú); „tehát beszélek én szlengben, attól függ, hogy ööö tehát ha nagyon jó barátokkal vagyok, vagy akiket nagyon régóta ismerek, akkor persze velük ööö sokkal durvábban tudok beszélni vagy sokkal keményebben [...], ami másnak bántó lenne, azt ők már így megszokják” (Pécs, 9., fiú – interjúrészlet); „hogyha valaki csúnyán beszél órán vagy valamilyen nagyon nagy hülyeséget mond, akkor kijavíthatja a tanár, de de attól még nem fog nagyban megváltozni, ugyanúgy megszokásból szlengben fog beszélni” (uő); „fiataloknál hát inkább olyan viccesnek vagy egyszerűnek tűnik, vagy, mondom, az, hogy rövidítéseknél, és ööö és ööö menő leszél tőle, de...meg hát mindenki ezt használja, és már megszokásból is mondod” (uő); „Nem akarok jópofáskodni azzal,

hogyan beszél, teljesen tudatalatti már, szerintem” (Bcs., 12., fiú – interjúrészlet); „Megszoktam, beépült a szókincsembe” (Tp., 12., fiú); „Életem részévé vált a szleng” (Pécs, 12., fiú); „Nekem tökmindegy csak használom” (Bp., 12., fiú). Az idézett gondolatok azt is sugallják, hogy a bejelölt funkciókat véletlenül sem tekinthetjük egy-egy adatközlő esetén kizárólagosnak. Amellett, hogy a tanulók egy része tudatában van a szokás hatalmának, a szleng további szerepeit is érzékelhetik használatukban – kérdés az, hogy vajon a megszokás vagy a további okok esnek-e nagyobb súllyal latba aktuálisan. Itt jegyzem meg, hogy a 320 adatközlőből összesen két tanuló – egy 9. osztályos soproni és egy 12. osztályos pécsi fiú – jelölte be az összes funkciót saját használatára jellemzően.

71%-kal a második leggyakoribb funkció a középiskolások használatában az oldottabb, kötetlenebb társalgás biztosítása. Az egyedi megfogalmazások mindennél beszédesebbek: „nélküle a fiatalok tartózkodóbbak merevebbek lennének” (Mc., 9., fiú); „így az emberek nyitottabban beszélgetnek egymással” (Bp., 9., lány); „A tinédzserek egymás között felszabadultabban tudnak beszélni” (Mc., 9., lány); „felszabadultabb vagyok, ha nem kell kerülnöm a szlenget” (Pécs, 9., lány); „Egy csoportban jól oldja a feszültséget a szleng” (Tp., 9., fiú); „A merev hétköznapiak után jólesik a barátokkal kicsit fölengedni, ezt a szleng is elősegíti” (Bcs., 12., fiú); „Jóízűbb így a beszélgetés” (Bp., 12., lány); „gyakorlati haszna van, jól oldja a feszült helyzeteket” (Szb., 12., fiú); „így a másik ember személyiségéről is meg lehet tudni valamit” (Szb., 9., fiú); „Így megismerhetjük az embereket” (Sp., 12., lány); „segít bizalmasabb kapcsolatot teremteni mással” (Tp., 12., fiú); „segíti a barátkozást” (Sp., 12., fiú); „magabiztosságot ad” (Pécs, 12., fiú); „A szlenges beszéddel bele lehet vágódni a csajoknál” (Sp., 9., fiú); „Fel tudja oldani a hangulatot. Nyugodtabb lesz az ember ha tudja, hogy a másik is használja a szlenget” (Bp., 12., fiú); „Szlenggel kilehet magunkat magyarázni kényes helyzetekben” (Pécs, 9., lány); „nekem pár szituációban jól jött kivágni magam, vagy egy beszélgetést tovább lendíteni” (Tp., 12., fiú); „Sok ember csak így tudja igazán kifejezni magát” (Sp., 9., fiú); „néha jobban kitudom magam fejezni vele” (Mc., 9., fiú); „*mizu?* sokkal közvetlenebb, mint a *mi történt veled?* és még jóval rövidebb is” (Szb., 9., lány); „Például egy barátomnak nem szoktam mondani, ha történik vele valami, hogy *az baj...* Inkább *gáz, tré* vagy *para...*” (Pécs, 9., lány). Látható, hogy az egymástól több

száz kilométerre élő középiskolások szinte szó szerint megegyezően gondolkodnak erről a kérdésről is.

Végül néhány gondolat az összesített listában 82,5%-kal első helyen álló egyszerűsítő funkcióról. „Végülis [a szleng] egy önmagától kialakult nyelv...változat, dialektus...? Aminek szerintem a kiváltó oka az volt, hogy...tudat alatt is az emberek megpróbáljanak egy sokkal praktikusabb, tömörebb, rövidebb, mégis kifejezőbb nyelvet létrehozni [...] Hatékonyabb, mert sokkal kisebb időráfordítással tudok sokkal több információt a lehető legegyszerűbb módon továbbadni másoknak” (Bcs., 12., fiú – interjúrésztlet); „egyszerűsíti az életünk. Minden bonyolult, kell valami könnyebbítés” (Bcs., 12., fiú); „A nyelv számomra egy kódrendszer, hogy gondolatainkat közöljük. Számomra az első és legfontosabb szempont a gyorsaság és az egyszerűség” (Tp., 12., fiú); „tudni kell rövid frappáns válaszokat adni és erre megtanít [a szleng]” (Sz.b., 9., lány). Ez az egyszerűség két nézőpontból is vizsgálható. Nyelvi, nyelvtani szempontból a szóalakok rövidítését jelenti, azaz csonkítását és továbbképzését valamely játékosabb, nem szokványos módon (pl. *szendvics* > *szecsa*, *szendzsa*, *szenyó*; *karó* 'elégtelen osztályzat' > *karesz*, l. Parapatics 2008) vagy az egyre divatosabbá váló újabb kicsinyítő képzőkkel képzőkkel (pl. *puszi* > *puszcsi*, *szeretlek* > *szercsi*, l. még alább) (vö. pl. Tamás 2006, a kicsinyítés antropológiájáról Balázs 2012), illetőleg a köznyelven hosszabban körülírható összetettebb fogalmak, érzelmek, tevékenységek stb. egy-egy szóval megoldott kifejezését: „ha gyorsan akarok valamit, elintézem egy szlengszóval a barokkos körmondatok helyett” (Mc., 12., fiú), vagy: „Ha sietek valahova és valaki kérdez valamit és hogy gyorsabban végezzek” (Bp., 9., lány). Például: „rövidebb: 'szerintem ő egy nagyon aranyos kedves és humoros ember, aki minden buliban benne van' = *ő az arc*” (Sp., 12., lány); „'Akkor szerintem én most hazamegyek.' → *Lépek*. 'Mit szólnál hozzá, ha ma este marihuánás cigarettát fogyasztanánk?' → *Tépiünk?*” (Sp., 12., fiú); „amikor beáll valaki és teljesen ilyen euforikus állapotban van, arra mondják, ugye, hogy *fless*” (Pécs, 9., fiú – interjúrésztlet); „sokaknak mondjuk, hogyha valamin megdöbbenünk, akkor sokszor mondják a fiatalok, hogy *OMG*²², ugye...és sokkal könnyebb kimondani azt, hogy *OMG*, meg az különleges, mint azt kimondani, hogy *teúristen*, vagy hogy vagy hogy *mi volt ez*” (uő).

---

²² *OMG* > *Oh my God!* 'Ó, te jó Ég!' – csodálkozás, meglepődés, valamely pozitív vagy negatív reakció kifejezésére.

Az érdekesség, a változatosság, a humorosság, vagy éppen a kitűnési vágy mellett számos rövidített alakot eredményezett az internetes és a mobiltelefonos kommunikáció óriási mértékű terjedése is az elmúlt évtizedben. A Jelentés a magyar közoktatásról sorozat legfrissebb, 2010. évre vonatkozó beszámolója szerint 2009-ben a kilencedik évfolyamos tanulóknak már 83%-a fért hozzá a világhálóhoz otthon (Török–Szekszárdi–Mayer 2011). Kétharmada rendelkezik személyes profillal valamely internetes közösségi oldalon, s a régióban a 13–19 éves magyar fiatalok rendelkeznek a legtöbb virtuális (azaz személyesen soha nem látott, csak chat-szobákban, fórumokon, blogokon megismert) „ismerős”-sel. „A fiataloknak az internet, a hozzá kapcsolódó eszközök és technológiák használata olyan magától értetődő, mint a 30 év felettek számára az olvasás” – összegzi az eredményeket a Jelentés az internetgazdaságról című 2012-es kutatás is (forrás: HVG Online²³). Török és szerzőtársai a távközlési szolgáltatók reklámtevékenységéről is szólnak, amely „a mobiltelefont az életstílus és társadalmi státus szimbolikus kifejezésének eszközévé kívánják tenni a tanuló korosztályok számára” (Török et al. 2011: lapszám nélkül). S az eredmény: „A fiatalok 33 százalékanak van okostelefonja, míg a 30 felettiéknél csak 23 százaléknak. A fiatal internetezők mintegy 20 százaléka használja netezésre a telefonját, a 30 felettieknek mindössze 6 százaléka” (HVG Online). Mivel a fiatalok döntő hányada tölt el órákat naponta a számítógépen és a telefonján folytatott írott kommunikációval, az eredetileg karaktercsökkentés, ezáltal pénz- és időspórolás céljából született nyelvi elemek fokozatosan beszivárognak a nyelvhasználat további – nemcsak írott, hanem beszélt – szintereire is: „A Times Online kiadásában megjelent cikk szerint tízből három hallgató SMS-rövidítéseket használt dolgozatában” (Bańczerowski 2010: 18; magyar példákért l. még Laczkó 2007: 175; 178–80).

A szakirodalomban írott oralitásnak is nevezett jelenség újabb formáiról, az „új beszéltnyelviség”-ről így ír Balázs Géza: „magában foglalja a másodlagos szóbeliséget és a másodlagos írásbeliséget²⁴. Informatikai alapú, számítógépek, internet vagy mobilkommunikáció által közvetített írásbeli vagy szóbeli kommunikáció, amelyre jellemző az átmenetiség: beszédközeli (szlenges), képeket is használó írás- és

²³ http://hvg.hu/Tudomany/20121210_ketteszakadt_a_netezok_tabora [Letöltve: 2013. 01. 07.]

²⁴ „A másodlagos írásbeliségben megjelenik a technika. Ide tartozik az írógép és ennek folyománya, a gépírás; illetve az informatikai korszak számítógépes írásmódja (számítógép és szövegszerkesztő program segítségével, valamint a csevegőcsatornákon alkalmazott írásbeli »beszédmód«) és a mobiltelefonon küldhető írásos üzenettovábbítás (sms – Short Message Service)” (Balázs 2008: 5, l. még Nyíri 2007: 35).

közlésmód, az élőbeszédhez közelítő, de azzal nem azonos beszéd szintetizálás” (Balázs 2008: 5; a két közlésmódnak az akkori modern technika okozta egymáshoz közelítéséről már Benkő 1988: 20). A digitális műfajok között egyre nagyobb szerephez jutnak a szinkron kommunikációt lehetővé tevő típusok, mint az ímél helyetti csevegés (chat), az internetes napló (blog) helyetti tweet²⁵, vagy a Facebook közösségi oldal üzenőfala. A modern technológiai eszközök közvetítette, mégis valósídjának mondható kommunikáció során „a gyorsaság követelménye miatt egyre rövidebb formák alakulnak ki” – írja Veszelszki Ágnes is (2011: 58). „Szerintem a szleng a beszélgetésnek az egyszerűbb formája. Lerövidítjük a szavunkat (*vagyunk* → *vok*), a rohanó világ is közrejátszik. És ugye az internet... Senkinek sincs annyi ideje, mint régen” (Tp., 12., fiú). A további, közvetlen szóbeli kommunikációban is terjedő alakoknak már a szlengre jellemző funkciókat tulajdonítanak a fiatalok, ebből következően a szlengszókincs elemeként is értelmezik és használják azokat írásban és szóban egyaránt. Az alábbi idézet és az interjúrészlet kiválóan szemlélteti ezt a folyamatot: „Néha jó. Egy oka hogy jó: könnyebíti a neten való társalgást rövidítve jobb írni. De másik szempontból nézve rossz mert aki élőbeszédrel használja az irritáló” (Bp., 9., lány).

„– Szerinted mi a szleng?

– [...] Az ilyen rövidítések, mint a *mizu*, vagy... hát nem is tudom... *köszí, köcse*...

– Ezt szóban is mondjátok vagy csak írásban?

– Hát van, amikor mondják: *köcse*, mondjuk nekem így furán hangzik, de van, aki használja, vagy ez a *puszcsi, szercsi, lávcsi*, meg ezek a *-csis* képzők mostanában...

– És ilyet, hogy mondjuk a *vok* szóban, azt mondjátok?

– Hát azt nem, de azt, hogy *pill*, azt igen. [...] valaki mondja a *vokot* is, ismerek olyat, aki mondja, hogy *vok*, azt így szóban, de az már nagyon csúnya.”²⁶

(Szb., 9., lány)

²⁵ A *tweet* a Twitter nevű „miniblog”-ra felírt, legfeljebb 140 karakteres bejegyzés, amely a blog összes követője (családtagok, barátok, ismerősök, hírességek) oldalán megjelenik, és fordítva. (Forrás: <http://www.onlinemarketing101.biz/>. Letöltve: 2013. 02. 20.)

²⁶ *köcse* < *köszí*; *puszcsi* < *puszi*: különösen internetes csevegéseket, mobiltelefonos üzeneteket lezáró interakciós morfémaként; *szercsi* < *szeretlek*; *lávcsi* < ang. *love* ’szeret’; *vok* ’vagyok’; *pill* ’pillanat’: internetes csevegésben a számítógéptől való rövid idejű távollétet, ezért a csevegés félbeszakítását is jelenti egyben.

A másik, lélektani oldalról az egyszerűsítés a második leggyakoribb funkcióval, az oldottabb társalgás elősegítésével függ össze, lásd az előző bekezdésben is idézett példát: „*mizu?* sokkal közvetlenebb, mint a *mi történt veled?* és még jóval rövidebb is” (Szb., 9., lány), illetve további gondolatokat: „egy-két dolgot könnyebben el lehet magyarázni” (Szb., 12., lány – interjúrésztlet); „Baráti beszélgetésekben félszavakból, szlengből is megértjük egymást” (Szb., 9., fiú). Az alábbi interjúrésztlet pedig egyszerre szemlélteti a nyelvi és a lélektani egyszerűsítés összemosódását, az internetes kommunikáció nyelvi hatásait, valamint az egymástól távol élő, különböző korú és nemű adatközlők hasonló gondolkodásmódját:

„– Az egyszerűbb és rövidebb, gyorsabb, azt bejelöltem, hogy én erre használom, szerintem mások is...”

– *Ezalatt mit értesz? Egy példát tudnál mondani?*

– Mondjuk a technika fejlődésével, MSN²⁷, chat meg hasonló, ott mindig szlenget használnak.

– *Tehát ez arra vonatkozik, hogy akkor azt írod, hogy vok a vagyok helyett, mondjuk?*

– Ezt kiírom, de lehet, például igen, erre...vagy az ilyen közvetlenebb baráti körben, akik ismernek, ugye félszavakból is megérti egymást az ember, akár szlenggel is, ez rövid és gyors...” (Pécs, 12., fiú)

Miért ez a gyorsaság, a rövidségre való törekvés? Az adatközlők erre is szolgáltak magyarázattal a kérdőív és a beszélgetések különböző pontjain: „a mi generációnk szereti a pörgést a gyorsaságot és az újdonságot ez mind meg található a szlengben” (Pécs, 9., fiú); „gyorsul a világ és »nincs idő« a normális beszédre” (Sp., 9., lány); „az emberek már nem hajlanak a hosszabb beszélgetésekre” (Sp., 9., lány). Akadtak olyanok is, akik ellenérzésüket fogalmazták meg ezzel kapcsolatban: „zavar, hogy félmondatta[!] meg lehet beszélni egy nap eseményeit” (Sp., 9., lány); „lusta ember használja” (Tp., 9., lány). A jelentéseket tömörítő, egyszerű szavak használatának kedveltségéről számolnak be Sólyom Réka legújabb kutatási eredményei is: reklámyelvi neologizmusokkal kapcsolatos attitűdvizsgálatának eredményei szerint a középiskolás, de az idősebb korú válaszadók is pozitívan fogadják a reklámokban megjelenő – egyelőre – hapaxokat (pl. *bankol*, *vidámparkol*), többek között azért, mert rövidek, tehát praktikusak (az előadás elhangzott a 17. Élőnyelvi Konferencián Szegeden 2012. augusztus 30-án).

²⁷ Windows Live Messenger (MSN) internetes csevegőprogram.

Ne feledkezzünk meg azonban a beszélgetés tényleges rövidítésének egy fontos feltételéről, amelyre többen is felhívják a figyelmet: „Leegyszerűsíti a beszédet, amennyiben a beszélők mindketten ismerik a jelentését” (Tp., 12., fiú); „Gyorsabban el lehet magyarázni dolgokat, kivéve, ha túl bonyolult és túl sok szleng van benne” (Szb., 9., fiú). Amint Laczkó Mária is megfogalmazza: „Nem ritka, hogy középiskolás diákokat figyelmeztetnek otthon a »rendes beszédre«, hiszen átmeneti kommunikációs nehézség adódik a túlzott mértékű szleng vagy éppen a »sajátos szóalakok«, gyakran az internetes kommunikációból átvett jellegzetes rövidítések használata miatt” (Laczkó 2008: lapszám nélkül). Bańcerowski Janusz további félelmeinek ad hangot: „Fenyeget bennünket az, hogy élőszo segítségével nehezen fogunk tudni kommunikálni és egymást megérteni, hogy nem fogjuk tudni verbalizálni az emócióinkat, érzéseinket stb. és helyette csak emotikonokat fogunk használni” (Bańcerowski 2010: 20).

A már az 1970-80-as években is egyre terjedő gyermeknyelvi, becéző alakok (l. *édi, ruci, temcsi* ’temető’) Tolcsvai Nagy Gábor szerint – a nyelvileg elrejtő, túlzottan is ironizáló szavakkal együtt – az értékválságba jutott társadalom leképeződései a nyelvben²⁸. Erről az értékmegvonásról, értéknélküliségről a szleng mai szókészletén, tudatosan vagy tudattalanul alkalmazott funkcióin végigtekintve azt mondhatjuk: a XXI. században is jellemző. „Ezért a nyelv ebben a helyzetben csak hordozó, bár egyre önállósuló vehikulum, egy súlyos állapot folyamatos jelzője. [...] A változásnak tehát alapvetően nem nyelvi okai vannak. Ebből következően önmagában a »ne beszéljünk így vagy úgy« intelme kevés, bár erre is szükség van” (Tolcsvai Nagy 1988a: 403).

6.2.3. Személyészleléstől függő funkciótulajdonítás. – A kutatás lélektani szempontból is érdekes része, hogy vajon eltérően vélekednek-e az adatközlők a szleng fent ismertetett funkcióiról mások használatában. Hipotézisem az volt, hogy mások megítélése esetén több használati okot tulajdonítanak a szlengnek, mint a magukéban, illetve hogy az ő gyakorlatukat jóval kritikusabban ítélik meg, mint sajátjukét. Feltételezésem alapját egy mindennapi személyészlelési hibaforrás, a projekció szocálp pszichológiai jelensége adta. Eszerint a megismerő „én” a maga igényei szerint

²⁸ Noha több magyar nyelvjárásban, különösen a székelyben és a moldvaiban feltűnően jellemző a becézés változatos, akár hatvan különféle kicsinyítő képzőt alkalmazó használata (vö. Szabó T. 1972), ezek funkciói és a szlengben létrehozott formák funkciói közé nem tehetünk egyenlőségjelet. Elegendő a szleng fenti *temető* > *temcsi* vagy *szeretlek* > *szeri* példáira gondolnunk, szemben a moldvai csángó *apika, lányikó*, vagy a nőképző funkciót is ellátó *magyarka* ’magyar nő’ alakokkal, illetve a fokozást is kifejező székely példákkal: *ügyesécske* ’határozottan ügyes’, *hosszacska* ’a kellenél valamivel hosszabb’ (l. Juhász 2001: 305; 311).

igyekeznek képet alkotni a „másik”-ról, ezáltal azt látja benne, amit látni szeretne. Ez az elfogultság lehet pozitív és negatív. A negatív irányú torzítás tudattalan funkciója lehet az „én” számára a benne elfojtott szükségletek, problémák kivetítése, amely általában együtt jár a pozitívabb énképpel (Csepeli 2002: 317). E kettős mérce működése más nyelven: „Más szemében ő a szálkát / Megleli, / S az övében a gerendát / Feledi” (Petőfi Sándor: Szeget szeggel; Máté evangéliuma 7:4 alapján: „Miért nézed pedig a szálkát, a mely a te atyádfia szemében van, a gerendát pedig, a mely a te szemedben van, nem veszed észre?”).

Az eredmények igazolták a feltételezéseket. A másoknak tulajdonított funkciók nagyobb számú jelöltségéről máris egyértelműen árulkodik, hogy míg a saját használatot illetően összesen 1038 jelölést kellett feldolgoznom, addig mások megítélésében 1373-at, továbbá míg a saját használatra vonatkozóan csupán két fő jelölte meg valamennyi funkciót, addig a másokéra tizenkilencen. A sorrend a következőképpen alakult mások használatát illetően (5. táblázat):

5. táblázat

A szleng másoknak tulajdonított szerepkörei az adatközlők véleménye szerint

9. évfolyam	12. évfolyam	Összesen
1. Egyszerűbb	1. Egyszerűbb	1. Egyszerűbb
2. Megszokásból	2. Oldottabb társalgás	2. Megszokásból
3. Oldottabb	3. Megszokásból	3. Oldottabb társalgás
4. Erősíti a kohéziót	3. Humoros	4. Erősíti a kohéziót
4. Változatosabb	5. Erősíti a kohéziót	5. Humoros
6. Lázadás	6. Lázadás	6. Lázadás
6. Egyénivé tesz	7. Egyénivé tesz	7. Egyénivé tesz
8. Humoros	8. Változatosabb	8. Változatosabb
9. Elégedetlenség	9. Elégedetlenség	9. Elégedetlenség
9. Elrejt	10. Elrejt	10. Elrejt

Ezúttal jelentős különbségek figyelhetők meg a két évfolyamon született eredmények, illetve 9. évfolyamon az egyéni és a másoknak tulajdonított funkciók sorrendje között (vö. a 4. táblázattal). Az itt tapasztalható változatosság korántsem meglepő módon arra enged következtetni, hogy különösen a fiatalabb tanulók nehezebben, ezért bizonytalanabban ítélik meg mások motivációit, mint sajátjaikat. Az idősebbek körében kapott eredményekkel összesítve viszont már kevesebb eltérést találhatunk (6. táblázat):

6. táblázat

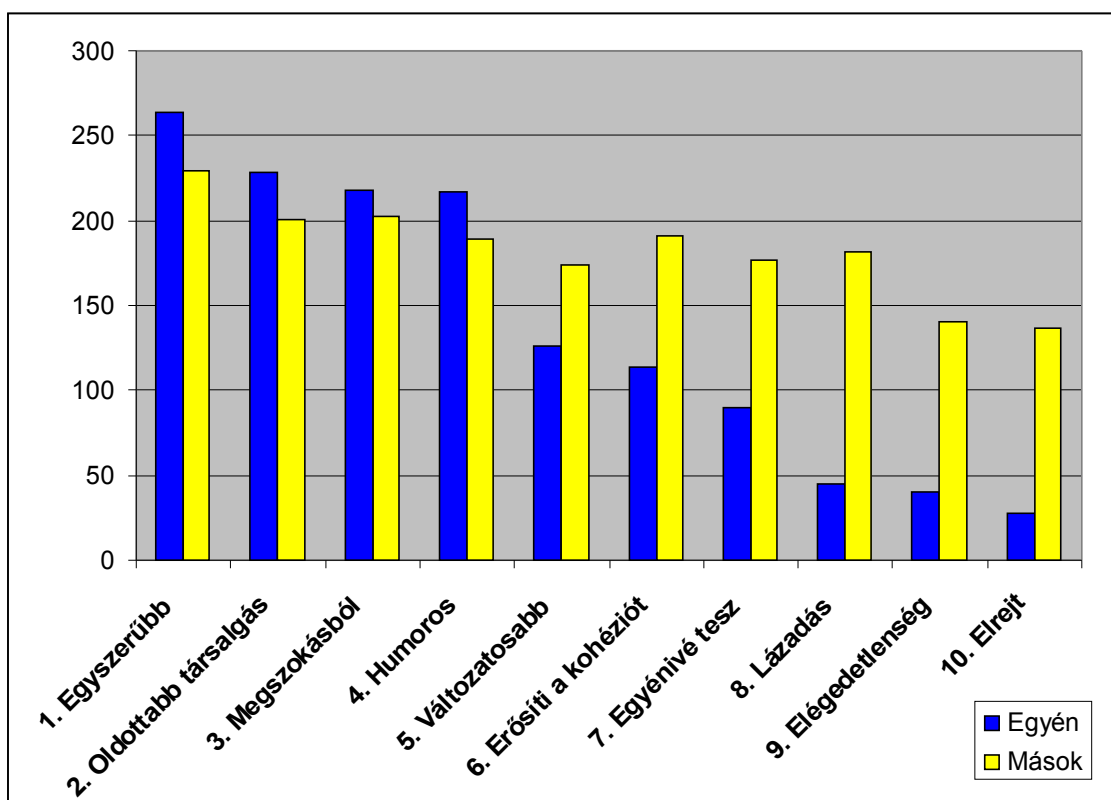
A szleng funkciói az egyén és mások használatában az adatközlők összesített véleménye szerint

„Én”	Mások
1. Egyszerűbb	1. Egyszerűbb
2. Oldottabb társalgás	2. Megszokásból
3. Megszokásból	3. Oldottabb társalgás
4. Humoros	4. Erősíti a kohéziót
5. Változatosabb	5. Humoros
6. Erősíti a kohéziót	6. Lázadás
7. Egyénivé tesz	7. Egyénivé tesz
8. Lázadás	8. Változatosabb
9. Elégedetlenség	9. Elégedetlenség
10. Elrejt	10. Elrejt

A különbségeket az alábbi 5. diagram segítségével figyelhetjük meg könnyebben:

5. ábra

A szleng funkcióinak jelöltsége saját és mások használatára vonatkozóan (n = 320)

A leggyakoribb és a legritkább funkciók mindkét esetben azonos helyen szerepelnek, noha az 5. ábrán az is látható, hogy ezen belül az összességében ritkábban jelölt funkciókat, így a személyiség kiemelését, a lázadást, az elégedetlenség kifejezését és a rejtőzködést jóval nagyobb arányban tartják jellemzőnek az adatközlők mások

használatában, mint saját magukéban. Komolyabb sorrendi eltérések a humoros és a csoportkovácsoló szerepet illetően születtek. Az adatközlők nagyobb számban tulajdonítanak kohéziós funkciót mások szlengjének (60%), mint ahogyan azt saját maguknál érzékelik (36%), ami véleményem szerint a fiatalok kirekesztettségétől való általános félelmével magyarázható (l. a 6.3.1. alpontot is). „Előfordulhat, hogy egy kisebb gyermek nagyobb vagányabb csoportba szeretne menő lenni és akkor próbál szlenggel beilleszkedni” (Tp., 9., lány); „Lehet, hogy valaki így akar bevágódni egy közösségnél” (Tp., 9., lány); „mások kedvében járjunk beilleszkedjünk egy adott közösségbe” (Bcs., 9., lány); „Észrevétlenül is az összetartozás érzetét kelti, kívülről figyelők nem biztos, hogy értik egy társaság beszélgetését” (Tp., 12., lány). A kiközösítés és a magány fenyegetettségében bizonyára több olyan szót és kifejezést is a másik csoport közösségi és elrejtő tényezőjének gondolnak, amelyet az illető csoport tagjai a saját megítélésükben inkább csupán humorosság, egyszerűség és a kötetlenebb társalgás céljából használnak.

A humorosság másokra vonatkozóan kisebb arányú jelöltsége a többihez képest (60% – az összesített sorrendben 5.; egyéni használatban: 68% – az összesített sorrendben 4.), valamint a megszokásból történő használat második helyezése igazolja a mások kritikusabb, negatívabb megítélésére vonatkozó hipotézist. Ezt támasztják alá az alábbi idézetek is: „*puszcsi, telcsi, tancsi, baszcsi* (bár az *i*-betűs lebutított szavak túlzott használata mások által kifejezetten idegesít)” (Pécs, 12., fiú); „Nagyon »eröltetett« szlengeket is használnak, amik igazán csak a »jófejséget« szolgálják pl.: *lávcsi*” (Mc., 12., lány); „menőbbnek akarnak látszani egyesek” (Mc., 12., lány); „menőnek, lazábbnak képzelik magukat egyes emberek” (Bcs., 12., lány); „Ha valaki menőnek akar látszani” (Tp., 12., lány); „Azt hiszi, hogy menőbb lesz. Viccesebbnek hiszi magát” (Tp., 9., fiú); „egyszerűen csak műveletlenek illetve jópofák akarnak lenni, de igazából csak bunkók” (Tp., 12., lány); „A mi osztályunkban is van olyan, aki csak azért használ, hogy tetszen a többieknek pl. »*gyík*« ('hülye'), valaki meg megszokásból...” (Sp., 12., lány); „feltűnési viszketekség...” (Sp., 12., lány).

„– Megszokásból én nem szoktam használni szlenget.

– *És mások? Van olyan, aki csak azért mondja, mert a többi is?*

– Van. Biztos vagyok benne, hát ez is a...egyéni érdekeket akar érvényesíteni, hogy kedveljék, vagy hogy be tudjon illeszkedni...” (Pécs, 12., fiú)

A tanulók mások használatában magasabb arányban érzékelik a szleng változatosabbá tevő és személyiségkiemelő szerepét (mindkettőt valamivel több mint az adatközlők fele jelölte meg, míg a saját használatban csupán a válaszadók 39%-a, illetve 28%-a). Ez az „én” titkos vágyának kivetítődésével is magyarázható, ám összességében ezek a funkciók itt is csupán a sorrend hetedik és nyolcadik helyét foglalják el.

6.2.4. Összefoglalás. – A szleng funkcióiról kapott eredmények elsősorban arra hívják fel a figyelmet, hogy az egyes szerepkörök nem választhatók el élesen egymástól, hanem együttesen, egymással összefüggésben játszanak szerepet a fiatalok nyelvhasználatában. Ezek a funkciók az esetek jelentős részében ráadásul nem is tudatosak, sokkal inkább csupán megszokásról beszélhetünk, amelyet az adatközlők nagy számban érzékelnek is. A verbális lázadásról és rejtőzéstől felvetett hipotézisek igazolódtak. Ezeknek és a szleng kohéziós erejének alacsony jelöltsége azonban ellentmond a serdülők lelkivilágáról és társadalmi motivációikról írtaknak. Úgy tűnik, hogy az idősebbektől nem vagy jóval kisebb mértékben használt internetes közösségi oldalak és további infokommunikációs fórumok egy speciálisabb nyelv használata nélkül is biztosítják a fiatalok számára a rejtőzködést, a közösségi életet és minden további szükségletüket. Minden bizonnyal ennek tulajdonítható az egyszerűség és a rövidség funkciójának népszerűsége: az egyéni használat kapcsán közel tízszer annyi (264 darab) jelölés érkezett a szlengnek eme szerepére, mint az utolsó helyen végzett elrejtő funkcióra (28 darab).

Tanulásokkal szolgáltak a mások használatát megítélő válaszok is. A nehézségekkel és a bizonytalanságokkal együtt végül lényegében a humorosság és a megszokottság szerepéről születtek jelentős különbségek, amelyek alapvető szociálpszichológiai jelenségekkel magyarázhatók. A százalékos eredményeket minden esetben alátámasztották és szemléltették a kérdőívek és az interjúk különböző pontjairól vett idézetek, a fiatalosan kreatív és egyéni, mégis valamennyi vidéken hasonló vélemények.

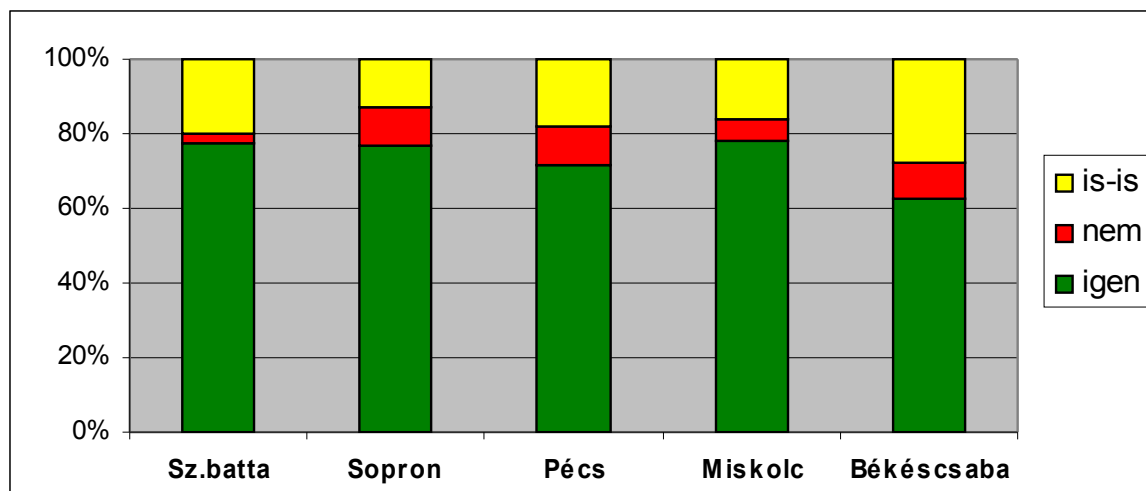
6.3. A szleng előnyei és hátrányai az adatközlők használatában

6.3.1 Attitűdök és motivációk. – A következőkben a kérdőív különböző pontjain feltett két kérdést: „Akartál már leszokni a szleng használatáról? Miért?” és „Jónak tartod a szleng létezését és használatát? Miért?” vizsgálok egymáshoz viszonyítva, hiszen a 3.3.2. alponthoz kifejtettek szerint egy nyelvi forma, jelenség használatának motivációt nagyban befolyásolják az ahhoz fűződő attitűdök (Gardner 1985). Mivel a kapott válaszok arányában sem területi (6. ábra), sem életkori szempontból (7. ábra²⁹) nem született lényegi különbség, a következtetéseket az összesített eredmények alapján vonom le.

Magyarázat illeti meg a szlengről való „leszokás” kérdését. A szóhasználat ötlete a 2008/2009-es tanévben elvégzett próbagyűjtésből származik, amelynek során a jelenség definiálásakor az egyik adatközlő találóan a cigarettához és annak társadalmi „következményei”-hez hasonlította azt: „azzal is egy csoporthoz akarunk tartozni, miközben anélkül is részesei lehetnénk”, míg mások az alkoholhoz és annak biológiai hatásához: „Kis mértékben gyógyszer, nagy mértékben mérgező”.

6. ábra

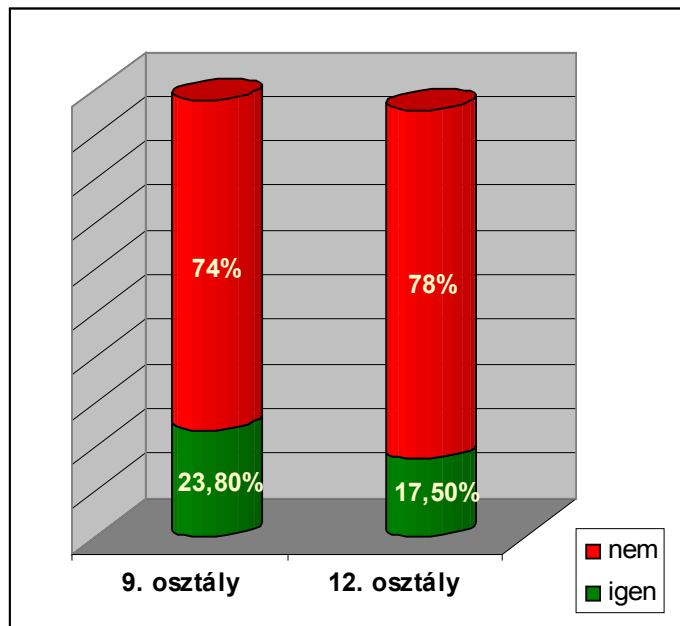
„Jónak tartod a szleng létezését és használatát?” – Területi megoszlás (n = 200)

²⁹ A diagramokon itt és a későbbiekben nem jelöltem külön tartománnyal a kérdést válasz nélkül hagyó adatközlők jelentéktelen számú csoportját, ezért az oszlopok olykor nem érik el a 100%-ot.

7. ábra

„Akartál már leszokni a szlengről?” – Életkori megoszlás (n = 320)

A 320 vizsgált adatközlőnek 72,2%-a tartja jónak a szleng létezését és használatát, s csupán 9,4%-uk nem, további 15%-uk pedig nem döntött egyértelműen a kérdésben, illetve megszorításokkal tartja jónak (11 fő nem válaszolt). Hasonló arányok születtek ezzel összefüggésben a leszokás kérdésében is: 76,3%-uk sosem kívánt leszokni a szlengről, 20,6%-uk pedig már legalább egyszer próbálta, vagy legalábbis megfordult a fejében az ötlet. Az indoklások alapján érdekes, noha a kamaszokra és a szlengre egyaránt nem meglepő módon jellemző ellentmondásos választípusokat különíthetünk el, amelyeket az alábbi, 7. táblázat foglal össze:

7. táblázat

A pozitív és negatív attitűdök indoklása a leszokás motivációjával összefüggésben

Jónak tartja, (ezért) nem próbált leszokni, mert:	Nem tartja jónak, (ezért) már próbált leszokni, mert:
Mindenki használja.	Mindenki használja.
Egy fiatalnak így kell beszélnie a kortársaival.	Gyerekes, idegesítő mindig így beszélni.
Nélküle kinevetik az embert.	Miatta kinevetik az embert.
Érdekes, változatos, a magyar nyelv részeként növeli a szókincset.	Unalmas, a magyar nyelv szépségeit csorbítva csökkenti a szókincset.
A legtöbbben tudják, mikor nem illik használni, és akkor kerülik is.	Sokan már meg sem tudják különböztetni a „rendes” nyelvtől, vagy ha igen, akkor is „kicsúszik”.

Lássunk néhány konkrét példát, hogyan nyilatkoznak erről az egyes adatközlők. A 3.1.3. és a 6.2.2. alpontban leírtak szerint a fiatalok körében különös gyorsasággal terjedő szlengszavak és -kifejezések egyszerre fenyegethetnek annak veszélyével, hogy az eredetileg egyénileg vagy kis közösségben használt elemek nyelvi divattá válnak, s hogy az ezeket mégsem ismerő tanulók nevetségessé, kirekesztetté. „A siker alapfeltétele, hogy szót értsünk a velünk egyívásúakkal, kapcsolatot tudjunk teremteni a hasonszőrűekkel. A kapcsolatépítés létkérdés. Egyes vizsgálatok szerint legalább olyan hevesen reagálunk a kirekesztettségre, mint amikor testi épségünket vagy éppen a betevőnköt kell féltenünk. A kirekesztettséget fenyegető állapotként éli meg az agy. [...] Társas élete minden jó-rossz mozzanatát véresen komoly eseményként éli át a kamasz” – olvashatjuk egy a serdülő aggyal kapcsolatos legfrissebb kutatásokat összefoglaló tanulmányban (Dobbs 2011: 77). A kirekesztettségtől jobban rettegő, talán kevésbé önálló és kreatív diákok tehát éppen azt tartják jónak nyelvhasználatukban, amit az átlagostól, tömegjelenségtől tartó mások zavarónak: „a legtöbben így beszélnek körülöttem, és ez hozzátartozik a mindennapokhoz” (Mc., 12., fiú); „Nem látom értelmét, hogy leszokjak, ha más is használja” (Sp., 12., lány); „leszokva kívülállónak érezném magam” (Szb., 9., lány); „nem szeretném, ha mások lenéznének, mert nem ismerem a szlengeket” (Szb., 9., lány); „Valamikor szeretek választékosan beszélni, szakszavakat használni. Ilyenkor többen »okoskának« tartanak, nem folytatják velem a kommunikációt” (Mc., 12., lány); „[ha] most olyan okosnak akarok tűnni, azt mondom, a szocializációnak egy lépcsőfoka, mérföldköve, hogy egymással elsajátítsuk a közös nyelvet, életkorok szerint. Anélkül olyan lennél, mint egy külföldi az országban, nem érted, mit mondanak, és nem is fogadnának be” (Bcs., 12., fiú – interjúrésztlet); „anélkül nehéz manapság a fiatalok körében érvényesülni” (Tp., 12., fiú); „Manapság kiröhögik az olyanokat akik tájszólással vagy simán, értelmesen beszélnek” (Bp., 12., fiú).

Jellegzetes szembenállást eredményeznek a szlengnek az iskolában tanult köznyelvre gyakorolni vélt hatásához fűződő attitűdök is. A pozitívan viszonyulók szerint a szleng érdekesebbé, színesebbé, változatosabbá teszi, felfrissíti a nyelvet: „nyelvújító, és nem kell a begyökeresedett régi szavakat használni” (Mc., 9., lány); „néhány szó vicces és könnyebben megjegyezhető, mint az eredeti” (Szahalombatta, 9., lány); „néha jobban kitudom magam fejezni vele” (Mc., 9., fiú). Ugyanez a „nyelvújítás” azonban negatívumként is megjelenhet: „a szép magyar szavainkat és

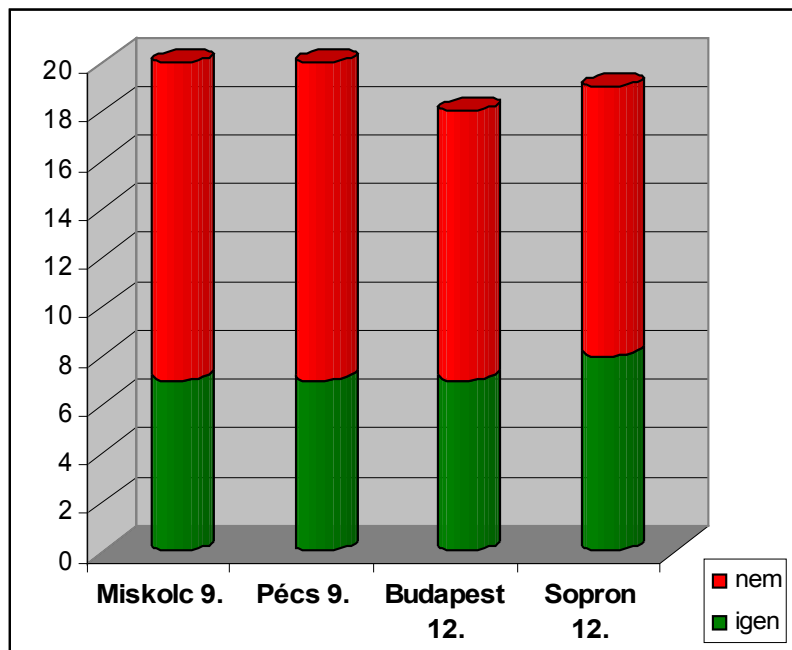
szinonimáinkat lassacskán elfelejtjük, arról nem is beszélve, hogy a szókincsünk nem fejlődik” (Szb., 9., lány); „a köznyelv szépségét megcsorbítja” (Bcs., 12., fiú); „Eltűnhet miatta az irodalmi nyelv” (Pécs, 12., fiú); „Elvesznek az értékes szavaink” (Mc., 9., lány); „a diákok meg az én generációm, ez a tizennyolctól húsz évig vagy lejjebb, elfelejtik a választékos beszédet” (Pécs, 12., fiú – interjúrészlet); „rontja az erkölcsöt, visszafejleszt, elbutít” (Mc., 9., fiú); „Rombolja a kultúrát a normális nyelvet és a személyiségeket” (Bp., 9., fiú).

6.3.2. A szleng mint kommunikációs akadály. – A negatív értékelés következő okát: a kommunikáció szleng okozta hiányosságának, töredezettségének kérdését külön alponthoz tárgyalom, ugyanis az adatközlők jelentős része fogalmazta meg ezt problémaként az attitűdökről faggató kérdésre változatos módokon válaszolva. „A komolyabb helyzetekben, helyeken sokszor nem tudunk értelmesen kommunikálni” (Tp., 9., lány); „az emberek már nem hajlanak a hosszabb beszélgetésekre” (Sp., 9., lány); „zavar, hogy félmondatta[1] meg lehet beszélni egy nap eseményeit” (Sp., 9., lány); „A szleng használata miatt növekszik a generációs különbség a fiatal diákok és nagyszüleik között” (Mc., 12., lány) (l. még a 7.1. és 8.2.1. alpontokat); „a barátnőm [...] a Balaton mellett lakik, szóval nem is mindig érti” (Sp., 12., fiú); „néha félreérthető az ember beszédében” (Tp., 9., lány); „lassan azt sem tudjuk, hogy mit beszélünk” (Mc., 9., lány); „Ha az emberek nyelve szegényessé válik, akkor nem tudják kifejezni – a szavakban amúgy is kifejezhetetlen – gondolataikat. Örök kérdés, hogy ez visszahat-e a gondolkodásra (lásd George Orwell 1984: újbeszél nyelvét)” (Pécs, 12., fiú).

A problémát közelebbről is megvizsgáltam a kérdőív egy másik pontján feltett kérdés segítségével: „Minden alkalommal megértetted, ha valaki szlenget használt? Ha nem, hogyan hatott ez a beszélgetésekre a továbbiakban?”. Komolyabb területi és életkori különbségek ezúttal sem születtek. A negatív attitűdök megokolásával párhuzamosan összességében az adatközlők 61,9%-a, tehát többsége került már olyan helyzetbe, amikor nem értette a beszédpartner által használt szlengszót, és csupán 36%-uknak nem okozott eddig gondot (7 fő nem válaszolt). A 8. ábra néhány különböző csoportban született hasonló eredményt szemléltet:

8. ábra

„Minden alkalommal megértetted, ha valaki szlenget használt?” (n = 80)

Lássunk néhány konkrét példát és tapasztalatot: „Az első randin a barátommal ültünk a kocsiba és ő kérdezte, hogy van-e a közelben trafif? Én azt hittem, hogy kisboltra gondolt de közbe trafipaxra. Én meg elmutogattam a kisboltot” (Szb., 12., lány); „kétértelművé tette [a beszélgetést], vagy nem érttem miről beszél, volt hogy teljesen félreértettem” (Tp., 12., fiú); „Hát volt olyan, hogy igazából nem tudtam, hogy mit vár, mikor befejezte a mondatát” (Sp., 12., lány); „Az egész mondata kiesett, egy szleng szó miatt” (Pécs, 9., fiú); „utána kicsit nehezebb volt a beszélgetés megértése és folytatása” (Tp., 9., lány); „ilyenkor kicsit leakadtam a beszédben. Ez kicsit eltávolítja az embereket egymástól” (Bp., 9., lány); „Ha egy olyan társaságba kerültem, ahol közös szlenget használtak, és nem érttem meg, akkor ha nagyon érdekelt megkérdeztem, hogy mit jelent, de ha nem könnyen kishettem ebből a társaságból” (Szb., 12., lány) (l. a 6.2.2. alpont vonatkozó bekezdéseit is).

S néhány elgondolkodtatóbb reakció: „A beszélgetés további részében azon gondolkoztam, hogy a meg nem értett szó, mint jelent [mit jelent]. Ha pedig megkérdeztem, akkor zavarban voltam azért, mert ilyen egyszerű dolgot nem tudtam” (Bcs., 9., lány); „Rosszul éreztem magam maradiságom miatt” (Tp., 12., lány); „Feszélyezve éreztem magamat, mert nem érttem pontosan, hogy mit akar mondani” (Bcs., 12., lány); „Hát egy kicsit zavarba és feszélyezetten éreztem magam” (Tp., 9.,

lány); „Utána csendesebb, visszafogottabb lettem és kicsit kellemetlenül éreztem magam” (Bcs., 12., fiú); „Próbáltam mosolyogni és nevetni velük együtt, de miután valaki használt szlenget, utána már nem tudtam bekapcsolódni a beszélgetésbe, mert félttem, hogy hülyeséget mondok” (Sp., 9., lány); „Értetlenül néztem és vagy elkezdtem rájönni kérdezgetésből, hogy mit jelenthet, vagy elsimlizem az ügyet” (Mc., 9., lány).

Az elkendőzésnek pedig változatos módjai lehetnek. Az egyik a bölcs hallgatás: „ha éppen olyat mondot, olyan szókapcsolatot használt, amit nem értettem, hogy kapcsolódott a témához akkor jött egy kínosabb hallgatás” (Tp., 12., lány); „Nem hatott [a beszélgetésre], mert nem leplezem le magam, hogy nem értem” (Szb., 9., fiú); „Nem mertem megkérdezni mit jelent” (Szb., 9., fiú); „nem mertem rákérdezni, mert az úgymond »ciki« lett volna” (Szb., 12., lány). A helyzetet némiképp javíthatnak a nonverbális és fatikus eszközök: „Lehet, hogy nem mered bevallani, vagy rákérdezni, hogy mit is akart ez a szleng jelenteni, de akkor a továbbiakban lehet, hogy elveszted a fonalat és csak szépen mosolyogsz, mintha értenéd miről lenne szó” (Szb., 9., lány); „csak bólogattam és nevettem, ha kellett” (Mc., 9., lány); „csak bólogatok és úgy teszek, mintha érteném. kicsit kínos, ha nem minden szlenget ismerünk” (Mc., 12., lány); „vannak olyanok, amiket énse értek, akkor úgy teszek, mintha érteném” (Pécs, 9., lány); „próbáltam úgy tenni, mintha érteném” (Tp., 9., lány). A másik megoldás a téma elterelése abban a reményben, hogy a következőben már nem fordulnak elő ismeretlen szlengszavak: „mosolyogtam és csak néztem aztán tereltem a témát” (Bp., 9., lány); „Sokszor nem érthető, kellemetlen helyzet alakul ki, terelni kell más irányba a témát” (Mc., 12., fiú); „próbáltam témát váltani” (Pécs, 9., lány); „Igyekeztem áttérni egy másik témára, persze nem feltűnően” (Bp., 12., lány), esetleg: „kicsit szégyenlősen megkérdeztem a jelentést” (Tp., 9., lány); „Vagy megkérdeztem mire gondolt vagy ha kínosnak éreztem, hogy nem ismertem a szót utána néztem az interneten” (Szb., 9., lány); „Ha nagyon érdekel a szó, otthon megnézem az interneten” (Sp., 9., lány).

Meg kell említeni azt is, hogy természetesen nem mindenkit érintenek kellemetlenül az ilyen szituációk, hiszen „úgyis rájövök később, a mondandója után hogy mit jelent” (Bcs., 9., lány); „Nevettünk egy jót, elmagyarázta az illető és folytattuk a beszélgetést” (Szb., 9., lány), szükség esetén „Vissza kérdezek, hogy magyarul mit jelent amit mondott” (Bcs., 12., fiú), továbbá: „poénra fogtuk, legalább tanultam új szlenget, amit aztán terjeszthetek” (Sp., 12., lány); „Jobb hatással volt rá [a

beszélgetésre], hisz ez által egy új téma nyílt meg, új dolgot tanultam” (Bcs., 12., fiú).
Megjegyzés: a kellemetlen érzésekről, rákérdezés helyett a téma eltereléséről, „lelepleződés” helyett „simlizésről” nemcsak a dolgozathoz válogatva, hanem a kérdőívek összességében is szinte kivétel nélkül lányok számoltak be, míg a fiúk bátrabb, ezért egyszerűbb és egyenesebb megoldásokról.

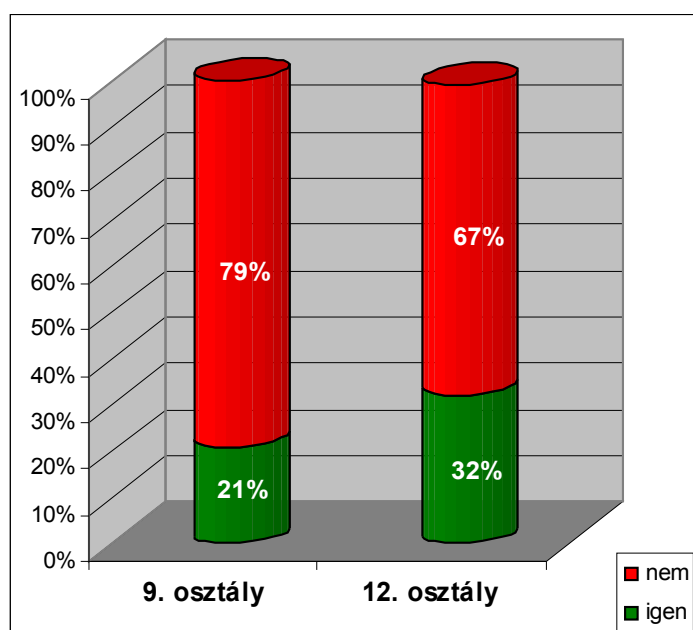
6.3.3. A nyelvhasználati helyénvalóságról: az adatközlők beszámolóí. – „...a beszédnek illenie kell ahhoz, aki beszél, ahhoz, amiről beszél, és ahhoz, akiről beszél” – tömören így fogalmazhatjuk meg a nyelvhasználati helyénvalóság, a nyelvi alkalmazkodás feladatait (Ritoók 2002: 180, l. még Benkő 1988: 29, Kiss 1995: 64). A kutatás egyik legfontosabb témaköre ezek korábban már említett nehézségei, amelyet – amint az több kérdés kifejtéséből is kitűnik (l. a következő, 6.4. pontot is) – maguk a diákok is észlelnek, s amely például az érettségi vizsgán (így a felvételi eljárásban) pontok veszítésével járhat. Néhány nyelvi tudatosságról, s a probléma létezéséről és felismeréséről árulkodó vallomás: „igazán nem is tudom megkülönböztetni mi számít szlenges beszédnek és mi nem” (Szb., 9., lány); „Ilyen világban élünk, ahol mindenki így beszél és cselekszik, ha akarnék se tudnák [leszokni]. Már nem tudom eldönteni, mi a szleng és mi az igaz szó” (Bcs., 9., fiú); „Valamilyen szinten már belémverődött a szleng, ha nem akarok is előjön belőlem” (Bcs., 12., fiú); „Hát igazából így, hogy mi a szleng, nem tudom, mert én magam meg úgy az ember nem mindig tudja, hogy na most szlenget mondtam” (Szb., 9., lány – interjúrészlet); „néhány olyan szleng szó berögzült, amiket reflexesen használtam olyan szituációkban, amikben nem szabadott volna” (Szb., 12., lány); „csak úgy »kicsúsznak« a megszokott szavak” (Pécs, 9., lány); „néha olyankor is kicsúszott amikor nem akartam és kicsit »csúnyább« volt” (Bcs., 9., lány); „Mert nem tudtam nem kimondani, ha nem is akartam” (Sp., 9., fiú); „Az ember elszokik a kötöttségektől. Mivel a szleng az kötetlen, korlátlan fogalom, bármit lehet benne csinálni” (Bcs., 12., fiú – interjúrészlet).

Nem véletlen, hogy az idézett példák nagyobb része 9. osztályos adatközlőktől származik. A szleng elvétett használata, kerülésének megvalósulni már nem tudó szándéka jelentősebb mértékben jellemzi őket, mint a végzős évfolyam tagjait (9. ábra), például: „Én szoktam szlenget használni, úgy, hogy megpróbálom ezt a balanszt megtalálni...hát azért nem minden helyzetben...bár azért igyekszem minden helyzetben használni, mert színesíti a beszédet, meg egy közvetlenebb kommunikációt eredményez,

de azért hivatalos helyeken...meg az érettségi bizottság előtt azért eléggé rosszul venné ki magát” (Pécs, 12., fiú – interjúrészlet); „Jónak tartom, de nem mindenhol. Figyelni kell, hogy hol használjuk. Kellenek saját szabályok és józan ész hozzá” (Tp., 12., lány); „Barátom szülei előtt a bemutatkozásnál próbálom kerülni, majd fokozatosan kezdek el szlenget használni” (Bp., 12., fiú) – de lássunk ugyanerről a szituációról egy ellentétes véleményt is: „PL: a barátom szülei mellett nem kezdek el így beszélni. Tisztelni kell őket” (Tp., 9., fiú). A kérdést a következő alpont részletezi.

9. ábra

A szleng kerülésére irányuló törekvések sikere (*igen*), illetve sikertelensége (*nem*) (n = 320)

6.3.4. A szerkesztéstudás és a közléstudás hiányosságai a gyakorlatban. – Feltételeztem, hogy legalább a végzős, fejlettebb nyelvi tudattal rendelkező tanulóknál összefügg az attitűdökkel és a leszokási motivációval az is, ha az adatközlők köznyelvi szókincsét érzékeltén háttérbe szorította a szleng automatikus használata, s ez okozott már nekik kellemetlen perceket. Ezt a felismerést a következő kérdéssel kívántam felszínre hozni: „Milyen szituációban ügyelsz arra, hogy elkerüld a szlenges megfogalmazást? Ez mindig sikerül, vagy néha akkor is »kicsúszik«, amikor nem kellene?”. A válaszadás megkönnyítése és kellően differenciálttá tétele érdekében magam adtam meg bejelölhető lehetőségeket, azaz különböző szituációkat, beszédpartnereket a tanulók számára. A felsorolás bizalmas és hivatalos színterekre, többféle kortársi és

felnőttel folytatott kommunikációs helyzetre is rákérdezett. Az adatközlők önbevallása alapján összesítve csupán 26,5%-uk képes kiszűrni a szlenges elemeket beszédéből szükség esetén, és közel háromnegyedük, 73%-uk szándékuk ellenére sem (egy fő nem válaszolt). Amint Bóna Judit is írja: „A középiskolás diákok spontán beszéde gyakran stilisztikai szempontból sem felel meg az adott beszédhelyzetben elvárt igényes nyelvhasználatnak; az empirikus kutatások szerint mind a gimnazisták, mind a szakközépiskolások beszédében sok alacsony stílusértékű, szlenghez tartozó kifejezés fordul elő – még akkor is, amikor a magyartanáruk készít velük hangfelvételt [...] Ezek az élőbeszédre jellemző sajátosságok, kevésbé igényes nyelvi fordulatok azután az írásbeli fogalmazásaikban is megjelennek” (Bóna 2012: lapszám nélkül, a korábban már hivatkozott Laczkó 2007 és Vallent 2008 alapján). Az adatközlők szavaival: „ha a beszélgetés oldottabbá, közvetlenebbé válik egy olyan emberrel, akivel esetleg egyébként nem használnál szlenget, akkor olykor-olykor kicsúszik” (Sp., 12., lány); „Ha pl.: beszélek egy tanárral néha »kicsúszik« a számon 1-2 szleng pl: *zsír, atom, oh az sirály*” (Sp., 12., lány); „A Tanár úr megfog *rántani* év végén matekból? Tanárnő elmehetek az óra vége előtt 5 perccel? *tipliznem* kéne, hogy elérjem a buszt...” (Sp., 12., fiú); „[Ha] Iskolában, felelésnél a tanár kérdését nem értem, oly[an]kor gondolkodás nélkül rávágom, hogy: »tanár úr én ezt nem *vágom*«” (Tp., 9., lány); „felelésnél: *nem számottevő – nem gáz*” (Tp., 12., fiú); „felelés, dolgozat → az adóreformok amelyeket XY király bevezetett *királyok* voltak” (Sp., 12., fiú), végül egy interjúrészlet: „egy versről beszélgettünk, egy szerelmes versről, és hogy egy férfi írta, és hogy mennyire tetszik neki egy nő, és ebből kellett felelni, és amikor megkérdezte a tanár, hogy mit érez a férfi, akkor csak annyit mondott a lány, hogy *nagyon nyomul rá, izé, kell neki*, meg hát nem azt, hogy, mondjuk, *szerelmes*, vagy ilyesmi, hanem hogy *nyomul rá*, és nem tudott mást, nem tudta, ott egy percre gondolkozott rajta, hogy mit mondjon és csak annyit tudott kiböki, hogy *nyomul rá*” (Pécs, 9., fiú).

A hipotézis azonban nem igazolódott: az adatközlők többsége a sikertelen kísérletek nagy száma mellett sem kívánt leszokni a szlengről (7. és 9. ábra), aki pedig mégis, csak kis létszámban a helytelen használat élménye miatt. Megállapíthatjuk, hogy a szleng ismertetett nyelvi és társas előnyei – valamit valamiért alapon – nagyobb súllyal esnek latba annak megítélésekor, hogy jó-e ezzel a jelenséggel „együttélni”, mint az, hogy ez milyen esetleges hátrányokkal járhat. A „14–17 évesekben ugyanazok az alapvető

döntési folyamatok zajlanak le, mint a felnőttekben. [...] Nem azért reszkíroz többet, mert nem érzékeli a veszélyt, hanem mert másként értékeli kockázat és kimenetel viszonyát. Amikor csak kockázat árán érhet célt, számára lényegesebb a siker, mint a felnőttnek” (Dobbs 2011: 76). A „kockázat” és a „veszély” esetünkben a pontlevonás, a rosszabb érdemjegy: „ha rászokok, akkor a tanulásban is kárt okozhat” (Bp., 9., lány); „A töri érettségim (lehet akár magyar is) biztos nem fogok szlengben beszélni, mert nem kapnám meg a 6 pontot!” (Tp., 12., lány); „a nyelvtan és irodalom jegyemnek nem tesz jó, ha rövidítéseket és szlenget használok” (Tp., 12., lány), valamint a negatív megítéltetés: „Engem minősít a beszédem és inkább kerülöm mert hanyagnak hat” (Mc., 12., lány); „kicsit udvariatlannak tűnhetünk” (Bp., 9., lány); „volt már olyan, hogy idősebbekkel beszéltem és néha »kicsúszott« néhány szleng szó és az alapján mondanak véleményt rólam” (Tp., 9., fiú); „nem intelligenciát sugároz” (Bp., 9., fiú); „aki szlenget használ annak tükrözi az értelemszintjét (szerintem)” (Bp., 9., fiú); „akik sok szlenget használnak akkor az azt is jelentheti, hogy valaki arra is igénytelen, hogy »rendesen« beszéljen” (Pécs, 12., lány); „Régen gyakran használtam, de ma már egyáltalán nem, nem akarok »gyerekesnek« tűnni, → hanem felnőttesnek!” (Pécs, 9., fiú). (Emellett viszont azt is láthattuk, hogy bizonyos helyzetekben éppen a szleng ismeretének és használatának hiánya eredményezheti az egyén elítélését.) A „siker” pedig a beilleszkedés és a népszerűség, a biztos státusz a baráti körben, az osztályban, az iskolában, vagyis: a komfortérzet. A veszélyt nem mindenki érzékeli vagy tartja fontosnak: „nincs hátránya” (Bp., 12., lány); „Nincs rossz hatással semmire, szerintem” (Sp., 12., lány); „csak előnyössé teszi a beszélgetést” (Tp., 9., fiú); „Szerintem semmi baj a szlenggel, igaz sokszor rosszul jön iskolában helyesírási felméréskor, de ez a fiatalok sajátos nyelvjárása, ami egyre jobban terjed. Így fejezik ki magukat, és szinte elkerülhetetlen” (Tp., 9., lány), sőt egy adatközlőnek a próbagyűjtés válaszadóihoz hasonlóan szintén a cigaretta képét asszociálta a „leszokás” kérdése: „Felesleges leszokni mert nem ártalmas és nem lesz tőle rákos semmilyen szervem sem. Nem úgy mint a cigitől” (Bp., 12., fiú)³⁰. Végül egy szélsőséges, bár általánosnak nem mondható vélemény a „kockázat” mértékéről: „De most hány olyan eset van, amikor nem szabad szlenget beszélni? Egy-kettő évente, nem? Annyira meg csak megembereli magát az

---

³⁰ A *leszokás* szó valamely káros függőséget felidéző használata egy adatközlő számára pedig paródia forrásaként szolgált: „Igen már többször is leartam szokni, de sosem sikerült, valahogy mindig visszaestem. Már segítséget is kértem, de úgy sem sikerült” (Mc., 12., fiú).

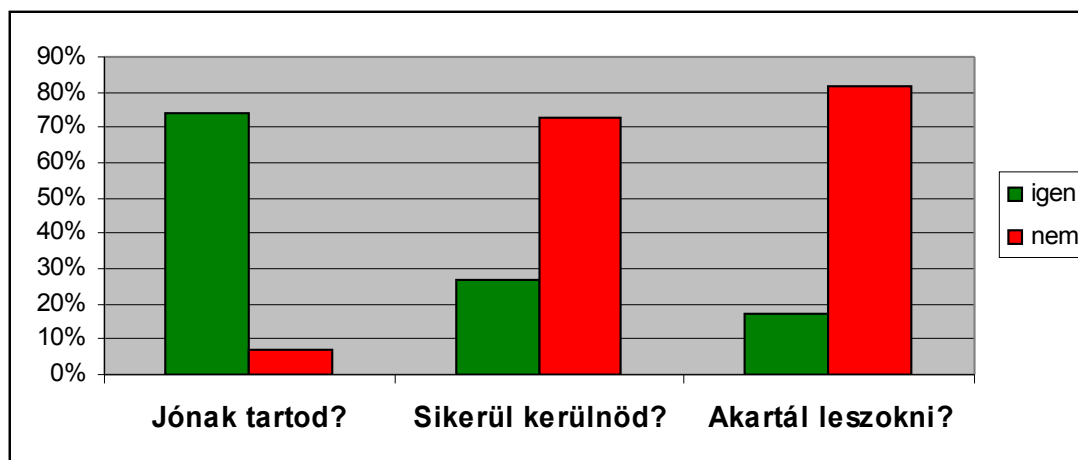
ember, nem? Annyira képes összekapni magát, a többi meg nem mindegy?” (Bcs., 12., fiú – interjúrészlet).

Amint azt a 8. ábra már előrevetítette, a kerülés sikerességének aránya az adatok szerint némiképp javul a 12. évfolyamra. Míg a 9. évfolyamosok 79%-a használt már szlenget felismerten nem megfelelő szituációban, addig a végzősöknél ez a szám már csak 67%. Az évfolyambeli különbségek számadatait egy interjúalany gondolatai tehetik életszerűvé és bizonyítottá: „egy kis polgárpuki sosem árt...azért én is régen eléggé ilyen elveket vallottam, régen, most már állítólag megkomolyodtam, de nekem azért volt színes hajam meg... De hivatalos helyeken sosem használtam [szlengszavakat]. Vagyis hát, csak akkor nem, hogyha megüthettem volna a bokámat miatta, meg azért igyekeztem kiöltözni [előrehozott] érettségire és hasonlók” (Bcs., 12., fiú). Az idézet teljes mértékben rímel Koltói Ádám (1994) és Wacha Imre (1996) korábban említett szemléletes hasonlatára a nyelvhasználati helyénvalóságról és a praktikus, ám kopott farmerről.

6.3.5. Összefoglalás. – Az attitűdöket, a motivációkat és a gyakorlatot feltáró kérdések a kutatás legérdekesebbnek mondható eredményeit hozták. A serdülők gyakorta ambivalens gondolkodásmódja nyelvi viselkedésükben és szándékaikban is megnyilvánul: így lehet a szleng egyszerre jó és rossz, hasznos és káros, szükséges és nevetséges, kötelesség és szégyen. E kettősségben sokaknál a konkrét kommunikációs helyzet további tényezői: a beszédhelyzet és a beszédpartnerek nyomják le a mérleg egyik vagy másik oldalát, de nem kevés a száma azoknak sem, akik szándékuk ellenére sem képesek alkalmazkodni, váltani. Ez az adatközlőktől is felismert tény azonban nem motiválja számottevő mértékben a szlengről való leszokást: „valamit valamiért” alapon vállalják az automatikusság okozta hibázást és az azzal járó konkrét (iskolai előmenetel) és absztrakt (személyeszlelés) következményeket, míg ki-ki a maga személyes életútja során meg nem komolyodik annyira, hogy anyanyelvi tudatossága is fejlettebbé váljon. A kérdéskör összefüggéseit befejezésül az alábbi 10. ábra szemlélteti:

10. ábra

A szlenghez fűződő attitűdök és motivációk a nyelvi alkalmazkodás képességének tükrében (n = 320)

6.4. Attitűdök és elvárások az anyanyelvi órán

6.4.1. A pedagógusok mint a köznyelv és az attitűdök közvetítői. – Talán nincs is olyan pedagógus napjainkban, aki ne találkozott volna már dolgozatban, szóbeli feleletben, sőt akár érettségi vizsgán a helyzethez nem illő, bizalmasabb szóhasználattal, szlenggel. Az ezzel kapcsolatos ismeretek közlését a pedagógusok aktuális és fontos feladatának tartom, a dolgozat 3.2. pontjában ismertetett okoknál is fogva. A felnőtt korosztály tagjai közül ők azok, akikkel a legtöbb időt töltik az iskolakötelezett korú fiatalok, velük kell a legtöbbet kommunikálniuk úgy, hogy nyelvhasználatukra – saját iskolai előmenetelük érdekében is – folyamatosan összpontosítaniuk kell, vagy legalábbis kellene. „There is some evidence that teachers base their first impressions of pupils on speech-forms in preference to other sources of information which might appear to be more relevant. [...] There is the fact that first impressions are resistant to change to a child who makes a favourable impression from the start”³¹ (Hudson 1991: 208–9). A pedagógusok természetesen nemcsak „kvantitatív” módon, azaz egytől ötig terjedő skálán értékelve befolyásolják a tanulók nyelvhasználatát, hanem „kvalitatíve” is: a másodlagos szocializáció fontos szereplőjeként mintaként állnak a diákok előtt. Mint Kiss Jenő írja: „Egyrészt ők azok, akik a köznyelvet írott és beszélt formájában szankcionáló erővel és tekintéllyel (értsd: az iskolai teljesítmények osztályozásával,

³¹ „Vannak adatok arról, hogy a tanárok első benyomásait a tanulókról az egyéb, akár relevánsabbnak is látszó információforrásokkal szemben beszédükre alapozzák. [...] Tény, hogy az első benyomások ellenállóak a változásokkal szemben egy olyan gyerek esetén, aki már a kezdetekben kellemes benyomást kelt” (Fordítás tőlem, P. A.)

minősítésével) közvetítik, oktatják, másrészt ők azok, akik az otthon familiáris, partnerorientált kommunikációhoz szokott gyerekeket hozzászoktatják az iskolai, tantermi kommunikáció mesterséges formalitásához, azaz a nyilvános nyelvhasználat bizonyos formáihoz, szabályaihoz” (Kiss 1996: 144). Lássunk máris egy ehhez kapcsolódó adatközlői véleményt: „Szerintem nem jó ha egy tanár szlengben beszél mert a gyerekek is átvehetik” (Tp., 9., fiú).

A kérdőívben és az interjúkban arról is faggattam az adatközlőket, hogy mit tartanak magyartanáruk helyes szakmai hozzáállásának abban az esetben, ha a diákok szlenget használva beszélnek hozzá (a nyelvjárásokra vonatkozóan Strelí 2007 alapján). A válaszok révén abból a szempontból nyerhetünk betekintést a mai magyarországi középiskolások nyelvi tudatába, hogy mennyire érzékelik hivatalos nyelvhasználatuk ismertett problémáit valóban annak, és mit várnak el vagy gondolnak elvárhatónak nyelvi viselkedésüket illetően az őket nevelő pedagógusoktól. A kérdés indirekt módon egyben a tanári kommunikáció vizsgálatára is lehetőséget ad. Az adatközlők többsége ugyanis saját magyartanára gyakorlatához viszonyítva számolt be az elvárásairól, így a válaszokból megtudhatjuk, élnek-e a pedagógusok előadásaik során, illetve a diákokkal folytatott beszélgetésekben szlenges formákkal, és ha igen, milyen mértékben, milyen esetekben. Az is kérdés továbbá, hogy ezzel vajon milyen színben tűnnek fel a diákjaik előtt, ezt szintén megtudhatjuk a későbbiekben.

A nyílt végű kérdés változatos és többretű válaszokat eredményezett. Az ismétlődő választípusokból alkotott kategóriák és levont következtetések talán még hitelesebben tükrözik a valóságot, hiszen nem szorította készen kapott lehetőségek közé az adatközlők gondolatait.

6.4.2. A szleng elutasítása. – A válaszok tanúsága szerint a tanulóknak közel fele, 48%-a a szleng használatát elutasító, illetve kijavító magatartást tartja a magyartanárok helyes szakmai hozzáállásának. Indoklásaik alapján két táborra oszthatók az emellett érvelők. A csoport egyik fele a pedagógusnak adandó tisztelet és a szleng használata között érzékelt ellentét miatt tiltaná a szleng tanórai használatát. Néhány tipikus válasz: „Nem értem az ilyen diákokat, mivel ez azt mutatja, hogy nem tiszteli a tanárait” (Szb., 12., lány); „Úgy gondolom nem nagyon kedveli, mert szerintem akkor úgy érezheti hogy nem vesszük komolyan” (Db., 9., fiú); „Hát mindenesetre én biztosan leszoktatnám róla szerintem ezt nevezik annak hogy a korunkbeli gyerek nem

tisztelettudó a felnőttel szemben” (Bcs., 9., fiú); „Tiszteletben tartom a tanórát és a tanárokat, úgyhogy ha csak nem engedi a tanár maga a szleng vagy tegezés használatát, akkor szerintem helyes útra kell terelnie a tanárnak a diákok szavak terén” (Db., 12., fiú); „kössön bele a tanár, mert mégsem a barátja” (Szb., 9., fiú); „a szleng nem annyira a tisztelet, mindinkább a szorosabban kapcsolódó kapcsolat beszéde. Tanárnak tiszteletet kell adni” (Sp., 9., lány). Az alábbi interjúrészlet jól jellemzi ezt a csoportot:

„- Szóval hogyha előttem van tekintélye egy tanárnak, akkor nem azt mondom a tanárnak, hogy *mizu*, hanem hogy »Hogy van, Tanárnő?«.

– *És olyan tanárral se mondod, akit meg nem bírsz vagy nem tisztelsz?*

– Hát én nem, valaki igen. Meg valaki, ugye, ha nem is szlengeskedik, de beflegmázik...hát igen, ezek a *beflegmázik*, ez is érdekes szó, szoktuk mondani [...] és ha ezt a szülők vagy a tanárok azért felveszik, hogy úgymond közelebb kerüljenek hozzánk, akkor már így túl közel kerülnek, és azt hisszük, hogy ez így lazán vesszük a dolgokat, akkor minek készülünk házit, biztos puskázni is lehet...” (Szb., 9., lány)

A csoport másik fele a tantárgy jellegét és nevelési feladatát, a kultúra- és értékhozó magyar nyelvet állítja szembe a szlenggel: „A magyartanároknak kötelessége lenne, hogy a régi értékeket fontosnak tartsa. Kissé furcsa lenne, ha díjazná, hogy a diákja szlenget használ” (Mc., 12., lány); „Én szerintem a tanárnak ki kell javítani, mert egyrészt iskolában nem illik így beszélni, másrészt ha magyarórán vagyunk akkor mutassanak példát a tanárok, hogy kell magyarul beszélni” (Sp., 9., lány); „a nyelvtanórán magyarul kell beszélni nem szlengben” (Szb., 9., fiú); „Nemszereti. Mert nehezebben boldogulna a világba [a diák a szleng automatikus és/vagy kizárólagos használatával] ha majd megnő. Szerintem ez a jószándék jele” (Tp., 9., fiú). Ide tartoznak azok a nézetek is, amelyek a tanóra hivatalos nyelvhasználati színterével tartják összeegyeztethetetlennek a szleng használatát: „amíg fennáll a tanár-diák kapcsolat addig túlságosan bizalmaskodó” (Pécs, 12., lány); „Nyelvtanóra egy kicsit hivatalosnak tűnik, ezért szerintem nem helyes, ha itt a gyerek »szlengül« beszél” (Sp., 9., lány); „Szerintem órán, pláne nyelvtanórán elvárható, hogy egy diák normálisan beszéljen” (Sp., 12., lány); „Órán beszéljen mindenki normálisan” (Sp., 12., fiú); „Nem engedi, mert a nyelvtanórán magyarul kell beszélni nem szlengben” (Szb., 9., fiú); „Nem erőszakosan, de igenis megpróbálja leszoktatni erről. Meg kell tanítani a diákokat, hogy órákon, hivatalokban, vagy bármilyen komolyságot követelő helyzetben nem illik, sőt nem megengedett szleng használni” (Mc., 12., fiú); „Szerintem minnél előbb meg kell gátolni; mivel ha tanárával szemben így beszél akkor valószínűleg

hivatalos helyen is” (Sp., 9., lány), továbbá egy a 3.3.1. alpontban leírtakkal összecsengő vélemény: „Magyarórán nincs helye a szleng szavaknak, de szerintem fel kell hívnia a diák figyelmét erre [a tanárnak], mivel már ő automatikusan, megszokásból beszél így, de nem kell bántani ezért a gyereket” (Szb., 9., lány). Néhány további, változatos pedagógiai javaslat a tanulóktól: „A megszegyenítés jó eszköz arra, hogy elvegyük a [tanulók] kedvét a szlengszavaktól” (Bp., 12., lány); „amint ezt felfedezi, a helyében tartaná az órát kimondottan csak a szlengről és annak előnyeiről, hátrányairól, hogy ha használják legalább tisztába legyenek” (Tp., 12., lány); „a tiszteletlenséget is büntetni kell. Egy 500 szavas fogalmazás a szlengről” (Bp., 12., lány); „Szerintem felesleges ezen lovagolni, maximum a káromkodások tiltása fontos, a szlengé nem” (Tp., 12., fiú).

6.4.3. Aurea mediocritas. – A tanulók közel negyede (21%) köztes megoldást keresett, illetve bizonyos megszorításokkal elfogadhatónak tartja a szleng tanórai használatát. A elfogadás kategóriáit az alábbi, 8. táblázat foglalja össze, egy-egy kapcsolódó idézettel szemléltetve. (A nyelvi tolerancia kialakításának, növelésének, azaz a nyelvben egymás mellett élő nyelvváltozatok szituációtól függő megítélésének jelentőségéről a nyelvjárások kapcsán I. Minya Károly 2009-es tanulmányát is.)

8. táblázat
Az elfogadás feltételei a diákok véleménye szerint

Feltételek	Példák
Ha a diák mértéktartóan használ szlengszavakat.	„ki kell javítania, de csak ami már nem fér bele, mert mindegyiket túlzás lenne. Miért ne mondhatnánk, hogy <i>gáz</i> , <i>ciki</i> vagy <i>király?</i> ” (Bcs., 9., lány)
Ha képes „lefordítani” köznyelvre is.	„Hát szerintem a mi nyelvtanárunk hozzá állása a legjobb, ha valaki szlengben beszél hozzá akkor meghallgatja, esetleg visszaválaszol szlengben, majd nevetünk és megbeszéljük köznyelvben” (Pécs, 9., lány)
Ha a téma nem a tananyag.	„Szerintem attól függ, hogy felelés van e vagy sem” (Db., 12., fiú)

Ha a használt szlengszó nem sértő, gúnyos, durva, trágár.	„Ha a tanár durvának tartja, akkor megérdemli a gyerek hogy leszidja” (Mc., 9., lány), továbbá: „Szerintem nem szabad érte szólnia ha az adott szlengszó nem trágár. Mert a nyelv folyamatosan változik és már a szleng is a nyelvünk része” (Db., 12., lány)
Ha a tanár számára érthető a használt szlengszavak jelentése.	„Attól függ, hogy érti-e a tanár amit a diák szlengbe mond. Ha érti akkor nem nagyon zavarja max említi a diáknak, hogy azért iskolában van. Ha viszont a tanár nem érti akkor a tanár rosszul érzi magát és mindent rosszul lát...” (Tp., 9., lány)

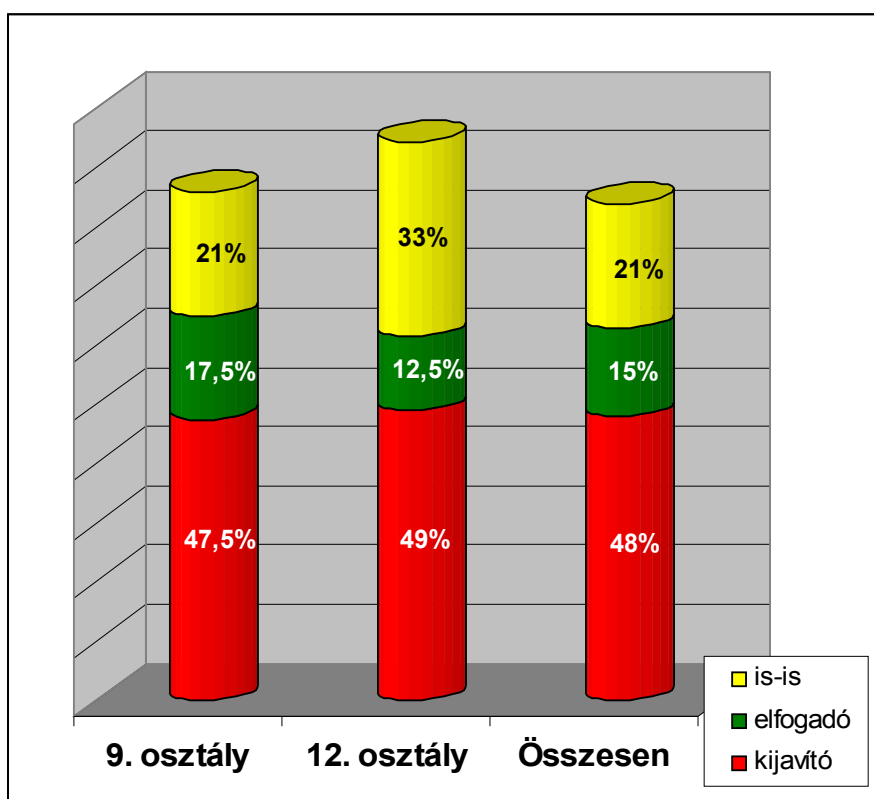
További vélemények az arany középút mellett: „Szerintem nem kellene zavarja ez a tanárt, de ha megkéri a diákot, hogy legalább nyelvtan órán »használja az ékes magyar nyelvet« azt is megértem, elfogadom, helyesnek tartom” (Pécs, 9., lány); „Értékelni örülni neki nem feltétlenül kell, de ha a normális keretek közt van a használata akkor elfogadhatja” (Db., 12., lány); „Szerintem a tanároknak el kell fogadniuk, hogy a korunkbeliek milyen új nyelvi szavakat használnak, de igen is követelni kell, hogy tudjuk a szép magyar beszédet is” (Bcs., 9., lány); „próbáljon meg ő is szlenget használni, vagy vegyen rá, hogy ne használjunk, vagy ami a legjobb az arany középút” (Szb., 12., lány); „Az egyensúly a legfontosabb” (Mc., 9., lány).

Többen említették a tiltás célt nem érő, illetve olykor ellenállást gerjesztő hatását: „Nem tud változtatni a beszédstílusán” (Pécs, 9., fiú); „kijavíthatja a tanár, de de attól még nem fog nagyban megváltozni, ugyanúgy megszokásból szlengben fog beszélni” (Pécs, 9., fiú – interjúrészlet); „Érvelni kéne a szép magyar nyelvezet mellett, de ne a szleng ellen, mivel akkor csak még nagyobb lesz az ellenkezésre buzduló diákok tömege (a tanárral szemben)” (Szb., 9., lány); „szerintem semmire nem jutna azzal, ha leszidná a diákot” (Szb., 9., lány). Hasonló tartalmú javaslatot fogalmazott meg Péter Mihály: „A szlenget nem kell tanítani, de kategorikusan tiltani sem kell (nem is lehet); a tanulókat arra kell megtanítani, hogy mely közlési helyzetekben kerülendő és melyekben lehetséges a szleng használata” (Péter 2001/2005: 45), s korábban Szathmári István is: „Azt kellene elérnünk, hogy minden beszélőben kialakuljon az anyanyelvi tudat, tudatosság, ami magában foglalja [...] a nyelvi-stilisztikai eszközökről és a nyelvhasználatról a rendszerezett ismereteket, a nagyon fontos érzelmi kötődést és az

akarati élményt, vagyis azt, hogy ki-ki a legkülönbözőbb módon törekszik anyanyelvét biztosan megismerni, illetőleg a célszerű, hatásos, helyes és szép beszéd-, valamint fogalmazásmódot elsajátítani” (Szathmári 1988: 44).

A végzős diákok érettebb, komplexebb gondolkodásmódjára, s már nagyobb fokú nyelvi tudatosságára utalhat, hogy 12. évfolyamon megnő a „horatiusi” nézetek száma: míg a 9. évfolyamon a tanulók csupán 21%-a írt feltételeket a szleng elfogadásához vagy elutasításához, addig a végzősök körében ez az arány 33%-ra nőtt (11. ábra).

11. ábra
A magyartanártól elvárt hozzáállás életkori különbségei (n = 320)

6.4.4. Szleng és tolerancia. – Végül összesítve 15%-kal a legkisebb számú csoportot alkotják azok az adatközlők, akik szerint a magyartanárnak egyértelműen, kivételek és feltételek nélkül elfogadónak kell lennie, többek szerint azon az alapon, hogy a szleng is a nyelv, sőt a tananyag része, s „[e]gy magyar tanárnak a nyelvnek minden oldalát ismernie kell” (Mc., 12., fiú). „Megpróbál alkalmazkodni. Magyar tanár lévén ismernie kell a szlenget” (Bp., 12., fiú); „Megértőnek kell lennie, hiszen immár ez is tananyag” (Bp., 12., lány); „Szerintem mostmár ez megérthető, hiszen magyar órán is

tanuljuk a szlenget” (Tp., 9., lány); „El kell fogadnia, hiszen a diák az még fiatal, ők találják ki, ők újítanak, meg kell hallgatni” (Mc., 12., lány), ugyanakkor: „A szleng is valamilyen szinten kulturális örökség, hisz nem mi találtuk ki” (Pécs, 12. lány); „Szerintem minden tanár akkor figyel oda a legjobban a diákra, és akkor érdeklő a diák, ha elfogadja a szlenget, mert ez az elterjedt a fiatalok körében” (Szb., 9., lány); „Nem az a lényeg a nyelvtanban, hogy mindent komolybeszéddel mondjunk” (Pécs, 9., fiú); „El kell fogadnia, hogy egy ilyen világban élünk ahol nem a »könyv« az első” (Bcs., 9., fiú). Természetesen e kérdés kapcsán is előfordult néhány szélsőséges vélemény: „Neki is el kell fogadni a szlenget hogy mi is elfogadjuk amit ő akar tanítani” (Mc., 12., fiú); „Eltűri, mivel tanár és ezért fizetik” (Bp., 9., fiú); „Szerintem elmondhatja a véleményét, hogy az nem helyes de ez mindenkinek a sulyát döntése, hogy hogy beszél” (Db., 12., lány); „Gondold el, bejönnék ide a suliba és elkezdenék irodalmi magyar nyelven beszélni – *volt vala...* –, még a tanár is kiröhögne magyarórán” (Bcs., 12., fiú – interjúrésztlet); „A mai világban eléggé nevetséges lenne fenkölt, irodalmi stílusban beszélgetni” (Pécs, 12., lány). Szintén a korábban leírtakat támasztják alá a szleng automatikus használatáról az alábbi gondolatok: „a szleng már úgy beépült a nyelvünkbe, hogy az bocsánatos bűn ha valaki száján kicsúszik” (Szb., 9., lány); „A mai világban a szleng használata beépült a hétköznapi nyelvbe, ezért nem feltétlenül tudja az ember ezt a beszédéből »kivonni«. Ezért, szerintem a tanárnak toleránsnak kell lenni” (Szb., 12., lány); „fel is világosíthatja a diákot, hogy ez is szlengnek számít, ha nem venné észre maga hogy beszél” (Tp., 9., lány).

Az elfogadás, sőt az előadás szlengszavakkal való színesítésének további előnye lehet a diákok figyelmének lekötése, illetve a szorosabb tanár-diák kapcsolat kialakítása: „Szerintem egy tanár viccesebbé teheti az óráját, ha nem mindig »hivatalosan« zajlik minden. Szerintem még több figyelmet is kap így, mintha unalmas módon csak elmondaná az anyagot” (Pécs, 9., lány); „így nem lesz olyan feszűkös az óra, ha a tanárok használnak szlenget. Sokkal...ilyen jobb hangulatban fog telni” (Pécs, 9., fiú – interjúrésztlet); „Ha a szituáció megengedi akkor poénos lehet, ha a tanárnő veszi a lapot és ő is mond valamit” (Tp., 9., lány); „hagynia kéne, hallgatnia, ha nem ért valamit akkor azt megkérdezi, és megpróbálja felhasználni ezeket a szavakat az óráin, mert ezzel sokkal érdekesebbé lehet tenni” (Pécs, 9., fiú); „Ugyanúgy válaszol rá, vagyis

megpróbál válaszolni. Ha megy neki nagyon megfogják szeretni az osztályába” (Mc., 9., lány). Továbbá érdemes egy interjúrészletet idézni:

„– az ember a tanároktól a komolyságot szokta meg és nem azt, hogy ők is ismerik, mondjuk, a szlengeket, és legfőképpen nem azt, hogy használják őket.

– *És akkor az jó, hogyha ők ezt mondják?*

– Igazá...egy részből jó, mert így tudjuk, hogy ők is emberek, tehát hogy...

– *Ebből látszik, hogy ők is emberek?*

– Igen, mert hogy ők is ismerik ezeket a dolgokat, mert azért a tanárokról mindenkinek ez az elképzelése, hogy öregek, meg semmit nem értenek a mai világhoz meg számítógépekhez, meg ilyenek, és amikor ilyeneket tesznek, akkor »Úristen – mondom –, mégis ismeri!«, és akkor ő modernebb, mint más, szerintem ez így jó benyomást kelt.” (Sp., 9., lány)

Az elfogadást még felül is múló használatnak a pedagógus részéről azonban veszélyei is lehetnek. Az egyik az ebből fakadó fegyelmezési probléma, összefüggésben a tekintéllyel, ezt támasztja alá a 6.4.2. alpontban már idézett százhalombattai adatközlő véleménye a házi feladat írásáról. Egy hasonló gondolat az ország másik pontjáról:

„– ...tehát nekünk is ööö van a tesitanárunk, és ő is évelején teljesen ilyen visszafogott volt, ööö most meg már ugyanúgy, tehát nem keményebb, de olyan viccesen beszólogat nekünk, visszaszól, poénkodik órán, és év elején mi is tehát vigyázzba álltunk, nem mertünk semmit csinálni, most meg már mi is elpoénkodunk a tanárral, és van, hogy velünk is elszalad a ló, és elkezdünk beszélgetni, és akármit mond a tanár, akkor már nem fogjuk befogni azon az órán.

– *És minden tanár jófej, aki szlengben beszél? [...]*

– Nem, hát ööö vannak, vannak olyan tanáraink, akik így próbálnak szlengben beszélni [...]. Egyszer azt mondják, tehát egyszer poénkodnak és utána meg már tíz perc múlva ordibálnak és osztogatják a szaktanárikat [...] tehát hogy ha úgy van vele, hogy most poénkodok velük, és most tíz perc múlva már, hogyha beszélek, akkor ordibál, tehát szerintem az olyan nem...nem jön össze.” (Pécs, 9., fiú)

Vagyis miként sok adatközlő a szleng mellőzésével adja meg tanárának a tiszteletet, úgy a pedagógus által használt szleng a tisztelet mellőzését eredményezheti, hiszen a fiatalok tudattalanul is ahhoz a közösséghez sorolják így beszélő tanárukat, amelyet leginkább fémjelez a szleng használata: saját, egyenrangú tagokból álló, kortársi csoportjukhoz. A másik problémát pedig így fogalmazza meg egy interjúalany:

„– ...biztos van olyan tanár, nem? Aki így próbálkozik ilyen szavakat [...] vele milyen a viszony [...]?

– [...] azért az osztály néha fölhördül, fölmorajlik az ilyen szavakra.

– *És akkor szimpatikus ettől ez a tanár, hogy megpróbál a ti nyelveteken beszélni, vagy inkább ciki?*

– Ez attól függ, hogy milyen a viszony alapvetően az osztállyal, mert, például, hogyha rossz a viszonya, és úgy, akkor ez egyértelműen ellenszenves, viszont, ha csak simán unalmas, akkor azért pozitív, hogy már próbálja színesíteni a nyelvet.

– *Tehát akkor, ha eleve nem jó a viszony, nem jó érzéseket tápláltak felé, akkor úgyse tud segíteni ezen azzal, hogy így beszél?*

– Hát bármit csinál, az negatív.

– *Tehát nem a szlengen múlik.*

– Igen. Az súlyosbító körülmény.” (Pécs, 12., fiú)

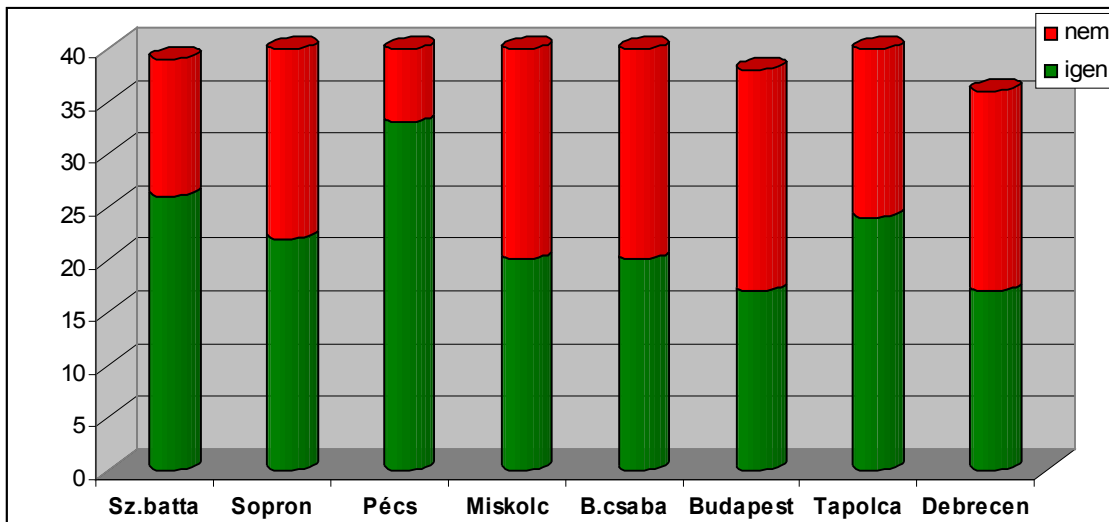
6.4.5. Összefoglalás. – Megállapítható, hogy a megkérdezett középiskolások nagyobb hányada hosszú távon igényli pedagógusa példaadását a hivatalos beszédhelyzetekben is használható standard magyar nyelv közvetítésében, mégha egy-egy tanóra erejéig érdekesebbnek, színesebbnek is tartják a szlengszavakkal fűszerezett előadásmódot. A válaszadásban bizonyára közrejátszott valamelyest a tanulók megfelelési kényszere is, ám az egyéni megfogalmazások azt sugallják: nem pusztán az iskolai környezet, a pedagógusi és kutatói jelenlét váltotta ki a véleményeket. Az adatközlő diákok nagyobb része érzékeli saját és kortársai nyelvhasználatában a szlengszókincs elemeinek nagyfokú előtérbe kerülését, az ebből fakadó nyelvi és magatartásbeli hiányosságokat, hosszú távon pedig az érvényesülési nehézségeket. Ezért a többség értelmezésében jól felfogott érdekük is, hogy az anyanyelvi nevelésükért felelős magyartanáruktól olyan nyelvi formákat hallhassanak, és olyan formákat kelljen használniuk vele szemben, amelyek egyébiránt sokuknál a passzíválódás útjára lépnek, azaz kikerülne az aktív nyelvhasználatukból. Az adatközlők anyanyelvi tudatossága fejlettebbnek számít a végzős évfolyamon a többrétű gondolkodás, az önállóan felvetett kritériumokhoz szabott értékelés szempontjából.

A válaszokból közvetetten, az indoklások mögé tekintve az is kiderül, hogy az „unalmas köznyelven” megtartott órának még mindig több pozitívuma lehet a diákok szemében, mint az innen-onnan elsajátított szlengszavak akár helytelen, akár a pedagógus személyiségének, viselkedésének ellentmondó használatának. Noha összességében a tanulók 56%-a jelölte azt egy másik kérdésre válaszolva, hogy szeret szlenget hallani a tanárától, a 12. ábrán láthatjuk, hogy a kiugróan eltérő pécsi eredményeken kívül (ez a – diákok válaszai alapján az egyébként olykor szlengszavakat is használó – magyartanár kiemelkedő népszerűségének tulajdonítható) a többi osztály tagjainak kevesebb mint a fele voksolt a szleng használata mellett (életkor tekintetében nem születtek számottevő különbségek az egyes kutatópontokon). Az eredmény

összecseng a 6.4.2. alpontban leírtakkal is, azaz a pedagógus példamutatásának az igényével.

12. ábra

A tanártól hallott szleng megítélése területi bontásban (n = 320)

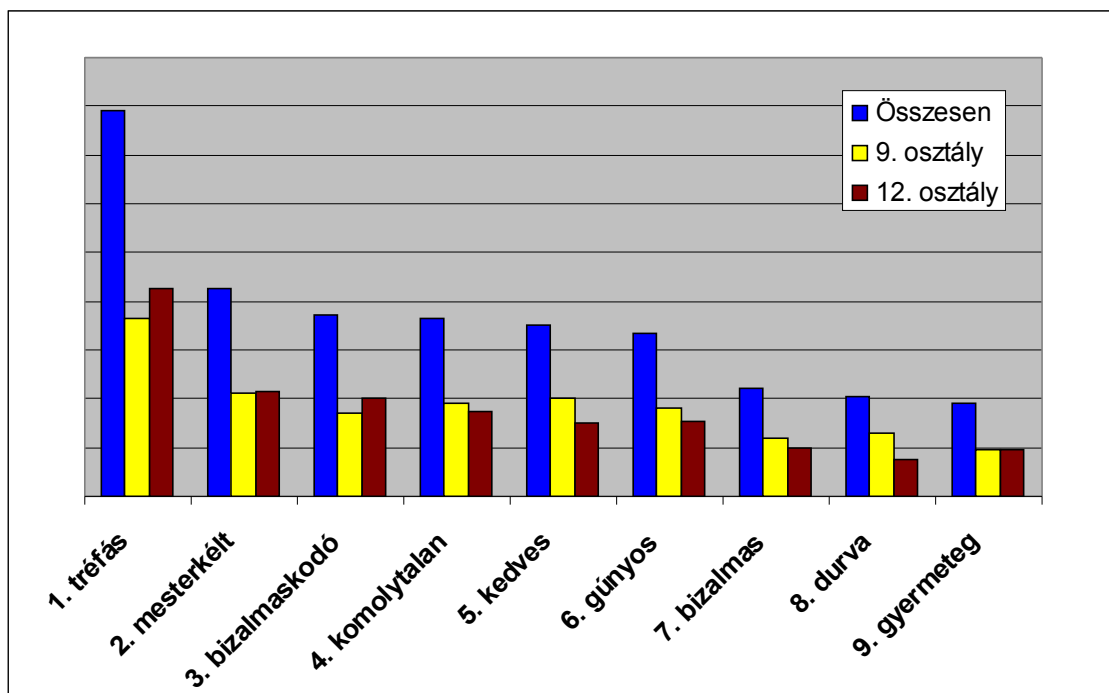

A 13. ábra pedig azt mutatja be, milyen tulajdonságokat társítanak a tanulók a szlenget is használó nevelőikhez a szintén alig különböző eredményeket adó 9. és 12. évfolyamon, illetve összesítve. (A tanulóknak előre megadott kategóriák közül kellett választaniuk, értelemszerűen akár többet is.) Mivel több elítélő melléknév (mesterkél, bizalmaskodó, komolytalan) a sorrend első felében szerepel, arra következtethetünk, hogy a magasan leggyakoribb tréfás megítélés akár negatív értelmezési lehetőséget: a pedagógus kinevetését is magában foglalhatja, tehát sem emberi, sem szakmai szempontból nem tekinthető egyértelműen előnyös megítéltetésnek, különösen az idézett gondolatok fényében.

13. ábra

A szlenget használó pedagógus a diákok szemében (n = 320)

Pedagógiai és nyelvi tanácsadás helyett befejezőként egy olyan interjúrészzel zárom a dolgozatnak ezt a pontját, amely véleményem szerint a több oldalon át taglaltak lényegét összegzi néhány sorban:

„– Szóval ne használjon órán szlenget?

– Egy tanár legyen tanár, viselkedjen úgy, nem? [...] Órán ne.

– Valaki szerint úgy érthetőbb lenne a tananyag.

– Csak ha átlép egy bizonyos határt, akkor hiteltelenné válik, és nem jön át az egész.” (Bcs., 12., fiú)

6.5. Az attitűdök és a használat nemi különbségeiről

6.5.1. Elméleti alapvetés. – A szociolingvisztikai vizsgálatok különbségmegközelítő szemlélete (differenciahipotézise) szerint a férfiak és a nők eltérő nyelvhasználata a társadalmi nemnek (gender), a nemek társadalomban betöltött eltérő szerepének és helyzetének a természetes következménye. „A női és a férfi nyelvhasználati különbségek úgy is tekinthetők, mint a különböző – női és férfi – identitás megőrzésének a funkcionálásai” (Kiss 1995: 102). Az idézett munka emlékeztet például az „egy kislány nem mond ilyet!” jellegű feddésekre, s ezek

hosszútávú berögzüléséről árulkodik két végzős adatközlő gondolata is: „Mikor fiatalabb voltam sokszor beszéltem csúnyán. Az értékrendem változásával beláttam, hogy egy bizonyos határon túl a nő szájából a káromkodás undorító” (Bp., 12., lány); „Akartam [leszokni a szlengről], főleg a durvábbakról, mivel egy lányhoz ez nem illik. Nem igazán sikerült” (Tp., 12., lány), egy soproni fiú pedig azért akart már leszokni a szlengről, „[m]ert a barátnőm nem szereti, ha csúnyán beszélek, pedig az általam használt szleng tele van trágár szavakkal” (Sp., 12., fiú). Huszár Ágnes genderkutató ezt az eltérő nemi szocializációval magyarázza, továbbá megjegyzi, hogy a gyermekek és a serdülők csoportjai ki is közösítik azokat a fiúkat és lányokat, akik a többségtől eltérően viselkednek (Huszár 2009: 68; 71). Arról pedig már a szakirodalmakat és az adatközlőket is idézve olvashattunk korábban, milyen fontos a fiatalok számára a közösséghez való tartozás. Más kérdés, hogy vajon az idézett adatközlő lányok napjainkban is a többséget képviselik-e ezzel a véleményükkel, és hogy egyáltalán mi számít ma normának a középiskolások körében. A fentiek mellett ugyanis az alábbi hozzáállás sem ritka: „Csak a vulgáris részéről [akartam leszokni], mert az nem illik egy lányhoz, de rájöttem, hogy a nemi diszkrimináció hülyeség és azt mondom, amit akarok” (Bp., 12., lány).

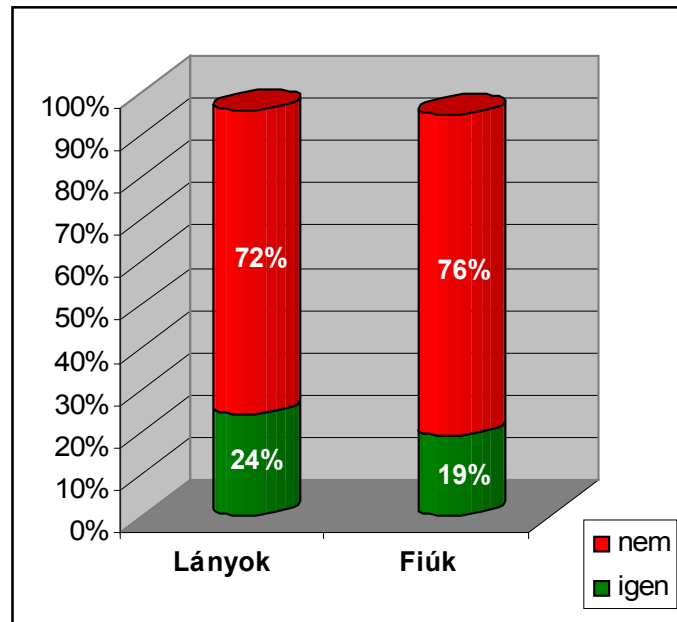
A nemek szerinti nyelvhasználati különbségek egyik gyakran emlegetett példája, hogy a nők nyelvileg udvariasabbak, normakövetőbbek, mint a férfiak, nem vagy csak ritkán káromkodnak, a csúnya, közönséges, durva beszédet visszataszítónak tartják, viszont gyakrabban becéznek (l. pl. Huszár 2009: 50–1, Kiss 1995: 104). A kutatás során kíváncsi voltam arra, igazolódik-e ez a közhely a szleng kapcsán, megállapíthatók-e attitűdbeli és nyelvhasználati különbségek a középiskolás lányok és fiúk között. Az, hogy a szleng ma már nem csupán a – fiatal, alacsony iskolázottságú, elsősorban katonaként szolgáló vagy munkásként dolgozó – férfiakat jellemzi, talán nem is szorul bizonyításra: elegendő végighallgatnunk egy beszélgetést az iskola folyosóján, az utcán, egy megnyilatkozást a televízióban, vagy elolvasnunk egy internetes bejegyzést. Az adatközlők nemek szerinti rétegzettségére azért volt szükség, hogy mindkét nem egyenlő számban alakíthassa a kutatás eredményeit, és hogy fény derülhessen esetleges nemi különbségekre. Feltételezésem e téren az volt, hogy a lányokra jellemzőbb a szlengről való leszokás motivációja, s kicsinyítő képzős szlengszavak használata.

A vizsgálatot megnehezítette, hogy több olyan osztály is akadt, amelyben a nemek aránya olyannyira kiegyenlítetlen volt, hogy valamelyiket összesen nem képviselte tíz fő (ilyen esetekben a nagyobb számú ellenkező nem tagjainak kérdőívével egészítettem ki a létszámot az osztályonként húsz főre). Ezek név szerint a következők voltak: Százhalombattán a 9. évfolyamon 9 fiú mellé választottam 10+1 lány kérdőívét, a 12. évfolyamon csupán 2 fiú mellé 10+8 lányét, Békéscsabán a 9. évfolyamon 6 fiú mellé 10+4 lányét, a 12. évfolyamon 9 lány kérdőíve mellé 10+1 fiúét, végül Pécsen a 12. évfolyamon 6 lányét és 10+4 fiúét. Noha százalékos eredményekkel ezeket az adatokat is figyelembe vehettem volna, úgy gondolom, hogy ilyen kevés létszámnál ez inkább értelmetlen és torzító, semmint hasznos lett volna, hiszen: „qui numerare incipit, errare incipit”, azaz „aki számolni kezd, tévedni kezd” (l. Kiss 1995: 34). Mivel a legtöbb intézményben meglehetősen nehezen kaptam engedélyt egyáltalán az adatgyűjtésre, nem volt lehetőségem arra, hogy nemi tekintetben egyenlő megoszlású osztályokban végezzem el a kutatást. Így összességében az alábbiakban öt kutatópont – Sopron, Miskolc, Budapest, Tapolca és Debrecen –, azaz kétszáz adatközlő (száz lány és száz fiú) válaszai alapján vizsgálom a nyelvhasználat nemi különbségeit.

6.5.2. A leszokás motivációinak nemi különbségei. – A témán belül elsőként a leszokási szándék eltéréseit kutattam az adatközlő fiúk és lányok körében. Az eredményről elmondható, hogy igazolta a feltételezést: a lányok nagyobb arányban próbáltak már leszokni, ám azt is meg kell jegyezni, hogy számottevő, érdemi eltérésről voltaképpen nem beszélhetünk (14. ábra):

14. ábra

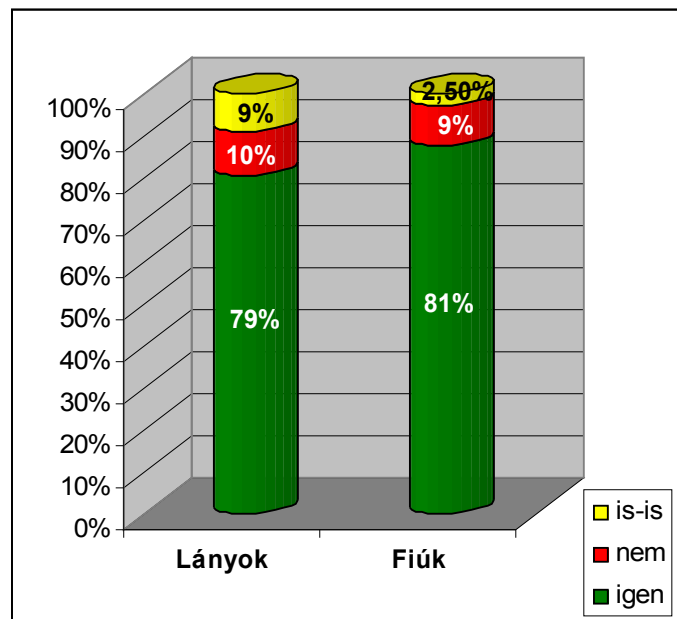
Nemi különbségek a szleng leszokását illetően (n = 200)

Az erősebb bizonyíték szerzése céljából egy – a 6.3. pontban szintén együttesen elemzett – további kérdést is megvizsgáltam a nemek szempontjából. Az eredmény az előzőekhez hasonló minimális eltérést mutatva igazodik a hipotézishez (15. ábra):

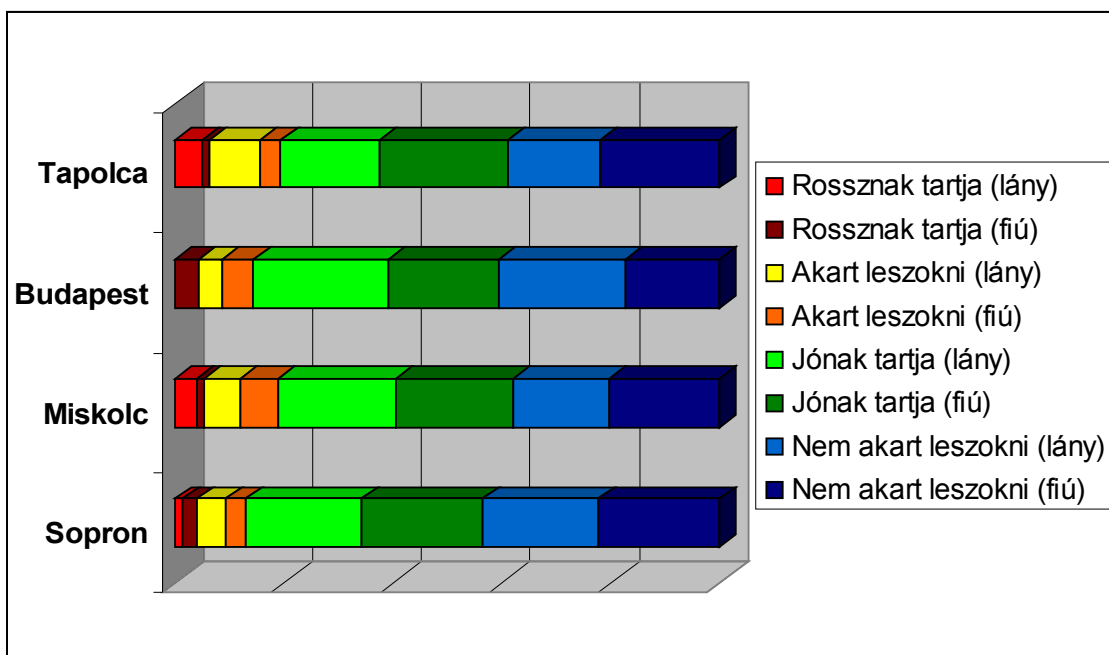
15. ábra

„Jónak tartod a szleng létezését és használatát?” – Nemi megoszlás (n = 200)

Tehát a lányok néhány adat erejéig valóban többen gondoltak már a szlengről való leszokásra és tartják kisebb arányban jónak, mint a fiúk. A százalékokban csupán alig mérhető különbségből azonban nem vonhatók le messzemenő következtetések, ezért azt mondhatjuk, hogy a középiskolás fiúk és lányok lényegében egyformán gondolkodnak e két kérdésről. Emellett megjegyzendő, hogy a vizsgált kutatópontokon a lányok összetettebb attitűdökkel viszonyulnak a szlenghez: míg a száz fiú adatközlőből csupán ketten válaszoltak „is-is” jelleggel a kérdésre (2,5%), addig ugyanennyi lányból heten (9%). Az egyes településeken nemcsak területi (l. a 6.3.1. alpontban a 6. ábrát) és életkori (7. ábra), hanem nemi megoszlás szempontjából is közel azonos eredmények születtek, amelyet a 16. ábra foglal össze:

16. ábra
Területi és nemi hasonlóságok a szlenghez fűződő attitűdökről (n = 160)

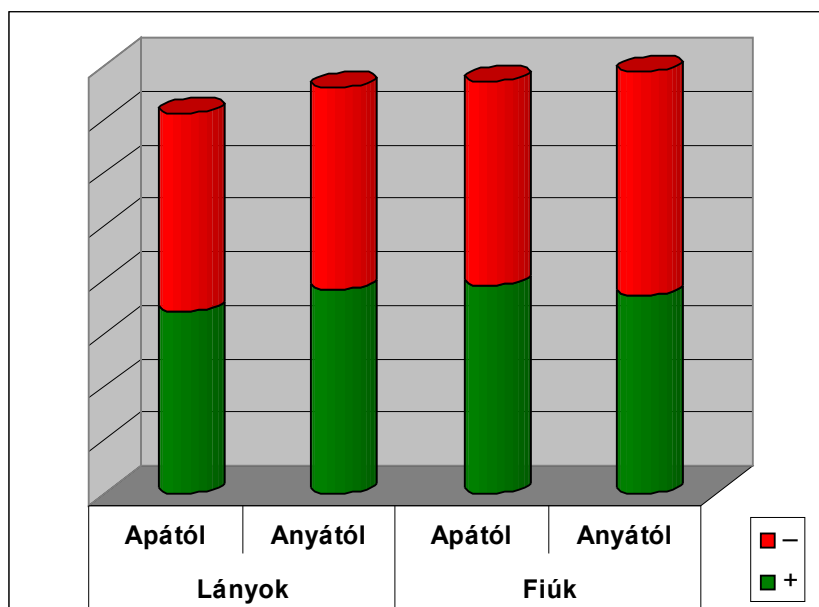

6.5.3. A szülői minta szerepéről. – Mivel a megismert attitűdökkel az is összefügg, hogy milyen felnőtt mintát tartanak helyesnek – ezért követendőnek –, azt is megvizsgáltam, hogy vajon két szülőjük közül kitől szeretnek jobban szlenget hallani a középiskolás lányok és fiúk, illetve hogy szívesebben hallják-e édesapjuktól, mint édesanyjuktól. A gyerekek ugyanis utánzás révén sajátítják el a nyelvet, nyelvi és kommunikációs kompetenciájukat az alakítja, amit környezetükben látnak, hallanak. „Angol kutatók a tiszteletadási formák elsajátítását vizsgálva azt állapították meg, hogy

a szülők ugyanúgy kezelték lányukat és fiukat, de eltérő mintát mutattak. Az anyák ugyanis jóval »finomabban«, udvariasabban beszéltek (tudniillik a többi felnőttöz), mint az apák (Kiss 1995: 107). Az eredmények ezúttal sem vezettek szignifikáns különbségekhez sem nemi (18. ábra), sem életkori, sem területi szempontból, és a néhány adatnyi eltérés is inkább azzal magyarázható, hogy a csonka családban nevelkedő adatközlők csupán egyik szülőjükről írhattak véleményt. Összesítve a lányok 48%-a szeret szlenget hallani édesapjától és 50%-a édesanyjától, a fiúknak pedig 51%-a szeret édesapjától és 47%-a édesanyjától. Ezt a 17. ábrán látható oszlopok közel azonos méretű szegmensei is kiválóan szemléltetik:

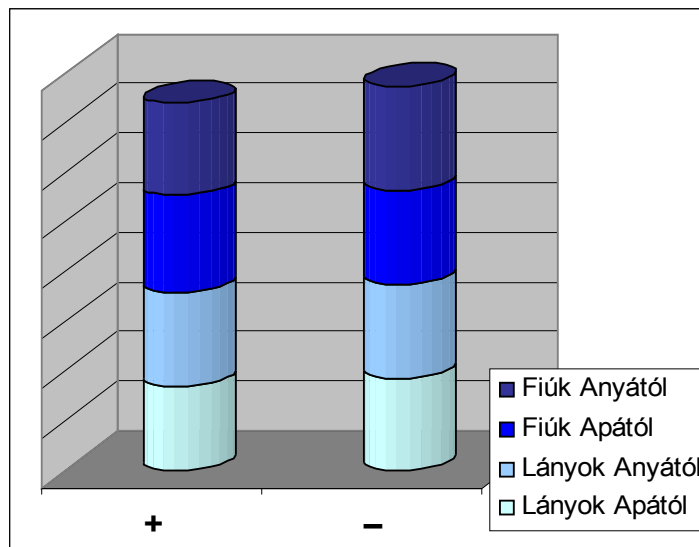
17. ábra

Eltérő nemű adatközlők hasonló attitűdjei szüleik szlenghasználatáról (n = 200)

Az adatok tanúsága szerint sem a lányok, sem a fiúk nem tesznek különbséget azonos és ellenkező nemű szülőjük szlenges formáinak megítélésében, ami megmagyarázza és alátámasztja az előző alpontban bemutatott vélemények hasonlóságát is.

18. ábra
Különböző nemek – hasonló eredmények (n = 200)

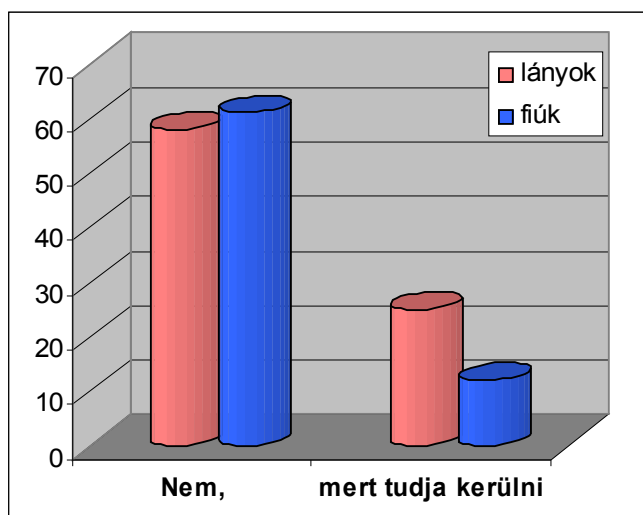
6.5.4. Különbségek a gyakorlatban. – Noha az eldöntendő kérdésekre adott válaszok alapján nem találtam attitűdbeli eltéréseket a fiúk és a lányok között, a gyakorlat az önbevallások alapján mást mutat. Ugyan a két nem tagjai közel azonos arányban kedvelik a szlenget, és nem is kívántak leszokni róla, a kifejtett vélemények tartomelemzésével azt is megvizsgáltam, hányan indokolták a leszokás elutasítását a megfelelő nyelvi és kommunikációs kompetencia biztonságával, vagyis azzal, hogy szükség esetén meg tudják válogatni szavaikat. Ezzel együtt újra megvizsgáltam azt a kérdést nemi szempontból is, hogy valóban képesek-e kerülni a szleng használatát a felsorolt szituációkban, amikor szeretnék.

A leszokást illető válaszok jelentősebb különbségekhez vezettek, bár összességében kis mennyiséggel számolhatunk. A száz női adatközlőből ötvennyolcan nem kívántak leszokni a szlengről, amit huszonöten indokoltak a nyelvi alkalmazkodással: „Nem, mert ahogy tudom, még nem szoktam rá »veszélyesen«” (Tp., 9., lány); „Nem hatalmasodott el rajtam. Amit én használok az nem durva és érthető” (Tp., 12., lány); „Mert amit néhanapján használok, azzal nincs semmi baj” (Mc., 9., lány); „Nem használok olyan gyakran szlenget, hogy mániákus szlengbeszélő lennék” (Tp., 12., lány); „Nem, mert nem igazán beszélek szlengesen a hétköznap, engem másképp neveltek, nem tudom felvenni a környezet által kitalált újításokat” (Mc., 12., lány); „amíg tudja az ember, hogy hol és kivel szemben használhatja, addig nem lesz belőle

kára” (Sp., 12., lány); „Mert nem kell, amíg tudom, hol a határ. A szlenges beszéd nem bűn” (Sp., 12., lány). Ezzel szemben a száz férfi adatközlőből hatvanegy tartja feleslegesnek a leszokást, ám közülük már csupán tizenketten magyarázták ezt a kerülés sikerességével: „Mert nem érint olyan mértékben. Helyzettől és szituációtól függően meg tudom találni az épp odaillő beszédstílust, szókincset” (Tp., 12., fiú); „mert rá se szoktam”; „mert tudom, hogy mikor, hol, és milyen mennyiségben lehet használni” (Mc., 12., fiú); „felesleges [leszoknom], megtudom állni, hogy ne használjam ezeket a szavakat” (Sp., 12., fiú); „Szerintem ez nem olyan, amiről le kéne szokni, csak tudni kell, hogy mikor lehet használni” (Sp., 12., fiú); „kordában tudom tartani, tudok alkalmazkodni” (Sp., 12., fiú); „Gondolkodom, mielőtt kimondok valamit” (Tp., 12., fiú) (19. ábra).

19. ábra

Lányok és fiúk leszokási motivációi a nyelvi alkalmazkodás fényében (n = 200)

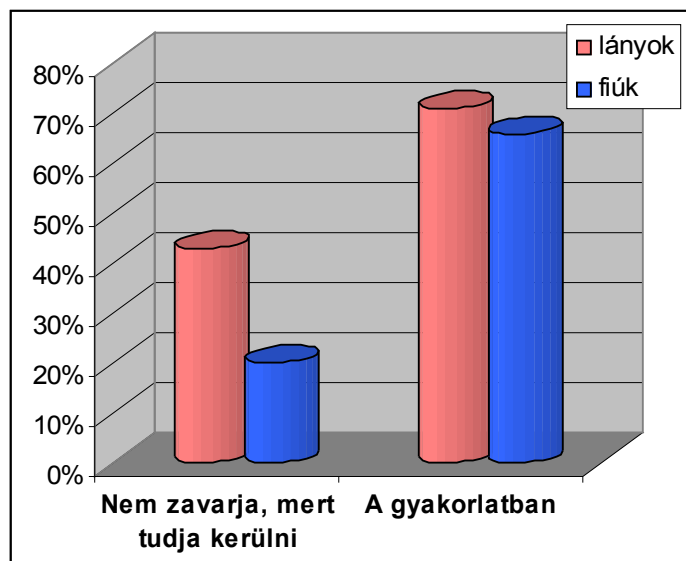

Tehát a motivációkkal összefüggésben kétszerannyi lány számolt be fejlettebb nyelvi tudatosságáról és kompetenciájáról, mint fiú (természetesen ettől függetlenül ez jóval több fiúra – és lányra – is jellemző lehet, itt csupán azokról tudok szólni, akik olyannyira fontosnak tartják ezt, hogy indoklásukban szavakba is öntötték). Ehhez igazodva a lányok 71%-a jelölt minden esetben sikeres kerülési szándékot a 6.3.3. alpontban összesítve már elemzett kérdésnél, míg a fiúknak kevesebb: 66%-a (20. ábra).

20. ábra

A helyénvaló nyelvhasználat megtalálása a két nem tagjai körében (n = 200)

Nem meglepő mindez annak tudatában, hogy a nyelvi környezet eltérései következtében a lányok általában gyorsabban sajátítják el a nyelvi készségeket, mint a fiúk. „A lánybarátságok inkább közös beszélgetéseken, a fiúbarátságok pedig közös tevékenységeken alapulnak. Amerikai vizsgálatok szerint a lányok beszéde együttműködés-orientált [...] azt tanulják meg környezetükből, tehát a felnőttek mintái alapján, hogy a szavakkal közeli és egyenlő kapcsolat hozható létre és tartható fenn [...] A lányok jobban törekszenek a személyek közötti harmónia megteremtésére” – írja Kiss Jenő (1995: 109), s emlékezzünk a nyelvhasználatot a személyközi kapcsolatok erősítésének eszközeként vizsgáló nyelvi szociálpszichológia tudományágára (vö. Giles–Fortman 2004). Pszicho- és neurolingvisztikai vizsgálatok szerint az anyanyelv-elsajátítás folyamatának nemi különbségei hormonális okokra is visszavezethetők: magzati korban a fiúk magasabb tesztoszteronkoncentrációja lassítja a beszédközpontot is tartalmazó bal agyfélteke idegsejtjeinek differenciálódását. Ez a különbség rendszerint eltűnik kamaszkorra, viszont további kísérletek azt igazolták, hogy a lányok többségének anyanyelvi szintje az egyes életkorokban általában magasabb szintű, mint a fiúké – bár természetesen sok kiemelkedően teljesítő fiút is találtak (Gósy 2005: 300).

Végül néhány szó a lexikális különbségekről. Szociolingvisztikai közhely az is, hogy a nők gyakrabban használnak becéző formulákat, továbbá korábban már szoltam a különböző célokkal rövidített, illetve továbbképzett alakokról (6.2.3. alpont), amelyet

többen is a szlengszókincs fontos halmazának tartanak, például: „...+ a lányok körében a szavak végén a kicsinyítőképző” (Sp., 9., fiú); „Szerintem a szleng a rendes szavak »becézése«, rövidítése, néha »kifigurázása»” (Tp., 12., lány). Ebből kiindulva összegyűjtöttem és összehasonlítottam a kérdőív bármely kérdésénél említett konkrét, kicsinyítő képzős példákat, hogy vajon megfigyelhető-e nemi differenciálódás az adatközlők szlengszókincsében. Az egyik legtöbbször előforduló példa a kérdőívben a már sokat emlegetett *mizu* volt: összesen 22 lánynál és feleannyi, 12 fiúnál volt olvasható saját használatú példaként. Még nagyobb eltérést mutat a további redukált, álgyermeknyelvi szavak száma. A lányoknál összesen 56 becézett alakot különböztethetünk meg: *barinő, bizti, cimbi, cuksi, cunci, csajsi, csöcsi, csövi, dumcsi, dumcsiz, faszi, figyu, furi, gyogyi, hali, jujcsi, kircsi, köszcsi, lácsci, lelki furka, medi, micsci, napszemcsi, ne harizz, nőci, nuti-buki, oksi, pácsi, pascsi, pasi, puszcsci, puszika, ratyi, spori, szemcsi, szercsi, szeri, szitu, szivcsi, szivi, szoli, szubcsi, szupcsi, szupi, szülcsci felcsi, talcsi, tali, taliz, telcsi, telcsiz, ubisali, üccsci, ücsi, vicci, zacsci* – noha egy adatközlő azt is megjegyzi: „Én ezeket utálom pl: *Balaton – Balcsi, türülkőző – türcsi* stb.” (Sp., 9., lány). Ezzel szemben bár a fiúk is említettek néhány ilyen formát, ezek száma jóval kevesebb, csupán 14: *baszcsci, egi, faszi, hapi, lájti, moci, nyomi, öribari, plázcsi, puszcsci, tali, tancsi, telcsi, üzi*. Ezzel a nők (lányok) nagyobb becézési hajlandóságának sztereotípiája újabb bizonyítékot nyert e kis mintán.

6.5.5. Következtetések. – Összességében megállapítható, hogy néhány, a szocializációs folyamatban elsajátított hozzáállás, gondolat kivételével a szlenghez fűződő nyelvi attitűdökkel kapcsolatban nem beszélhetünk nemi különbségekről. A 9. és a 12. évfolyamos fiúk és lányok egyformán tartják általában jónak a szleng létezését és használatát, valamint egyformán kevesen akartak már leszokni róla. Szüleiktől nemtől függetlenül fele-fele arányban kedvelik (vagy viselik el) a szlengszavakat, ezt a megoszlást jól szemlélteti egy adatközlő gondolata is: „néha igen, néha nem, mert ha a haverjaim előtt mondják az ciki” (Tp., 9., lány). A használatban viszont jelentős különbségek figyelhetők meg, mind a nyelvi alkalmazkodásban, mind a konkrét szlengszavak használatában még úgy is, hogy a kérdőívnek, így a kutatásnak nem volt célja a szavak gyűjtése, s a kért példák elsősorban a kifejtett nézetek értelmezését szolgálták. A lányok négyszerannyi kicsinyített alakot soroltak fel, mint a fiúk. A vizsgálódás közben számos trágár, a nyomdafestéket egyébiránt nem tűrő, mégis

könnyedén, több helyen leírt szóval és kifejezéssel is találkoztam fiatalabb és végzős fiúk, illetve lányok válaszaiban egyaránt (3. kép).

3. kép

Részlet egy 12. osztályos tapolcai lány adatközlő kérdőívéből

c) Milyen szituációban ügyelsz arra, hogy elkerüld a szlenges megfogalmazást? Ez mindig sikerül, vagy néha akkor is „kicsúszik”, amikor nem kellene? **Ahol igennel válaszolnál, abba a cellába tegyél X-et!**

Szituáció	Próbálsz elkerülni?	Sikerül is?
Iskolában: felelés, dolgozat, beszélgetés tanárral stb.	X	
Hivatalos helyen.	X	X
Szülők körében.		
Nagyszülők körében.		
Ismerős felnőttek körében.		
Ismeretlen felnőttek körében.	X	X
Ismeretlen / baráti körbe nem tartozó fiatalok közt.		

Példák: *Ma véletlenül azt mondtam a tanárnak az elrontásról, hogy el-
kaszál.*

Nem példa nélküli az a megfigyelés, hogy fiatal lányok többek között a női egyenjogúság égisze alatt (l. a fejezet bevezetőjében idézett budapesti adatközlő véleményét is) ma már nem törekednek jobban a „finom” beszédre, s nem tartják visszataszítónak a vulgaritást (amely a szleng egyik jellemzője is). Anna-Brita Stenström norvég nyelvész 1993-ban londoni, 2002-ben és 2003-ban pedig madridi 13–17 éves fiatalok nyelvhasználatát figyelte meg kollégáival egy nagyszabású projekt keretében. A kutatás eredményeiről szóló egyik tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy a tanulók akkor sem haboztak tabunak számító szavakat használni, amikor tudták, hogy beszédjüket rögzítik, mint például az alább idézett párbeszéd lány résztvevője is:

„Since the students who recorded the conversation were not able to hide the recording equipment, their friends knew very well what was going on and did not hesitate to make the most of it:

[3] Tommy: you're allowed to swear as much as you like
Regina: are you?
Tommy: yeah
Regina: (shouting) fuck fuck fuck fuck!”³² (Stenström 2006: 202).

A tanulmány ráadásul azt is elárulja, hogy a másik, közel tíz évvel későbbi spanyol korpusz még nagyobb számban tartalmaz például szexuális vonatkozású tabuszavakat, feltehetően ott sem csupán a fiúk beszédében. A szlovákiai és a magyarországi magyar szleng szókészletét gyűjtő és kutató Kiss Beáta (2012: 128) szintén nem talált feltűnő különbségeket férfi és női adatközlőinek szlenghasználatában.

„Az ember nem születik nőnek, hanem azzá válik” – mondta Simone de Beauvoir (idézi Huszár 2009: 22). Ez azt is jelenti, hogy a biológiai nem szerint megkülönböztethető nyelvhasználat lényegében a társadalmi elvárásoknak való megfelelés során alakul ki. A szlenget illetően úgy tűnik, hogy a mai középiskolás lányok sokkal inkább nyelvi infantilizmusukkal, és nem a finomabb szóhasználattal igyekeznek elsajátítani a nőknek tulajdonított szereprepertoárt. A nyelvhasználat nemi differenciálódását vizsgálva azonban nem feledkezhetünk meg a biológiai és a társadalmi nemtől független individuális különbségek jelentőségéről: „Ha egy gyermek extrovertált típusú, azaz nyitott a külvilágra, akkor általános fejlődése, beleértve a nyelvit is, gyorsabb és átfogóbb lesz” (Gósy 2005: 300).

---

³² „Amikor a beszélgetéseket rögzítő diákok nem tudták elrejtetni a felvevő készülékeket, a barátaik pontosan tudták, mi folyik, és nem haboztak, hogy megtegyék ezt:

Tommy: annyit szitkozódhatsz, amennyit csak akarsz
Regina: biztos?
Tommy: ja
Regina: (kiabálva) a francba, a francba, a francba, a francba!” (Fordítás tőlem, P. A.)

7. Kiegészítő kutatások

A kutatás célja a ma Magyarországon élő középiskolás tanulóknak a szlenggel kapcsolatos nézeteinek és gyakorlatának bemutatása, s ezen keresztül a nyelvi mentalitás változásaira vonatkozó következtetések levonása. Az eddig bemutatott eredményeket két további, kisebb vizsgálat is kiegészíteni hivatott. Az alábbi fejezet egy Kárpát-medencei nyelvjáráskutatás keretében végzett kisebb vizsgálat eredményeit mutatja be: a falun élő idősebb generációknak a fiatalok nyelvhasználatával kapcsolatos attitűdjeit és esetenként ahhoz való alkalmazkodását. A sem reprezentatív, sem rétegzett mintavételen nem alapuló kutatás a szleng nyelvhasználati változásként értelmezett terjedésének elméletéhez ad fontos kiegészítéseket.

7.1. Falusi adatközlők a szlengről

7.1.1. A falu normáinak változása és a szleng. – Noha tulajdonságainál, funkcióinál fogva a szalonképesebbé vált szleng mindig a fiatalok nyelvét jellemezte, s jellemzi most is leginkább és elsősorban, ez korántsem kizárólagos. A következőkben egy reprezentatívnek szintén nem mondható attitűdvizsgálat ismertetésével kívánom alátámasztani és szemléltetni a szleng széleskörűvé válását társadalmi, területi és életkori tekintetben is, amelyet Péter Mihály már 1980-ban leírt a korábban is idézett tanulmányában. A terjedés mértéke a társadalmi és a nyelvi normák lazulásával az elmúlt harminc év során csak nőtt – nemcsak városban, hanem falun is. „A hatvanas évektől azután a paraszti lét értelme és célja, azaz a föld birtoklása már értelmét veszítette. A hagyományos életforma fenntartása, ismétlése helyett ettől az életformától való elszakadás, az újítás, illetve eltérés vált mérvadóvá. [...] a falun kívül megismert mintákat a fiatalok közvetítik az idősebb generációk felé. A több tényezőn alapuló társadalmi és kulturális folyamatok eredményeként megváltoztak azok a csoportképző tényezők, amelyek egykor, a közelmúltban, illetve a jelenben a fiataloknak az egymáshoz, illetve az idősebb nemzedékekhez fűződő kapcsolatait meghatározták. Nagyon sommásan úgy is fogalmazhatnánk, hogy a falusi fiatalok ifjúsági csoportjai a kor szerint szerveződtek egykor, a későbbiekben a tanuláshoz való viszony vált

meghatározó tényezővé, ma pedig az internacionális divatok követését illető távolság a döntő” (Verebélyi 2009: lapszám nélkül; l. még Kiss 1996: 148).

Ahogy egyre inkább természetesnek vesszük azt, hogy a fiatalok tegezik szüleiket, nagyszüleiket, és – tanáraikkal együtt – farmernadrágban járnak iskolába, úgy egyre kevésbé lepődhetünk meg azon, hogy a falusi nagyszülők a kukorica részeit vagy a disznóvágás folyamatát jelölő tájszavakon túl néhány modernebbnek tartott kifejezést is ismernek, sőt használnak.

7.1.2. Vizsgálati lehetőségek és módszerek. – A középiskolások nyelvi attitűdjeit és nyelvhasználati szokásait vizsgáló kutatást különlegességgként és újdonságként egészíti ki a széles korosztályi skálán elhelyezkedő, falusi adatközlők hozzáállásának szemügyre vétele, akik már saját gyermekeik, unokáik, illetve a média változatos nyelvezetével szembesülve alakították ki véleményüket a szlengről, sőt akár használják is azt – természetesen jóval kisebb mértékben.

Az MTA-ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoportjához 2010 szeptemberében tudományos segédmunkatársként csatlakozva³³ lehetőségem nyílt arra, hogy az Új magyar nyelvjárási atlasz (a továbbiakban: ÚMNyA.) azóta felgyűjtött kutatópontjain saját kutatási témámról is kérdezhessem az adatközlőket. Az ÚMNyA.-projekt fontos nívója, hogy a dialektológiai kérdőív mellett a gyűjtők egy szociolingvisztikai kérdőív keretében többek között az adatközlők nyelvjárásukkal, nyelvhasználatukkal kapcsolatos beállítódásait is felméri. (A kutatásról részletesen l. Kiss 2006, továbbá a kutatócsoport honlapját: <http://umnya.elte.hu>.) Saját interjúzásaim során ezt a kérdőívet kibővítettem a szituációhoz és az adatközlők életkorához, élethelyzetéhez alkalmazkodó nyílt végű kérdésekkel, például: „Mindig megérti a fiatalokat? Használnak-e gyermekei / unokái olyan magyar szavakat, amelyeket el kell magyaráztatnia velük? Tetszenek Magának ezek a szavak, kifejezések?” stb.

A 2010 szeptembere és 2011 novembere (a gyűjtési munkálatok lezárulása) között meglátogatott kutatópontok földrajzi elhelyezkedése és az adatközlők életkori megoszlása teljesen változatos volt. Felvidéktől Délvidékig, Órvidéktől Partiumig a magyar nyelvterület összesen 18 településén beszélgettem a 30–40 év közötti férfiak korosztályától a 80 év fölötti hölgyekéig, falvanként átlagosan 2-3 adatközlővel. Több

---

³³ A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg (a támogatás száma TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KMR-2010-0003).

esetben nem tudtuk érdemi eszmecserét folytatni a szleng jelenségéről, hiszen sok adatközlő nem érzékel különbséget a fiatalok és saját nyelvhasználata között (vagy ha mégis, csupán a hagyományos paraszti életmód szókincsének hiányosságait, valamint határon túl az államnyelv térhódítását elsősorban a szakszók terén), illetőleg semmilyen kapcsolata nincs fiatalokkal. Így végül 6 település 13 adatközlőjének válaszait vehettem számításba, illetve további 3 kutatópont 7 olyan adatközlőjének véleményét, amelyek gyűjtéséért Kocsis Zsuzsannának, Szabó T. Annamáriának és Szendi Tündének tartozom köszönettel. Az interjúk vonatkozó részeinek a nyelvjárási sajátosságokra nem koncentrálo lejegyzését magam végeztem. A felhasználható anyagok életkori és területi megoszlását a 9. táblázat és a 21. ábra mutatja be:

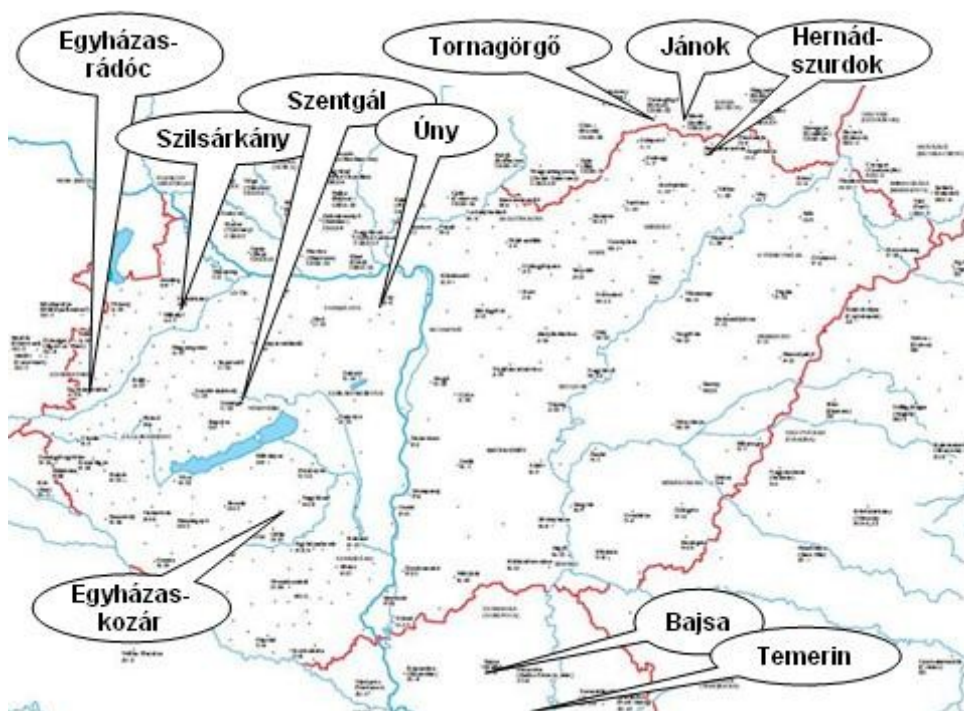
9. táblázat

A vizsgálat tárgyát képező adatközlők nemi és életkori megoszlása (az ÚMNyA. kategóriái alapján)

	Férfi	Nő
30–45	4.) Egyházaskör (31)	11.) Hernádszurdok (42) 19.) Szentgál (35)
45–60	18.) Szentgál (60) 20.) Szentgál (57)	1.) Úny (51) 9.) Bajsa (59) 13.) Hernádszurdok (46) 17.) Tornagörgő (56)
60–70	2.) Szilsárkány (68) 10.) Bajsa (69) 15.) Jánok (57) 16.) Tornagörgő (61)	3.) Egyházaskör (63) 5.) Egyházaskör (65) 6.) Egyházaskör (64) 7.) Egyházaskör (67) 8.) Bajsa (66)
70+	12.) Hernádszurdok (73) 14.) Jánok (78)	–

21. ábra

Az Új magyar nyelvjárási atlasz projekt kutatópont-hálózata, kiemelve a vizsgálat tárgyát képező településeket³⁴

Az interjúalanyok sorát kvázi-adatközlőként gyarapítja további három személy, akikkel a felsorolt kutatópontokon szintén kapcsolatba kerültem, de interjú készítésére nem volt lehetőségem. Az adatközlők felkutatásában segédkező helyi plébániagondnok, pap és lelkész egy-egy megjegyzésével, vagy éppen egy általa használt szlengszóval, szlengkifejezéssel került bele nyelvhasználati naplómba. A több különböző módszerrel nyert, konvergens adatok tehát ebben az esetben is rendelkezésemre álltak az eredmények nagyobb mértékű megbízhatósága céljából (Wardhaugh 1995: 22, l. még a 4.2.3. alpontot).

7.1.3. A vizsgálat célja. – A falun élő, különböző korosztályú adatközlők nyelvi attitűdjeinek és nyelvhasználatának vizsgálata több szempontból is hasznos és időszerű lehet. Közismert, és a 3.2.3. alpontban már említett tény, hogy a beszélő szubjektív nyelvi beállítódásai hatással vannak a nyelvi változásokra, hiszen fontos szerepet játszanak a nyelvek, nyelvváltozatok, nyelvi jelenségek és formák választásában, használatában (Fasold 1984, idézi pl. Domonkosi 2004). S emlékezzünk a már szintén idézett alábbi gondolatra is: „az a nyelvváltozat, az a nyelvi forma terjed, hódít,

³⁴ Az alaptérkép forrása: <http://umnya.elte.hu> [Letöltve: 2011. 09. 22.]

amelyhez ilyen-olyan okból társadalmi elismertség, tekintély, tehát presztízs kapcsolódik – mert követésre, utánzásra, méltónak érzik. S az szorul vissza előbb-utóbb, amelyikhez társadalmi megbélyegzés, leértékelés, lenézés, tehát stigma társul – mert helytelennek, kerülendőnek, szégyellnivalónak érzik-vélik” (Kiss 2001: 218, l. még Gardner 1985). Amennyiben a magyar területi változatok általános stigmatizáltsága mellé a nyelvjárási beszélők szleng iránti pozitív beállítódása társul, akkor a modernebbnek, városiasnak, fiatalosabbnak tartott szavak átvétele, kedveltebb használata is a nyelvjárások háttérbe szorulásának folyamatát támogatja. Ez alatt természetesen a fiatal nemzedék tagjaira gondolok elsősorban. A középkorú és az idősebb falusi lakosság nyelvhasználatában az egyébként jóval elenyészőbb számú szlenges elemek felbukkanása inkább a társas motivációjú alkalmazkodási elmélettel (Accommodation Theory) magyarázható. Eszerint az adatközlők a Howard Giles (1973) által konvergenciának nevezett stratégiával módosítani próbálják nyelvi vonásaikat, hogy ezzel csökkentsék a személyközi különbségeket és hasonlóbbá váljanak az interakcióban részt vevő egyén(ek)hez³⁵ – adott esetben gyerekeikhez, unokáikhoz, a falubeli ifjúsághoz, sőt olykor a fiatal nyelvjárásgyűjtőhöz is. Akár a fiatalabbak, akár az idősebbek nyelvhasználatáról szólnak, nem feledkezhetünk meg továbbá a média, legfőképpen a szinte már minden magyar háztartásban erőteljesen jelen lévő kereskedelmi csatornák sugározta műsorok szerepéről sem, amelyek bármely életkorú és életmódú beszélőhöz eljuttatják a szlengszókincs legnépszerűbb és legismertebb elemeit. Lássuk máris e gondolathoz az egyik adatközlő jóslatát:

„– ...ami a, mondjuk a médiákból jön és ami a leginkább hallgatott, nézett, aszerint beszélnek a...az emberek, és ez ez egy idő után el fogja sekélyesíteni a nyelvet.

– *És ezt a fiatalok veszik át inkább?*

– Énszerintem igen, a fiatalok meg a középkorosztály.” (Szentgál, 57, férfi)

Végül a társadalmi cselekvés részeként értelmezett nyelvhasználat és az azt befolyásoló beszélői viszonyulások vizsgálata (vö. Kiss 1996: 138) a folyamatosan zajló társadalmi változásokba is bepillantást enged. A megkérdezett, illetve megfigyelt adatközlők válaszaiból, esetenként szlenges elemekkel tűzdelt nyelvhasználatából nemcsak a szleng elterjedtségének mértékére, területére következtethetünk, hanem az egyes nemzedékek közötti kapcsolat szintjére, minőségére, az átjárás lehetőségeire, a

---

³⁵ Az elmélet megvalósulásának egy példája az alapkutatás adataiból: „ismeretlen fiatalok körében pedig meghatározó az, hogy ők hogyan beszélnek, milyen stílusban” (Tp., 12., lány).

falun élő fiatalok nyelvi-magatartásbeli viselkedésére – röviden: a generációk életmódbeli és kommunikációs különbségeire is.

A kevés adatközlőből merítő véletlenszerű mintavétel természetesen nem ad lehetőséget arra, hogy a válaszokból messzemenő következtetéseket vonjunk le, ám a most következő soroknak ez nem is célja. Csupán az, hogy néhány egyedi és új gondolattal árnyalja a szleng használatáról és megítéléséről a kutatókban és a laikusokban kialakult általános képet.

7.1.4. Eredmények. – Azt, hogy „a szleng már nem csupán az utcákon és a börtönökben, de a bárókban, iskolapadokban, szószéken és a parlamentben is hallatja hangját”, már XX. század hajnalán megállapította többek között John Camden Hotten londoni könyvkiadó (idézi Partridge 1933/2002: 24). Napjaink magyar nyelvterületére (óvatosan) vonatkoztatva pedig egy újabb helyszínnel is kiegészíthetjük a felsorolást: a falusi otthonokkal. Számos adatközlőtől hallhattunk ugyanis szlengszavakat, és mint az alábbi két szövegrészlet is bizonyítja, nemcsak a fiatalabb korosztály tagjaitól.

„– Hát én én most már értem őket, mer, ugye, ott voltam köztük, a gyerekek között. Ugye most már már sokszor én is mondok olyat, amit a gyerekek mondtak.

– *Miket például? Tetszik ilyet tudni most?*

– Nahát...*Oké*, meg *menő...szuper*. [unokához] Miket szokott még a mama mondani neked, mi? ...Hát amit mondanak a fiatalok, már én is átveszem tőle. [...]

– *És az, ahogy itt beszélnek a faluban, az tetszik? Tehát ahogy még az idősebbek beszélnek, ez a tájszólás, ez tetszik Kati néninek?*

– Hát...hogya úgy magunk között vagyunk, ugye, a mi korosztályunk, akkor igen. De ha fiatalokkal vagyunk, akkor akkor nem tetszik, ha úgy beszélünk, akkor akkor már én is jobban azt szeretem, ahogy a fiatalok beszélnek.” (Egyházasrádóc, 63, nő)

„– *És az [erdélyi tájszólás] például szép, vagy szebb?*

– Nekem bejön.” (Egyházasrádóc, 31, férfi)

Tovább folytathatjuk a sort a disznóvágásra értett *összedobták a cuccot* kifejezéssel (Úny, 51, nő), a műveletlen falubeliekre célzó *őstulkok* pejoratív szlengszóval (Úny, 41, férfi), az interjút félbeszakító telefonos beszélgetést lezáró *okéval* (Egyházaskozár, 65, nő), vagy a felvételt követő közös koccintáskor elhangzó *Cső!*-vel (Tornagörgő, 61, férfi). Ugyanez a határon túli (felvidéki) adatközlő *beröffenti* az aggregátort, *vágja a dumát* és *kaját* eszik, míg a vajdasági mesélőt *le se füttyülték* a szerb iskolában (Bajsa, 69, férfi). Egy másik bajsai adatközlő pedig azért hagyott fel a „szebb”, azaz köznyelvi beszéddel való próbálkozásával, mert észrevette, hogy falujában „nem mindenkinek

fekszik az a beszéd” (Bajsa, 59, nő). A nyelvhasználati naplóba kerülő, 60-70 év körüli únyi plébániagondnok szájából a *kilcsi* ’kilométer’ szó hangzott el, míg a felvidéki Jánokon szolgáló 40 év körüli plébános néhány órás beszélgetésünk alatt egy egész gyűjteményt közölt: *alámászik, brutál, büntipont, defekt, felturbózva, haver, koslat, le volt tolvá, lecsesz, LG-sütemény* ’a lusta gazdasszony süteménye, azaz bolti’ (az azonos betűkből álló amerikai háztartás- és számítástechnikai márkanév alapján), *rapid istentisztelet, übereli, ütős*. Számos elem származik tehát a közép- és az idősebb korosztály tagjaitól is. Lássuk, hogyan vélekednek a fenti adatközlők és további válaszadók e nyelvi formákról, használatukról és elterjedtségükről.

Az egyik kérdésem az volt: „Tetszenek Magának ezek a szavak, kifejezések?”. Az elsőként idézett egyházsrádóci adatközlő véleménye alapján feltételezhetjük, hogy azok az idősebb falusiak, akik rendszeres és gyakori kapcsolatban állnak fiatalokkal, akár rokonai kapcsolatuk, akár pedagógusi, művelődésszervező stb. munkájuk révén, azok nagyobb valószínűséggel megértik, kedvelik (vagy legalább elfogadják), és – ebből következően – veszik át az elsősorban fiatalokhoz köthető szókészlet elemeit. Például:

„– *Tehát ez nem zavarja Gizi néniéket, például a köszi vagy szupi?*

– Nem, [nevet] nem. Hát miért? Nem. [...] hát most ez a módi, így, most mit mondjak.

– *Követni kell a változásokat.*

– Követni kell a... Így van.” (Bajsa, 59, nő)

„– Egy időbe úgy történt a dolog, hogy nem igazán így kéne ezt mondani. Ők már olyan lazábban, ilyen szleng...nyelven beszélnek egymással és...nem mindig tetszik.

– *És mi tetszik benne? Vagy van, ami tetszik?*

– Hát hogyne tetszene, ez már, ez már az ő korosztályuk, az ő stílusuk, őket így kell elfogadni [mosolyog].” (Hernádszurdok, 42, nő)

Ám a kevés adatközlőből ennek ellenkezőjére, az elutasításra is találunk példát:

„– *Van-e különbség itt ezen a településen a fiatalok és az idősek beszéde között?*

– Az idősebbek szebben beszélnek. Most nagyon nagyon nagyon divat lett ez a szleng, és ez az tehát a fiatalok azért hiába tanultak, tényleg nagyon sokat foglalkoztunk, ahogy visszaemlékszem, avval, hogy használják azokat a szavakat, amiket tanítottunk számukra. Nem...tehát elkerülnek középiskolába, és valahogy ez úgy kopik. Kopik. És ööö nagyon nagy ezek a mostanában divatos – én nagyon-nagyon tudok érte haragudni –, ezek a szlengeket fölveszik, és az ember né...én néha nem is értem, hogy mit mondanak. [...] Tehát azt mondom, hogy igénytelenebb.”

(Egyházaskozár, 65, nő)

„– Mondjuk engem az nagyon zavar, hogy az igekötőket nem úgy használják, ahogy... nekünk tanították annak idején. Hogy *beájul*, meg ehhez hasonlók. Ez engem annyira zavar, engem is, meg a férjemet is, mert iskolába ez ezt annyira szigorúan vették, hogyha ezt csak egyet vagy kettőt egy dolgozatban nem így írtunk, hát olyan egyest hoztunk volna, hogy... táskából kilógott volna. De hát azt mondják a nyelvészek, hogy ha sok ember ugyanígy használja, akkor így fog változni a nyelv. Így mondták a rádióba. [...]

– *Tehát az, hogy az időseknek eltűnik ez a szókincse, ez jó vagy rossz?*

– Hát annyiból rossz, hogy ez olyan ízes. Olyan ízes volt. Az az olyan, mint az ételnek a sava-borsa, hogy az úgy hiányzik belőle. De viszont ilyen, hogy *beájulna* meg satöbbi, az annyira zavarja az embert, mert úgy nincs rend abba a nyelvbe, egy kifejezésbe... Valamikor minket úgy tanítottak, hogy *elájul*, vagy ehhez hasonló, és tévébe is így hallani, mindennap.” (Hernádszurdok, 46, nő)³⁶

„– Az idősebbeké [ti. nyelvhasználata] szebb, választékosabb, a fiataloké meg kezd elsilányosodni. Annyi... sok szép szóval lehet valamit kifejezni és olyan szürkén, én nem akarok...

– *Mondhat nyugodtan példát is, mert a nyelvről beszélgetünk!*

– ...hát *tök jó*... meg *oké*... akkor *király*... valamire azt mondják... akkor a jelzőket is rosszul, mert azt mondják: *borzasztóan jó*. Hát olyan nincs. Nem.”

(Szentgál, 60, férfi; kiegészítés tőlem, P. A.)

A kutatás másik érdekes kérdése: „Mindig megérti a fiatalokat?”. Már a fenti idézetekben olvasható vélemények is utaltak arra, hogy több adatközlő nem érti meg az őt körülvevő fiatalokat, aminek oka vagy a teljes elutasításban, így az érdeklődés hiányában keresendő, vagy egy válaszadót idézve: „zavarni nem zavar, csak [...] csak kiestem abból, hogy nem tudom úgy kitől megkérdezni” (Hernádszurdok, 46, nő). Ugyanennek az adatközlőnek a válaszából az is kiderül, hogy az előző alpontban felvetett gondolat, miszerint a televízió szó szerint médium: a szlengszókincs (és egyebek) közvetítője – egy másik adatközlő megfogalmazásában: „...tényleg csak nézzük azt a televíziót meg minden, és akkor most már mindent [értünk]” (Bajsa, 66, nő; kiegészítés tőlem, P. A.) –, nem kizárólagos és egyértelmű:

„– ...a tévében van, hogy hallok dolgokat, hogy nem tudom, hogy mit jelent. Például nem tudom, hogy mit jelent az, hogy *lúzer*. Mit jelent?

– *Vesztes.*

– Vesztes? [...] [nevet] Legalább ezt is tudom.” (Hernádszurdok, 46, nő)

Vagyis hiába hangzik el egyre több szlengszó vagy -kifejezés a legnézettebb műsorokban, nem minden idősebb néző számára derül ki azok jelentése a szövegekörnyezetből, így pedig átvenni sem tudják.

³⁶ Az interjút Sz. Tóth Lászlóval közösen készítettük, akinek türelmét és közreműködését ezúton is köszönöm.

Az elemzéshez hasznosítható felvételek közül tizennégy adatközlő válaszából derült ki az, hogy érti-e a fiatalokat. Ebből csupán hárman adtak nemleges választ, s ennek érdekessége, hogy egyikőjük a fiatal korcsoport alsó határán elhelyezkedő férfi:

„– Például kérdeztek olyat: *nincsen kimenőd?* Mondom, mi van? Aztán hogy a telefonhívás, hogy valakit *megcsörgetni*, de hát ezt nem értettem, »Miről beszélsz?«.

– *És ami nem az ilyen telefon meg internetnek a szavai, hanem ha, mondjuk, csak az iskoláról beszélnek?*

– Ott is vannak új szleng...szlengszavak, amiket [...] Én nem is jegyeztem meg nagy százalékát.” (Egyházsrádóc, 31, férfi)

Hasonlóképpen a technikai újításoknak köszönhető elemeket hozta fel példaképpen egy idősebb adatközlő: „Tehát amit a fiatalok ma már használnak, és ez, mondjuk, nem biztos, hogy a médiából jön, hanem a... az új technikai újdonságok, meg amit a... az internet hoz, az azon való közlések egészen mások, amiket mi már nem, nem mindegyiket értjük” (Szentgál, 57, férfi). Hangsúlyozandó, hogy egyik adatközlő sem az újabb technikai szakszavakra utalt válaszában, hanem új közlési formák eredményezte „modernebb” szavakra és kifejezésekre. A folyamatos, rendszeres találkozás és kommunikáció szerepét a megértésben egy középkorú adatközlő jóslatával összegezhetjük: „Hát nekem a gyerekeim meg énközöttem nincs [olyan, amit ne értenék]. Lehet, hogy az unokám meg közöttem már lesz olyan, amit nem fogok tudni” (Úny, 51, nő).

Tizenegy adatközlő mindent ért állítása szerint, amit a fiataloktól hall. Ennek több oka is lehet. Az egyik a már említett érdeklődés, a motiváció a megértésre és akár az elsajátításra, amely az alapvető pozitív beállítódással függ össze. Itt az idősebb korosztályba tartozó és a középkorosztály felső határát súroló két férfi adatközlő gondolatát emelem ki, akik azután értették meg a fiatalokat, miután megkérdezték és megtanulták leggyakrabban használt szavaikat.

„– ...akad olyan, hogy hazakerül az iskolából, aztán szóba kerül a tanulás is, hogy mi volt, de előfordul olyan is, hogy hát kétszer-háromszor megkérdezem, hogy »Hogy mondtad? Mit mondtál?«, úgyhogy...

– *És akkor ezt el tudja magyarázni?*

– Hát elmagyarázza ő is, meg én is elmagyarázom, hogy én hogy gondolom, te hogy gondold. Úgyhogy szóval kettő van [nevet].” (Hernádszurdok, 73, férfi)

„– *És mondanak olyan szavakat is, amiket a Laci bácsi nem ért, mondjuk? A fiatalok?*

– Hát ezeket ugye meg köllött ööö tanulnom, hogy mire mondják. [nevet] [...] Hát azt nem mondanám, hogy nem, hogy vannak olyan szavak, valószínű lehetnek, hogy a fiaim – azok fiatalok – [...] hát tőlük nem hallok olyant, amit nem értek.”

(Szentgál, 60, férfi)

Azonban a pozitív, vagy legalább elfogadó attitűddel sem egyértelműen jár együtt az átvétel. Folytatva a többször is idézett adatközlő gondolatát:

„– *És szokott Laci bácsi is így beszélni?*

– Nem. Ilyent sose nem mondok, mert ezt másképp is lehet mondani. [mosolyog] Hogy mondjam, valahogy én nem is engedném meg magamnak, hogy ilyent mondjak. Hát azt nem így kell kifejezni. [...] Mikor olyan sokféleképp ki tudunk valamit fejezni, hát akkor nem mondom valamire, hogy *tök jó*.” (Szentgál, 60, férfi)

Az igennel válaszolók nagy számának másik magyarázata pedig az lehet, hogy azok a fiatalok, akik képesek alkalmazkodni nyelvhasználatukban a közép- és idősebb generáció tagjaihoz, emellett pedig tudatában is vannak (vagy legalább érzékelik), mely szavak és kifejezések kerülendők idősebbek társaságában, egyszerűen nem használják szüleikkel, nagyszüleikkel stb. szemben azokat az elemeket, amelyek megértése gondot okozhatna számukra.

Az alapkutatás 6. fejezetben ismertetett eredményei arról tájékoztattak többek között, hogy a fiatalok többsége nem mindig képes az alkalmazkodásra: még ha fel is ismerik a beszédhelyzethez illő változat, stílus, forma igényét, akkor is „kicsúszik” a szájukon (vagy tollukon) az, amit kerülni igyekeznek. Erről így számolt be egy adatközlő:

„– Ők valahogy már lazábbak, és, ugye, itt nálunk is három generáció van együtt, vannak a lányoméék, ugye, vagyunk mi, vannak édesapámék... Nekik borzasztóan nehéz tolerálni a fiatalságnak ezt a...

– *Vannak ilyen problémák?*

– Hát ööö nem probléma, inkább ilyen összezőrdülések. De még ez nem probléma, a probléma nem itt kezdődik. Csak hát ők, ugye, más stílust szoktak meg.

– *És akkor is ugyanúgy beszélnek, hogyha a nagyszüleikkel beszélnek?*

– Hát azért a tiszteletet, persze, megadják, csak... [...] Nem biztos, hogy el tudom magyarázni... Nem igazán az a gond, hogy most ők nem értik meg egymást, meg más szavakat használnak, hanem vannak olyan szavak, amik helyett néha be-becsúszik egy.

– *Véletlenül.*

– Véletlenül, igen, véletlenül. [...] »Jaj, nem így akartam!« [...] De így sikerült...”

(Hernádszurdok, 42, nő)

7.1.5. Következtetések. – A változatos válaszok még ilyen kis csoport esetén is több tanulásra hívják fel a figyelmet. Elsősorban a nyelvjárási szövegfelvételeknek a dialektológiai és szociodialektológiai szempontokon túlmutató felhasználási lehetőségére, s arra, hogy már kevés adatból is széles és összetett attitűdskála rajzolódik ki egy olyan nyelvi-társadalmi jelenségről, amelyet prototipikusan a mindenkori fiatalokhoz kötünk, noha láthatóan más korosztályokat is érint.

A dolgozathoz válogatott interjúrészesletek, ha kis számmal is, de egyértelműen alátámasztják Péter Mihály több mint harminc évvel ezelőtt leírt gondolatát. A városi fiatalokon és szüleiken kívül akár a falusi nagyszülők nemzedéke is átveszi a szleng gyakran használt elemeit, hol könnyedebben, hol nehezkesebben. Az idézett vélemények némiképpen árnyalták azt a feltételezett sztereotípiát, amelyet egy fiatal falusi hölgytől is hallhattunk: „az idősebbek nehezebben értik meg, ugye, a fiatalokat... Meg vannak ezek a rövidítések, amit a fiatalok használnak, hogy *üccsi* meg *telcsi* [...] Ugye, ezeket nem szeretik az idősebbek” (Szentgál, 35, nő). Láthattuk: a sokak által pejoratív értelemben használt „városias” és „modern” minősítésekkel, valamint az *igénytelen*, *vaskos*, *trágár*, *silány* stb. jelzőkkel sugallt negatív, elutasító attitűd nem kizárólagos. Az adatközlők azt az előfeltevést is megcáfolták viszont, hogy a pozitív, elfogadó hozzáállás egyenes következménye az átvétel. Kiderült, hogy a szlenges elemek megértését, illetve átvételét nem segíti elő egyértelműen és önmagában elegendően sem a fiatalabb életkor, sem a szlengszókincs elemeit is használó televízió- és rádióműsorok hallgatása.

Az is megállapítható, hogy a média mellett jóval nagyobb szerepe van az újabb szavak eltanulásában a generációk közötti kapcsolat, átjárás meglétének és minőségének. Hogy van-e lehetősége az idősebb nemzedékek tagjainak arra, hogy megkérdezzék a fiatalokat az új nyelvi (és társadalmi) jelenségekről, illetőleg fordítva: képesek-e, s hajlandóak-e a fiatalok elmagyarázni szüleiknek, nagyszüleiknek az általuk használt nyelvi elemek (és tárgyi eszközök) értelmét és funkcióját. A tudással csökkenhetnek a sztereotípiák, az elutasító magatartás az elfogadó felé, gyermek és szülő, unoka és nagyszülő pedig egymás felé közelíthet (l. Kiss 1996: 149 is). Amint Apáczai Csere János írta 1653-as Magyar enciklopédiájában: „...megbecsülöm azokat, akik megelőztek, de a magam részéről azokat is, akik utánam jönnek”.

S hogy a dolgozat visszakanyarodjék elsődleges témájához, e kiegészítő fejezetet is középiskolás adatközlőim gondolataival zárom: „[A szleng] Lehet egy mód a szülőkkel folytatott beszélgetés során, amivel megértik a fiatalságot, így ők is fiatalosak maradhatnak” (Tp., 12., fiú); „A szülő pedig szorosabb kapcsolatot alakíthat ki gyermekével, kicsit fiatal lehet” (Bp., 12., lány).

7.2. Határon túli fiatalok a szlengről

A magyarországi fiatalok körében végzett vizsgálat másik kiegészítését a kutatás határon túli – egyelőre kolozsvári – fiatalokra történő kiterjesztése adja. Mivel közel száz évvel a trianoni döntés után is mintegy két és fél millió magyar él³⁷ az ország mai határain túl a Kárpát-medencében, őket, illetve gyermekeiket sem zárhatjuk ki a mai magyar fiatalok nyelvi attitűdjeinek és nyelvhasználatának vizsgálatából. A speciális, kisebbségi kétnyelvűségi, s a magyarországi nyelvi és társadalmi folyamatoktól bizonyos mértékig elszigetelt helyzetben született válaszok tovább árnyalják a szleng, a nyelvhasználati változás és a nyelvimentalitás-változás következő fejezetben tárgyalt kérdéskörét, továbbá felhívják a figyelmet az eddig (és ezúttal is) csupán érintőlegesen tárgyalt kutatási terület jelentőségére.

E vizsgálat eredményeit jelen dolgozat nem ismerteti részletesen, mert az erdélyi középiskolában kitöltetett módosított kérdőív már olyan kétnyelvűségi jelenségeket is érint, amelyek nem tartoznak szorosan az itt tárgyalt attitűd- és mentalitásbeli kérdésekhez. A határon túli anyanyelvi nevelésnek és az ottani fiatalok nyelvhasználatának a bemutatása meghaladná a dolgozat kereteit és célkitűzéseit, ezért a későbbiekben (8. fejezet) csupán utalok a szleng használatával, az azzal kapcsolatos elvárásokkal, a normák változásának érzékelésével kapcsolatos erdélyi eredményekre. Az alábbiakban csupán röviden mutatom be a kutatást, és a Kolozsvárott, illetve a magyarországi régiókban kapott válaszok hasonlóságairól, illetve különbségeiről a dolgozat 8.2. pontjában teszek említést.

Személyi és egyéb korlátaim egyelőre egy határon túli kutatópont meglátogatását tették lehetővé 2012 márciusában, nevezetesen a kolozsvári Báthory István Elméleti

---

³⁷ 2001-es, illetve Romániából, Szerbiából és Szlovéniából 2002-es adatok alapján (l. Kontra 2006: 550, Gyurgyík–Sebők 2003 és Szilágyi N. 2002 után). „Vigasztaló lehet az a statisztikai adat, hogy csökkenő arányban ugyan, de még mindig a magyarnak van a legtöbb anyanyelvi beszélője a Kárpát-medence össznépeességében: 39,7%” (Péntek 2009: lapszám nélkül).

Líceum egy 9. és egy 12. évfolyamos osztályát³⁸. Ezúttal is évfolyamonként húsz (tíz fiú és tíz lány) kérdőívét, tehát összesen negyvenet használtam fel, interjú készítése viszont nem állt módomban. A kérdőív nagy része megegyezett a Magyarországon használttal, néhány kérdést a kisebbségi kétnyelvűségi helyzetből fakadó szociolingvisztikai sajátosságokra koncentrálni módosítottam és illesztettem be. Például: „Szerinted különbözik a magyarországi és a nálatok használt magyar szleng? Mennyire ismered a magyarországi szlenget? Mennyire ismered a román szlenget? Minden alkalommal megértetted, ha valaki magyar szlenget használt? És ha valaki román szlenget használt? Igyekszel tájékozódni az új magyar szlengszavakról? Ha igen, mely módokon? Melyik szleng tetszik jobban? magyarországi / romániai magyar / román” stb. A válaszok alapján tett megállapítások természetesen nem általánosíthatók sem a határon túli magyar fiatalok összességére, de még az erdélyi diákokra sem. Csupán betekintést engednek az esetükben kisebbségi státuszú anyanyelvük egy további, e korcsoport körében különösen nagy jelentőséggel bíró változatához fűződő nézeteikbe, s ez újabb, eddig nem vizsgált adalékként szolgálhat a nyelvnek mint a nemzeti identitás egyik elsődleges tényezőjének vizsgálatán keresztül a társadalmi folyamatok és tendenciák megvilágításához.

A határon túli magyar fiatalok nyelvi attitűdjeinek kutatása nem előzmény nélküli, ám azok nagy része elsősorban az anyanyelvjárásukhoz, illetőleg a többségi államnyelvhez fűződő hozzáállásukat helyezi középpontba. Tudomásom szerint eddig minden ilyen témájú tanulmány legfeljebb érintette a szleng kérdését³⁹. Az elmúlt évtized szakirodalmából megemlíthető Sándor Anna (2001) vizsgálata a felvidéki Kolon tanulóinak nyelvi-nyelvjárási tudatáról, Menyhárt József (2006) és Presinszky Károly (2007) fiatal adatközlők vélekedéseiről is szót ejtő doktori értekezése Nyékvárkony, illetve Nagyhind nyelvjárásáról, Baumann Tímea (2005) és Lakatos Katalin (2010) dolgozata kárpátaljai, továbbá Rajzli Ilona (2003) írása vajdasági diákok nyelvi attitűdjeiről. Utóbbi arra is figyelmeztet, hogy nemcsak a helyi, hanem a Magyarországra átkerült fiatalok metanyelvi reakcióit és változó nyelvhasználatát is fontos (lenne) vizsgálni, sőt: „felzárkózott ide egy másik korcsoport is – a már a

³⁸ Ezúton mondok köszönetet Gădălean Kamillának és Csuka Szabolcsnak az iskolával való kapcsolatfelvételért, továbbá Csuka Rozália tanárnőnek a kérdőívek kitöltésében nyújtott segítségéért.

³⁹ Az utóbbi években több szakdolgozat és doktori évfolyamdolgozat is született a szlovákiai magyar szlengről a pozsonyi, a nyitrai és a komáromi egyetemen (felsorolását és egy példáját l. Csintalan 2012: 52), ezek azonban a szókészlet vizsgálatát helyezik középpontba.

középiskolát is Magyarországon végző diákok csoportja. Míg a vajdasági középiskolák lassan elsorvadnak, tizenévesek százai vállalják az utazás és az ingázó, »kétlaki« életmód minden nyűgét. Ez utóbbi jelenség nyelvi és nem nyelvi következményeit eddig senki sem mérte fel a dolog komolyságának megfelelően” (Rajslí 2003: lapszám nélkül). Veress Márta (2000) a kolozsvári magyar fiatalok attitűdjeit és nyelvhasználati szokásait, Lukács Csilla (2007, 2008, 2009) a székelyföldi középiskolások nyelvi-nyelvjárási tudatát vizsgálta, Rancz Teréz (2011a) pedig Felső-Háromszék magyar közösségén belül többek között a 16–24 éves korcsoport nyelvét és identitását. A szerző megállapítja, hogy „a fiatal nemzedék nyelvhasználatában a magyarországi neologizmusok, diáknyelvi szavak, a szleng megsokszorozódott, s e szókincsbeli változások első bizonyítékai a nyelvi változásoknak” (Rancz 2011b: 14). Ezzel együtt – tapasztalataim alapján is – az volt a feltevésem, hogy a kisebbségi létben élő magyar fiatalok nyelvhasználata nemcsak regionális jellemzőiket és a kétnyelvűségi hatásokat tekintve különbözik a magyarországiakétól, hanem abban is, hogy nagyobb mértékben igazodnak a normákhoz – fogékonyságuk mellett is. Amint Rancz Teréz írja: „A diákság, a nyugdíjasokhoz viszonyítva, kevésbé híve azoknak az elvárásoknak, amelyek a beszélőközösségen belüli nyelvhasználatot szabályozzák, de észleli, tapasztalja az újítóval szemben táplált közösségi fenntartásokat, és ezzel is magyarázható, hogy bár nem tartja kötelezőnek, mégis többnyire aláveti magát ezeknek az íratlan normáknak” (Rancz 2011a: 161). Az „argó” szavak szlovákiai és magyarországi felismertségét vizsgáló Lanstyák István (1995), illetve a szlengszavakat gyűjtő Kiss Beáta (2012) szintén arra jutott, hogy a szlovákiai magyar fiatalok körében kevésbé erőteljes e szavak jelenléte. Kiss Beáta kutatásából kiderül, hogy míg a szlovákiai adatközlők körében a szlengszavaknak csupán 35,71%-át gyűjtötte felnőttektől és 64,26%-át diákoktól, addig a magyarországiak esetén ez az arány nagyjából kiegyenlített volt (Kiss B. 2012: 127). Csányi Erzsébet a vajdasági magyar „farmernadrágos” prózát vizsgálva fogalmazta meg azt, hogy a szerzők szlenghasználatát visszafogottabb, mértékletesebb, inkább csak jelzésértékű, s gyakori módszerük a „szlengizmusok” felhígítása, köznyelvesítése (Csányi 2012: 84–5). A megfigyelésekkel összecseng, hogy a kolozsvári tanulók döntő hányada jobban kedveli a romániai magyar szlenget (31 fő), mint a magyart (3 fő), s nem csupán azért, mert ott élnek és azt ismerik jobban, hanem: „Mert mi mértékkel használjuk és nem vesszük túlzásba” (Kvár, 12., lány).

A kevésbé jellemző használat, a szigorúbb normakövetés alapvető oka a társadalmi és területi elszigeteltségben keresendő. A szociálháló-elmélet alapján a zártabb, (ezért) erősebb közösség tagjai ellenállóbbak a külső hatásokkal, az újításokkal szemben (Kiss 2003a: 34–5), továbbá: „Személyes vagy közösségi elszigeteltségben azonban éppen a könyv jelentheti a nyelvvel való bensőséges kapcsolatot, a nyelv gyakorlását, a nyelvi tudás naponkénti fölfrissítését. [...] »A kisebbségi helyzet az ízlés terén is erősen felértékeli a kulturális tradíciók, a klasszikus irodalmi értékek szerepét. [...] Az esztétikailag értékesebb ízléskategóriák aránya szórvány-szituációban magasabb«” (Gereben Ferencet idézi Péntek 2009: lapszám nélkül). Végül Lanstyák István szerint a kisebbségi magyar beszélőkhöz a szlengnek már csak egy „szelídített”, a bizalmas köznyelvvvel érintkező, azzal egybemosódó változata jut el (Lanstyák 1995: 197, l. fent Csányi 2012 is), sőt az is fáziskéséssel (vö. Lanstyák 1998: 19).

A kutatást a későbbiekben érdemes lenne kiterjeszteni felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyar fiatalok nyelvhasználatának vizsgálatára, továbbá a ma már csupán néhány ezer főt számláló, s egyre fogyatkozó magyar népességű területekre is, így az ausztriai Őrvidékre, a horvátországi Eszékre és környékére vagy a szlovéniai Muravidékre. Itt a középiskolás fiatalok többségének kétnyelvűségében az államnyelv dominál, és szüleik, nagyszüleik anyanyelvét csupán familiáris közegben beszélik, ezért a kérdőív további, jelentős módosításokat igényelne a még speciálisabb szociolingvisztikai helyzet figyelembe vételéhez. Az itt kapott eredmények tovább segítenék annak az ívnek a megrajzolását, így annak a folyamatnak a részletesebb megismerését, amelyet a magyarországi és a határon túli, egyelőre magyartöbbségű régiók alapján fogalmazhatunk meg.

8. Nyelvi mentalitásbeli kérdések a kutatási eredmények tükrében

*„Helyes az a nyelvi kifejezés, amely egy nyelvközösség szokásaival megegyezik, helytelen az, ami vele ellentétben áll”
(Gombocz Zoltán 1931)*

8.1. A szleng térnyerése mint nyelvhasználati változás

8.1.1. A nyelvi helyesség kérdése a nyelv változatossága szempontjából. – A különböző kutatási módszerek révén szerzett objektív és szubjektív nyelvi adatok részletező bemutatása – sokszor közlése – és elemzése a beszélőközösség nyelvi mentalitásának egy jelentős változási folyamatára is rávilágít. Számos (már idézett) nyelvész, pszichológus, pedagógus adott és ad hangot a mindenkori fiatalok mindenkori normasértő viselkedésével kapcsolatos megfigyelésének, ellenérzéseinek. Az újabb magyar kor egyik jelentős nyelvi változásaként is a szleng egyre szélesebb körű térhódítását szokás említeni, például: „Az utóbbi évtizedekben jelentősen megnőtt a társadalmi nyelvváltozatok (tudományos nyelvek, csoportnyelvek, szleng), s lényegesen csökkent a nyelvjárások, sőt az irodalmi nyelv ösztársadalmi szerepe, hatása” (Kiss 2003b: 387). Részletesebben: „A legfeltűnőbb és leginkább aggasztónak tartott változások a szóhasználatban, a stiláris normák fellazulásában mutatkoznak. Ilyen jelenség mindenekelőtt a köznyelv »szlengesedése«, valamint az obszcén, alpári beszédmód terjedése nemcsak a mindennapi társalgásban, hanem a nyomtatott és elektronikus sajtóban, színházban, filmen és a szépirodalomban is” (Péter 2001/2005: 44, vö. John Camden Hotten korábban már idézett véleményével 1902-ből, valamint Fiévet – Podhorná-Polická 2006 és Goudaillier 2006 kutatásaival; l. még Pusztai 2010).

A 6. és a 7. fejezetben közölt adatok és feldolgozásuk eredményei is ezt az évtizedek múlásával egyre erőteljesebben megnyilvánuló jelenséget szemléltetik. Jelen fejezet ezért új értelmezési keretbe kívánja helyezni a kutatás eddig ismertett eredményeit: a nyelvimentális-történet újabb adalékaiként kezelve. „Egy-egy nyelv vagy nyelvváltozat használati szinterei bővülésének vagy szűkülésének az oka pedig általában a beszélők az adott nyelvhez/nyelvekhez és nyelvváltozatokhoz való viszonyulásának a megváltozása. Annak viszont, hogy a beszélők nyelvi attitűdje megváltozik, mindig nyelven kívüli, tehát társadalmi oka van. [...] kutatnunk kell

azokat a társadalmi okokat, amelyek a beszélők tömegei nyelvi attitűdjének a módosulásához vezettek” (Kiss 1996: 151).

Ezek fényében tehát a szleng vizsgálatához nem csupán a kommunikációs (és esetleg a nyelvi) kompetencia sérülésének – egyébként jelentős – anyanyelv-pedagógiai kérdéseként közelíthetünk (l. a 6.3. fejezetet, illetve vö. még Péter 2001/2005: 45: „Nem szabad szem elől téveszteni, hogy nem a magyar nyelv romlik, hanem a használata, használóinak kommunikatív kompetenciája”). Mint említettem, a szleng szókincsének gyarapodása, térnyerése, a konkrét elemeknek és magának a beszédmódnak tulajdonított stílushatás változása mind olyan módosulása, neologizmusa a nyelvnek, amelyek egyszerű negatívumként, hiányosságként történő minősítésével kapcsolatban Ladányi Mária (2007) is óvatosságra int (l. a 3.1.6. alpontot). A (standardközpontú) nyelv művelői attitűd a presztízsként elfogadott standard nyelvváltozathoz és normájához indul ki, ahhoz viszonyít, míg a szociolingvisztikai szemlélet a különböző közösségekhez kötődő rendszerek és normák egyenrangúságát hangsúlyozza. Vagyis a nyelv változatosságának és változandóságának axiómájából (Kiss 1995: 15) következően több nyelvi normát különböztethetünk meg, és egy kifejezés „helyessége” vagy „helytelensége” az adott kommunikációs körülményektől függ (Bańcerowski 2009). „A megfelelés vagy meg nem felelés természetesen nem abszolút kijelölés, hanem mindig valamilyen fokozati skála mentén modellálható” – írja Tolcsvai Nagy Gábor is (1996: 59). A normákhoz és általában a nyelvhez való hozzáállást további tényezők is befolyásolják: „azt, hogy mi szép, éppoly változó korok és körök szerint, mint az, hogy mi helyes nyelvileg, és csakugyan nehéz olyan tárgyilagos fogódzókat találni, amelyek segítségével ezt személytől függetlenül meghatározhatnók” (Ritoók 2002: 181). Vagyis a nyelvhasználatot a beszélőközösség egyes tagjainak idővel változó jellemzői is variálják: „Közléstudásunk és nyelvi mentalitásunk a társadalomba való belenövésünk során s a mindenkori, illetőleg mindig változó környezet hatására alakul ki, s életünk végéig módosul. [...] Állandóan változunk (korban, testben és tudásban), ily módon változik a beszélőközösségben elfoglalt nyelvi pozíciónk is. Mindezek következménye nyelvhasználatunk bizonyos mértékű módosulása. Íme a nyelvi változásokat indukáló egyik, a nyelvi rendszeren kívüli, biológiai és szociokulturális meghatározottságú okcsoport!” – írja Kiss Jenő akadémiai székfoglalójában (Kiss 2008: 253, l. még Uő. 1995: 59 az idiolektusokról, illetve Uő. 2003a: 37–8 a nyelvváltozati, a

belső és a stílusváltozatosságról, valamint Tolcsvai Nagy 1994 a norma nyelven kívüliségéről).

8.1.2. Értékválság és bizonytalanság. – Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy tehát „[a] változó időben, a változó térben s természeti környezetben, a változó társadalomban s változó emberektől használtan változik a nyelv is” (Kiss 2003a: 33), akkor a szleng használatának egyre nagyobb mértékű térnyerését is egy olyan folyamatként kezelhetjük, amelynek során a beszélőközösség tagjai az őket körülvevő világ változásaira reagálnak nyelvhasználatukkal. A jelenségről így ír Tolcsvai Nagy Gábor: „Az oly sokat emlegetett értékválság, az értéknélküliség nyilvánul meg az ironizáló, túlzó nyelvhasználatban. Ezért a nyelv ebben a helyzetben csak hordozó, bár egyre önállósuló vehikulum, egy súlyos állapot folyamatos jelzője” (Tolcsvai Nagy 1988a: 403), s megemlíthetjük Illyés Gyula ugyanitt is idézett gondolatát 1949-ből (Naplójegyzetek): „Jouhandeau nyelvészeti jegyzeteiben olvasom, semmi sem jellemzőbb egy századra, mint az a nyomatékjelző, amit a szép elé tesz. A középkorban azt mondták valamire, hogy keményen szép (*durement beau*), a XVII. században, hogy tébolyultan. A XVIII. század tárgyilagosan csak nagyot mondott, a XIX. rendkívülit. »Au XXe, c’est *vachement*⁴⁰«. Baromian. »Állatian.« Akár nálunk”. (A sor folytatásaként elgondolkodtatók a mai kor szlengjének legfrissebb és leggyakrabban használt jelzői is.) Hasonló nézeteket fogalmazott meg később Péter Mihály is: „A szleng »kiáradása«, amint már említettük, a nagy társadalmi-politikai változások időszakára jellemző, amikor a fennálló társadalmi rend normái megrendülnek, értékrendje válságba vagy éppen csődbe jut, viszont az új értékek és normák még nem erősödtek meg vagy ki sem alakultak” (Péter 2001/2005: 44). A fiatalok körében ma különösen népszerű – egyébként az ELTE magyar szakán diplomázott – humorista, Bödőcs Tibor szerint nem a (ritkán) szitkozódó humorista okoz több trágárságot a közbeszédben, hanem ő reagál úgy, amilyen a közbeszéd. „Meg kell hallgatni a késői Hofit, ő is sokat durvult, mert a nyilvánosság is durvult, durvul” (forrás: Index⁴¹).

Végül H. Tóth István és a műfordító Radek Patloka az alábbi gondolatokat fűzi a szleng témájában vizsgálódva egy nemrég megjelent, kamaszokról szóló „lázadásregény” (Tokaji Zsolt: *Hová mennek a kacsák?* Korona Kiadó, Budapest,

⁴⁰ 'A XX. század *baromi* [jó].' (A fordítást és magyarázatát köszönöm Szabó T. Annamáriának.)

⁴¹ http://index.hu/kultur/2013/01/01/nem_akartam_kiarusitani_a_poenjaimat/ [Letöltve: 2013. 01. 01.]

2006.) nyelvezetéhez: „Ez a nyelvi stílus, amely számos olvasó ízlését borzolhatja, kétségtelenül a mindennapok világából való: zaklatott, jövőt kereső, önmagukat megismerni akaró, csalódott, értékvágyó és értékekre nem nagyon találó emberek szókincséből, vagyis ízig-vérig a ma emberének a világlátását mutatja. Szokatlan? Bizonyos értelemben szokatlan. Ugyanakkor azt is bizonyítja, hogy az egyes generációk, így az előttünk haladók s a maiak is, keresték, keressük a gondjaik, az élethelyzeteik, a problémáink nyelvi megfelelőit. Az ember mindig is keresi az örömeihez, a gondjainkhoz illő szókincsset. Hogy darabosabbnak látszik a mostani? Milyen a világ, amelyben élünk?” (H. Tóth I. – Radek 2009: 104; hasonló gondolatokról l. még Koltói 1994: 183 is). Összevetve az említett regény nyelvezetét (i. m. alapján) Salinger Zabhegyezőjével 1951-ből, Fejes Endre Rozsdatemetőjével 1962-ből vagy Esterházy Péter Termelési-regény (kissregény) című írásával 1979-ből könnyedén észlelhetjük a norma határainak feszegetését illető eltéréseket. Itt emlékeztetek Gósy Mária és Kovács Magdolna már említett kutatásának tanulságára: a „normák bizonyos változása eredményeképpen a mai gyerekek [...] Számos olyan szót leírtak, amelyeket hat évtizeddel ezelőtt talán még gondolni se mertek” (Gósy–Kovács 2001: 352).

Azt mondhatjuk: a mai magyar középiskolásoktól akár minden szituációban, formális szintéren is használt szleng nem egyértelműen és nem minden esetben kompetenciabeli hiba, hanem sokszor nem is érzékelik azt normasértőnek az adott kommunikációs helyzetben. Gimnáziumi tanárként rendszeresen tapasztalom, hogy a diákok több olyan, a magam (és további tanulók) nyelvi horizontja szerint durva vagy bizalmas, illetve értékmegvonó szót, kifejezést használnak a tanórai diák és diák, illetve diák és tanár közötti párbeszédben – olykor írott dolgozatban is –, amely az ő stílustulajdonításukban a durvától a választékosig, illetve az értékmegvonótól az értéktelítőig terjedő skálán inkább közömbösnek minősül (vö. Tolcsvai Nagy 1996: 134–63). Sőt: amint a szerző egy másik tanulmányában írja, az eredeti, elsődleges jelentésében negatívumot jelölő szavak ellenkező értelmet nyerve értéktelítővé válhatnak (Tolcsvai Nagy 2004: 103). A szándékolatlan használat az azonnali verbális és nem verbális reakciókból – például mentegetőzés, bocsánatkérés, pirulás, a száj vagy az egész arc eltakarása – (lenne) felismerhető, illetőleg mint egy adatközlő beszámolójában: „Sajnos, én szoktam csúnyán beszélni a szüleim előtt, de nem velük,

hanem mondjuk ha a múltkori matek dolgozatról van szó, akkor nem könnyű megálljt parancsolni a csúnya szavaknak. Természetesen, ha egy sokkal csúnyább káromkodás szalad ki a számon, rámszólnak, de hál' Istennek még én is érzek valamennyi lelkiismeret furdalást" (Db., 12., lány). „A megakadásjelenségek közül az ismétlés és az újraindítás jelzik legfőképpen az önellenőrzés működését – bár mindkettő elsősorban tervezési bizonytalanság vagy a mentális lexikon aktiválásának nehézsége esetén lép fel" (Bóna–Neuberger 2013: 426) – ez azonban nem minden esetben figyelhető meg. Még gyakrabban előfordul, hogy az ő normáik szerint is durva szót olyannal helyettesítik a fiatalok (például a szó újraindításával), amelyet ők kevésbé annak vagy akár közömbösnek tartanak. Az eltérő generációk eltérő stílustulajdonításának következménye, hogy sok fiatal nem, illetve nem megfelelően ismeri fel az idősebb partnerek elvárásnormáját⁴² (Tolcsvai Nagy 2004: 59), ezért nem is tud igazodni ahhoz. „Számos példa van ugyanis arra, hogy egyforma megnyilatkozást szánnak egymásnak és felnőtteknek, szembeállítás nélkül. A *klassz*, a *frankó*, sőt a *fasza*, az *érdekes*, a *marha jó*, a *jópofa*, a *tök jó*, a *baró* felbukkan a felnőtteknek szánt elismerő értékelésekben, mégpedig annál inkább, minél közelebb kerülünk a gimnáziumi korosztályhoz" – figyelte meg Szende Aladár (1988: 925) egy emberöltővel ezelőtt, majd emlékezzünk S. Varjú Anna (2006) és Vallent Brigitta (2008) már idézett mai példáira, ezúttal a stílustulajdonítás oldaláról közelítve.

Tehát a szándék a normakövetésre, a kommunikációs helyzethez illő változatos választásra, mégha nem is minden esetben: létezik. William Labov audiomonitoros elmélete szerint „minél nagyobb figyelmet fordít egy beszélő saját beszédére, annál jobban megközelíti a sztenderd nyelvváltozatot" (Kontra 2003: 507). Kérdés az, mit tartanak a fiatalok a köznyelv szókészletébe tartozónak. A változás folyamata a szavaknak tulajdonított stílus eltéréseit, a beszélők nyelvi mentalitását és a nyelvi normák határait illetően érzékelhető. Ez a jelenség pedig nem tárgyalható pusztán a középiskolás tanulóakra szűkítve: úgy gondolom, hogy a társadalmi, gazdasági, kulturális változásoknak az egész magyar beszélőközösségre gyakorolt hatásai szivárognak a fiatal nemzedék tagjai közé. Elegendő csupán arra gondolnunk, mi az, amit megengednek ma maguknak az újságírók, a hírszerkesztők, a riporterek, a nyilatkozók, köztük a politikusok, további médiaszemélyiségek, mi az, amit megenged

---

⁴² „a hallgató által a korábbi tapasztalatok alapján az adott cselekvésben, szituációban, kontextusban és szövegtípusban elvárt nyelvi típus" (Tolcsvai Nagy 1996: 263).

nekik, illetve az őket közvetítő nyomtatott és elektronikus orgánumoknak, a rádióadóknak és a televíziós csatornáknak a törvény – és végül mi az, amit megenged nekik a hallgatóság (néhány példáról l. Koltói 1994 is). Bańcerowski Janusz írja az avantgárd költészet tudatos szabálysértéséről: „A közönség akkor nem azért háborodik fel, hogy olyan valamit ajánlottak fel neki, amire egyáltalán nem várt, hanem ellenkezőleg, azt várja, hogy olyan valamit kapjon, aminél a felháborodása és az értetlensége indokolt lesz” (Bańcerowski 2009: 127).

Amennyiben a normativitást szociokulturálisan meghatározott mintának tartjuk, amely eligazít az elvárások rendszerében és orientál a szituációhoz kötött sikeres nyelvi viselkedésmódokról (Tolcsvai Nagy 1996: 59), úgy megállapítható, hogy a fiatalok számára ez a minta ma bizonytalan, tehát nem képes orientálni, hiszen az írott és a beszélt, a formális és az informális kategóriák közötti határok elmosódnak látszanak. Pedig: „Amikor a gyermeket beszélni tanítjuk, azzal egyidejűleg átadjuk neki saját világnézetünket és a világ nyelvi képét is. Ezt a gyermek el is várja tőlünk. Azt akarja, hogy világosan határozzuk meg azt, ami jó, szép, fontos, és ami rossz, csúnya és kevésbé fontos” (Bańcerowski 2010: 16).

8.1.3. Normaváltás az ezredfordulón. – „...szilárdabb normarendszere (sok oknál fogva) az írott nyelvnek van. Az volna tehát a racionálisabb, hogy – legalább a fő normákat illetően – ez utóbbi legyen a minta a beszélt nyelv számára. Tudjuk azonban, hogy ez nincs mindig így. Nálunk például a múlt század második felétől máig, de különösen az utóbbi évtizedekben a beszélt nyelv vált követendővé, a kétségtelenül gazdagító hatásán kívül (argó, valamint familiárisabb szavaknak, kifejezéseknek, továbbá oldottabb fordulatoknak, szerkesztésmódoknak stb. a beszüremkedése) lazítja az irodalmi nyelv egységét, az abba nem való nyelvi elemek átadásával [...] A kiutat ez esetben is a sokkal alaposabb felmérés, vizsgálat (bizony eddig elhanyagoltuk, különösen a beszélt nyelv elemzését!) jelenti, hogy aztán nyugodt lélekkel foglalhassunk állást a beszélt nyelvi, illetve az innen az irodalmi nyelvbe beszüremkedő normák dolgában” (Szathmári 1988: 48). A kérdéshez szükséges röviden tisztázni, mit is tekinthetünk normának. Latin alapon mintaként, szabályként, míg tágabb, ógörög eredete szerint ismeretként, tudásként, ítéletként értelmezhetjük (Tolcsvai Nagy 1998: 15). A társadalmi és a földrajzi jellemzők, a kor, a nem, a beszédhelyzet és a műfaj variálódása alapján többféle közösségre érvényes szabály működik, így nem csupán

egy, hanem több normáról kell beszélünk. A normák azt szabályozzák, hogy „egy közösség tagja egy szituációban a szerepelvárásoknak megfelelően milyen módon viselkedjen a közösség egy másik tagjával kapcsolatba lépve” (Tolcsvai Nagy 1998: 31). Kognitív értelmezésben a normák nem merev rendszerként, hanem sémákként működnek, amelyeket a közösség tagjai bizonyos mértékig nyitottan kezelhetnek, a különböző megnyilvánulásokat pedig a nagyon jó – elfogadható – rossz skála mentén minősíthetik (l. Villó 1992 is).

A magyar normarendszer elsődleges, privilegizált, presztízsertékű kategóriája a standard, ám James és Lesley Milroy (idézi Tolcsvai Nagy 1998: 58) amellett érvelnek, hogy nem annyira standard változatról, mint inkább standardizációról kell beszélünk, amely a standard változatot létrehozó, kiterjesztő és fenntartó folyamat jellegét, a forma maximális homogenitásának, illetve a funkció maximális variabilitásának végső fokú teljesíthetlenségét hangsúlyozza. „A sztenderd ma is általános érvényű és magas tekintélyű minta, de nem kizárólagos helyességű változat” – folytatja Tolcsvai Nagy (i. m. 63). Herman Paul 1886-ban a köznyelvet egyenesen eszményként értelmezi: „igazából absztrakció, aminek nincs valóságos léte. Nem valóságos tények, valóságos erők komplexuma, hanem semmi egyéb, mint ideális norma, amely megmutatja, hogyan kell beszélni” (idézi Villó 1992: 8)⁴³. Ezzel szemben Bárczi Géza (1974, idézi Szende 1994: 155) és Benkő Loránd (1988: 22) is kiemeli a norma változatosságát és rugalmasságát, miként a hagyományos értékek őrzése mellett a normalizálásba újonnan bekerülő elemekkel folyamatosan bővülve igazodik a megváltozott társadalmi és nyelvi kifejezésbeli igényekhez. Robert Musil idézve emellett érvel Nyíri Kristóf is: csak teremtőként szabad konzervatívnak lennünk, és a gyógyulást nem kereshetjük hátratekintve. (A szerző a konzervativizmust funkcionális értelemben vizsgálja, amely „megőrzésre törekszik annak érdekében, hogy bizonyos kívánatosnak tartott változások valóban a kívánatosnak tartott irányba vezessenek” – Nyíri 2006: 16).

Tolcsvai Nagy Gábor (1998a: 63) megállapítja, hogy a korábban homogén standard „az utóbbi időben kissé szétkülönbözőben van”: az írásbeliségben és a szóbeliségben egyaránt nyelvi pluralizálódás figyelhető meg. Egy tíz évvel korábbi cikkében ki is emeli az argóból és a bizalmas nyelvi rétegből a köznyelvi norma felé törekvő szavak vizsgálatának fontosságát. „A mai magyar beszélő – minden jel szerint – igen gyakran

---

⁴³ Tolcsvai Nagy Gábor (1992) azonban figyelmeztet arra, hogy az eszmény, amely azt írja elő, hogyan kellene beszélni, nem azonos annak előírásával, hogyan kell beszélni – vagyis a normával.

dönt új, bizalmas hangú, durvább stílusértékű, alacsonyabb társadalmi státusú rétegekből eredő szavak használata mellett, mert a spontán beszéd mai, sokkal lazább normája, no meg a divat kedvez az ilyen irányú választásnak [...] egyre kevesebben utasítják vissza a bizalmas nyelvi újdonságokat” (Tolcsvai Nagy 1988b: 970–3, l. még ugyanabban a tanulmánykötetben Benkő 1988 és Szathmári 1988 is). A rendszerváltozás előszelével tehát felerősödött ez a nagyjából a hatvanas évekkel elindult folyamat (sőt Tolcsvai Nagy Gábor szerint már 1945-től kedvezett ennek a politikai légkör), és a normatolerancia az elmúlt két-három évtized során még tovább gyorsult és szélesedett⁴⁴. Akkor még korlátozott mértékű terjedés volt megfigyelhető: „Míg a spontán beszélt nyelvi megnyilatkozásban lassan teljes polgárjogot nyer e stílus elsősorban a fiatalabb korosztályoknál, addig a gondosabb társalgásban, ahol a résztvevők között nagyobb a társadalmi különbség, vagy hivatalos alkalmakkor csak néha bukkan fel egy-egy bizalmas stílusú szó” (Tolcsvai Nagy 1988b: 974, l. még Bencédy 1994)⁴⁵. Szemléltetésként pedig a teljes magyarországi nyelvközösségben elterjedt *ciki* ’rossz, kellemetlen’ jelentésű szót hozza fel, szembeállítva az akkor még csak a népszerűvé válás útjára lépett *bejön* ’sikerül’ neologizmussal, amely ma már viszont az egyik legtöbbet használt divatszavunk (további példákért l. még Bencédy 1994: 19, illetve Koltói 1994 a *kaja* szóról). Ladányi Mária például külön fejezetet szentel könyvében (2007) a jelenségnek, egy lábjegyzetben pedig azt is megemlíti, miként igyekszik egy magyarországi bejegyző a Magyar Szó Online fórumán legalább a határon túli magyarokat – „akik szerinte egyelőre szebben és helyesebben beszélnek magyarul, mint a magyarországiak” – óva inteni „a magyarországi közbeszéd e fejleményeitől”: az úgynevezett „begető” nyelvtől (Kontra Miklós közlése alapján Ladányi 2007: 261, a kérdésről l. még Sólyom 2012).

Miért fontos ez a „felfelé” szivárgás a norma szempontjából? „Ahogy a bizalmas stílusréteg szavait a magasabb norma befogadta, egyrészt azok valamit veszítettek alantasabb voltukból, másrészt viszont igénytelenebbé, lazábbá, lezserebbé tették az

---

⁴⁴ Jól szemlélteti a tendenciát az is, hogy egy – idősebb korú hallgatóságot is szép számmal fogadó – tudományos konferencia nyelvész előadója 2012-ben így fogalmazta meg kutatásai következtetését: „tuti, hogy nem ad hoc...”. Ha a középiskolás tanulóknál nem is, ez esetben már egyértelmű, hogy a használat oka nem a stílustulajdonítás bizonytalansága, s természetesen nem is nyelvi vagy kommunikációs kompetenciabeli hiányosság, hanem a normák változása.

⁴⁵ A stílus és a norma kapcsolatáról l. Eöry Vilma megközelítését a funkcionális stílusmeghatározás alapján: „a nyelvi norma és a stílusnorma fogalma ugyanannak a dolognak két különböző aspektusát jelöli” (Eöry 1992: 37)

átlagos beszélt nyelvet” (Tolcsvai Nagy 1988b: 974). Ezért is vette fontolóra Bencédy József már lassan két évtizeddel ezelőtt: „kell-e (kellene-e) valamit lazítanunk a normán, különösen miután azt olvastam a Le Monde-ban, hogy a franciák nagyszámú szót átemeltek az argóból a köznyelvbe; a franciák, akiknek a nyelv tisztasága iránt tanúsított érzékenysége és hazafiúi buzgalma igazán közismert” (Bencédy 1994: 17). Láthattuk: a destandardizációs folyamat azóta is tart, sőt gyorsul, erősödik, így nem beszélhetünk kizárólagosan kompetenciabeli hiányosságról. Ritoók Zsigmond a következőképpen emlékeztet annak veszélyeire, ha figyelmen kívül hagyjuk a nyelvi mentalitás változásából következő nyelvhasználati változások tényét: „Ha valamilyen kor vagy kör nyelvhasználatát akarnók mércévé tenni, megmerevíténők a nyelvet, s belőle előbb-utóbb holt nyelv válnék, melyet csak a beavatottak értenek. Ez történt a latinnal, leglelkesebb ápolói, a humanisták buzgólkodása folytán, akik az ókori klasszikusok nyelvhasználatát tették meg kötelező mértéknek” (Ritoók 2002: 179, ám legalább ilyen fontos a gondolat befejezése is: „Másfelől, ha kaput tárunk minden egyéni önkény előtt, ez megint szétzilálja a társadalmi tudatban mégiscsak élő rendjét a nyelvnek, és megint érthetlenné vagy csak valamely csoport számára érthetővé tenné a közléseket”). A nyelvi norma túlzott megmerevítésének hátrányaira figyelmeztetve írja Benkő Loránd is: „A túlszabályozás mértéke különben is mindig egyenes arányban szokott állni be nem tartásának mennyiségével” (Benkő 1988: 27).

Vagyis a fiatalok nyelvhasználatának megítélésekor nem lehetünk közömbösek a beszélőközösség nyelvi mentalitásának változásai iránt. A kategorikus tiltás helyett „a tanulókat arra kell megtanítani, hogy mely közlési helyzetekben kerülendő és melyekben lehetséges a szleng használata” (Péter 2001/2005: 45), továbbá elősegíteni – A NYELV RUHA metaforánál maradva – „a frakk és a farmer mellett egy utcai ruha, egy társalgási öltöny kiszabását és megvarrását” (Deme László alapján Bencédy 1994: 20), azaz egy új, a szlengből (argóból, bizalmas nyelvből) felszivárgott elemeket is tartalmazó beszélt nyelvi norma tervezett kialakítását. Tudjuk: a variánsok létezése és az ezek közül történő változatos választás nyelvi változáshoz vezet (Kiss 2003a: 38), ami ellentmond a nyelvi norma hagyományőrző állandóságának (Szathmári 1988: 43–5). Azonban a nyelv „az emberért van, nem önmagáért” (Lőrincze Lajos gondolatát idézi Szende 1994: 155), s a kodifikált norma akkor befolyásolja igazán hatásosan az úzust – állapítja meg Deme László (1994) –, ha azt adekvát módon tükrözi, s nem választja el a

nyelvet használóitól. „[N]agyon kell vigyáznunk arra, hogy az irodalmi és köznyelvi norma egyik szinten se legyen valamilyen minden változattól, színtől, íztől megfosztott, agyonuniformizált és ilyenformán steril nyelvhasználati forma, mert az ilyen normarendszer többet árt, mint használ a nyelvbéli érintkezésnek” (Szathmári 1988: 47). Ez a felfogás párhuzamos a francia norma fogalom nyelvészek beavatkozásától mentes, objektív szemléletével, amely szerint a norma a legnagyobb számú nyelvhasználó közös kifejezési formája (szemben a preskriptív megközelítéssel) (vö. Gueunier definíciója alapján Sörös 1992: 121).

8.2. Nyelvi mentalitás és szleng a XXI. században

William Labov a nyelvi változásokat kategorizáló tipológiájában elkülöníti az egyén és a közösség szintjén azonosítható életkori, generációs és közösségi változást, illetőleg a stabilitást, azaz a változás hiányát. Az életkori változás esetén pusztán arról beszélhetünk, hogy az egyének életük különböző szocializációs szakaszaikban megváltoztatják nyelvi viselkedésüket, míg a generációs változás már a közösség szintjén jelent módosulást úgy, hogy az egyes beszélők nyelvhasználata viszonylag állandó marad. Végül a közösségi változás értelemszerűen az egyének és a közösség szintjén is megvalósuló változást jelenti (vö. Bodó 2012: 9). A már ismertetett és a következőkben bemutatott nyelvi adatok alapján úgy gondolom, hogy ebben a tipológiában a szleng nyelvhasználati térhódítása a beszélőközösség nyelvi mentalitásának módosulásával járó közösségi változásként értelmezhető. A következőkben emellett kívánok érvelni az eddigi kutatási eredmények és további feldolgozott kérdések új oldalról történő megvilágításával.

8.2.1. Az idősebb nemzedékek és a szleng. – A XX. század második felének társadalmpolitikai változásainak hatására különösen városban, de a falvakban is elindult az a folyamat, amely ma minden eddiginél erőteljesebb, s következményeit egyre több gazdasági, szociológiai, filozófiai, néprajzi, nyelvészeti stb. tanulmány tárgyalja. Nevezetesen azt, hogy a gyerekek elsődleges és különösen a másodlagos szocializációjában egyre jobban csökken a család szerepe, míg a fiatalok önállósága, társadalmi elismertsége egyre nő, s ennek általában tudatában is vannak: „a szülő adjon teljes szellemi szabadságot gyermekeinek egyénisége önálló faragására” (Sp., 12., fiú).

Amint korábban említettem, Rancz Teréz (2011a) szerint ugyanez jellemző Felső-Háromszék fiataljaira is, igaz, a szerző megfigyelése alapján ők – az idősebbek fenntartásait érzékelve – többnyire még alávetik magukat a normáknak (erre a későbbiekben példákat is látunk). A családdal szemben a kortársak erőteljesebb befolyásoló nyelvi hatásáról számolnak be egy friss írországi felmérés eredményei is. Eszerint azok a megkérdezett ír anyanyelvű dublini gyerekek, akik szüleikkel és nagyszüleikkel még írül (is) beszélnek, testvéreikkel és ír anyanyelvű barátaikkal már kivétel nélkül angolul, akárcsak a bevándorló családok gyermekei, még a közös anyanyelv birtokában is. Az angol nyelv dominanciájának oka értelemszerűen az is, hogy az iskolában a különböző anyanyelvű gyerekek számára ez a közvetítő nyelv (Carson–Extra 2010: 49; 54). Ebből következően a másodlagos szocializációban kiegyenlítődni, illetve megfordulni látszik a felnőtt → gyermek irányú hatás, ma már a serdülő fiatalok javítják ki és tanítják szüleiket (vö. Kiss 1996, l. még fent Verebélyi 2009, s alább a Nyelv és Tudomány cikkeit). Bizonyosságot adnak erre a 7.1. pontban közölt nyelvjárási interjúrészesletek, és egyben előrejelzik az elkövetkező évtizedek nyelvhasználati változásait is. Tény, hogy a nyelvhasználatban a presztízserértékű, (ezért) kedvelt formák terjednek, s ez alapján a szleng minél szélesebb korosztályokban és minél szélesebb nyelvhasználati színtereken való térhódítását segíti elő több, egymással összefüggő tényező (Kiss 1996: 148 alapján). 1) A fiatalos beszédmód – nevezzük akár ifjúsági nyelvnek, akár szlengnek – presztízisének növekedése, már a hatvanas évek végétől. 2) Az idősebbek nem kivétel nélküli, de sok esetben megfigyelhető törekvése a fiatalokhoz való alkalmazkodásra: „Sokszor azt hiszik a szülők, hogy ha ők is úgy beszélnek, jobban befogadjuk őket” (Tp., 9., lány). S végül 3) a társadalom nyelvhasználati szemléletének, a beszélőközösség nyelvi mentalitásának a módosulása. A szalonképessé vált szleng nemcsak rendszertanilag szivárog a köznyelvi szókészlet felé, hanem a beszélőket is nyíltabbá, toleránsabbá tette a neologizmusokkal szemben.

Mivel jelen kutatás középpontjában a fiatalok attitűdjei állnak, nem gyűjtöttem adatokat szüleiktől és nagyszüleiktől, ám a kérdőívben rájuk vonatkozó kérdések, s az Új magyar nyelvjárási atlasz véletlenszerű adatközlőinek segítségével az idősebb nemzedékek gyakorlatába is bepillantást nyerhetünk. Kiss Jenő (2003a) felveti a kérdést: „Vizsgálható-e a jelenben a nyelvi változás?”. S a válasz: „A nyelvi változás jelenben való vizsgálata nemcsak lehetséges, hanem szükséges is” (47), hiszen a

legjobb, ideálisnak mondható feltételeket a mindenkori jelen kínálja. A folyamatban lévő nyelvi változások szociolingvisztikai kutatásának egyik, itt is alkalmazott módszere a látszólagosidő-vizsgálat. „A látszólagos időben folytatott vizsgálatok olyan módon jelenítik meg az idő dimenzióját a jelenben, hogy különböző korú beszélők nyelvi viselkedését hasonlítják össze egymással” – írja Bodó Csanád (2012: 5), és hangsúlyozza, hogy a módszer fontos eleme a jelenben, azaz a valóságos időben megfigyelt nyelvhasználati megoszlások értelmezésének. Mivel az Új magyar nyelvjárási atlasz projekt keretében gyűjtött adatokat több okból sem tudom összevetni korábbi nyelvi állapotokból származókkal⁴⁶, jelentős empirikus kutatásról ez esetben nem beszélhetünk. Az alábbi sorok célja így csupán az, hogy a tanulók válaszaiból levonható következtetéseket az idősebbek véleménye tükrében is értelmezzem, hogy a gyermek – szülő – nagyszülő korosztály tagjaitól hallott nézetek egymáshoz viszonyításával folyamatában is megvilágítsam a szlenges beszédmód nyelvhasználati módosulásként értelmezett és a beszélőközösség nyelvi mentalitásának változásával magyarázott térnyerését.

Míg pedagógusaikat (akik egy része bizonyosan a „szülők” korosztályába tartozik) nagy számban mesterkéltnek, bizalmaskodónak és komolytalannak tartják a fiatalok a szleng használatakor (6.4.5. alpont), a familiáris nyelvhasználat szintjén ugyanez kedvességet és bizalmas viszonyt jelez számukra. Előkelő helyet foglalnak el a pozitív társítások a nagyszülőket illetően is, ám ott már szintén jelentős a mesterkélttség és a komolytalanság is (22. ábra). Noha szüleiktől közel azonos mértékben nem kedvelik a szleng használatát (47%)⁴⁷, mint tanáraiktól (42%) – nagyszüleiktől pedig a legkevésbé (63%) –, az elvárások terén már több különbséget találhatunk.

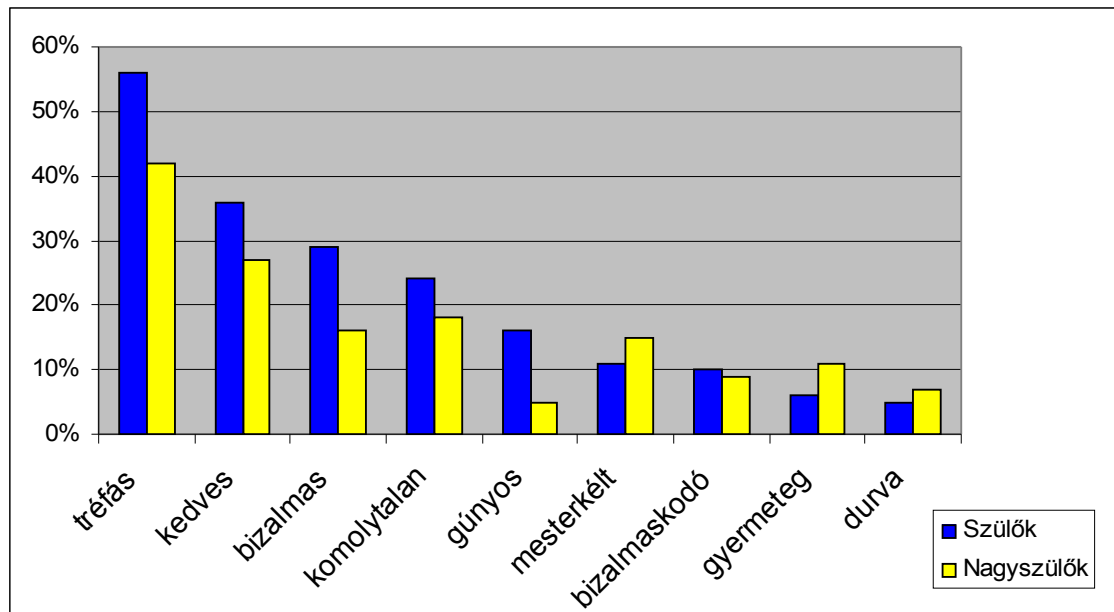
---

⁴⁶ Noha az Új magyar nyelvjárási atlasz részben az 1949 és 1964 között gyűjtött adatokat feldolgozó A magyar nyelvjárási atlaszának követéses vizsgálata, a nyelvhasználati szokásokról és nyelvi attitűdökről faggató szociolingvisztikai kérdőív olyan újdonsága a projektnek, amelynek adatait – előzmények híján – nem tudom összevetni fél évszázaddal ezelőttiekkel (vö. <http://umnya.elte.hu>). Ezen kívül saját, szlengre vonatkozó kérdéseimet a valóságos időben sem volt lehetőségem rétegzett minta számára feltenni (l. 7.1.2. alpont).

⁴⁷ A szülők esetén külön kérdeztem rá az édesapa és az édesanya használatára, illetve annak megítélésére, de mivel nem születtek számottevő eltérések, a két nemet az elemzésben sem különíttem el.

22. ábra

A szülők és a nagyszülők megítélése a szleng használata alapján (n = 320)

A dolgozat 6.4. pontjában megismerhettük a tanulók elvárásait magyartanáruktól az órán hallott szleng elfogadásáról. 48%-uk, tehát nagyjából a megkérdezettek fele válaszolta azt, hogy a pedagógus feladata ilyenkor a diák kijavítása, s további 21%-uk is feltételeket szabott az elfogadáshoz. A kérdőívben ezután a szülők helyes hozzáállásáról is faggattam a tanulókat, és a válaszok jelentősen eltértek ettől az aránytól.

Először is az adatközlőknek csupán 12%-a várja el, illetőleg hallja is szüleitől a velük szemben használt szleng szigorú kijavítását. „[Ha] Én szülő lennék biztosan nem engedném, hogy így beszéljen a gyerekem, és szüleim is így gondolják” (Db., 12., lány); „A szülőnek példát kell állítania a gyereke előtt” (Pécs, 12., lány), továbbá: „édesanyám mindig kijavít, mert ő is tanárnő” (Sp., 9., lány); „Az én szüleim nem mindig értékelik ha szlenget használok miközben hozzájuk beszélek, mert így nem mindig értenek meg, de mivel tanárok, hozzászoktak már” (Pécs, 12., lány). Ezt a fajta hozzáállást néhányan a konzervatív nézetekkel magyarázzák: „Ez már inkább attól függ, hogy a szülők modernek avagy maradiak. Mert ha modernek ők is ugyanúgy használni fogják, ha pedig maradiak, akkor pedig ellenezni fogják” (Szb., 9., lány); „Szerintem nem tartják bajnak, maximum ha túl »konzervatívak«” (Mc., 12., lány).

A feltételektől függő elfogadás a szülők esetén jóval gyakoribb, kategóriái ugyanazok, mint a pedagógusoknál (l. a 8. táblázatot), de eltérő megoszlásban. A

szülőkkel szemben használt szlengnél csak kis mértékben szerepel a tiszteletadás vagy a durvaság kritériuma – „A szülőnek mindegy, csak ne legyen csúnya szó benne” (Pécs, 9., fiú) –, illetve a köznyelvre való lefordítás képessége, de még a beszédtema és a mértéktartás kérdése sem merül fel túl sokszor. Megállapítható, hogy a fiatalok nagy része elsősorban attól teszi függővé a szülő megfelelő hozzáállását (amennyiben függővé teszik), hogy érthető-e még a gyerek beszéde. S ha nem, akkor sem feddést várnak el, illetőleg tapasztalnak, hanem az érdeklődést, az új szavak megtanulását, esetleg elsajátítását. Ismétlődő tipikus válaszok az ország különböző pontjairól: „Szerintem az a helyes, ha a szülő érti a szlenget [...], bár nem igazán szeretem, amikor nagyon sok szlenget használnak, mert neki már komolyabbnak kell lenniük” (Pécs, 9., lány); „Nem azt mondom, hogy használjon szleng szavakat, de értse azokat és fogadja el” (Sp., 12., lány); „Megpróbálja megtanulni az ismeretlen szavakat hogy megértse mit mond a fia” (Szb., 9., fiú); „A szülő megpróbálja megérteni, hogy mit mond a gyereke, és ha nem megy megkérdezi, hogy az a szó mit is jelent, és megjegyzi” (Bcs., 9., lány); „Próbálja megérteni és használni a beszélgetéseink során” (Db., 12., fiú); „Sokszor előfordult már, hogy apa megkérdezte, hogy mit is mondom és elkeltt neki mondanom, de másnap már ő is használta (viccesen)” (Tp., 9., lány). A többség tehát a gyerekek beszédének, azon keresztül lelkiviláguknak a megismerését, megértését hangsúlyozta, így sokan értelmezték a szleng elfogadását a bizalom, a szoros szülő–gyermek viszony alapjaként: „Úgy vélem, hogy egy szülőnek pozitívan kell hozzáállnia a témához (gondolok itt a »generációs szakadék« problémájára...)” (Pécs, 12., fiú); „erősíti a »modern« gyermek és a szülő kapcsolatát” (Sp., 9., lány); „Ha a gyereke nem sértő szándékkal szlengszavakkal beszél hozzá, az a bizalmat mutatja, amellyel a gyerek a szülő felé fordul. Ezért ebben az esetben a szülőnek nem szabad leszidni a gyereket a szleng miatt” (Db., 12., lány); „A szülőknak is el kell fogadnia a gyermekeik szavait, bár az lenne a bölcsebb, ha tiszteletüket fejeznék ki szüleik felé, de a gyermeknevelés fontos része, ha a szülő szót tud érteni a gyermekével, főleg tinédzser korban” (Mc., 12., lány); „A szülőnek lazának kell lennie, hogy a gyermekükkel fenntartsanak egy jó viszonyt ami a szleng használatát is magába foglalja” (Mc., 12., fiú). S amint egy másik adatközlő rávilágít, éppen ez a tényező vezet a szülők és a pedagógusok elvárásait illető vélemények jelentős különbségéhez: „Szülőknél a helyzet teljesen más, velük bizalmas viszonyt ápolunk” (Szb., 12., lány). Egyedüliként képez kivételt az alábbi válaszadó

gondolata: „Szerintem a szülő feladata, hogy gyerekkorába megtanítsa a gyereket »szépen« beszélni, neki a szleng nélkül is tudnia kell bizalmasan beszélni a gyerekével” (Pécs, 9., lány).

Számos különböző diák azonos véleménye ad magyarázatot végezetül arra, honnan ez a magabiztosság, mire alapozva várják el a fiatalok ilyen határozottan szüleik nyitottságát. A kulcs ez esetben is a külső tényezőkben keresendő: „A barátainkról vagy internetről ragadnak ránk szleng szavak és ezeket a szüleink vissza hallják tőlünk előbb-utóbb ők is elkezdik használni és akkor már nem zavarja őket” (Bcs., 9., fiú); „A szülő már nem tud mit tenni, felveszi az új beszéd stílusát, átvesz pár szót. Bele kell törődnie, fajul a világ” (Bp., 12., lány); „Legyen engedékeny, legalább ő is halad a korrallal” (Pécs, 12., fiú); „Szerintem a szülőknél hozzá kell szokniuk. Úgy se tudnak mit tenni ellene” (Pécs, 9., lány). Ami az idősebb nemzedékek számára még újszerű, ezért olykor nehezen elfogadható lehet – a szocializáció kétirányúsága –, az a fiatalok számára természetes és magától értetődő: „Szerintem nekik nem kell aggódniuk ezen. Tanulhatnak tőlünk” (Sp., 12., lány); „A legtöbb szülő gyermekétől tanulja el ezeket a szavakat. Ez otthon a családban teljesen normális” (Szb., 9., lány); „Édesanyanyelvünket megtanuljuk édesanyánktól, ő megtanulhatja a szlenget a gyerekeitől. Kölsönösen hatnak egymásra. Így kapcsolatuk még inkább elmélyülhet” (Tp., 12., lány).

Összefoglalásként megállapítható, hogy azoknak a fiataloknak az aránya, akik a szleng kijavítását tapasztalják meg és várják el otthon, minimálisnak mondható, s ez összhangban áll a szülői és nagyszülői minőségben is nyilatkozó falusi adatközlők beszámolóival. Tehát a fent idézett szerzők megfigyeléseit jelen vizsgálat is megerősítette a szocializáció kölcsönösségéről, az idősebb nemzedékek fogékonyságáról és alkalmazkodási vágyáról, amely többek között a szleng nyelvhasználati terjedésének is szabad utat enged.

8.2.2. A média nyelvhasználata és a tanulók véleménye. – A médiának, ezen belül ma elsősorban a televíziónak és az internetnek a fiatalok erkölcsi, lelki, világnézeti fejlődésére, nyelvi és nem nyelvi magatartására gyakorolt hatásairól szinte naponta jelennek meg új – különböző műfajban és különböző oldalról közelítő – cikkek, riportok, tanulmányok, értekezések, s kedvelt témája az osztályfőnöki óráknak, szülői értekezletnek, továbbképzéseknek, szakmai konferenciáknak is. Az Egészségügyi

Világszervezet a média és a serdülőkori elhízás összefüggésére hívta fel a figyelmet, a IV. nemzetközi médiakonferencia résztvevői pedig a legfontosabb fejlesztési célok között jelölték meg a tanulók médiatudatosságának (médiakompetenciájának) fokozását, ezzel együtt a témakör oktatásának újragondolását (Török–Szekszárdi–Mayer 2011). „Egy átlagos, 15 év feletti magyar ember szabadidejének 46 százalékát tölti tévé nézéssel, 24 százalékát rádióhallgatással, 15 százalékát pedig internetezéssel” – számolt be kutatási eredményeiről az Országos Széchényi Könyvtár 2010 decemberében (forrás: Nyelv és Tudomány⁴⁸), s tudjuk, hogy az arányokat jelentősen torzítják a 15–30 éves fiatalok válaszai. A Jelentés a magyar közoktatásról 2010 beszámolója szerint a középiskola befejezéséig egy átlagos fiatal körülbelül tizenötezer órát tölt a televízió előtt, míg iskolalátogatásra tizenkétezer jut (Török–Szekszárdi–Mayer 2011), illetőleg ugyanannyi időt töltenek az interneten, mint a televízió előtt (Jelentés az internetgazdaságról, forrás: HVG Online⁴⁹). Az évente összesen körülbelül 33 milliárd (fejenként átlagosan havi 3300) forintot elköltő 8–14 évesek egyre fontosabb fogyasztói célcsoporttá válnak, akiket ezért pszichológiailag megalapozott marketingeszközökkel befolyásolnak a folyamatosan változó életmód- és a divatminták követésére. A fogyasztás, a felnőtt társadalom „élvezeteiből” való részesedés mértékének növekedésével együtt erősödik a fiatalok individualizációs folyamata, azaz a testi és lelki állapotuk önmenedzselésére való törekvés is. „Ebben a helyzetben nem közömbös az újságírók, a tévériporterek, a politikusok, a tanárok és a színészek nyelvi kultúrája [...] A nyelv- és kultúrközösségünk olyan lesz, mint amelyet saját magunk alakítunk ki” (Bańczerowski 2010: 20).

A világ változásaihoz igazodó normák (mint mértékadó szabályok) létjogosultsága és szükségessége mellett szólnak egy 24 országban 19 ezer résztvevő megkérdezésével 2011-ben készült felmérés eredményei: azokban a családokban, ahol „házirend” szabályaihoz kötik az internet használatát, kisebb arányban érik negatív tapasztalatok a gyermekeket a világháló használatakor. „Ahol léteznek ilyen szabályok és követik is őket, a gyerekek alig több mint felét érik negatív élmények. Ezzel szemben a szabályszegőknél 82 százalékos az arány”, továbbá: „Az uniós irányelv szerint a tagállamoknak és az Európai Bizottságnak ösztönöznie kell a médiaszolgáltatókat arra, hogy magatartási kódexeket dolgozzanak ki a gyermekprogramokat kísérő reklámokra,

⁴⁸ <http://www.nyest.hu/hirek/sok-a-tevefuggo-keves-a-konyvolvaso> [Letöltve: 2013. 01. 07.]

⁴⁹ http://hvg.hu/Tudomany/20121210_ketteszakadt_a_netzok_tabora [Letöltve: 2013. 01. 07.]

amelyek olyan táplálkozási vagy élettani hatással bíró táp- és egyéb anyagokat ajánlanak, amelyeknek túlzott mértékű bevitele nem ajánlott. A médiatanács tagja megjegyezte, hogy a jövőben Magyarországon is szükség lehet olyan normák elfogadására, amelyek – az egészséges táplálkozási szokások figyelembe vételével – a jelenleginél hatékonyabban védik a gyermekek érdekeit” (forrás: Nyelv és Tudomány⁵⁰).

Balázs Géza (2000) a média nyelvi normájáról szólva elkülöníti a köznyelvi és a kereskedelmi stílust. „Nyugat-Európában két évtizeddel korábban lezajlott az a folyamat, amely Magyarországon igazából csak a rendszerváltozás után kezdődött. A »kereskedelmiesülés« sokszor a kommunikációs-nyelvi megkülönböztetés, elkülönülés hirdetésével indult. Ennek főbb kommunikációs jelei: »lazaság«, oldottság, harsányság; valamint nyelvhasználati jelei: szlengesedés, ironizálás, túlzott szójátékok, a köznyelvi szabályok (normák) határának kitágítása, illetve megkérdőjelezése stb.” (Balázs 2000: 7). A szerző szerint miután a nézők – többek között emiatt – kiábrándultak a kereskedelmi médiából (amelyet azonban nem jelenthetünk ki egyértelműen, vö. pl. Takács 2007: 12 is), annak nyelvvezete kis mértékben újra elkezdett közelíteni a közszolgálatiéhoz, ezzel párhuzamosan viszont a közszolgálati média nyelve is alább adott igényességéből. „Olyan kifejezések, fordulatok jelennek meg nyelvhasználatukban, amelyek korábban elképzelhetetlenek tüntek, ma viszont (a dömping eredményezte érzéketlenné válásnak köszönhetően) ezeket hallván mindössze egy-két néző vagy hallgató kapja fel a fejét” (i. h.). A média nyelvhasználatának változásairól, „kereskedelmiesülés”-ről írt gondolatok szinte szó szerint rímelnek Gósy Mária és Kovács Magdolna (2001) már többször hivatkozott következtetéseire, vagy a szleng további kommunikációs színtereken, beszédhelyzetekben – utcán, tanórán, falusi otthonokban stb. – való elterjedésére, amelyek tehát mind a közösség nyelvi mentalitását illető változások jelei. A média nyelvében korábban elképzelhetetlenek tartott jelenségek sorát Takács Judit is a szlengkifejezésekkel nyitja, például: *elviszi a balhét, anyázás, biznisz, rámozdul*. „Megvan a helye ezeknek is a nyelvhasználatunkban, hiszen nagyon hatásosak, expresszívek, de a média nyelvében nem – legalábbis ekkora tömegben semmiképpen sem – szerencsés a megjelenésük” (Takács 2007: 12). A szerző szerint az ilyen jellegű szavak kedvelt használata miatt

---

⁵⁰ <http://www.nyest.hu/hirek/a-gyerekek-a-televizio-es-az-internet> [Letöltve: 2013. 01. 05.]

találkozhatunk már a közszolgálati médiában is hasonló megoldásokkal, igaz, még lényegesen kisebb mértékben. Az előíró szemlélettel szemben érdemes újra felidézni a kereskedelmi és a közszolgálati csatornákon egyaránt fellépő humorista, Bődöcs Tibor véleményét is a nyilvánosság, így a közbeszéd durvulásáról és az arra természetes módon reagáló, azt tükröző médiáról. A Jelentés az internetgazdaságról című kutatás eredményeit ismertető cikk is megemlíti, hogy „a gyakran digitális bennszülötteknek is nevezett fiatalok sokkal hatékonyabban használják az internetet, ami a mai, úgynevezett információ-intenzív társadalmi-gazdasági környezetben hatalmas versenyelőnyt jelent a digitális bevándorlóknak nevezett idősebbekkel szemben. Intenzív internethasználatukkal ugyanakkor befolyásolják az eszközök, tartalmak fejlődését. Információfogyasztási és internet használati szokásaikat vizsgálva kiderül, hogy milyen kommunikációs csatornák és média felületek kerülnek előtérbe a jövőben” (forrás: HVG Online⁵¹; kiemelés tőlem – P. A.). Vagyis nemcsak a média befolyásolja a fiatalokat mint intenzív fogyasztókat, hanem fordítva, s az visszahat a szélesebb közösség fogyasztói, nyelvhasználati stb. szokásaira is.

Az elméleti gondolatok után lássunk konkrétumokat is a középiskolás tanulók válaszaiból. Tanáraik (6.4.5., 8.2.3. alpont), valamint szüleik és nagyszüleik (8.2.1. alpont) szlengszóhasználatán túl arról is megkérdeztem őket, kedvelik-e a médiában – azaz az újságíróktól, a rádiós és televíziók műsorvezetőktől, celebtől⁵² stb. –, valamint a politikusoktól használt szlenget, s milyennek ítélik meg őket ezért. A politikusokra külön sorban kérdeztem rá, de az arra kapott válaszokat is itt vizsgálom, hiszen ők a tömegközlelési csatornák talán leggyakoribb, legtöbbet látható és hallható szereplői, s tapasztalataim szerint a középiskolás tanulók jelentős része számára nem is különböznek jelentősen a „híres emberek”, a médiaszemélyiségek többi csoportjától, illetőleg: „nem érdekel a politika!” (Bcs., 9., lány). Várható módon a fiatalok nem osztják a fent idézett szerzők elítélő véleményét a szleng médiabeli megjelenéséről:

---

⁵¹ http://hvg.hu/Tudomany/20121210_ketteszakadt_a_netezok_tabora [Letöltve: 2013. 01. 07.]

⁵² Az angol *celebrity* 'híresség, hírnév, híres ember' rövidüléséből származó XXI. századi divatszó. „A celebek olyan médiaszemélyek, akiket a tömegkommunikációs műsorkészítők konstruálnak a közönség szórakoztatása érdekében. A sztároktól eltérően szinte kizárólag a magánéletük nyilvánossá és érdekessé tételével képesek magukat a képernyőn tartani. Mivel nem különleges teljesítményük következtében emelkednek fel, »életük« mindössze addig tart, amíg képesek a figyelmet kiváltani” (Németh Tibor Máté – Tóth Péter István 2009. A celebek szerepe. Médiakutató 2009 nyár. URL: http://www.mediakutato.hu/-cikk/2009_02_nyar/07_celebek_szerepe/01.html. Letöltve: 2013. 02. 20.).

nemcsak a 9., de a 12. osztályos diákoknak is közel fele: 42%-uk kedveli e szavak, kifejezések használatát és 53%-uk utasítja el (23. ábra). Igaz, a válaszadók döntő többsége média alatt elsősorban a kereskedelmi televízióadókra gondol, s azokon is inkább a kevesebb időt és kevesebb figyelmet igénylő, rövidebb műsorokat (videoklipeket, sorozatokat) nézik meg (Jelentés az internetgazdaságról, forrás: HVG Online⁵³). „...szerintem az elvárható, hogy a híradóban ne beszéljenek szlengben, de például ööö, mondjuk, az ilyen kvízekben vagy vagy valóságshow-kban [...] ott se annyira keményen, de ööö de ott lehet tehát így viccesen, poénosan szlengben beszélni, mondjuk, a műsorvezetőknek” (Pécs, 9., fiú – interjúrészlet). A közbeszéd és a média szlengesedése közötti körforgást szemlélteti két adatközlő véleménye: „mindegyik celeb azért játssza az agyát, s azért szlenget használnak, mivel ez a divatos, úgyhogy nekik is meg kell tanulniuk” (Pécs, 12., fiú – interjúrészlet), illetőleg: „a médiaszemélyiségek szoktak [szlenget használni], ugye, mondanak ilyen szállóigéket is, ami ilyen óriási szleng, és az egész ország azt mondja” (Szb., 9., lány – interjúrészlet). Az „egész ország” természetesen inkább a diákságot és csak kisebb mértékben az idősebbeket jelenti. A politikusok esetén már más a helyzet: a tanulók életkortól függetlenül 80% fölötti arányban válaszolták azt, hogy tőlük nem szeretnek szlenget hallani (23. ábra). Részlet két interjúból:

...politikustól nem, nem elfogadható az, hogy szlengben beszél [...] Tehát, ha én politikus lennék, akkor biztos, hogy odafigyelnék, hogy hogy hogy a lehető legszebben fejezzem ki magam, és nemcsak az, hogy ilyen elfogadható stílusban beszéljek, hanem az, hogy minél szebben tudjam azt elmondani, amit akarok [...] azzal, hogy szépen tud beszélni, s jól tud beszélni és nem használ ilyen szlengszavakat, azzal szerintem azt sugározza, hogy ő egy értelmes ember [...] hogy van esze és ki tudja fejezni magát...”
(Pécs, 9., fiú)

„– Egy politikus, ha szlenget beszél, szlenget használ, nem tudom, az erőltetett eléggé, és általában gúnyos [...] legalábbis én úgy vettem észre, hogy, ha szlenget beszélnek, akkor valami vetélytársat negatív jelzőkkel illetik.

– *Tudnál ilyen példát, eszedbe jutna valami?*

– Nem, most nem jut az eszembe... De azért ritka, hogy poli...bár most már egyre divatosabb, hogy a politikus megpróbál fiatalokat megfogni mindenféleképpen, s ezért igyekeznek alkalmazni, vagy jó szövegíróik vannak.

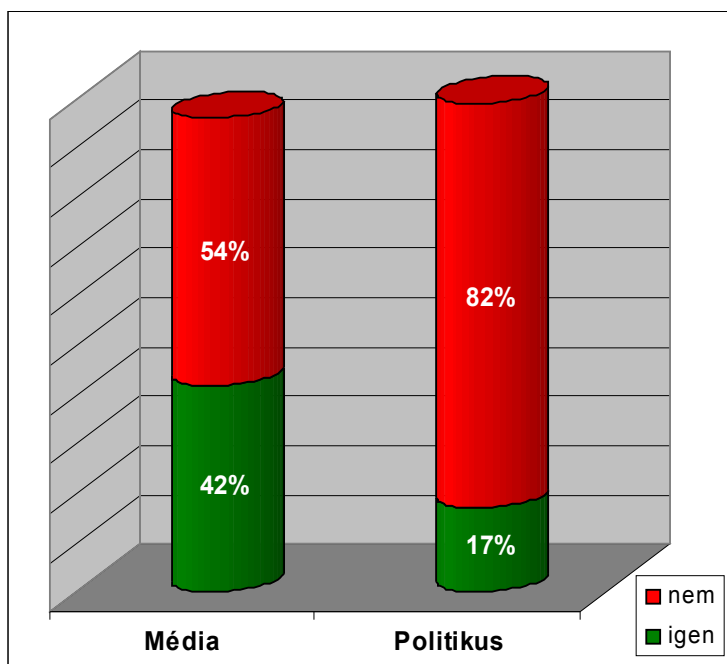
– *Hát akkor ők is direkt csinálják?*

– *Ők ezt szándékosan, persze...”* (Pécs, 12., fiú)

⁵³ http://hvg.hu/Tudomany/20121210_ketteszakadt_a_netezok_tabora [Letöltve: 2013. 01. 07.]

23. ábra

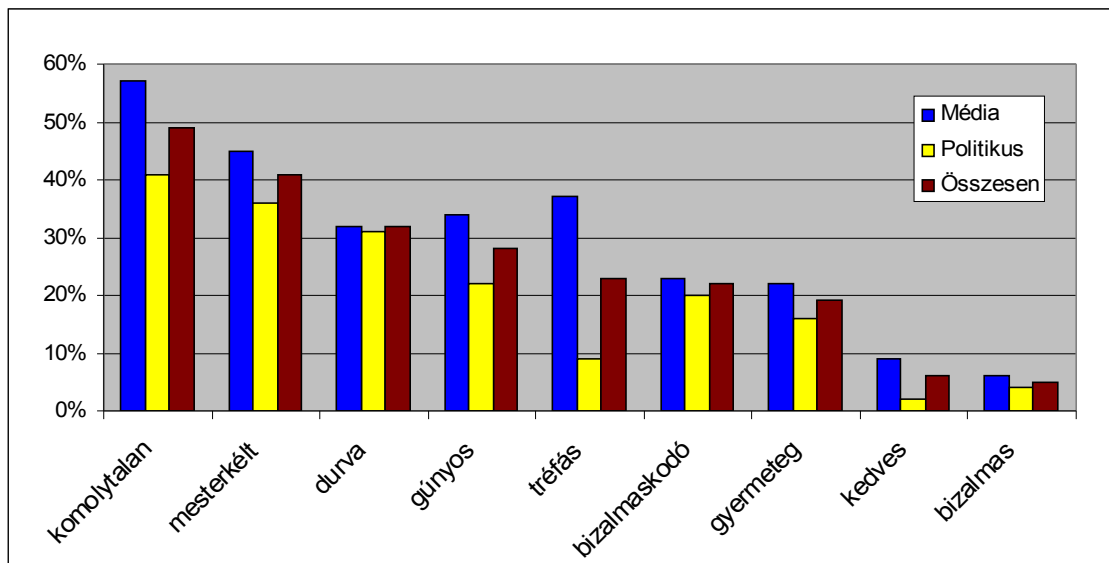
A szleng kedveltsége a médiában és a politikában (n = 320)

Holott a szavazókat és a fogyasztókat a fiatalos szóhasználattal „megfogni” kívánó személyeket jelentős mértékben komolytalannak és mesterkéltnek tartják a tanulók, ezen túl a médiában a tréfás, a gúnyos és a durva, a politikában pedig a durva, gúnyos és bizalmaskodó ítélet szerepelt még gyakran. Az alábbi, 24. ábrán látható, hogy ez a gyakoriság azt jelenti, hogy összesítve a tanulók közel fele tartja komolytalannak (49%), 41%-a mesterkéltnek, harmada durvának (32%), negyede gúnyosnak (28%), tréfásnak (23%) és bizalmaskodónak (22%) a szleng használó műsorvezetőket, politikusokat.

24. ábra

A médiaszemélyiségek és a politikusok megítélése a szleng használata alapján (n = 320)

Összegezve a következőket mondhatjuk: a Takács (2007) által is megfogalmazott felismerések igazolódtak. A korábban elképzelhetetlennek tűnő kifejezések nem zavarják a fiatalokat, még ha az így beszélő műsorvezető nem is válik feltétlenül szimpatikussá a szemükben, amikor életkorához vagy mondandójához nem illő, mesterkélt szókinccsel él. Nemsokára ezek a „digitális bennszülöttek” válnak majd középkorú fogyasztókká, akik válaszaik tanúsága szerint addigra megkomolyodnak, s „leszoknak” a szlengről – vagy inkább a szlengszavak szűnnek meg szlengnek lenni, többek között a „kereskedelmiesülés” következtében. Hiszen a fentiek fényében tudjuk: „The concept of slang is relative: the changes in what is seen as neutral or formal language usage will also change what is perceived as slang. [...] Slang is easily outdated: current slang expressions will soon fade into oblivion or become part of »stylistically neutral standard speech«”⁵⁴ (többek között Andersson–Trudgill 1990 alapján Lantto 2012: 9).

A Digital Media Report magyarországi felmérése szerint a megkérdezett 1339 ötvenévesnél idősebb adatközlők egyötöde internetezik rendszeresen, s felét fiatalabb családtagjai tanítják a használatára. E „digitális bevándorlók” viszont amerikai társaiknál is aktívabbnak bizonyultak: kétharmaduk él online közösségi életet és

⁵⁴ „A szleng fogalma viszonylagos: az azzal kapcsolatos változások, hogy mit tartunk semleges vagy formális nyelvhasználatnak, azt is megváltoztatják, hogy mit tartunk szlengnek. [...] A szleng könnyen elavul: az aktuális szlengkifejezések hamarosan feledésbe merülnek vagy a »stilisztikailag semleges standard közbeszéd« részévé válnak” (Fordítás tőlem, P. A.).

negyedük használja az internetet rokonokkal, ismerősökkel való kapcsolattartásra is például chatprogramok segítségével, amelyeken 10%-uk szinte állandóan el is érhető (forrás: Nyelv és Tudomány⁵⁵). S noha jóslatokba bocsátkozni nem érdemes, az egyre több fiatal kezében látható új technikai eszköz, az iPad már meg is jeleníti a The New York Times előrejelzését: „Körvonalazódni kezd egy olyan világ, amelyben talán már nem is lesz külön-külön vertikális struktúrájú televízió, nyomtatott sajtó, internet és rádió, egyetlen átfogó médiaképződmény lép mindegyikük helyébe” (forrás: Nyelv és Tudomány⁵⁶). Ez, és a háztartásokban gyűlő kisebb-nagyobb eszközök (mobiltelefonok, okostelefonok, netbookok, laptopok, asztali számítógépek, iPadek stb.), azon belül például csupán a televízió több tucatnyi magyar nyelvű csatornája e téren is rengeteg olyan választási lehetőséget ad a mai fiataloknak, amelyek nélkülözik a hagyományos szocializációs mintát. S láthattuk: az eligazodást segítő szabályoknak, viselkedési kódexeknek a létrehozásán még csak most gondolkodunk. Amint Hermann Lübbe filozófus is megfogalmazta már 1983-ban: „Jelen életvilágunk bizonyos résztartományaiban gyorsabban avulnak el, mint amiképp képződni tudnak új tradíciók, vagyis olyan, a tapasztalat próbáját kiállt életformák, amelyek nemzedékeket átívelő érvényességük folytán végül elnyerik a kulturális magától értetődés státusát” (idézi Nyíri 2006: 10). A bizonytalanság pedig természetesen a nyelvhasználaton is érzékelteti hatását. Kérdés tehát, mennyiben és milyen minőségben teljesíti a média az alábbi neki tulajdonított funkciókat: „mindennapi táplálékká, információforrássá, nevelési eszközzé, (nyelvi) mintává, berendezési tárgygyá, sőt családtaggá vált” (Balázs 2003: 12).

Visszakanyarodva azonban Péter Mihály ama gondolatához, miszerint nem a nyelv romlik, hanem a használata (Péter 2001/2005: 45), azt is meg kell említeni, hogy nem írhatunk mindent csupán a média számlájára. A kemény társadalomkritikát egy végzős fiatalembertől hallhatjuk: „...ez nem a média hibája, hanem az embereknek a magukkal szemben nyújtott igénytelensége, hogy lusták a kezükbe venni egy könyvet, vagy egyáltalán tájékozódni. [...] s ezt szabályozni egyáltalán nem lehet... rendeletekkel, vagy ilyenekkel... tehát az olvasást nem lehet rákényszeríteni senkire sem” (Pécs, 12., fiú – interjúrészlet). S nemcsak kevesebb az olvasó ember, hanem a könyvet forgatók is

---

⁵⁵ <http://www.nyest.hu/hirek/az-otvenesek-is-sokat-chatelnek> [Letöltve: 2013. 01. 05.]

⁵⁶ <http://www.nyest.hu/hirek/folytatodik-a-mediumok-atalakulasa-2011-ben-de-hova-vezet> [Letöltve: 2013. 01. 05.]

felületesebben olvasnak – Jelenits István piarista szerzetest idézve: „kapkodva olvasunk, mint a patak, ami nem görgeti el a köveket már, hanem elfolyik köztük” (Forrás: Magyar Kurír⁵⁷).

8.2.3. Kompetenciahiba vagy normatolerancia? – Olvashattuk: a megkérdezett tanulók 76,3%-a nem kívánt leszokni a szlengről (és a negyven kolozsvári adatközlőből is 34 fő), nagyrészt azzal az indoklással, hogy sem nyelvi, sem kommunikációs kompetenciáját nem befolyásolja kellemetlen helyzetekhez vezető módon (6.3.1. alpont). Majd egy másik kérdésre válaszolva közel ugyanennyi adatközlő (73%) vallotta azt, hogy szándéka ellenére is használt már a beszédhelyzethez nem illő szlengszavakat (6.3.4. alpont). Tehát a stílusváltás fogalmát ismerik, ahogyan szándékukban áll a köznyelvi norma követése is (8.1.2. alpont). Ebből arra következtethetünk, hogy a formálisabb szintereken, például tanórai feleletben vagy idősebb, nem rokon felnőttek előtt mondott szlengszó nem jelent akkora problémát a hallgató fél számára sem, hogy a tanulót kompetenciabeli hiányosságának nyomatékosabb figyelmeztetésére ösztönöznék.

Hangsúlyozva a 8. fejezet több pontján leírtakat: nemcsak arról kell szólnunk, hogy a szabályok enyhülését eredményező társadalmi folyamatok nyilvánulnak meg a fiatalok nyelvi magatartásában, hanem a fiataloknak az egyre megújuló világ jelenségeire reagáló nyelvhasználata is visszahat a szabályok módosulására (a kölcsönösséget l. a média esetén is). Mindennapi gyakorlatuk egyben az úzus alakítója. Sem az adatközlők szülei, sem pedagógusaik körében nem végeztem felmérést, de saját intézményemben a tantestületi értekezleteken, munkaközösségi megbeszéléseken, valamint a szülők részére tartott fogadóórákon rendszeresen visszatérő téma a tanulók sok esetben nem megfelelő nyelvi és nem nyelvi viselkedése, s az, hogy miként csiszolhatjuk azt a gyerekek első és „második otthoná”-ban. Gyakoriak a „Ha én így beszéltem volna a szüleimmel/tanáraimmal...”, de egyúttal az „Én már meg sem lepődöm azon...” kezdetű mondatok, s végeredményben a kiegyezés: „Mit is lehet várni tőlük, ha már a tévében is azt hallják...”, „Én már azzal is megelégednék...”, „Én már nem is szólok érte, ha...”. A figyelmeztetés elmaradása vagy egyre enyhébb kifejeződése érthető módon azt sugallhatja a fiataloknak: szóhasználatuk helyénvaló, vagy legalábbis nem tiltott, így valóban téves kép alakulhat ki bennük a beszédpartner elvárásairól. Az őket körülvevő változékony világ pedig, láthattuk, nem sokat segít az

⁵⁷ <http://www.magyarurir.hu/hirek/jelenits-istvan-teremto-modon-gondolkodni> [Letöltve: 2013. 01. 18.]

eligazodásban. Sőt: ebből a világból azt látják, hogy „a legtöbben így beszélnek körülöttem, és ez hozzátartozik a mindennapokhoz” (Mc., 12., fiú), ezért „[n]em látom értelmét, hogy leszokjak, ha más is használja” (Sp., 12., lány). S volt, aki ennél is tovább ment: „Manapság kiröhögik az olyanokat akik tájszólással vagy simán, értelmesen beszélnek” (Bp., 12., fiú) (l. még a 7. táblázatot).

A leszokás elutasításának egy további indoka volt, hogy idősödve és megkomolyodva ez a fajta szókészletük automatikusan háttérbe szorul, ezért nincs félnivalójuk a jelen állapottól. A tanulók feltételezése mellett szól az, hogy saját bevallásuk alapján 12. osztályra 8%-kal javult a kerülés sikerességének aránya (6.3.4. alpont). Figyelembe kell vennünk azonban azt is, hogy mire a mai középiskolás diákok felelős felnőttekké, családayákká és családapákká, valamint munkavállalókká válnak, némely kedvelt szlengszavuk stílusértéke is megváltozhat, amint arról az előző pont részletesen is szólt. Hasonlatosan ahhoz, ahogyan Hanna Lantto (2012) szerint a baszk–spanyol kétnyelvűek körében a spanyol szitok- és szlengszavak használata nem kezelendő a kódváltás jelenségeként, mert ezek a szavak immáron a baszk nyelv szókészletének részévé váltak. (A szerző megfigyelései szerint a baszk nyelvből eladdig hiányoztak az ilyen jellegű elemek.) „Nem meglepő ezért, hogy a szlengszótárakkal kapcsolatban a leggyakrabban az a kritikai észrevétel fogalmazódik meg, hogy számos »köznyelvi« szót is rögzítenek [...] mert nemcsak a szleng van erőteljesen változóban, de a nyelv szókészletének minden vele érintkező tartománya: azok is, amelyekre hat, s azok is, amelyek hatnak rá” (Pusztai 2010: 172, 175; az idézetben említett problémáról l. még pl. Laczik 2010).

Buda Béla értelmezésében a nevelés „lényegében nem más, mint az emberi kapcsolatok szervezeti rendszereiben való kívánatos viselkedés kialakítása” (idézi Kiss 1996: 139). A világnak a beszélőközösségeket nyelvileg is érintő változásai azonban sok bizonytalanságot és kétséget okoznak az e feladatokat ellátók számára is. A kívánatos viselkedés nem ugyanazt jelenti a különböző korosztályok számára, s a szülők és a pedagógusok gyakran kényszerülnek alább adni elvárásaikat, engedni a társadalmi folyamatok áramlásának – „Nekik is el kell fogadni, mert a gyerek egész nap ezt beszéli” (Bcs., 12., fiú); „Meg kell szoknia” (Pécs, 12., lány); „a szülők pedig nem bánják, hisz annyit hallják tőlünk, hogy már nekik sem zavaró a dolog” (Szb., 9., lány) – ám ezzel egyúttal megerősítést is adnak a fiataloknak: „A szülők is gyakran használnak

szlenget, max nem olyan mértékben mint a fiatalság. Ezért egy szavuk sem lehet” (Tp., 12., lány); „engedik, mert ők is használják ezeket a szlengeket” (Szb., 9., fiú); „Ha a szülő azt a példát akarja mutatni, hogy a szleng elfogadható, akkor tegye, viszont ne várja az ellenkezőjét a gyerekeitől” (Db., 12., lány); „Anya mindig leszid, ha csúnya szavakat használok. De lassan már nem” (Bcs., 9., lány). S álljon itt néhány kolozsvári példa is: „Szerintem [a magyartanár] símán nem kell mondjon semmit hisz ez természetes” (Kvár, 9., lány); „[Nem akartam leszokni a szlengről,] mert senki nem mondta hogy nem szereti hallani” (Kvár, 12., fiú), illetve „mert senkit nem zavar” (Kvár, 9., fiú). De gondolhatunk a 6.4. pontban ismertetett tanulói elvárásokra a magyarórán használt szleng pedagógusi megítéléséről is (21%-uk feltételekhez szabottan, további 15%-uk megszorítások nélkül elfogadást vár), vagy Howard Giles alkalmazkodási elméletére és a szülői, nagyszülői korosztályba tartozó falusi adatközlők mondataira (7.1. pont): „ha fiatalokkal vagyunk, [...] akkor már én is jobban azt szeretem, ahogy a fiatalok beszélnek” (Egyházsrádóc, 63, nő); „Hát hogyne tetszene, ez már, ez már az ő korosztályuk, az ő stílusuk, őket így kell elfogadni” (Hernádszurdok, 42, nő). S mint arról a 8.2.1. alpont beszámol: a fiatalok – különösen a magyarországiak – ezt el is várják szüleiktől, sokkal nagyobb mértékben, mint tanáraiktól (l. még a 4. képet).

4. kép

A pedagógustól és a szülőtől tipikusan elvárt reakció Magyarországon (Pécs, 9., fiú)

d) Szerinted szakmailag milyen a helyes hozzáállása egy magyartanárnak a nyelvtanórán ahhoz, ha a diákja szlengszavakat használva beszél hozzá?

Nem tövődik vele, hanem megérti.

---

e) És a szülőé?

ő megérti.

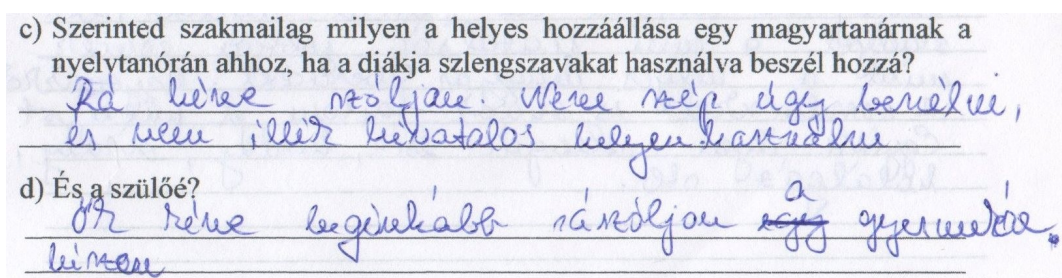

A negyven kolozsvári diák körében némiképp különböző a helyzet: a fenti néhány gondolat nem mondható tipikusnak, inkább csupán jelzi, hogy a Magyarországon már jelentős mértékben tapasztalható folyamat az elszigeteltebb, zártabb, ezért a

hagyományokhoz szorosabban kötődő közösségekben is érzékelhető. Azzal együtt, hogy hasonló arányban kedvelik a szleng létezését (29 fő, azaz 72,5%), mint a magyarországiak (72,2%), tehát valóban ugyanolyan fogékonyak arra, az ő körükben egyelőre jellemzőbb a szülők és a pedagógusok normáit elfogadó, nyelvhasználatuk csiszolását sokszor el is váró hozzáállás. Például: „Szerintem egy magyartanárnak joga van kijavítani a diákjait, és ki is kell javítsa”; „A szülőnek is minden joga megvan és ő is kikell javítsa gyerekeit, hogyha az tulzásba viszi” (Kvár, 12., lány); „[A szülő] Ne legyen példa a gyerekeknek a szlenghasználatával” (Kvár, 12., fiú) (l. még az 5. képet). Sőt olyan végzős adatközlő is akadt, aki állítása szerint még nem találkozott olyan esettel, hogy a tanórán szleng hangzott volna el egy diáktól. Ha mégis előfordul ilyen, az adatközlők 72,5%-a (29 fő) egyértelműen kijavítást vár a pedagógustól (a kis minta ellenére is vessük ezt össze a magyarországi 48%-kal), s egyik évfolyamon se éri el a tíz főt azok száma, akik kedvelik a tanárunktól használt szlenget. Édesapjától a 9. osztályosok közül hat tanuló, édesanyjától három, nagyszülőjétől egy hall szívesen ilyen szavakat, a 12. évfolyamon viszont szülőjétől senki sem (Magyarországon az összes adatközlő fele), nagyszülőjétől egy fő (szemben a magyarországi 30%-kal). S amint olvashattuk: a szlovákiai felnőttek lényegesen kevesebb hányada közölt szlengszavakat a kutatóval, mint a magyarországiak (Kiss B. 2012: 127).

5. kép

A pedagógustól és a szülőtől tipikusan elvárt reakció Kolozsvárott (12., lány)

Annak oka, hogy a megkérdezett határon túli fiatalok nagyobb arányban számoltak be az idősebbek normáihoz való igazodásról, szabályaik elfogadásáról, illetve elvárásáról, nemcsak az, hogy zártabb és elszigeteltebb közösségben élnek, hanem az is, hogy az ott használatos szleng – a kérdőívben megadott példák tanúsága szerint is – nem mentes a többségi nyelvi hatástól: „...a szlengeknek lassan semmi közük a magyar nyelvhez!” (Kvár, 12., lány) (a szlovákiai magyar szleng kontaktusjelenségeiről l. Kiss

B. 2012: 125). Annak választása, térnyerése tehát a regionális magyar nyelvváltozattal szemben az ő esetükben sajátosabb, súlyosabb következményekkel járhat, mint a magyarországi beszélők közösségében.

Bodó Csanád felhívja a figyelmet arra, hogy „az eddig végzett valóságosidő-vizsgálatok szerint az életkori és a generációs változás közötti különbségtétel továbbra is nehézséget jelent a folyamatban lévő nyelvi-nyelvhasználati változások azonosításában. A valóságos időben a kutatások nem igazolták egyöntetűen, hogy a két típus jól elkülöníthető a látszólagos időben megfigyelt generációs különbségek értelmezése során” (Bodó 2012: 15). Konstruktivista megközelítés alapján megkérdőjelezi továbbá a labovi szociolingvisztika szerint egyértelműen pozitív hozzáállást ahhoz, hogy lehetséges-e egyáltalán a látszólagos időben megragadni az éppen zajló változást (i. m. 30). Feltételezésem bizonyosságához természetesen további objektív és szubjektív nyelvi adatok gyűjtésével és feldolgozásával lenne szükséges és érdemes bővíteni a fent bemutatott eredményeket. Mégis, e kisebb minta alapján is úgy gondolom: a tanulók valóságos időben gyűjtött válaszai alapján tett nyelvi megfigyelések a látszólagos időből származó kiegészítésekkel alátámasztva arra engednek következtetni, hogy a közösség nyelvi mentalitását illető folyamatos módosulásnak lehetünk szemtanúi. S ezt a beszélők – különösen az idősebbek a korábbi, megélt nyelvi állapotok ismeretében, viszonyításon alapon – érzékelik is. E ponton érdemes felidézni az alábbi megjegyzést is: „azt mondják a nyelvészek, hogy ha sok ember ugyanígy használja, akkor így fog változni a nyelv. Így mondták a rádióba” (Hernádszurdok, 46, nő).

A jelenség szakmabeli érzékeléséről pedig többek között Pusztai Ferenc több ízben is megfogalmazott véleménye tanúskodik: „A szleng szavak térhódítása a beszélt és (fontos mozzanatként) az írott nyelvben a szótárírástól is megfelelő válaszokat igényel. [...] Minden jel arra mutat, hogy a *szleng* minősítést be kell illeszteni a köznyelvi értelmező szótárak minősítéseinek a rendszerébe” (Pusztai 2013: 374–5; l. még Pusztai 2010). A tanulmány szerint ez Magyarországon az Eöry Vilma szerkesztette Értelmező szótár+-ban jelent meg először 2007-ben. Hipotézisem mellett szól a fiatalok nyelvhasználatát huzamosabb ideje és több szempontból is vizsgáló Laczkó Mária legújabb tanulmányának következtetése is, amely már szintén nemcsak a tanulók szóaktiválási nehézségeként és kommunikációs kompetenciájuk problémájaként

értelmezi a szleng „túlzott” megjelenését: „Végső soron úgy is fogalmazhatunk, hogy a mai fiatalok szleng szavainak használata nem csupán stílus, de egyfajta nyelvhasználati változás” (Laczkó 2013: 455).

9. Összegzés

A hagyományok a szó szoros értelmében ma nem lehetségesek, írja Nyíri Kristóf, „mert olyan nemzedékek közötti viszonyokat feltételeznek és a tekintélyelvűség olyan viszonyaira épülnek, amelyek mai posztmodern világunkban elképzelhetetlenek lennének [...] Mindazonáltal: nem kell-e azt mondanunk, hogy az elillanó változatlanságok világában a *hagyományok*, mégis, *szükségesek?*” (Nyíri 2006: 12–3).

A szerző a szűkebb jelentésben értett tradíciók helyett alternatív megoldást vázol fel: olyan tényezőket hangsúlyoz, amelyek napjaink illékony virtualitásaival szemben viszonylagosan stabilak a globálisan-társadalmilag mindig változó folyamban. Ilyen stabilitások például a valódi helyek, amelyek társadalmi konstrukciókként eleven ismeretségekből, tevékenységekből, emlékekből stb. épülnek fel, ezzel adva kiutat az elidegenedésből és az azonosságvesztésből, menedéket a világ zavarai elől. Hasonló gondolatokat fogalmazott meg tíz évvel korábban Kiss Jenő is: „Ha növekszik a szűkebb páttriához való kötődés, nő a hagyományok tisztelete és megbecsülése, akkor teret veszít az elidegenedés, s ennek a nyelvhasználatra nézve is lehetnek bizonyos következményei” (Kiss 1996: 147). További viszonyítási pontot jelenthetnek a nem változó, tehát nyomtatásban is megjelent dokumentumok, valamint – a kognitív és érzelmi szempontból is kevésbé hatékony telekommunikáció helyett – a személyes kapcsolatok. Gérard Raulet 1988-ban leírt szavaival: „az új »kommunikációs« eszközök nem jelentik szükségképpen az egyéni és társadalmi identitások gazdagodását és megerősítését [...], hanem ki is válthatják azt [...], amennyiben lebegő identitásokkal és anomikus viselkedésmódokkal járnak” (idézi Nyíri 2006: 14). S ne feledkezzünk meg az előző pontban említett felmérés eredményeiről sem az internethasználat családi házirendjével kapcsolatban.

További szószaporítás helyett, az eddig leírtakra utalva, összegzésképpen a következőket mondhatom. Annak jelentőségéhez, hogy legyen mihez igazodnunk, nem férhet kétség, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül a világ és a benne élő társadalom változásait sem. „Leginkább a fiatal nemzedék nyelvi attitűdjében, nyelvhasználati szokásaiban tapasztaljuk a hagyományokkal való szakítást. Egyfelől jellemző rájuk a racionális és kevésbé emocionális érvekre támaszkodó nyelvi értékítélet, másfelől – a nyelvi hagyományokhoz való csekélyebb igazodáson túl – a beszélőközösségi íratlan

normák fellazítása, valamint a nyelvi újítások befogadását célzó engedmények. Nem újszerű az a tapasztalat, hogy az ifjúság nyelvhasználata lényegesen különbözik más generációkétól, de az igen, hogy a jelen ifjúságának nyelvi szocializációját egészen más tényezők is formálják, mint a korábbi évtizedekben” (Rancz 2011a: 198). A beszélőközösség nyelvhasználatában is alkalmazkodik a külső tendenciákhoz. A változásokra természetesen a fiatal korosztály tagjai a legfogékonyabbak, ők pedig a fent említett számos oknál fogva egyre erőteljesebb mértékben és egyre több téren vannak hatással – évszázadok gyakorlatától eltérően – az idősebb nemzedékekre is, akik szintén befogadóbbak lettek az újítások iránt. Hiszen: „Nemcsak a nyelv és a beszélők, hanem a beszélők nyelvi attitűdjei is változnak. S az attitűdök változásának társadalmi okai vannak” (Kiss 2002: 389). Ettől a tényről pedig nem tekinthetünk el a fiatalok nyelvhasználatának megítélésekor. Láthattuk: a gyakorta egyszerűen nyelvi-nyelvhasználati hibának vélt formák vagy a pusztán nyegle magatartásnak tulajdonított viselkedés jéghegyének csúcsa alatt jóval mélyebb, közösségi mentalitásbeli kérdések vizsgálandók. Nem véletlen, hogy iskolatípustól és az iskola színvonalától, továbbá nemtől függetlenül az ország minden régiójában közel azonos eredményeket kaptunk minden kérdésben, holott minden adatközlő elsődleges és másodlagos szocializációs környezete más és más. Nyilvánvaló az is, hogy a nyelvi és nem nyelvi viselkedés mércéjét ezek fényében teremtő módon, újítva érdemes megőriznünk – illetve másik oldalról: őrizve érdemes megújítanunk (l. pl. Benkő 1988: 33, Kiss 2003a: 29).

E ponton érdemes felidézni végül a dolgozat 5.1.2. alpontjában írottakat a mindenkori fiatalság lélektanáról, s azon belül a XXI. század fiatalságának társadalmi meghatározottságáról. A közösségben élésre bármelyik korosztálynál jobban vágyó serdülőket ma olyan világ veszi körül, amelyben a szűkebb és tágabb normákat továbbhagyományozó család háttérbe szorul, amelyben a felgyorsult élet türelmetlenséget és bizonytalanságot eredményez, amelyben a másik földrészen élők egy kattintással elérhetőek, miközben a számítógép előtt ülők a magánytól és a kirekesztettségétől félnek. Olvashattuk: számos nézet szerint a közösségépítő szleng erre jelenthet gyógyírt, s nemcsak a fiatalok kortárs csoportjait, hanem a szüleikkel, nagyszüleikkel való kapcsolatukat illetően is. Csodálkozhatunk-e hát azon, hogy ekkora teret hódított napjainkra? S miként a folyamat egy korábbi lépcsőfoka, az argó elemek elszaporodása és fölemelkedése a rendszerváltás előtti évtizedek politikájának

„értéktelített, sztenderd (de hazug) nyelvére” adott válaszként, az igazmondás igényének megnyilvánulásaként is értelmezhető (Tolcsvai Nagy 2004: 102), könnyen elképzelhető, hogy a felnőttek egyre elfogadóbb hozzáállása is egyfajta reakció például napjaink sokszor túlkapaszkodásokról sem mentes⁵⁸ neutralizáló nyelvezetére, a „politikailag korrekt” nyelvhasználatra. S a terjedést nemcsak az motiválja, hogy ki-ki számára különféleképpen „elviselhetőbbé” tegye a kort, amelyben élünk (Matolcsi-Papp 2006: 155). Szociolingvisztikai alaptétel, hogy a nyelvi változás ütemét társadalmi körülmények befolyásolják. „Ha a társadalmi összetartás nagyobb, ha intenzívebb a különböző csoportok közötti nyelvi kapcsolat, akkor általában lassúbbak, ha felszínesek és ritkák a kapcsolatok és a nyelvi kommunikáció, akkor gyorsabbak a nyelvi változások” (Kiss 2003a: 46). Nem maradhat el a konklúzió: a szlengszavak stílusértékének módosulása, a köznyelv felé történő áramlása, illetőleg változatos nyelvhasználati színtereken tapasztalható megjelenése a sokak által sokféleképpen megfogalmazott társadalmi folyamatok egyik több oldalról is támogatott következménye.

Tekintve, hogy a későbbi nyelvi változások a társadalom kifürkészhetetlen jövőjétől függve nem jelezhetők előre (i. m. 51), egyelőre Babits Mihály alábbi soraival⁵⁹ zárom dolgozatom: „Mindannyian egy kicsit így vagyunk, a régi magyarabbnak tűnik, mint az új, egyszerűen talán azért, mert ezt nevezzük magyarnak. Magyarságunkat őrizzük, nem akarunk kivetkőzni belőle, ezért természetesen kapaszkodunk a régihez, magyarságunk önvédelme ez. Mindazonáltal a magyarság folyton változik, mint minden, ami él, nem is volna jó, ha nem változna. A magyarság élő, időben létező valami, s az életet nem lehet visszacsinálni, sem megcsonkítani. Fölfrissülhetünk a régi kor emlékeiben, mely, közelebb még gyermekségünkhöz, bizonyos gazdagabb otthonos ízekben, naiv áradásban. De nem szabad, hogy megcsaljon nosztalgiánk. Nem szabad összetévesztenünk múltó korok tünékeny varázsát a magyarság örök fluidumával”.

---

⁵⁸ Forrás: Nyelv és Tudomány: <http://www.nyest.hu/hirek/kinos-nyelvi-korrektseg> [Letöltve: 2013. 02. 04.]

⁵⁹ In: Esszék, tanulmányok. II. kötet. Forrás: <http://mek.niif.hu/05200/05258/html/04.htm>. [Letöltve: 2013. 01. 03.]

10. A hivatkozott irodalom

- A Központi Statisztikai Hivatal honlapja: <http://www.ksh.hu>.
- A 2010/2011. tanévi közoktatási tankönyvjegyzék. Nemzeti Erőforrás Minisztérium.
URL: <http://www.nefmi.gov.hu/tankonyvjegyzek/archivum/2010.11/kozokttan-konyvjegyzek20101111.pdf>. [Letöltve: 2011. 01. 23.]
- A 2012. május 7-ei középszintű magyar nyelv és irodalom írásbeli érettségi vizsga javítási-értékelési útmutatója. Oktatási Hivatal. URL: http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/erettsegi/feladatok2012tavasz/kozep/k_magyar_12maj_ut.pdf. [Letöltve: 2012. 11. 20.]
- ADAMIKNÉ JÁSZÓ ANNA 2004. Kerettantervi segédletek a középfokú nevelés-oktatás tantárgyaihoz és tantervi moduljaihoz. Szakiskola, Magyar nyelv és irodalom. Oktatási és Kulturális Minisztérium. URL: <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=390&articleID=689&ctag=articlelist&iid=1>. [Letöltve: 2009. 11. 25.]
- ADAMS, MICHAEL 2009. Slang: The People's Poetry. Oxford University Press. Oxford.
- ANDERSSON, LARS GUNNAR – TRUDGILL, PETER 1999. A szleng. In: FENYVESI ANNA – KISS TAMÁS – VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk. Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról. (Szlengkutatás 3.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 247–60.
- ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES 2003. A szociolingvisztika mint szemlélet, mint tudás, mint pedagógia az iskolában. In: HAJDÚ MIHÁLY – KESZLER BORBÁLA szerk. Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 293–7.
- ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES – RAÁTZ JUDIT 1999a. Magyar nyelv és kommunikáció. Tankönyv a 9–10. évfolyam számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES – RAÁTZ JUDIT 1999b. Magyar nyelv és kommunikáció. Munkafüzet a 10. évfolyam számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES – RAÁTZ JUDIT 2000. Magyar nyelv és kommunikáció. Tankönyv a 11–12. évfolyam számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- ARANA BUSTAMANTE, RAÚL 2006. Agression et transgression: les tabous brisés du langage. Gros mots et vulgarité dans l'espagnol du Mexique. In: SZABÓ, DÁVID ed. L'argot: un universel du langage? (Revue d'Études Françaises 11.) ELTE, Département d'Études Françaises – Centre Interuniversitaire d'Études Françaises, Budapest. 11–25.
- Az MTA-ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoport honlapja: <http://umnya.elte.hu>.
- BALÁZS GÉZA – BENKES ZSUZSA 2000. Magyar nyelv a gimnáziumok és a szakközépiskolák 9. évfolyama számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- BALÁZS GÉZA 2000. A média nyelvi normája. Magyar Nyelvőr 5–24.
- BALÁZS GÉZA 2003. Az új média retorikája. Vigília 1: 12–8.
- BALÁZS GÉZA 2008. Az írásbeliség változásai. Édes Anyanyelvünk 3: 5.

- BALÁZS GÉZA 2012. *Gyermekecske, gyermekcske, gyermekcse*. A kicsinyítés antropológiája a magyarban. In: Lisztóczy László szerk. Emlékkönyv Fülöp Lajos nyolcvanadik születésnapjára. Dsida Jenő Baráti Kör – Konturs Kft., Eger – Gyöngyös. 126–38.
- BÁNCZEROWSKI JANUSZ 2009. Néhány megjegyzés a „nyelvi helyesség” fogalmáról. *Magyar Nyelvőr* 125–9.
- BÁNCZEROWSKI JANUSZ 2010. Mi fenyegeti a jövő nemzedék nyelvi kultúráját? Néhány megjegyzés. *Magyar Nyelvőr* 16–21.
- BÁNRÉTI ZOLTÁN 1994. *Nyelvtan és kommunikáció II. Szövegtan, nyelvelmélet, generatív mondattan*. 7–9. osztály. Nodus Kiadó, Veszprém.
- BÁRCZI GÉZA 1932. A „pesti nyelv”. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 29., Budapest.
- BARRA MÁRIA 2004. A terepmunka értelm(ez)és)e, avagy az etikusság határán. *Kisebbségtudomány* 3: 388–95.
- BAUMANN TÍMEA 2005. Mezővári gyerekek nyelvi szocializációja. *Hungarológiai Évkönyv* 6: 87–103.
- BENCÉDY JÓZSEF 1972. Az iskolai anyanyelvi nevelés programja. *Magyar Nyelv* 27–39.
- BENCÉDY JÓZSEF 1994. A beszélt nyelv és a norma. In: KEMÉNY GÁBOR – KARDOS TAMÁS szerk. *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. (Linguistica. Series A. Studia et dissertationes 16.) 17–21.
- BENKŐ LORÁND 1988. Irodalmi nyelv – köznyelv. In: KISS JENŐ – SZÜTS LÁSZLÓ szerk. *A magyar nyelv rétegződése*. I. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest. 15–33.
- BERKES KÁLMÁN 1888. *A tolvaj élet ismertetése*. Irta Berkes Kálmán fővárosi m. kir. államrendőrségi felügyelő. Budapest.
- BODÓ CSANÁD 2012. *A látszólagos idő valósága*. Akadémiai Kiadó, Budapest. (Nyelvtudományi Értekezések 162.)
- BÓNA JUDIT 2012. *Hogyan mondanak vissza hallott szövegeket a középiskolások? Anyanyelv-pedagógia* 2. URL: <http://anyp.hu/cikkek.php?id=379>. [Letöltve: 2012. 08. 16.]
- BÓNA JUDIT – NEUBERGER TILDA 2013. *A spontán beszéd önellenőrzési folyamatainak életkor-specifikus sajátosságai*. *Magyar Nyelv* 426–40.
- BORBÁS GABRIELLA DÓRA 2010. *Konceptuális váltás szükségszerűsége a nyelvhasználat kontrolljáról való gondolkodásban (a közoktatás felelőssége)*. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* V. évf. 1: 51–63.
- BORBÉLY ANNA – VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ – HATTYÁR HELGA szerk. 2009. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. A 15. Élőnyelvi Konferencia. Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6. Tinta Könyvkiadó, Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra.

- CARSON, LONA – EXTRA, GUUS 2010. Multilingualism in Dublin. Home language use among primary school children. Report on a pilot survey. Trinity College Dublin – Tilburg University. Centre for Language and Communication Studies, Trinity College Dublin. URL: http://www.tara.tcd.ie/bitstream/2262/39287/1/Dublin_HLS-pilot_report.pdf. [Letöltve: 2012. 11. 23.]
- CHAPMAN, ROBERT L. 1999. Mi a szleng? In: FENYVESI ANNA – KIS TAMÁS – VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk. *Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról.* (Szlengkutatás 3.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 273–9.
- CZIBERE MÁRIA 2000. A nyelvi attitűd vizsgálata középiskolások körében. In: BORBÉLY ANNA szerk. *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében. A 10. élőnyelvi konferencia előadásai.* Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 55–65.
- CZIBERE MÁRIA 2004. Nyelvi állapotunk középiskolás fokon. In: P. LAKATOS ILONA – T. KÁROLYI MARGIT szerk. *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere.* Tinta Könyvkiadó, Budapest. 32–9.
- CSÁNYI ERZSÉBET 2012. A föld nyelvét az egekére fordítani. Szleng – nyelvteremtés – világgalkotás Domonkos István *A kitömött madár* című regényében. In: BENE ANNAMÁRIA szerk. *A magyar nyelv a többnyelvű Vajdaságban. II. kötet. Állandó és változó a nyelvben.* Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka. 79–86.
- CSEPELI GYÖRGY 2002. *Szociálpszichológia.* Osiris Kiadó, Budapest.
- CSINTALAN KATALIN 2012. Szlovákiai és magyarországi diákszleng kutatása. Rigorózus doktori dolgozat. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra.
- DEME LÁSZLÓ 1994. A normafogalom dialektikája. In: KEMÉNY GÁBOR – KARDOS TAMÁS szerk. *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában.* Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. (Linguistica. Series A. Studia et dissertationes 16.) 11–5.
- DITTMAR, NORBERT 1976. *Sociolinguistics.* Edward Arnold Publishers, London.
- DITTMAR, NORBERT 2004. Umgangssprache – Nonstandard / Vernacular – Nonstandard. In: DITTMAR, NORBERT – MATTHEIER, KLAUS J. – TRUDGILL, PETER eds. *Sociolinguistics. An international handbook of the science of language and society / Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft.* 2nd completely revised and extended edition. Walter de Gruyter, Berlin – New York. 250–62.
- DOBBS, DAVID 2011. Serdülő agyak. *National Geographic* 9/10: 60–77.
- DOMONKOSI ÁGNES 2004. A nyelvi attitűdök és a nyelvhasználat szabályozottsága. In: KURTÁN ZSUZSA – ZIMÁNYI ÁRPÁD szerk. *A nyelvek vonzásában. Köszöntő kötet Budai László 70. születésnapjára.* Veszprémi Egyetemi Kiadó, Eger–Veszprém. 25–31.

- DOMONKOSI ÁGNES 2005a. A nyelvi attitűd vizsgálatának módszertani kérdései. In: Cs. JÓNÁS ERZSÉBET – SZÉKELY GÁBOR szerk. *Nyelvek és nyelvoktatás Európa és a Kárpát-medence régióiban. A XIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai.* Nyíregyháza, 2005. április 5-7. MANYE – Bessenyei György Könyvkiadó. Pécs–Nyíregyháza. I. kötet. 65–70.
- DOMONKOSI ÁGNES 2005b. Az empirikus nyelvészeti kutatások módszerei és feladatai. In: ZIMÁNYI ÁRPÁD szerk. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series Tom. XXXII. Sectio Linguistica Hungarica.* EKF Líceum Kiadó, Eger. 39–50.
- DOMONKOSI ÁGNES 2007. Attitűd, értékítélet, minősítés: az értékszempont érvényesülése a nyelvi-nyelvhasználati reflexiókban. In: ZIMÁNYI ÁRPÁD szerk. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series Tom. XXXIV. Sectio Linguistica Hungarica.* EKF Líceum Kiadó, Eger. 38–54.
- DRAKE, G. F. 1980/2002. A szleng társas szerepe. In: VÁRNAI JUDIT SZILVIA – KIS TAMÁS szerk. *A szlengkutató 111 éve. (Szlengkutató 4.)* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 293–302.
- EBLE, CONNIE C. 1999a. Szleng. In: FENYVESI ANNA – KIS TAMÁS – VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk. *Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról. (Szlengkutató 3.)* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 227–33.
- EBLE, CONNIE C. 1999b. A szleng meghatározásáról. In: FENYVESI ANNA – KIS TAMÁS – VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk. *Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról. (Szlengkutató 3.)* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 135–40.
- EBLE, CONNIE C. 2004. Slang and Antilanguage. In: DITTMAR, NORBERT – MATTHEIER, KLAUS J. – TRUDGILL, PETER eds. *Sociolinguistics. An international handbook of the science of language and society / Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft.* 2nd completely revised and extended edition. Walter de Gruyter, Berlin – New York. 262–7.
- EÖRY VILMA 1992. Nyelvi norma – stílusnorma. In: KEMÉNY GÁBOR szerk. *Normatudat – nyelvi norma. Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. (Linguistica. Series A. Studia et dissertationes 8.)* 31–40.
- VAN ESSEN, ARTHUR 1997. Language awareness and knowledge about language. An overview. In: VAN LIER, L. – CORSON, D. eds. *Encyclopedia of Language and Education. Volume 6.: Knowledge about Language.* Kluwer Academic Publishers, Dordrecht–Boston–London. 1–9.
- FASOLD, RALPH 1984. *The Sociolinguistics of Society.* Blackwell Publishing, Oxford.
- FEAGIN, CRAWFORD 2002. Entering the Community: Fieldwork. In: CHAMBERS, J. K. – TRUDGILL, PETER – SCHILLING-ESTES, NATALIE eds. *The handbook of language variation and change.* Blackwell Publishing, Oxford. 20–39.
- FENYVESI ANNA 2009: A LINEE projekt rövid bemutatása. In: BORBÉLY ANNA – VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ – HATTYÁR HELGA szerk. 2009. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. A 15. Élőnyelvi Konferencia. Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6.* Tinta Könyvkiadó, Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra. 493–4.

- FENYVESI ISTVÁN 1997. Az orosz szleng és kutatása. In: KIS TAMÁS szerk. A szlengkutatás útjai és lehetőségei. (Szlengkutatás 1.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 185–233.
- FIÉVET, ANNE-CAROLINE – PODHORNÁ-POLICKÁ, ALENA 2006. Les médias, l’argot et l’imaginaire argotique – une comparaison franco-tchèque. In: SZABÓ, DÁVID ed. L’argot: un universel du langage? (Revue d’Études Françaises 11.) ELTE, Département d’Études Françaises – Centre Interuniversitaire d’Études Françaises, Budapest. 27–52.
- FODOR KATALIN – HUSZÁR ÁGNES 1998. Magyar nyelvjárások presztízisének rangsora. Magyar Nyelvőr 196–210.
- FORGÁCS JÓZSEF 1996. A társas érintkezés pszichológiája. Kairosz Kiadó, Budapest.
- FORSSKÄHL, MONA 2006. Helsinki slang around 1900: a new slang variety is born. In: SZABÓ, DÁVID ed. L’argot: un universel du langage? (Revue d’Études Françaises 11.) ELTE, Département d’Études Françaises – Centre Interuniversitaire d’Études Françaises, Budapest. 53–67.
- GAÁL EDIT 1993. Nyelvről, anyanyelvről 15 éveseknek. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- GAÁL EDIT 2002. A magyar nyelv kis könyve. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- GARDNER, R. C. 1985. Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation. Edward Arnold Publishers, London.
- B. GERGELY PIROSKA 1996. Név kultúra és névzélésünk. In: V. RAISZ RÓZSA szerk. Anyanyelv és iskola az ezredfordulón. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 207., Budapest. 124–32.
- GILES, HOWARD 1973. Accent mobility: A model and some data. *Anthropological Linguistics* 15: 87–109.
- GILES, HOWARD – POWESLAND, PETER F. 1975. Speech style and social evaluation. Academic Press, London – New York.
- GILES, HOWARD – FORTMAN, JENNIFER 2004. The Social Psychology of Language / Sozialpsychologie der Sprache. In: DITTMAR, NORBERT – MATTHEIER, KLAUS J. – TRUDGILL, PETER eds. Sociolinguistics. An international handbook of the science of language and society / Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft. 2nd completely revised and extended edition. Walter de Gruyter, Berlin – New York. 99–109.
- GOMBOCZ ZOLTÁN 1931. Nyelvhelyesség és nyelvtudomány. Magyar Nyelv 1–11.
- GÓSY MÁRIA 2005. Pszicholingvisztika. Osiris Kiadó, Budapest.
- GÓSY MÁRIA – KOVÁCS MAGDOLNA 2001. A mentális lexikon a szóasszociációk tükrében. Magyar Nyelvőr 330–54.
- GOUDAILLIER, JEAN-PIERRE 2006. Argot et cinéma: les dialogues de films témoignent de l’évolution de l’argot français. In: SZABÓ, DÁVID ed. L’argot: un universel du langage? (Revue d’Études Françaises 11.) ELTE, Département d’Études Françaises – Centre Interuniversitaire d’Études Françaises, Budapest. 85–90.

- GÖNCZ LAJOS 1985. A kétnyelvűség pszichológiája: A magyar–szerbhorvát kétnyelvűség lélektani vizsgálata. Fórum Könyvkiadó, Újvidék.
- GRÉTSY LÁSZLÓ 1990. A szociolingvisztika mint tantárgy, mint szemlélet az oktatásban. In: HAJDÚ PÉTER vál. és szerk. Tanárképzés és Tudomány. V. kötet. ELTE TFK, Budapest. 172–9.
- GYURGYÍK LÁSZLÓ – SEBŐK LÁSZLÓ szerk. 2003. Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- HAJAS ZSUZSA 1997a. Magyar nyelv 9. osztály. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen.
- HAJAS ZSUZSA 1997b. Magyar nyelv 11. osztály. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen.
- HAJAS ZSUZSA 2004a. Magyar nyelv középiskolásoknak 10. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen.
- HAJAS ZSUZSA 2004b. Magyar nyelv középiskolásoknak 11. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. Általános és magyar névtan. Osiris Kiadó, Budapest.
- HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA – KARMACSI ZOLTÁN – MÁRKU ANITA szerk. 2012. Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai. Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, Budapest–Beregszász.
- HONTI MÁRIA – JOBBÁGYNÉ ANDRÁS KATALIN 1983. Magyar nyelv a gimnáziumok I. osztályára számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- HORVÁTH ZSUZSA 2004. Kerettantervi segédletek a középfokú nevelés-oktatás tantárgyaihoz és tantervi moduljaihoz. Gimnázium és Szakközépiskola, Magyar nyelv és irodalom. Oktatási és Kulturális Minisztérium. URL: <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=390&articleID=689&ctag=articlelist&iid=1>. [Letöltve: 2009. 11. 25.]
- HUDSON, RICHARD A. 1991. Sociolinguistics. Cambridge University Press, Cambridge.
- HUSZÁR ÁGNES 2009. Bevezetés a gendernyelvészetbe. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- IMRE SAMU 1963. Hol beszélnek a legszebben magyarul? Magyar Nyelvőr 279–83.
- JELISZTRATOV, VLAGYIMIR 1998. Szleng és kultúra. (Szlengkutatás 2.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- JENŐ SÁNDOR – VETŐ IMRE 1900. A magyar tolvajnyelv és szótára. (Írta és gyűjtötte: Jenő Sándor és Vető Imre.) Budapest.
- JOBBÁGYNÉ ANDRÁS KATALIN – DR. SZÉPLAKI GYÖRGY – TÖRZSÖK ÉDUA 2001a. Magyar nyelv. Tankönyv és szöveggyűjtemény a 9. évfolyam számára. Oktker–Nodus Kiadó, Veszprém.
- JOBBÁGYNÉ ANDRÁS KATALIN – DR. SZÉPLAKI GYÖRGY – TÖRZSÖK ÉDUA 2001b. Magyar nyelv. Tankönyv és szöveggyűjtemény a 10. évfolyam számára. Oktker–Nodus Kiadó, Veszprém.

- JOBBÁGYNÉ ANDRÁS KATALIN – DR. SZÉPLAKI GYÖRGY – TÖRZSÖK ÉDUA 2001c. Magyar nyelv. Tankönyv és szöveggyűjtemény a 12. évfolyam számára. Oktker–Nodus Kiadó, Veszprém.
- JÓZSEFNÉ URBÁN ILDIKÓ – SZABÓNÉ TÓVÁRI ÉVA 1998. Magyar nyelv 11–12. a szakközépiskolák számára. Konsept-H Kiadó, Piliscsaba.
- JÓZSEFNÉ URBÁN ILDIKÓ – SZABÓNÉ TÓVÁRI ÉVA 2000. Magyar nyelv a 9–10. osztályok számára. Konsept-H Kiadó, Piliscsaba.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2009. Nyelvi és nyelvváltozati rendszerek, részrendszerek és mikrorendszerek a térbeliség dimenziójában. In: É. KISS KATALIN – HEGEDŰS ATTILA szerk. Nyelvelmélet és dialektológia. PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék, Piliscsaba. 151–60.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2001. A magyar nyelvjárások területi egységei. In: Kiss Jenő szerk. Magyar dialektológia. Osiris Kiadó, Budapest. 262–324.
- KÁLNAY GYULA – BENKES JÁNOS 1926. A tolvajnyelv szótára. (Összeállították: Dr. Kálnay Gyula m. kir. államrendőrségi főtanácsos, Benkes János m. kir. államrendőrségi detektív.) Nagykanizsa.
- KENESEI ISTVÁN szerk. 2004. A nyelv és a nyelvek. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KERTÉSZ ANDRÁS – RÁKOSI CSILLA 2008. Megjegyzések a nyelvészeti adatok és evidencia problémájáról folyó vita jelenlegi állásához. Magyar Nyelv 274–86; 385–402.
- KIESLING, DOUGLAS 2004. Dude. American Speech 79: 281–305.
- KIS TAMÁS 1997. Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához. In: Uő. szerk. A szlengkutatás útjai és lehetőségei. (Szlengkutatás 1.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 237–93.
- KIS TAMÁS 2006. Nyelvi univerzálé-e a szleng? URL: http://mnytud.arts.unideb.hu/-szleng/tanulmanyok/szluniv_hun.htm. [Letöltve: 2008. 01. 12.] (Eredeti megjelenés: KIS, TAMÁS 2006. Is Slang a Linguistic Universal? In: SZABÓ, DAVID ed. L'argot: un universel du langage? (Revue d'Études Françaises 11.) ELTE, Département d'Études Françaises – Centre Interuniversitaire d'Études Françaises, Budapest. 125–41.)
- KISS BEÁTA 2012. Szlengelemek vizsgálata a szlovákiai magyar nyelvhasználatban. Rigorózus doktori dolgozat. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra.
- KISS JENŐ 1995. Társadalom és nyelvhasználat. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- KISS JENŐ 1996. A nyelvi attitűd és a másodlagos nyelvi szocializáció: vizsgálatok nyelvjárási környezetben. Magyar Nyelv 138–51.
- KISS JENŐ 1998. Helyes és helytelen. Magyar Nyelv 257–69.
- KISS JENŐ 2001. A nyelvi attitűd: a nyelvjárásokhoz és a köznyelvhez való viszonyulás. In: Uő. szerk. Magyar dialektológia. Osiris Kiadó, Budapest. 218–29.
- KISS JENŐ 2002. A nyelvi mentalitás(történet) egyik fejezetéhez. In: ABLONCZY BALÁZS et al. szerk. Hagyomány, közösség, művelődés: Tanulmányok a hatvanéves Kósa László tiszteletére. BIP Kiadó, Budapest. 386–90.

- KISS JENŐ 2003a. Általános kérdések. In: KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk. Magyar nyelvtörténet. Osiris Kiadó, Budapest. 11–68.
- KISS JENŐ 2003b. A magyar nyelvtörténet korszakolásához. Magyar Nyelv 385–93.
- KISS JENŐ 2006. Egy új magyar nemzeti nyelvatlasz szükséges voltáról. Magyar Nyelv 129–42.
- KISS JENŐ 2008. A nyelvi változás – kutatói dilemmák. Magyar Nyelv 257–74.
- KLIMEŠ, LUMÍR 1997. Szlengkutatás Csehszlovákiában, valamint Csehországban és Szlovákiában 1920–1996 között. In: KIS TAMÁS szerk. A szlengkutatás útjai és lehetőségei. (Szlengkutatás 1.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 41–78.
- KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL 1979. Herder árnyékában. Magvető Kiadó, Budapest.
- KOLTÓI ÁDÁM 1994. „Fiatalul” magyarul? (Az ifjúsági nyelv hatása a mindennapi nyelvhasználatra.) In: KEMÉNY GÁBOR – KARDOS TAMÁS szerk. A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában. Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. (Linguistica. Series A. Studia et dissertationes 16.) 181–3.
- KONTRA MIKLÓS 2003. Élőnyelvi kutatások határainkon belül és kívül. Magyar Tudomány 4: 504–12.
- KONTRA MIKLÓS 2006. A határon túli magyar nyelvváltozatok. In: KIEFER FERENC főszerk. Magyar nyelv. Akadémiai Kiadó, Budapest. 549–76.
- KOPP MÁRIA 2003. A magatartástudományi kutatások lehetőségei az orvoslás területén. Magyar Tudomány 11: 1352–63.
- KÖRMENDY, MARIANN 2006. Faut-il devenir bilingue français-argot? Quelques réflexions sur l’enseignement du FLE. In: SZABÓ, DAVID ed. L’argot: un universel du langage? (Revue d’Études Françaises 11.) ELTE, Département d’Études Françaises – Centre Interuniversitaire d’Études Françaises, Budapest. 143–50.
- KÖVECSES ZOLTÁN 1997. Az amerikai szleng. In: KIS TAMÁS szerk. A szlengkutatás útjai és lehetőségei. (Szlengkutatás 1.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 7–38.
- KÖVECSES ZOLTÁN 2009. Magyar szlengszótár. 2., bővített és átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KUGLER NÓRA – TOLCSVAI NAGY GÁBOR 1998. Magyar nyelv tankönyv 14–15 éveseknek. Korona Kiadó, Budapest.
- LABOV, WILLIAM 1966. The Social Stratification of English in New York City. Center for Applied Linguistics, Washington, D. C.
- LABOV, WILLIAM 2001. Principles of Linguistic Change: Social Factors. Blackwell Publishing, Malden, USA – Oxford, UK.
- LACZIK MÁRIA 2010. A szlengről és legújabb szlengszótárainkról. In: ZIMÁNYI ÁRPÁD szerk. A tudomány nyelve – A nyelv tudománya. (Alkalmazott nyelvészeti kutatások a magyar nyelv évében). (MANYE Vol. 6.) MANYE – Eszterházy Károly Főiskola, Székesfehérvár–Eger. 742–9.
- LACZKÓ MÁRIA 2000. Miért nem szeretnek felelni a diákok? Egy kísérlet tapasztalatai és tanulságai. Magyartanítás 2: 28–34.

- LACZKÓ MÁRIA 2007. Napjaink tizenéveseinek beszéde szóhasználati jellemzők alapján. Magyar Nyelvőr 174–84.
- LACZKÓ MÁRIA 2008. Hogyan minősítik a tizenévesek beszédét a diákok és a tanárok? Anyanyelv-pedagógia 3–4. URL: <http://www.anyp.hu/cikkek.php?id=87>. [Letöltve: 2012. 08. 16.]
- LACZKÓ MÁRIA 2013. Hogyan érzékeljük a stílust? Magyar Nyelvőr 439–56.
- LADÁNYI MÁRIA 2007. Produktivitás és analógia a szóképzésben: elvek és esetek. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- P. LAKATOS ILONA – T. KÁROLYI MARGIT 1996. A mai magyar nyelvváltozatok megítélése egy kérdőíves felmérés tükrében. In: SZÉKELY GÁBOR – Cs. JÓNÁS ERZSÉBET szerk. Nyelvek és nyelvoktatás a Kárpát-medencében. VI. Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. 1996. április 2-4. Nyíregyháza. Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza. 341–50.
- LAKATOS KATALIN 2010. Kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudata és attitűdje. Doktori értekezés. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest.
- LAMBERT, WALLACE. E. 1967. A Social Psychology of Bilingualism. Journal of Social Issues 23: 91–108.
- LAMBERT, WALLACE E. – HODGSON, RICHARD C. – GARDNER, ROBERT C. – FILLENBAUM, SAMUEL 1960. Evaluational reactions to spoken language. Journal of Abnormal and Social Psychology 60/1: 44–51.
- LANTTO, HANNA 2012. Code-switching, swearing and slang: The colloquial register of Basque in Greater Bilbao. International Journal of Bilingualism, August 2012: 1–16.
- LANSTYÁK ISTVÁN 1995. A szlovákiai magyar argó néhány kérdéséről. In: KASSAI ILONA szerk. Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. A 6. Élőnyelvi Konferencia előadásai. MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya, Budapest. 189–201.
- LANSTYÁK ISTVÁN 1998. A magyar nyelv szlovákiai változásainak sajátosságai. Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely.
- LASAGABASTER, DAVID 2004. Attitude / Einstellung. In: DITTMAR, NORBERT – MATTHEIER, KLAUS J. – TRUDGILL, PETER eds. Sociolinguistics. An international handbook of the science of language and society / Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft. 2nd completely revised and extended edition. Walter de Gruyter, Berlin – New York. 399–405.
- LUKÁCS CSILLA 2007. A székelyföldi középiskolások nyelvi/nyelvjárási attitűdje. In: BENŐ ATTILA – FAZAKAS EMESE – SZILÁGYI N. SÁNDOR szerk. Nyelvek és nyelvváltozatok. Köszöntő kötet Péntek János tiszteletére. 1. kötet. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár. 55–65.
- LUKÁCS CSILLA 2008. Nyelvjárás és köznyelv. Székelyföldi középiskolások nyelvi tudatosságának vizsgálata. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1: 73–9.

- LUKÁCS CSILLA 2009. Nyelvjárás és köznyelv: székelyföldi középiskolások nyelvi/nyelvjárási tudatosságának vizsgálata. In: BORBÉLY ANNA – VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ – HATTYÁR HELGA szerk. 2009. Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. A 15. Élőnyelvi Konferencia. Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6. Tinta Könyvkiadó, Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra. 331–8.
- MATOLCSI-PAPP ZOLTÁN 2006. Nemzedékek alkonya. In: CSEPELI GYÖRGY – KÍGYÓS ÉVA – POPPER PÉTER. Magára hagyott generációk. Fiatalok és öregek a XXI. században. Saxum Kiadó, Budapest. 147–60.
- MENYHÁRT JÓZSEF 2006. Nyékvárkony nyelve. Doktori értekezés. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest.
- MILROY, JAMES – MILROY, LESLEY 1985. Authority in language. Investigating language prescription and standardization. Routledge – Kegan Paul, London.
- MINYA KÁROLY 2009. Nyelvi tolerancia az iskolai kommunikációban. In: Karmacsi Zoltán – Márku Anita szerk. Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században. PoliPrint Kiadó, Ungvár. 113–6.
- MOORE, ROBERT L. – BINDLER, ERIC – PANDICH, DAVID 2010. Language with attitude: American slang and Chinese *lǚyǔ*. Journal of Sociolinguistics 14/4: 524–38.
- NÁDASDY ÁDÁM 2003. Ízlesek és szabályok. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- NAGY PÁL 1882. Tolvaj-nyelv (mely Európa legnagyobb részében nem csak a tolvajok, hanem az orgazdák és hozzátartozóik által is használtatik). (A. F. Thiele és mások után németből magyarra fordította Nagy Pál. fõv. állam-rendõrségi polgári biztos.) Gyõr.
- NAHKOLA, KARI – SAANILAHTI, MARJA 1999. A finn szleng mint nyelvi és szociális jelenség. In: FENYVESI ANNA – KIS TAMÁS – VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk. Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról. (Szlengkutatás 3.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 51–75.
- NEKVAPIL, JIŘÍ 1999. A szleng és a cseh nyelvészet néhány ehhez kapcsolódó kérdése. In: FENYVESI ANNA – KIS TAMÁS – VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk. Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról. (Szlengkutatás 3.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 235–45.
- NÉMETH MIKLÓS 1997. Csavargók megkülönböztető nevei a XIV. században. In: B. GERGELY PIROSKA – HAJDÚ MIHÁLY szerk. Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209., Budapest. 37–41.
- NYÍRI KRISTÓF 2006. Konzervatívnak lenni az internet korában. Információs Társadalom 4: 9–17.
- NYÍRI KRISTÓF 2007. Idő és kommunikáció. Világosság 4: 33–40.
- OKAMOTO, MARI 2002. Magyar nyelvű gimnazisták viszonya a nyelvjárásukhoz és a köznyelvhez. Magyar Nyelv 342–54.
- OSGOOD, C. E. – SUCI, G. – TANNENBAUM, P. 1957. The measurement of meaning. University of Illinois Press, Urbana, Illinois.

- PARAPATICS ANDREA 2008. Szlengszótár. A mai magyar szleng 2000 szava és kifejezése fogalomköri szinonimamutatóval. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- PARAPATICS ANDREA 2011. Pozitívan a nyelvjárásokról – az iskolában is. Anyanyelvpedagógia 4. URL: <http://anyp.hu/cikkek.php?id=347>.
- PARAPATICS ANDREA 2012. Közszóvá váló személynevek a mai magyar szlengben. In: Uő. szerk. Doktoranduszok a nyelvtudomány útjain. A 6. Félúton konferencia, ELTE BTK, 2010. október 7–8. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. URL: <http://linguistics.elte.hu/studies/fuk/fuk10/>.
- PARTRIDGE, ERIC 1933/2002. A szleng ma és tegnap. In: VÁRNAI JUDIT SZILVIA – KIS TAMÁS szerk. 2002. A szlengkutatás 111 éve. (Szlengkutatás 4.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 17–26.
- PÁTRÓVICS PÉTER 2003. Megjegyzések igekötőink használatának újabb tendenciáiról. In: HAJDÚ MIHÁLY – KESZLER BORBÁLA szerk. Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 202–6.
- PÉNTÉK JÁNOS 2009. Változó kor(unk) – változó nyelvünk. Korunk 2009 Február. URL: <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2009&honap=2&cikk=10236>. [Letöltve: 2012. 06. 03.]
- PÉTER MIHÁLY 1980. Szleng és költői nyelvhasználat. Magyar Nyelvőr 273–81.
- PÉTER MIHÁLY 1999. „Húsz év múlva” (Régebbi és új gondolatok a szlengről). In: FENYVESI ANNA – KIS TAMÁS – VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk. Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról. (Szlengkutatás 3.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 25–39.
- PÉTER MIHÁLY 2001/2005. Gondolatok nyelvünk állapotáról. In: Uő. 2005. Nyelv, stílus, költői beszéd. Válogatott tanulmányok. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 39–48.
- PIKÓ BETTINA – KOPP MÁRIA 2003. Előszó. A biopszichoszociális szemlélettől a magatartásorvoslásig. Magyar Tudomány 11: 1348–51.
- PIRKKO, NUOLJÄRVI 1997. A finn szlengkutatás. In: KIS TAMÁS szerk. A szlengkutatás útjai és lehetőségei. (Szlengkutatás 1.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 121–54.
- PRESINSZKY KÁROLY 2007. A nagyhindi magyar nyelvjárás és nyelvhasználat. Doktori értekezés. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest.
- PRESINSZKY KÁROLY 2009. Csallóközi szleng az interneten. In: MENYHÁRT JÓZSEF – PRESINSZKY KÁROLY szerk. Fordítás – kétnyelvűség (Nyelvészeti tanulmányok a fordítás elméletéről és gyakorlatáról, valamint a magyar–szlovák kétnyelvűségről. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra. 81–92.
- PRESTON, DENNIS 2002. Language with an attitude. In: CHAMBERS, J. K. – TRUDGILL, PETER – SCHILLING-ESTES, NATALIE eds. The handbook of language variation and change. Blackwell Publishing, Oxford. 40–66.
- PRESTON, DENNIS R. – ROBINSON, GREGORY C. 2005. Dialect Perception and Attitudes to Variation. In: BALL, MARTIN J. ed. Clinical Sociolinguistics. Blackwell Publishing, Oxford. 133–49.

- PUSZTAI FERENC 2010. A szleng a szótárakban. In: BÁRDOSI VILMOS – KISS GÁBOR szerk. Szótárak, szólások, nevek vonzásában. Köszöntő könyv Fábián Zsuzsanna tiszteletére. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 171–7.
- PUSZTAI FERENC 2013. Egynyelvű szótáraink és a nyelvhasználat. Magyar Nyelvőr 370–8.
- RAJSLI ILONA 2010. Nyelvi attitűdvizsgálatok [sic!] a vajdasági fiatalok körében. In: GÁBRITYNÉ DR. MOLNÁR IRÉN – MIRNICS ZSUZSA szerk. Kisebbségi létjelenségek. Szórvány- és szociolingvisztikai kutatások. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka. URL: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/srb/kisebbségi_letjelesegek/index.htm. [Letöltve: 2012. 09. 07.]
- RAN CZ TERÉZ 2011a. Identitás és nyelvhasználat Felső-Háromszéken. Doktori értekezés. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest.
- RAN CZ TERÉZ 2011b. Identitás és nyelvhasználat Felső-Háromszéken. Tézisek. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest.
- RITOÓK ZSIGMOND 1998. Bevezetés. In: KÖVECSES ZOLTÁN. Magyar szlengszótár. 1. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- RITOÓK ZSIGMOND 2002. Clare et distincte. Magyar Tudomány 2: 177–81.
- RUZSICZKY ÉVA 1981. A Magyar Szinonimaszótár az iskolai anyanyelvi nevelés szolgálatában. Magyar Nyelvőr 328–38.
- SÁNDOR ANNA 2001. A nyelvi attitűd kisebbségben. Magyar Nyelv 87–95.
- SÁNDOR KLÁRA 2004. Az „én nyelvem” – a „saját nyelvváltozatra” vonatkozó vélekedések nem nyelvészek ítéleteiben. In: P. LAKATOS ILONA – T. KÁROLYI MARGIT szerk. Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcseré. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 40–9.
- SÁNDOR KLÁRA – JULIET LANGMAN – PLÉH CSABA 1998. Egy magyarországi „ügynökvizsgálat” tanulságai. Valóság 8: 29–40.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD 1981. „A nyelv területi tagolódása és társadalmi rétegződése” témakör tantervi helyzetéről. Magyar Nyelvőr 319–28.
- SEIDMAN, IRVING 2002. Az interjú mint kvalitatív kutatási módszer. Műszaki Kiadó, Budapest.
- SIPOS PÁL 1988. Ifjúsági nyelv, familiáris köznyelv. In: KISS JENŐ – SZÜTS LÁSZLÓ szerk. A magyar nyelv rétegződése. II. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest. 867–74.
- SÓLYOM RÉKA 2010. Értelmezési stratégiák és attitűdök vizsgálata fogalmi terek ötvöződését tartalmazó köznyelvi neologizmusainkban. In: ILLÉS-MOLNÁR MÁRTA – KALÓ ZSUZSA – KLEIN LAURA – PARAPATICS ANDREA szerk. Félúton 5. Az ötödik Félúton konferencia (2009) kiadványa. 139–54. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola – L’Harmattan Könyvkiadó, Budapest. 139–54. URL: <http://linguistics.elte.hu/studies/fuk/fuk09/>.
- SÓLYOM RÉKA 2011. Új szavak értelmezési stratégiái különböző korcsoportokban. Anyanyelv-pedagógia 1. URL: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=302>. [Letöltve: 2012. 07. 20.]

- SÓLYOM RÉKA 2012. *Becéloz, betámad, bevállal – be* igekötős neologizmusaink szemantikájáról. In: PARAPATICS ANDREA főszerk. Doktoranduszok a nyelvtudomány útjain. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 203–13.
- T. SOMOGYI MAGDA 2003. Az újabb *be* igekötős igék és az ifjúsági nyelv. In: HAJDÚ MIHÁLY – KESZLER BORBÁLA szerk. Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 371–5.
- SOURDOT, MARC 1991. Argot, jargon, jargot. *Langue française* 90: 13–27.
- SÓRÉS ANNA 1992. A normafogalom megközelítése Franciaországban. In: KEMÉNY GÁBOR szerk. Normatudat – nyelvi norma. Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. (Linguistica. Series A. Studia et dissertationes 8.) 117–24.
- STENSTRÖM, ANNA-BRITA 2006. Teenagers’ use of taboo slang: London and Madrid compared. SZABÓ, DÁVID ed. *L’argot: un universel du langage?* (Revue d’Études Françaises 11.) ELTE, Département d’Études Françaises – Centre Interuniversitaire d’Études Françaises, Budapest. 197–208.
- STRELI ZITA ÁGNES 2007. A székesfehérvári székelyek és a szlavóniai csángók – avagy mit tudnak a középiskolások a nyelvjárásokról. In: GUTTMANN MIKLÓS – MOLNÁR ZOLTÁN szerk. V. Dialektológiai szimpozion. A Berzsenyi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai VIII., Szombathely. 244–51.
- SZABÓ DÁVID 1997. A francia argó. In: KIS TAMÁS szerk. A szlengkutatás útjai és lehetőségei. (Szlengkutatás 1.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 159–81.
- SZABÓ DÁVID 2011. Szleng és lexikográfia. A francia és a magyar szleng a szótárírás tükrében. *Argot et lexicographie. Approche lexicographique aux argots français et hongrois.* Habilitációs értekezés. ELTE BTK, Budapest.
- SZABÓ EDINA 2008. A magyar börtönszleng szótára. (Szlengkutatás 5.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- SZABÓ T. ATTILA 1972. Kicsinyítő képzők a moldvai csángó nyelvjárásban. In: Uő. *Nyelv és múlt. Válogatott tanulmányok, cikkek.* III. kötet. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. 139–48.
- SZABÓ TAMÁS PÉTER 2012. „Kirakunk táblákat, hogy csúnyán beszélni tilos”. A javítás mint gyakorlat és mint téma diákok és tanárai metanyelvében. *Gramma Nyelvi Iroda, Dunaszerdahely.* [Letöltve: 2013. 01. 25.]
- SZAPU MAGDA szerk. 2004. Ifjúsági „szubkultúrák”. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.
- SZATHMÁRI ISTVÁN 1988. Nyelvi változások – nyelvi norma. In: KISS JENŐ – SZÜTS LÁSZLÓ szerk. *A magyar nyelv rétegződése.* I. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest. 39–49.
- SZENDE ALADÁR 1988. Nyelvi rétegződés és anyanyelvi nevelés. In: KISS JENŐ – SZÜTS LÁSZLÓ szerk. *A magyar nyelv rétegződése.* II. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest. 923–9.
- SZENDE ALADÁR 1993. *A magyar nyelv tankönyve középiskolásoknak.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

- SZENDE ALADÁR 1994. Norma és anyanyelvi nevelés. In: KEMÉNY GÁBOR – KARDOS TAMÁS szerk. A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában. Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. (Linguistica. Series A. Studia et dissertationes 16.) 153–6.
- SZENDE ALADÁR 1995a. Nyelvi infantilizmus: az ovitól a raviig. Édes Anyanyelvünk 5: 4.
- SZENDE ALADÁR 1995b. Gyakorlatok és feladatok a magyar nyelv tankönyvéhez középiskolásoknak. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- SZILÁGYI N. SÁNDOR 2002. Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra. Magyar Kisebbség 4: 64–96.
- SZIRMAY ISTVÁN 1924. A magyar tolvajnyelv szótára. Összeállította Szirmay István „A Rend” munkatársa. Bevezető tanulmánnyal ellátta Dr. Balassa József a „Magyar Nyelvőr” szerkesztője. Budapest.
- TAKÁCS JUDIT 2007. A médianyelv „kereskedelmiesülése”. Mediárium 3–4: 11–5.
- TAMÁS ERIKA 2006. Szóalkotás és szleng. A szóalkotás egy lehetséges modellje. Szakdolgozat. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen. URL: http://mnytud.arts.klte.hu/szakdolgozat/1535/tamas_e_1535.pdf. [Letöltve: 2008. 01. 22.]
- TERESTYÉNI TAMÁS 1990. Beszédszokások. (Egy szociolingvisztikai adatfelvétel néhány előzetes eredménye). In: BALOGH LAJOS – KONTRA MIKLÓS szerk. Élőnyelvi Tanulmányok. Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. (Linguistica. Series A. Studia et dissertationes 3.) 32–55.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 1988a. A mai magyar nyelv normarendszerének egy jelentős változásáról az ifjúsági nyelv kapcsán. Magyar Nyelvőr 398–405.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 1988b. Társadalmi rétegződés és nyelvi norma. A bizalmas stílus mai magyar nyelvbeli terjedéséről. In: KISS JENŐ – SZÜTS LÁSZLÓ szerk. A magyar nyelv rétegződése. II. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest. 969–75.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 1992. A nyelvi norma és a mai magyar nyelv. In: KEMÉNY GÁBOR szerk. Normatudat – nyelvi norma. Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. (Linguistica. Series A. Studia et dissertationes 8.) 41–8.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 1994. A nyelvi norma bölceleti alapjairól. In: KEMÉNY GÁBOR – KARDOS TAMÁS szerk. A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában. Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. (Linguistica. Series A. Studia et dissertationes 16.) 51–4.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 1996. A magyar nyelv stilisztikája. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 1998. A nyelvi norma. Nyelvtudományi Értekezések 144., Budapest.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2002. Magyar nyelv 10. Szöveg és stílus. Korona Kiadó, Budapest.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2004. Alkotás és befogadás a magyar nyelv 18. század utáni történetében. Áron Kiadó, Budapest.

- TOŇU, TENDER 1997. Az észti szleng és kutatása. In: KIS TAMÁS szerk. A szlengkutatás útjai és lehetőségei. (Szlengkutatás 1.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 91–117.
- H. TÓTH ISTVÁN – RADEK PATLOKA 2009. Tűnődés a szlengről a magyar nyelv évében. *THL₂* 1–2: 99–105. URL: http://epa.oszk.hu/01400/01467/00006/pdf/THL2_2009-1-2_099-105.pdf. [Letöltve: 2012. 10. 20.]
- TÓTH SZERGEJ 2008. Az orosz „tolvajnyelv”. In: ZIMÁNYI ÁRPÁD szerk. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series Tom. XXXV. Sectio Linguistica Hungarica.* EKF Líceum Kiadó, Eger. 147–72.
- TÖRÖK BALÁZS – SZEKSZÁRDI JÚLIA – MAYER JÓZSEF 2011. Az iskolák belső világa. In: *Jelentés a magyar közoktatásról 2010.* Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest. URL: <http://www.ofi.hu/kiadvanyaink/jelentes-2010/17-belso>. [Letöltve: 2012. 12. 16.]
- TRUDGILL, PETER 1997. Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába. JGYTF Kiadó, Szeged.
- UZONYI KISS JUDIT – TUBA MÁRTA 2005. Magyar nyelv a 9. évfolyamok számára. Apáczai Kiadó, Celldömölk.
- VALLENT BRIGITTA 2008. Beszélt nyelvi hatások a középiskolások fogalmazásaiban. *Magyar Nyelvőr* 189–205.
- S. VARJÚ ANNA 2006. „Kilóg” a szövegből. *Édes Anyanyelvünk* 2: 19.
- VEREBÉLYI KINCŐSŐ 2009. Les ailes du temps. Az ifjúság vasárnapja. In: KESZEG VILMOS – POZSONY FERENC – TÖTSZEGI TEKLA szerk. *A fiatalok vasárnapja Európában.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. URL: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_35/index.htm. [Letöltve: 2012. 09. 07.]
- VERESS MÁRTA 2000. Attitűdvizsgálat és nyelvhasználat a kolozsvári magyar fiatalok körében. In: BORBÉLY ANNA szerk. *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében. A 10. élőnyelvi konferencia előadásai.* Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 239–45.
- VESZELSZKI ÁGNES 2011. Digitális kommunikáció és nyelvtudomány. In: BALÁZS GÉZA szerk. *Nyelvészetről mindenkinek. 77 nyelvészeti összefoglaló.* Inter Nonprofit Kft., Budapest. 56–60.
- VILLÓ ILDIKÓ 1992. A nyelvi norma meghatározásáról. In: KEMÉNY GÁBOR szerk. *Normatudat – nyelvi norma.* Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. (Linguistica. Series A. Studia et dissertationes 8.) 7–22.
- WACHA IMRE 1996. A fiatalok nyelvi magatartása (kommunikációs kultúrája) a nyilvánosság előtt és számára. *Magyar Nyelv* 198–205.
- WARDHAUGH, RONALD 1995. *Szociolingvisztika.* Osiris – Századvég Kiadó, Budapest.

11. Függelék

11.1. Az ábrák, képek és táblázatok jegyzéke

1. ábra: A terminusok sokszínűsége (18)
  2. ábra: A divattá váló szleng paradoxona és megoldása (23)
  3. ábra: Területi hasonlóságok a leggyakoribb és legritkább funkciók példáján (65)
  4. ábra: A funkciók sorrendje az összesített eredmények alapján (66)
  5. ábra: A szleng funkcióinak jelöltsége saját és mások használatára vonatkozóan (81)
  6. ábra: „Jónak tartod a szleng létezését és használatát?” – Területi megoszlás (84)
  7. ábra: „Akartál már leszokni a szlengről?” – Életkori megoszlás (85)
  8. ábra: „Minden alkalommal megértetted, ha valaki szlenget használt?” (88)
  9. ábra: A szleng kerülésére irányuló törekvések sikere, illetve sikertelensége (91)
  10. ábra: A szlenghez fűződő attitűdök és motivációk a nyelvi alkalmazkodás képességének tükrében (95)
  11. ábra: A magyartanártól elvárt hozzáállás életkori különbségei (100)
  12. ábra: A tanártól hallott szleng megítélése területi bontásban (104)
  13. ábra: A szleng használó pedagógus a diákok szemében (105)
  14. ábra: Nemi különbségek a szleng leszokását illetően (108)
  15. ábra: „Jónak tartod a szleng létezését és használatát?” – Nemi megoszlás (108)
  16. ábra: Területi és nemi hasonlóságok a szlenghez fűződő attitűdökről (109)
  17. ábra: eltérő nemű adatközlők hasonló attitűdjei szüleik szlenghasználatáról (110)
  18. ábra: Különböző nemek – hasonló eredmények (111)
  19. ábra: Lányok és fiúk leszokási motivációi a nyelvi alkalmazkodás fényében (112)
  20. ábra: A helyénvaló nyelvhasználat megtalálása a két nem tagjai körében (113)
  21. ábra: Az Új magyar nyelvjárási atlasz projekt kutatópont-hálózata, kiemelve a vizsgálat tárgyát képező településeket (120)
  22. ábra: A szülők és a nagyszülők megítélése a szleng használata alapján (144)
  23. ábra: A szleng kedveltsége a médiában és a politikában (151)
  24. ábra: A médiaszemélyiségek és a politikusok megítélése a szleng használata alapján (152)
-
1. kép: Részlet egy 11. osztályos tanuló dolgozatából (29)
  2. kép: Kutatópontok a régiók rendszerében (39)
  3. kép: Részlet egy 12. osztályos tapolcai lány adatközlő kérdőívéből (115)
  4. kép: A pedagógustól és a szülőtől tipikusan elvárt reakció Magyarországon (Pécs, 9., fiú) (156)
  5. kép: A pedagógustól és a szülőtől tipikusan elvárt reakció Kolozsvárott (12., lány) (157)
-
1. táblázat: A szövegalkotási feladat nyelvi minőségének értékelése a középszintű írásbeli érettségi vizsgán magyar nyelv és irodalomból (31)
  2. táblázat: A magyarországi nappali rendszerű képzésben középiskolai tanulmányokat folytatók száma az elmúlt években (37)

3. táblázat: A magyarországi nappali rendszerű képzésben középiskolai tanulmányokat folytatók száma 9–12. évfolyamon 2009-ben (38)
4. táblázat: A funkciók sorrendje életkori megoszlásban (65)
5. táblázat: A szleng másoknak tulajdonított szerepkörei az adatközlők véleménye szerint (80)
6. táblázat: A szleng funkciói az egyén és mások használatában az adatközlők összesített véleménye szerint (81)
7. táblázat: A pozitív és negatív attitűdök indoklása a leszokás motivációjával összefüggésben (85)
8. táblázat: Az elfogadás feltételei a diákok véleménye szerint (98)
9. táblázat: A vizsgálat tárgyát képező adatközlők nemi és életkori megoszlása (az ÚMNyA. kategóriái alapján) (119)

11.2. A magyarországi középiskolások kérdőíve

11.3. A határon túli középiskolások kérdőíve

11.4. Mutatvány a kitöltött kérdőívekből

11.5. Mutatvány a lejegyzett interjúkból

Százhalombatta, 9. osztály, lány
A felvétel ideje: 2011. március 3.

– Szerinted mi a szleng?

– Hát szerintem a szleng azonos korú, műveltségű és rangú emberek között lehet, mert például ugye egy diák nem nagyon szlengeskedik egy tanárral, de mondjuk talán arra, hogy diák diákkal mint baráti beszélgetés, használ szlengszavakat. Hát igazából így, hogy mi a szleng, nem tudom, mert én magam meg úgy az ember nem mindig tudja, hogy na most szlenget mondtam s köznyelvet használtam. Az ilyen rövidítések, mint a *mizu*, vagy...hát nem is tudom...*köszí, köcse...*

– Ezt szóban is mondjátok vagy csak írásban?

– Hát van, amikor mondják: *köcse*, mondjuk nekem így furán hangzik, de van, aki használja, vagy ez a puszcisi, szercsi, látcsi, meg ezek a *-csis* képzők mostanában...

– És ilyet, hogy mondjuk a vok szóban, azt mondjátok?

– Hát azt nem, de azt, hogy *pill*, azt igen.

– Aha.

– De mondjuk nem, mert valaki mondja a vokot is, ismerek olyat, aki mondja, hogy *vok*, azt így szóban, de az már nagyon csúnya. Én azért nem szeretem a szlenget, mert szép nyelv a magyar, és amikor elszlengesedik, akkor nagyon csúnya tud lenni.

– Mert a szleng az nem a magyar nyelv része?

– Hát részének része, de eléggé átalakítja a dolgokat, szóval a szabályokat azt nagyon durván átalakítja.

– És az emberek viselkedését is?

– Viselkedését is, hogyha rossz helyen használjuk, de például, mondjuk az a mindig minden körülmények között, ami ugye most nagyon megy, és minden körülmény között lenne, meg a ilyen ilyenek. Jól hangzik, és akkor mondjuk, de nyelvtanilag nem igazán helyes.

– Azt mondtad, hogy azonos korú meg műveltségű emberek között...

– Hát igen, mert ezt úgy értettem, hogy inkább rangú, nem az, hogy műveltség, hanem az, hogy rangú. Szóval hogyha előttem van tekintélye egy tanárnak, akkor nem azt mondom a tanárnak, hogy *mizu*, hanem hogy *hogy van Tanárnő*.

– Tehát nem azért mondd, mert nem szabad, hanem mert mondjuk nem illik. És olyan tanárral se mondd, akit meg nem bírsz vagy nem tisztelsz?

Hát én nem, valaki igen. Meg valaki ugye ha nem is szlengeskedik, de beflegmázik... hát igen, ezek a *beflegmázik*, ez is érdekes szó, szoktuk mondani...

– Ki az aki, használ szlenget?

– Hát én, magamra, nem tudtam, hogy igazából a káromkodás az szlengnek számít-e, én azt írtam, hogy ha nagyon indulatos vagyok, akkor nekem az a szokások, hogy nem mondom ki a káromkodásokat, hanem ilyen tévés kisípolás szinten az elejét meg a végét, mindenki tudja, miről van szó [...], de úgy igazán szlengeskedni...jó, a médiaszemélyiségek szoktak, ugye, mondanak ilyen szállóigéket is, ami ilyen óriási szleng és az egész ország azt mondja. Meg hát én aputól, anyutól, szülőktől, nagyszülőktől nem nagyon szoktam hallani, ilyeneket...

– Nagyszülőktől se?

– Nem. Nálunk a nagyszüleim nem szoktak mondani semmi ilyet, meg anyuék is nem nagyon.

- *És amikor ott vagy valami barátnődnél, akinek a szülei meg használnak, akkor neked ez tetszik, szereted?*
- Nem, én úgy vagyok ezzel, hogyha elszlengesedik a nyelvhasználat, akkor szerintem elveszíti a szülő a tekintélyét, és ha nincs tekintélye a gyerek előtt, akkor
- *Meg ha mondjuk valaki, akár egy tanár órán vagy szülő a gyerekének szlengben beszél, akkor nem biztos, hogy tisztelni fogja a gyerek?*
- Szerintem igen.
- *És miért?*
- Hát mert, mert az megszokott, az úgy jó, hogy barátok között vagyunk, mi barátok ezt használjuk, és ha ezt a szülők vagy a tanárok azért felveszik, hogy úgymond közelebb kerüljenek hozzánk, akkor már így túl közel kerülnek és azt hisszük, hogy ez így lazán vesszük a dolgokat, akkor minek készüljünk házit, biztos puskázni is lehet, elkezdik [...]
- *Tehát hogy akkor ezek az ilyen státuszkielölések, hogy na én vagyok a tanár vagy én vagyok a szülő és neked rám kell hallgatnod, akkor ez így, mármint hogy a nyelvben történik?*
- Hát, igen.
- *Testvéreid vannak?*
- Féltestvéreim vannak, de már nem laknak otthon.
- *De akkor barátokkal meg így osztálytársakkal akkor...?*
- Hát így szoktunk...Például van olyan ismerősöm, aki szokott [...] és megkérdeztem tőlem, hogy az micsoda?? Hát [...]. Hát jó. Még itt is vannak olyan szavakat, amiket még életemben nem hallottam. Nem, úgy nem szokott olyan lenni, tehát nálunk szerintem olyan óriási szleng, szlengesedés nincsen.
- *Tehát nincsen olyan, hogy csak ti mondjuk négyen-ötven lányok beszéltek valamit, hogy más azt ne értse? Ilyen nincsen?*
- Nincs. Ha nem akarjuk, hogy hallják, arrébb megyünk. Szerintem minálunk ilyen... nem nagyon van.
- *Akkor azt hiszem, azt nem is jelölted be, hogy elrejt mások elől.*
- Nem. Bár ez másfelől, ez nálam így annyi volt, hogy ha mondjuk valamit megkérdeznek és kínos, akkor így szlenges beszéléssel ezt így le tudom pöccinteni, és akkor nem kell elmagyarázni.
- *Akkor úgy értetted az elrejtet...*
- Úgy értettem, hogy érzelmileg...
- *És ha így nem akarsz belemerülni, akkor...*
- ...akkor nem kell kifejtetni, de megbántani sem akarom [...]
- *És másokon észrevettél ilyet, hogy mondjuk direkt beszélnek olyan szavakat, hogy te ne értsd, mert te nem vagy a banda tagja?*
- Hát ilyet nem, nem.
- *És akkor ezekben még mit jelöltél, vagy úgy mindet?*
- Azt, hogy egyszerűbb, meg hogy oldottabb, mert a szleng meg ezek a rövidítések úgy lerövidítik a dolgokat. Azt, hogy színesebbé teszi, azt csak másokra jelöltem be, nekem igazából nem teszi színessé, én azért szoktam hozzá, mert mindenki így beszél...
- *Ja, hogy megszokásból?*
- Igen, azt bejelöltem. Mert szerintem színesebbé nem teszi, mert igazából csak rövidítéseket...én, én jóban vagyok a magyar nyelvvel és szeretem, nem tudom, miért kellett így elcsinálni a dolgokat...
- *Na, és miért? Miért lett ez szerinted?*

- Én nem tudom, miért, igazából, ki se tudom találni. Azért, mert menőbb igazából új szót, ami mostanában bejön ez az angol és magyar [...] nem, ezt se szeretem... Sokan beszélnek...
- *És akkor aki elkezdte, az meg azért, mert hogy így...?*
- Mert hogy neki jól hangzik.
- *Mert hogy unalmas az, ami van az eredeti magyar nyelvben?*
- Gondolom. Lehet, újabb nyelvújítók akarnak lenni, csak nem nagyon jön össze, bár szerintem szép szlenget nem nagyon sikerült kitalálni, csak ez a rövidítés meg szó [...]
- *Vagy például ez, hogy beflegmázik, ezt mondtad. Ez például nem szép vagy nem jó?*
- Nem. De ehhez is hozzászórtam. Meg van például az az *áttranszformál*, és a *transzformál* az átalakítot jelent és még ott az *át*, és akkor mit jelent: „átátalakít”? Van egy ilyet szó és szerintem semmi értelme.
- *Mert mondjuk, hogy ha beflegmáz, hogyha ezt akarnád mondani máshogy, rendesebb magyar nyelven, akkor azt hosszú lenne kimondani, nem?*
- Hát igen. Ez is egy rövidítés, de nem tudom, már hova rövidítünk a nyelvünkben, ugyanakkora szavakat akarunk, mint az angolok?
- *Miért rövidítjük szerinted? Miért akarunk rövidebben beszélni?*
- Hát mindenki egyszerűbben akar beszélni, mert a nyelvtani szabályokat nehezebb megtanulni.
- *De hát ez az anyanyelvünk, ezt annyira nem tanuljuk a szabályokat, ez adja magát.*
- Már akinek, nem mindenkinek. Mostanában már nem. Legalábbis nálunk úgy veszem észre... most kaptuk ki a nyelvtandolgozatokat, két ötös lett, három-négy egyes meg kettesek, egybe- és különírás, olyan szavak, amiket hogyha másképp mondunk, akkor egyértelmű, de ha így, ugye nem. [...]
- *Mert hogyha nagyon elterjedne a szleng, akkor a szabályokkal sem kellene annyit törődni? – Arra jó a szleng, hogy ne legyenek szabályok?*
- Hát igen, mert szerintem a szlengnek köze nincs a szabályokhoz mostanában.
- *Például sok mindenhez van ez a be igekötő.*
- Igen, ami nem kéne, anélkül is jó.
- *De mondjuk azért megváltoztatja a szavak jelentését kicsit, nem? Mondjuk az, hogy figyel...*
- A *figyel*, hát igen.
- *...befordul, beflegmázik, az más, mint hogyha flegmázik.*
- Igen. Az simán *flegmázik*, vagy hogy valakinek *beflegmázik*.
- Ja, hogy *valakinek*?
- Igen. Megváltoztatja...mondjuk ez jogos. De van, hogy valahol meg tökmindegy ez, hogy *be*...
- *Attól meg például nem is rövidebb, hanem hosszabb lesz a szó.*
- Ez meg szerintem tök megszokás. Meg ez a *vok*. Holott simán lehetne olyat mondani, ami szebben hangzik. De már szerintem az, hogy *nagyon*, azt nálunk szerintem hetente kétszer hallani.
- *Dolgozatban vagy feleletben is?*
- [...] Az ilyen az nálunk egy ilyen szleng, pedig nem az, de nálunk az. [...] az ilyen. Meg ugye háttal nem kezdünk mondatot...
- *És akkor olyan nem szokott lenni, hogy kiosztja a tanár a dolgot és így szól, hát hogy így túl egyszerűen fogalmaztatok, túl sok a szleng mondjuk?*

- Nem, hát olyan szokott lenni, hogy dolgozatban azt írják, hogy *visszafutottak*, de az nem szleng, csak rossz megfogalmazás, de ilyen nem szokott lenni, legalábbis amióta én itt vagyok.
- *És amikor ezt kérdeztem, hogy sikerül-e minden szituációban, volt olyan, hogy azt ikszelted, hogy hát nem sikerült?*
- Volt. A próbálok, de nem sikerült, az volt hát a nagyszülők körében...
- *Elszólod ott is magad?*
- Néha igen, amikor már így néha túl sokat aggodalmaskodnak meg túl sok kérdést tesznek fel, volt, hogy azt mondtam, hogy hagyjatok már, megyek kockulni.
- *Az mit jelent?*
- Gépezni. Ez is olyan, hogy fogalmam sincs, hogy miért kocka, aki gépezik [...]
- *Amúgy ezen szoktál gondolkodni, hogy valami miért az?*
- Az, hogy mért kocka, arra még nem jöttem rá, nem tudom, hogy miért kockának hívják.
- *És akkor rád szólnak, vagy te magadtól elszégyelled magad?*
- Hát ez úgy szokott lenni, hogy először simán megyek, tudod, számítógép, és akkor anya, kislányom, jó, nem akartam szemtelen lenni.
- *Mert ezt anyukád szemtelenségnek veszi?*
- Hát igen, anyu ezt nem szereti. Mondjuk mással nem. De anyuval lehet szlengben. Apuval nem, anyuval lehet néha, de nagyon minimális, [...]
- *De hogyha ezt mondtad volna például a mamádnak, hogy hagyjál már számítógépezni, akkor is rászólt volna anyukád?*
- Hát ha hagyjál már, akkor igen. Ha légy szíves, akkor már nem.
- *Ja, értem, tehát nem a kockulni szó volt itt a baj...*
- ...hanem a hagyjál.
- *Akkor te igazából nem tartod jónak a szlenget összességében?*
- Összességében bizonyos szempontból igen, mert tényleg megkönnyíti a dolgokat, de ezt én nem szeretem, hogy ennyire megváltoztatták a dolgokat.
- *És akkor mit gondolsz, szerinted ki fogja szorítani a rendes nyelvet, egyszer lesz olyan?*
- Lesz.
- *Mikor?*
- Mikor? Huh, hát mondjuk, ha így halad, akkor szerintem már egy öt-hat év múlva már nagyon durván fog látszani, akkor már igen.
- *Öt-hat év múlva?*
- Akkor már nagyon durván fog látszani, de az, hogy teljesen kiszorítani, azt azért nem tudom megmondani, mert olyan szinten változik a szleng is, hogy vannak olyan szavak, amik visszatérnek vagy eltűnik, és akkor ha ugyanúgy, ugyanannyi jön, mint amennyi eltűnik, akkor nem fog nagyon durván hatni így az egész nyelvre, de akkor, ha nagyon-nagyon [...] az új szavak, [...] a nyelvújító emberké, akkor már...
- *Mert ugye régen a mi szüleinknek is volt, hogy állati, meg a gáz már akkor is volt, meg ilyenek. Azok ugye kicsit kivesztek és már helyettük is vannak az újak. Nem állati, hanem az, hogy király. És akkor nem lehet, hogy a király is kiveszik egyszer és helyette új jön?*
- Ezt mondom, hogyha cserélődnek a szavak, akkor nem történik semmi...
- *Akkor az nem baj?*
- Akkor az nem, de hogyha megmarad egy nagyon nagy, és úgy jön egy új meg egy másik,

Pécs, 9. osztály, fiú

A felvétel ideje: 2011. március 31.

– Szerinted mi az a szleng? Ha ezt kimondom...?

– Hát nem tudom, hát az ilyen hosszabb szavaknak a rövidítése, akkor...a trágár beszédből egy pár, ami ilyen...tehát amit nem annyira használnak...ööö...nem, inkább úgy mondom, hogy a trágár beszédek közül is vannak szavak, amiket szerintem a szlengbe sorolunk...és mondom, rövidítések, vicces vagy trágár szavak...én ezt nevezném szlengnek.

– És mire van ez az egész?

– Hát sokaknak mondjuk, hogyha valamin megdöbbenünk, akkor sokszor mondják a fiatalok, hogy *OMG*, ugye...és sokkal könnyebb kimondani azt, hogy *OMG*, meg az különleges, mint azt kimondani, hogy *teúristen*, vagy hogy, vagy hogy „*mi volt ez?!*”.

– Akkor főleg amiatt használják a szlenget, hogy rövidítés, meg hogy menőbb?

– Meg hogy feldobja a mondatot, vagy viccesebb, szerintem ezért.

– Tehát ezekből, hogy mire használják, miket írtál be, mondjuk arra, hogy te meg mások?

– Hát azt, hogy egyszerűbb, rövidebb, gyorsabb, szerintem ezért...akkor színesebbé, változatosabbá, érdekesebbé teszi a beszédet...humorosabbá... megszokásból...erősíti egy csoport, közösség összetartozását...mint például nekem – nem vagyok rá büszke, de – van sok ilyen drogos ismerősöm és akik használnak ilyen külön ilyen drogos szlenget és ööö tehát már abból, hogyha találkozok egy emberrel és elkezdni mondani ezeket a szövegeket, már egyből leesik, hogy egy ilyen csoporthoz tartozik.

– És akkor ők ezt vajon azért is mondják, hogy elrejtse őket, nem?

– Ööö igen, meg hát mondom azt, hogy rövidítéseket használnak inkább...meg olyan érdekes szavakat. Például vannak az ilyen ööö *fless*, hogy amikor beáll valaki és teljesen ilyen euforikus állapotban van, arra mondják ugye, hogy *fless*, és nem azt modnják, hogy most beállva vagyok, hanem azt, hogy *de beflesseltem*. Például ezek.

– Tehát ez végülis egy olyan jelenség, amire a szlengben kitaláltak egy szót. Mert mondjuk a rendes nyelvben meg nincs is ilyen.

– Igen, igen.

– Aha, jó. Ilyen, hogy például lázadás, elégedetlenség, ilyet jelöltél?

– Azt nem jelöltem be szerintem, azt nem.

– És ezekből? Engem az érdekelne főleg, mert nyilván iskolatársakkal, barátokkal használtok szlenget, szülőkkel? Lehet hallani?

– Hát szülőkkel nem, édesanyámtól például egyáltalán nem, édesapámmal meg ööö nem az ilyen durva szlenget, tehát nem szokott káromkodni vagy ilyesmi, de...tehát az ilyen lájtosabbat...ööö és akkor azt is csak akkor, hogyha mondjuk ketten vagyunk vagy valamit bütykölünk és valami nem jön össze, akkor elszólja magát, vagy ilyesmi... Vagy hogy ha valami tetszik neki vagy meccset nézünk, ilyesmi.

– Bocsánat, az, hogyha káromkodik...mert a káromkodás az szleng?

– Ööö...nem azt mondanám, hanem hogy ööö mondjuk az ilyen káromkodásnak... mondjuk az osztályból tudok majd mondani pár példát... Inkább úgy mondanám, hogy egy pár szó a káromkodásból, az...egy párat emelnék ki szlengbe.

– Ilyen, hogy médiaszemélyiség, politikus, tanár?

– Hm, tanárok...igazából csak a férfitanárok nálunk, akik...hát nem mindig, ők se mindig, csak hogyha mondjuk valami nagyon vicces történik, vagy valami ööö nagyon rossz dolog történik, és mondjuk elborul az agyuk, vagy ha éppen tudnak egy olyan

vicceset szólni és mondjuk visszaszólnak egy diáknak, akkor akkor akkor mondjuk öö nem azt mondom, hogy káromkodnak, de...de azért hát így van benne egy ilyen...kis csipkelődés vagy egy kis szlenget is belevisznek.

– *És az miért jó?*

– Hát öö egy az, hogy tehát mindenki felkapja a fejét, hogy mit mondott a tanár, érdekesebbé...tehát olyan feldobja egy kicsit a hangulatot, meg hát...úgy vagyunk vele, hogy nekünk is egy csomó tanárunk és akkor úgy állunk hozzájuk, ezekhez a tanárokhoz, hogy na, ő most jófej, mert így és úgy beszél, ő meg teljesen ilyen öö...tehát szürke és csak mondja az anyagot és és nem is érdekes az óra, valakik meg feldobják ilyen szlenggel vagy néha-néha káromkodással és azzal sokkal érdekesebb, sokkal többen mondjuk, hogy ez a tanár jófej és kedves és aranyos és vicces.

– *Amiatt, ahogy beszél?*

– Igen. Meg hát ahogy viselkedik, ahogy beszél a többiekkel, inkább ugyanaz, amiket mond.

– *És ha egy szürke tanár, aki csak a tananyagot mondja, ha ő egyszer megszólalna szlengben mert eltanulta valahonnan, akkor ő már mindjárt jófej lenne?*

– Öö nem hát öö ez sem úgy van, hogy öö például nekünk is van egy-pár férfitanárunk, akikkel úgy voltak, hogy egyből elkezdtek velük így szlengben beszélni, csak amikor így jobban összeismerkedtünk, és öö tehát vannak olyan tanáraink, akik öö ugye így egyáltalán nem beszélnek szlengbe...ők ha most így elkezdenének beszélni, akkor először persze furcsa lenne, meg így így szerintem nem tudnánk hova tenni, de így idővel megszoknánk és akkor egyből más lenne.

– *Egy ilyen utópikus iskolában az lenne a legjobb, hogyha minden tanár szlengben beszélne?*

– Nem, az se jó, tehát...mármint, persze, lehet szlengben beszélni, de...ne sokat, tehát ne az legyen, hogy röhögéssel megy el az egész óra, és akkor úgy érzik a diákok, hogy akkor ők is beszélhetnek szlengben, hanem azért kicsit legyen meg a...a...tehát hogy legyen meg az a tudat a diákokban, hogy ez egy óra, és hogy öö nem éppen a szünetben beszélgetnek a tanárokkal és az osztálytársaikkal.

– *Mert hogyha szlengben beszélnének a tanárok, ha úgy magyaráznák a tananyagot, akkor már mindjárt azt hinné a gyerek, hogy most nem is tanulunk, hanem az ilyen komolytalan?*

– Nem, hanem...jó, úgy nagyjából...tehát nekünk is öö van a tesitanárunk, és ő is évelején teljesen ilyen visszafogott volt, öö most meg már ugyanúgy, tehát nem keményebb, de olyan viccesen beszólogat nekünk, visszaszól, poénkodik órán, és év elején mi is tehát vigyázzba álltunk, nem mertünk semmit csinálni, most meg már mi is elpoénkodunk a tanárral és van, hogy velünk is elszalad a ló, és elkezdünk beszélgetni és akármit mond a tanár, akkor már nem fogjuk befogni azon az órán.

– *De ha nem kezdett volna el szlengben beszélni, akkor lehet, hogy még mindig vigyázzba állnátok, nem?*

– Igen.

– *De ehhez kell egy bizonyos fokú ismeretség akkor, hogy ő is el merjen kezdeni...*

– Tehát öö akik előbb szlengben beszélnek tanárok, azok sem úgy kezdték, tehát amikor megismertük őket, akkor nem egyből öö nem egyből poénkodtak meg ilyesmi, hanem idővel.

– *És minden tanár jófej, aki szlengben beszél? Mindenkihez illik, vagy van olyan, aki inkább gyermeketeg, gyerekesnek tűnik?*

– [Nem], hát ööö vannak, vannak olyan tanáraink, akik így próbálnak szlengben beszélni, de...márminthogy nem szlengben beszél, de egyáltalán nem illik ahhoz... Egyszer azt mondják, tehát egyszer poénkodnak és utána meg már tíz perc múlva ordibálnak és osztogatják a szaktanárikat, tehát ööö tehát szinte ahhoz, az beszél szlengben a tanárok közül, aki meg tudja tartani a fegyelmet az osztályban és fegyelmezni és és meg tudja tartani a rendet. Tehát fenn tudja tartani azt a többi ilyen tanár, hogy most óra van és csak akkor beszél szlengben, de...tehát hogy ha úgy van vele, hogy most poénkodok velük és most tíz perc múlva már, hogyha beszélek, akkor ordibál, tehát szerintem az olyan nem...nem jön össze.

– *És azt bejelölted, hogy próbálsz tanórán vagy feleléskor kerülni a szlenget?*

– Igen, igen, és akkor sikerül is. Tehát én úgy vagyok a szlenggel, hogy így barátokkal, iskolatársakkal, és akár ismeretlen, ismeretlen fiatalokkal is, tehát beszélek én szlengben, attól függ, hogy ööö tehát ha nagyon jó barátokkal vagyok, vagy akiket nagyon régóta ismerek, akkor persze velük ööö sokkal durvábban tudok beszélni vagy sokkal keményebben ööö...és sokkal nem tudom, tehát így ami másnak bántó lenne, azt ők már így megszokják. Tehát ööö...de én így iskolában, tanárokkal, meg ööö más ismeretlen felnőttekkel tehát szerintem én én mindig odafigyelek arra, hogy úgy beszéljek velük, ahogy az kell, és ez sikerül is általában.

– *És hogyhogy sikerül?...Bocsánat, inkább úgy kérdezem, hogy biztos van olyan, akinek nem sikerül, hogy kicsúszik órán vagy egy felelet közben. Annak mi az oka?*

– Szerintem nálunk is vannak sokan az osztályban, akik lehet, hogy nem az, hogy kicsúszik, hanem direkt mondják, tehát ööö, akiket egyáltalán nem érdekli az, hogy most a tanár mit fog mondani, ha ők ezt vagy azt mondják, és ha ők szlengben beszélnek, de persze van olyan, aki aki aki meg ööö próbál odafigyelni arra, hogy nagyon szépen beszéljen, de de bele...ööö...bele...belemond pár ilyen szlengszót, és nem tudja máshogy kifejezni magát, és akkor... Pont tegnapelőtt volt egy ilyen felelés, aki lány felelt és nem tudta már hogy kifejezni magát és és és csak mondta bele az ilyen...értelmetlen szavakat, a tanár meg csak nézett, hogy...

– *Tudnál példát mondani, hogy mit?*

– Például ööö nem is tudom, már miről volt szó, de az volt, hogy hogy egy férfinak nagyon...igen, azt hiszem, egy versről beszélgettünk, egy szerelmes versről, és hogy egy férfi írta, és hogy mennyire tetszik neki egy nő, és ebből kellett felelni, és amikor megkérdezte a tanár, hogy mit érez a férfi, akkor csak annyit mondott a lány, hogy „*nagyon nyomul rá, izé, kell neki*”, meg hát nem azt, hogy mondjuk *szerelmes*, vagy ilyesmi, hanem hogy *nyomul rá*, és nem tudott mást, nem tudta, ott egy percig gondolkozott rajta, hogy mit mondjon és csak annyit tudott kibökní, hogy *nyomul rá*.

– *És a tanár mit reagált?*

– Hát a tanár is mondta, hogy „*nem nyomul rá, hanem szerelmes*”.

– *Tehát kijavította, de ennyi.*

– Igen.

– *Nem pirított rá, hogy...?*

– Nem.

– *És szerinted tanároknak, meg főleg egy magyartanárnak mit kell csinálnia, hogyan kell ezzel bánnia?*

– Szerintem hogyha még nem beszél...nem káromkodik valaki, vagy nem ilyen trágár szavakat használ, akkor ööö akkor akkor kijavíthatja, esetleg hogyha például ez a feleléses példa, hogy „*nem nyomul rá, hanem szerelmes*”, kijavíthatja, de de attól még szerintem nem fogja tudni megváltoztatni a beszédstílusát, tehát ööö ő akkor is

szlengben fog beszélni, tehát hogy ha most azt mondja neki a tanár, hogy te most innentől ne beszélj így, akkor ugyanúgy, ugyanígy fog beszélni. Ööö de mondjuk hogyha csúnyán beszél vagy ilyesmi, akkor persze rászólhat meg kijavíthatja, de akkor se fog máshogy beszélni szerintem.

– *Tehát akkor valahol értelmetlen a munkája?*

– Ööö nem, nem azt mondom, hanem ööö tehát a tanárok is használnak szlenget, csak mondom az, hogy hogy mennyire erősen vagy mennyire kemény szavakat használ, vagy ööö vagy hogy mondjuk trágár szavakat használ-e vagy csak az ilyen lájtosabb szlenget... hogyha, mondom, hogyha valaki csúnyán beszél órán vagy valamilyen nagyon nagy hülyeséget mond, akkor kijavíthatja a tanár, de de attól még nem fog nagyban megváltozni, ugyanúgy megszokásból szlengben fog beszélni.

– *Igen, ez az érdekes, hogy megszokásból.*

– Hát ööö nekem is a nagybátyám, ő nagyon jó példa erre, mert szinte majdnem minden mondatában, hogyha nagyon belejön a magyarázásba, akkor minden mondatában benne van az a „b.meg” szó, tehát...és és nem tud...tehát rászólok, mindenki rászólt, hogy „Csabi, szépen beszélj”, de nem, akkor is.

– *Ő talán meg se hallja, hogyha nem szóltok rá. Magától nem is veszi észre.*

– [Tényleg]... Csak mondja.

– *Szóval ő meg se...föl se tűnne magának.*

– Nem, tehát épp mondja, hogy már észre se veszi.

– *S tanártól, politikustól...bocsánat, tanártól azt beszéltük...politikustól meg a médiaszemélyiségtől...*

– Ööö...politikus...hát szerintem...politikustól nem, nem elfogadható az, hogy szlengben beszél, tehát az a...az szerintem ilyen...tehát az már ilyen alapkövetelmény, hogyha...Tehát ha én politikus lennék, akkor biztos, hogy odafigyelnék, hogy hogy hogy a lehető leghelyesebben fejezzem ki magam, és nemcsak az, hogy ilyen elfogadható stílusban beszéljek, hanem az, hogy minél szebben tudjam azt elmondani, amit akarok, és nem az, hogy ööö tehát szlenget használni, egyáltalán nem szerintem.

– *És miért feladata ez a politikusnak?*

– Azt kell sugározni, hogy ő...tehát ő...hogy azzal, hogy szépen tud beszélni, s jól tud beszélni és nem használ ilyen szlengszavakat, azzal szerintem azt sugározza, hogy ő egy értelmes ember, és hogy és hogy és hogy tényleg tehát hogy a...hogy van esze és ki tudja fejezni magát és nem az, hogy egy...nem az, hogy egy...nem az, hogy buta vagy ilyesmi, hanem hanem azt sugározza, hogy értelmes, hogyha értelmesen is beszél és szépen beszél.

– *Mert ha nem úgy beszél, hanem használ szlengszavakat is, akkor meg már mindjárt az ellenkezőjét sugározná?*

– Ööö nem azt mondtam, hanem hogy...csak azt, hogy ööö úgy szeretik látni az emberek a politikusokat, hogy ööö nem az, hogy csúnyán beszélnek, vagy vagy vagy vagy bután fejezik ki magukat, mert szerintem, mondom, szerintem azt kell sugározni, hogy [...], vagy azt kell mutatni, hogy...kifelé, hogy értelmes ember és nem az, hogy ööö úgy beszél, mint egy...nem is tudom...mint egy nyolckerből jött valaki, ilyesmi.

– [haverod] *És ez mindenkire vonatkozik, tehát hogy ha értelmesnek akar tűnni, akkor ne használjon szlenget, ez mindenkire áll, vagy ez munkakörtől, életkortól függ?*

– Szerintem ööö tehát nekem is ööö vannak vannak srácok az osztályból, akik ööö akik...tehát mindenki használ az osztályunkból szlenget, meg a baráti köreimből is nagyon sokan...nem, mindenki használ szlenget, de ööö de de hát a legtöbb srác, akivel én barátkozok, az tehát azok értelmesek és hogyha felnőttekkel kell beszélniük, akkor

ugyanúgy, mint én, tehát ők félrerakják ezt és akkor a lehető legszebben beszélnek meg hogy...tehát tudják azt, hogy mikor kell szépen beszélni, de hogyha mondjuk öö együtt vagyunk, és elengedik magukat, akkor akkor persze ők használják a szlenget, de de emellett tök normálisak.

– *És szerinted kizsoríthatja a szleng a köznyelvet? Kerül egyszer túlsúlyba?*

– Szerintem öö hát ha nem is teljesen, de de de inkább a fiatalok, tehát a fiataloknál már sok mindent kizsorított...tehát öö...most így rengeteg példát nem tudok mondani, de de szerintem nagyon sok olyan szó van ma már, amit amit a fiatalok nem úgy mondanak meg nem is úgy írnak, ahogy kéne, hanem más más szavakat használnak.

– *És ez jó vagy rossz?*

– Öö fiataloknál hát inkább olyan viccesnek vagy egyszerűnek tűnik vagy mondom az, hogy rövidítéseknél, és öö és öö menő leszel tőle, de...meg hát mindenki ezt használja, és már megszokásból is mondd, de így kifelé szerintem, hogyha így felnőttel beszélsz úgy, mint a barátoddal, és úgy használod a szlenget egy felnőttel szemben, az szerintem öö egyből leesik neki, hogy ez így nem...nem jó.

– *És ki az, aki, akire valami negatív jelzőt írtál ezek közül, tehát például hogy mesterkélt, komolytalan, gyermeketeg vagy durva...?*

– Hm, vannak nekem olyan osztálytársaim, iskolatársaim, akik öö tehát akik csak így azért használják a szlenget, nem is azért, mert hogy nekik tetszene, vagy ilyesmi, hanem csakis azért, hogy hogy öö mondjuk meghallja az egyik osztálytársa, hogy ezt mondta, és akkor a többieknek megint tetszhet, akkor ő is onnantól kezdve használja és öö és tehát vannak vannak olyanok az osztályból, akik mondjuk az ilyen, hogy mondjam, menők, vagy a viccesek, és azok hogyha mondanak valamit, akkor mindenki tehát utána hónapokig csak az a téma megy.

– *És ők honnan szedik azokat?*

– Hát ők is másoktól.

– *És felnőttek közül van olyan, hogy nem illik hozzá a szleng valami miatt, hogy nem kéne használnia, mert ezek közül valamit bejelöltél nála?*

– Szerintem öö édesapámat, édesanyámat azt szeretném látni...vagy nem, nem azt szeretném látni, de az a helyes, hogyha valaki azt látja, hogy szépen beszélnek, és öö tehát hogyha nem használnak szlenget. Szerintem az a legjobb, hogyha a szülők, nagyszülők és a család, tehát azt látod tőlük, hogy hogy nem használnak szlenget és hogy akkor talán te is úgy leszel ezzel, hogy hogy hogy hogy nem kell öö szlenget használnod ahhoz, hogy érvényesülj.

– *Tehát akkor itt azt jelölted, hogy tőlük nem szeretsz szlenget hallani...*

– [Igen, igen.]

– *Aha... S akkor tanártól...mondjuk igen?*

– Tanárnak igent jelöltem, öö mert mert mondom, szerintem oldja vagy így nem lesz olyan feszűkös az óra, ha a tanárok használnak szlenget. Sokkal...ilyen jobb hangulatban fog telni.

– *De azért úgy is odafigyeltek a tananyagra?*

– Persze, hogyha a tanár tud fegyelmezni és meg tudja tartani a rendet, és, mondom, nem száll el, akkor persze.

– *Van olyan, aki...van ilyen, hogy tud is fegyelmezni és szlenget is mond néha?*

– Öö...persze, hát például az I. tanárnő, az a, az a legjobb fej tanár...tehát hogy ő...nagyon szeretjük, mert ő nagyon kedves és így jól tud beszélgetni velünk, de emellett így jól meg tudja tartani a rendet, tehát nem az van, hogy ordibálás órán és és és nincs nincs káosz, de de de emellett tök jól elbeszélgetünk vele.

- *És ő mondjuk mondhat ilyet, hogy Rómeó nyomul Júliára?*
- Igen, igen, tehát ő használja ezeket, igen.
- *És akkor, viszont ha meg valaki felelve mondja, arra meg rászól, vagy kijavítja.*
- Igen, hát ööö ő tanítja az anyagot, tehát ő tudja, hogy hogy hogy van ez az egész, meg hát nem véletlenül magyartanár, és ööö tehát ő használhatja ezeket, ezekkel szokta feldobni az órát, az ilyen mondatokkal, és ööö, de hogyha valakinek felelés van, akkor persze rászól, hogy azért kicsit szebben fejezd ki magad.
- *És hogyha ő így magyarázza az anyagot, akkor elvárhatja, hogy szebben adjátok ti vissza az anyagot?*
- Igen. Szerintem elvárhatja, mert hát ööö tehát nem mondom azt, hogy ööö hogy ő magyartanár, tudjuk, hogy szépen tudja kifejezni magát, de őt meg az érdekli, hogy mi milyen szépen tudjuk kifejezni magunkat, mert jó, hogy ő ő tud szépen beszélni és ezeket csak azért mondja, hogy feldobja az órát, de nekünk nem kell feldobni a felelést, mert nekünk csak az a fontos, hogy a lehető legszebben adjuk elő. Tehát ő azért használja a szlenget, hogy feldobja az órát, de amikor nekünk felelés van vagy olyan dolgozat, akkor nem kell beleírunk, nem nem írhatjuk bele, mert nem kell feldobnunk a dolgozatot, vagy a felelést.
- *Viszont nem tőle kéne megtanulni a köznyelvi szavakat, a szép kifejezőmódot?*
- [nevet] Hát ööö szoktunk néha fogalmazást írni meg hát nemcsak így szoktunk beszélgetni ilyen szlengben, hanem tehát így sokszor van olyan, hogy komolyan elbeszélgetünk az ilyen anyagokról, és ööö tehát akkor ő is, hogyha hogyha valami komolyabb anyag van, akkor akkor ő is odafigyel azért arra, hogy szépen szépen beszéljen és úgy adja elő nekünk, ahogy azt kell. Meg hát nálunk is rengetegen vannak az osztályból, akik ööö akik nagyon szépen fogalmaznak.
- *Összességében jónak tartod a szlenget, hogy van ilyen?*
- Ööö...hát én jónak tartom, de...de ez is, gondolom, változni fog, tehát amíg fiatal az ember, tehát addig használja erősen a szlenget, és és ööö...és tehát amikor amikor már ahogy ahogy komolyodik az ember szerintem elhagyja ezeket a szavakat. Nem is azt mondom, hogy mindegyiket, de az ilyen ööö leg...keményebb szlenget azokat elhagyja szerintem.
- *Nagyjából hány éves kortól?*
- Szerintem olyan...harminc fölött.
- *Azt hiszem, még az a kérdés maradt ki, kettő, hogy akartál-e leszokni a szlengről?*
- Nem, szerintem nekem nem kéne leszoknom a szlengről, mert annyira nem szoktam rá, meg így beszédben nem szoktam annyira annyira szlenget használni, és ööö hogyha a barátaimmal vagyok, akkor akkor tehát fel tudom vele dobni a mondatokat, vicceseket tudok vele mondani, de amikor meg felnőtellel beszélek, akkor teljesen félreteszem, tehát ööö...felnőtt, vagy akinek nem kell hallania, az nem hallja, hogy én szlengben beszélek, akikkel meg beszélhetek szlengben, azokkal meg nyugodtan, tehát velük velük nincs az, hogy most nem fogok szlengben beszélni, mert mert az nem jó, mert őket nem zavarja. De akiket tudom, hogy zavar, akkor ott visszafogom magam és nem fogok velük szlengben beszélni.
- *Olyan volt, hogy hozzád beszélt valaki, valamelyik fiatal és nem értetted, mert nem derült ki a szövegkörnyezetből, hogy mit akar mondani?*
- Persze, ööö szerintem a legjobb példa, van egy ilyen internetes játék, a WoW [nevet], és ööö én nem játszok olyat, de van egy ilyen, van a sulinkban egy az évfolyamunkon egy társaság, akik elég sokan játszanak vele, és amikor körülöttük állok és mondják ezeket a WoWos rövidítéseket, tehát én nem is értem, hogy egyáltalán miről beszélnek,

vagy akár ott vannak a ööö...mondom, a füvesek, akik ööö volt már ez, hogy buliban voltunk és ott álltam mellettük és hallottam, hogy miről beszélnek, nemcsak a fűről, hanem mindenféle drogról, és egyszerűen nem értettem, hogy miről van szó. Nem is tudtam hozzászólni a témához.

– *Gondolom ezt azért csinálják, hogyha, teszem azt, te rendőr lennél, vagy ha úgy állna egy rendőr mellettük, akkor az se hallja, se értse. Lehet ugyanúgy beszélgetni...*

– Akár az is lehet, de szerintem nemcsak az, hogy ööö egy az, hogy így rövidebben tudnak beszélni...így könnyebb kifejezniük magukat, akkor ez még azt is mutatja, hogy ők ebbe a társaságba tartoznak, tehát hogy...és hogy ők értik ezt a témát és tudnak erről mindent.

– *Még utoljára pár mondatot a celebekről, meg az ilyen újságíró, tévés személyiségekről, hogy ők hogyan viselkednek, hogy kellene?*

– Hát például ööö egy híradóstól ööö mondjuk...a híradóban nem az, hogy nem hallhatunk szlenget, hogy nem nem nem nem látjuk azt, hogy szlengben beszélnének a ööö a riporterek vagy akárki, tehát ööö...tehát szerintem az elvárható, hogy a híradóban ne beszéljenek szlengben, de például ööö mondjuk az ilyen kvizekben vagy vagy valóságshow-kban, mint ez a ValóVilág, ott ott ott nyugodtan lehet ööö ott se annyira keményen, de ööö de ott lehet tehát így viccesen, poénosan szlengben beszélni mondjuk a műsorvezetőknek.

– *És a lakóknak, a villalakóknak?*

– Villalakóknak? Ők meg úgy beszélnek, ahogy akarnak, tehát...

– *Tehát nincs rajtuk egy ilyen felelősség, hogy ott vannak a tévében, még ha nem is fizetett műsorvezetők, de ott vannak a tévében, rajtuk ez nincsen, hogy szépen kéne?*

– Ööö szerintem nekik ööö tehát amikor minden este megnézik az emberek egy órában, hogy mit csinálnak egész napon keresztül, és ööö tehát már már mindenki, majdnemhogy mindenki ismeri őket, de ők nem ismernek minket, nekik mindegy az szerintem, hogy hogy hogyan beszélnek, persze próbálják a legjobb formájukat adni, gondolom, de de de ööö ők már szerintem azt csinálnak és úgy beszélnek, ahogy akarnak.

– *Csak azért, mert nem ismernek minket személyesen?*

– Ööö nem, hanem most már márminthogy így beszélnek, tehát hogy úgy beszélnek, ahogy jól esik nekik, ez látszik is mondjuk, szerintem... Meg hát, mondom, már annyira ismeri őket mindenki, hogy ööö hogy már tehát így hogyha mondanak valami nagy hülyeséget, akkor akkor lehet, hogy mindenki a homlokát fogja és és csak néz, hogy ez mi volt, de de de így elnézik neki, mert mert met hát, mondom, minden este őt nézik, és és és most már nem nem zavarja őket, hogyha mondjuk esetleg káromkodik vagy szlengben beszél.

– *És az se kell hogy zavarja őket, hogy utána meg a fél országtól ezt lehet hallani? Egy-egy ilyen szállóigéjüket?*

– Ööö hát nem tudom...szerintem...engem engem zavarna, persze, hogyha hogyha hogyha valaki ööö vagy a fél ország arról beszélne, hogy én mit mondtam, de de de de ők nem véletlenül jelentkeztek a ValóVilágba, tehát ők bevállalták azt, hogy mindenki megnézzék őket és mindenki arra figyeljen, amit mondanak, tehát nekik már mindegy szerintem.

– *No, szerintem megvagyunk, úgyhogy köszönöm szépen.*

– Szívesen.

Pécs, 12. osztály, fiú
A felvétel ideje: 2011. március 31.

- *Mit írtál arra, hogy a szleng micsoda?*
- A szleng...fogalmat definiálni?
- *Nagyjából.*
- Hát végülis ez egy diáknyelv, mindenkori diáknyelvben alakul ki a szleng és a gengszternyelvnek a keveréke...Nagy hatással van rá a média, azért onnan táplálkozik az ifjúság manapság és ez is a probléma, mert nem nagyon olvasnak, szóval oké, hogy szlenget tanulunk, de azért mellé irodalmi nyelv az nem árt, s hogyha nem tudják ezt vegyíteni, s egyoldalú lesz a komm...hát a szókincsük és a kommunikáció, nem valami színes. S az nagyon fontos szerintem, hogy a szleng az nem összekeverendő a káromkodással, s ezt nagyon sokan félreértelmezik.
- *Sokan azt hiszik, hogy a szleng az sima káromkodás?*
- Hát hogy az olyan laza, nagyfiússá teszi az alkalmazóját...
- *És tudnál példát mondani akkor arra, hogy mi szleng?*
- Szleng? Szerintem például, vagy szerintem már ilyen elcsépett, mint a *zsír*, vagy a...a *vazze*, vagy a *bicikli*...Az különböző tevékenységekre utaló, mint a *biciklizés*, amit például a cigarettatekerés, legalábbis itt Pécsen ezt így szoktuk... Én szoktam szlenget használni, úgy, hogy megpróbálom ezt a balanszot megtalálni...hát azért nem minden helyzetben...bár azért igyekszem minden helyzetben használni, mert színesíti a beszédet, meg egy közvetlenebb kommunikációt eredményez, de azért hivatalos helyeken...meg az érettségi bizottság előtt azért eléggé rosszul venné ki magát.
- *De egy sima szóbeli feleletnél?*
- Hát azért már eléggé ismernek minket a tanárok, ismerik a stílusunkat, szóval ezzel nem lehet probléma.
- *Tehát akkor van, hogy nem is akarsz ott annyira figyelni, mert úgyis tudja, hogy nem ezen múlik?*
- Hát mondjuk szándékosan nem figyelek rá, de azért annyira ismerem magam, hogy igyekszem belevinni a tudományos szaknyelvet [...]
- *De azért vannak az osztályban olyanok, akik nem találják meg ezt a balanszot?*
- Hát nem tudom megítélni, hogy azért nem találják meg, mert nem tudják, vagy azért, mert játsszák az agyukat. De azért ide, úgy gondolom, hogy elég értelmes emberek járnak.
- *Tehát akkor lehet, hogy direkt mondják...*
- [Igen.]
- *...egy dolgozatban is, vagy írják le?*
- Szerintem ebben teljesen biztos vagyok, igen, szándékos ez a szlenghasználat.
- *Olyan nem volt, hogy valaki felelt és látszott, hogy keresi a szót, vagy hogy csak egy szleng jutott az eszébe?*
- Hát szerintem ez a kislányos zavarnak tudható be...a szituáció kihozza az emberből. De azért megesik az ilyen, hogy egy-két káromkodás egy-két osztálytársamból...hogy ha nem úgy reagálják le a dolgokat. Bár az már szociális háttérnek is betudható. [...]
- *Szóval akkor, gondolom, nemet írtál arra, hogy le akarsz-e szokni róla, nem?*
- Igen, nemet írtam és nagyjából ilyesmit is válaszoltam.
- *Mert hogy te megtalálod az egyensúlyt.*
- Igen.
- *És összességében jónak tartod a szleng létezését?*

- Jónak tartom, mert a nyelvújításra mindig szükség van, s ez a szleng, ami most van, ez egy folyamat útján áll.
- *S csak pozitívuma van a szlengnek?*
- Nemesak pozitívum van, az előbb említett, hogy a diákok meg az én generációm, ez a tizennyolctól húsz évig vagy lejjebb, elfelejtik a választékos beszédet [...] alkalmazkodni bizonyos helyzetekhez, pedig [...]
- *Tehát újít a szleng meg színessé tesz, de mégsem jó, hogyha valaki csak ezt használja, ezt az új és színes nyelvet?*
- Igen.
- *Mert milyennek gondoljuk azt?*
- Primitívnek, tájékozatlannak, alpárinak, és hasonló jelzők. Tehát mindenképpen negatív a...
- *[Mindenképpen negatív...]*
- ...kisugárzása az ilyen embernek. Természetesen ez akkor nagyon meg tudja lepni az embert, hogyha használja a szlenget, de mondhatok egy témáról egy olyan tudományos, vagy akár egy olyan választ összerak, ami meglepi az embert, hogy hú, azért mégis tud valamit... De azért, mert szlenget használ, egy professzor így beszél vagy akár egy tanár, például itt a történelemtanárunk, egyben osztályfőnökünk, S. György tanár úr, ő nagyon intelligens és tanult embernek tartjuk, ő ezt az egyensúlyt meg is találta.
- *Tehát nincs azzal gond, ha órán ő mond szlengszavakat is a magyarázatban?*
- Nem, sőt, tőle szoktunk venni kifejezéseket, mert szoktuk mondani, hogy a tanár a diáktól tanul, mi tőle tanulunk. Ez mindenképpen oldja az órának a feszültségét, hangulatjavító, és az is egy ilyen közvetlenebb, s azon kívül nincsenek magatartás-, tehát fegyelmezési problémák az órán [...]
- *S akkor ezt írtad példának arra, hogy a tanár hogy viselkedjen?*
- Nem ezt, nem tudom már, mit írtam, ez most...mert eddig nem jutott eszembe.
- *És magyarázatban mit reagáljon a tanár, hogyha valakinek kicsúszik egy ilyen szleng?*
- I. tanárnő is eléggé nyitott az újítások iránt, szóval nála se lehet probléma az ilyen.
- *És az jó, hogy nála ez nem probléma?*
- Szerintem jó, mindenféleképpen. Ezt az ágát is ismerni kell a nyelvnek, mert mondjuk a nagyszüleim is eléggé tájékozottak ilyen téren, tehát megértik a fiatalabbak nyelvét, de hogyha ezt nem tanulja meg az ember, akkor tényleg nem fog tudni érvényesülni, az életnek minden területe nem érti meg, ez a...ez a köznapi nyelv, s aztán...
- *Ezt ugyanúgy tudnunk kell...*
- Igen.
- *...ahhoz, hogy érvényesülni tudjunk?*
- Igen.
- *És egy tanár, politikus, médiaszemélyiség?*
- Egy politikus, ha szlenget beszél, szlenget használ, nem tudom, az erőltetett eléggé, és általában gúnyos [...] legalábbis én úgy vettem észre, hogyha szlenget beszélnek, akkor valami vetélytársat negatív jelzőkkel illetik.
- *Tudnál ilyen példát, eszedbe jutna valami?*
- Nem, most nem jut az eszembe... De azért ritka, hogy poli...bár most már egyre divatosabb, hogy a politikus megpróbál fiatalokat megfogni mindenféleképpen, s ezért igyekeznek alkalmazni, vagy jó szövegíróik vannak.
- *Hát akkor ők is direkt csinálják?*
- Ők ezt szándékosan, persze...
- *És mindenki érti ezt a szlenget, ami mondanak?*

– Megvan például, hogyha megnézünk egy március tizenötödiki beszédet, akkor evidens, hogy nem használnak szlenget, mert azért egy fiatal nem fog arra kimenni, bár ki tudja, de azért ez nagyon széles a közönség korosztályban. De hogyha egy...nem is tudom, hogyha...nem akarok politizálni, de hogyha az LMP tart egy sajtótá...nem sajtótájékoztatót, de ha egy simán gyűlést, akkor ott ilyen lazább hangvételben fogja tartani, mert az egyetemistákat és a gimnazistákat próbálják meg, vagy ez a célközönség. Míg egy Fidesz tart, ők nem így beszélnek, tehát nem mindig, hát vannak rá próbálkozások, de [...] azért használják a modern médiumokat erre.

– *Akkor azon ők nem aggódnak, hogy az oké, hogy a fiatalokat megfogják ezzel, de az idősek meg erre vajon hogy reagálnának?*

– Hát a Fidesznél szerintem, vagyis egy olyan politikai pártnál, ahol megvan a bázis és széles ez a bázis és erős, ott azzal nem lehet probléma...Ahol meg előszeretettel használják, ott meg pont ez a terv, ezzel próbálnak bázist [...] szimpatikussá tenni a [...]

– *Tévében hírességek?*

– Hát legtöbb...hát mindegyik celeb azért játssza az agyát, s azért szlenget használnak, mivel ez a divatos, úgyhogy nekik is meg kell tanulniuk, ha az embereket...Például ott van Gangsta Zoli, aki ilyen nagyon laza gyerek, hát nagyon laza arcát mutatja, de legalábbis szerintem ő egy elég intelligens ember, tehát ő megfelelő helyeken használja a szlenget, vagy Dopeman...tehát az ilyen [...] ezt nagyon jól tudják ötvözni...

– *A szövegben használják?*

– Igen, meg köznap...tehát hétköznapokon is.

– *És mikor nem?*

– Nyilván hivatalokban ők se fogják...

– *[Ezt tudjuk róluk?]*

– ...de erről így nem tudunk...

– *Azt mondd, hogy a nagyszüleid tájékozottak. Akkor előttük is simán használsz ilyen szavakat?*

– Merek, tehát nekem ez természetes, és ők is használnak, szerintem ez is egy közvetlen kapcsolat, kedveskedő is, meg ez, a nagyszüleimre meg a családomra jellemző, hogy nem ilyen befásultak és ez a világhoz való hozzáállásuk...szóval nálunk ez így...

– *Szüleid?*

– Úgy írtam le a lapra, a feladatra, hogy szüleim hogyha mit használnak, arra nem írtam konkrét példákat, ilyen nagyjából így behatárolni próbáltam a véleményem róla...A szüleim, hát nagyjából így édesapámnak a stílusa hatott rám a legjobban, szóval ők nagy lázadók voltak, tehát [...] így a nyolcvanas években, punk haj ...ez hatott rájuk elég rendesen, ezáltal rám is, ezek az eszmék és mozgalmak, de ezen kívül rendkívül intelligensek és az általános műveltségük magas.

– *Akkor te olyan embertől szeretsz szlenget hallani, akitől tudod, hogy egyébként képes másmilyenre is?*

– Igen, intelligens...

– *Tehát azzal akkor nincs gond, ha olyan használ?*

– Nincs. Például ott van Földes László Hobo is, hát ő szerintem Magyarországon az egyik legintelligensebb ember így ott az irodalmi...beszélhetünk irodalmi életről, s mégis koncerten vagy akárhol egy esten simán használt szlenget annak ellenére, hogy 66 éves...bár nem néz ki annyinak!

– *Itt ezeknél mit jelöltél, mire használják a szlenget, vagy te vagy mások?*

– Az egyszerűbb és rövidebb, gyorsabb, azt bejelöltem, hogy én erre használom, szerintem mások is...

- *Ezalatt mit értesz? Egy példát tudnál mondani?*
- Mondjuk a technika fejlődésével, msn, chat meg hasonlókat, ott mindig szlenget használnak.
- *Tehát ez arra vonatkozik, hogy akkor azt írod, hogy vok a vagyok helyett, mondjuk?*
- Ezt kiírom, de lehet, például igen, erre...vagy az ilyen közvetlenebb baráti körben, akik ismernek, ugye félszavakból is megérti egymást az ember, akár szlenggel is, ez rövid és gyors, mondtam, hogy mások is arra használják.
- *Tehát úgy is, hogy például valaki ilyen példát mondott a másik osztályból, hogy a fless, vagy a flessel, s hogy ezt ugye köznyelven nagyon bonyolultan ...lehetne csak elmagyarázni, tehát ilyen értelemben is rövidít?*
- Igen.
- *Tehát nincs igazából köznyelven.*
- Igen, vagy az említett teker...biciklizés, tehát azt elmondani...
- *Még mire vonatkozik a biciklizés?*
- Hát úgy most így szlengben, vagy általában?
- *Hát szlengben.*
- Hát ez a tekerés, csak cigitekerés, és hát nem tudom, mire használjuk.
- *És füves cigire, vagy sima cigire is?*
- Füves cigire.
- *Simára nem?*
- Arról nem tudok.
- *És még?*
- Ez az oldottabb, kötetlenebb társalgást biztosít, szintén ugyanezt jelöltem... Hát hogy színesebbé, változatosabb, érdekesebbé teszi a beszédet...végülis erre is be lehet jelölni, mert ez egy [...], hogy alapvetően a szókincsét színesebbé tudja tenni.
- *Viszont ha meg csak azt, akkor meg pont nem színes...*
- [Igen.] Humorosnak humorossá teszi a beszédet, ez egyértelmű...Személyiséget kiemel...énszerintem nem, mert mindenki használ szlenget és ez egyáltalán nem egyedi. Megszokásból én nem szoktam használni szlenget.
- *És mások? Van olyan, aki csak azért mondja, mert a többi is?*
- [Van.] Biztos vagyok benne, hát ez is a...egyéni érdekeket akar érvényesíteni, hogy kedveljék, vagy hogy be tudjon illeszkedni...ilyen különböző érkérfolyamatoknak a terméke...Erősíti a csoport, közösség összetartozását – én ezt nem jelöltem be, viszont mondjuk adott egy banda, akik szlengben beszélnek, megvannak a külön kis kifejezések, vagy akár társadalmi rétegeknél is, mint például Ameri...USA-ban még a blueskorszaknak az elején teljesen külön nyelv, vagy gengszternyelv, meg hasonlókat.
- *Olyan nincsen, hogy egy osztálynak van valami tipikusan szleng szava, vagy valamilyen szava, amit másik osztály nem ért, vagy csak utólag megtudta, mit jelent?*
- Elképzelhető, hogy van, ami említettem, a tanárunktól amit hallunk, most S. tanár úr nem tanítja a másik osztályt. De tudomást szereznek róla...
- *Hát vagy egy másik iskolában, ahol nem tanít...*
- Igen.
- *...és akkor ezt csak a deákosok tudják.*
- [Igen.]
- *Mondjuk ilyen értelemben gondoltam arra, hogy erősíti az összetartozást.*
- Igen... Lázadást fejez ki...hát lázadás...ezt nem jelöltem be, de ez szerintem lázadást kifejezhet.
- *Tehát akkor azt nem jelölted be, hogy te, de mások...*

- [...hogy én, de mások] lehet erről szó. Vagy ha nagyon úgy nézem, talán még nálam is, mert...
- *Milyen értelemben lázadás ez?*
- Társadalmi normák ellen lázadás.
- *Csak azért? Esetleg sok ember előtt, vagy tanár előtt, hivatalos helyen csúnya szót, hogy polgárpukkasszak?*
- Igen, egy kis polgárpuki sosem árt... azért én is régen eléggé ilyen elveket vallottam, régen, most már állítólag megkomolyodtam, de nekem azért volt színes hajam meg... De hivatalos helyeken sosem használtam. Vagyis hát csak akkor nem, hogyha megüthettem volna a bokámat miatta, meg azért igyekeztem kiöltözni érettségire és hasonlók.
- *Kisérettségire?*
- Igen, meg előrehozott érettségire. Tiszteletet ilyen helyen meg kell adni. Nemcsak azért, mert más is megadja, hanem leértékelhetik már egyénileg...ebbe bele kell gondolni, hogy a végtelenségig nem... Elégedetlenséget fejez ki a meglévő nyelvi formák iránt – ezt bejelöltem, hogy mások, azt nem jelöltem be, mert a nyelv az folyamatosan változik, de azért vezetik be a szlenget, hogy színesíti...
- *Az, hogy elrejt mások elől, arra vajon használja bárki?*
- Lehet, hogy aki egy kicsit zárkózottabb...depressziósabb hangulatában, aki nem ismeri fel a személyiséget...
- *Itt arra gondoltam főleg, hogy úgy nyelvileg elrejtőzni, hogy mondjuk ilyen füvesek... hogy ugye ha ezt mondom, hogy biciklizek, akkor ugye lehet, hogy egy tanár vagy egy rendőr áll mellettem, de nem tudja, hogy én mire gondolok...*
- Ja, igen, ez...hát ez is a közösség, a külön csoportot erősíti... Igen, ez így...
- *Még megnézem, mi van... Minden alkalommal megértetted-e, megérted-e, ha valaki szlenget használt?*
- Erre azt írtam, az esetek 95%-ában inkább megérttem, viszont vannak olyan társadalmi rétegek és csoportok, akiknek a nyelvezetét nem vagyok hajlandó...vagy nem értem meg és nem is vagyok hajlandó megérteni vagy megtanulni...
- *Nem is érdekel?*
- Igen, azonosulni nem akarok, nem szeretnék vele.
- *De hogyha valaki ilyen beszél hozzád, akkor...persze nem azonosulsz vele, csak használ egy ilyen szót, ami miatt nem érted a mondatot. Akkor arra rákérdeztél, vagy...?*
- Igyekeztem kitalálni, ha nem ment, akkor rákérdeztem, de általában aki ilyet használ, az nem tudja körülírni...
- *És akkor kinevetett ezért, vagy így leszólt, hogy most ezt minek kérdezed?*
- Hát hogyha nem ismer, akkor kinevetett, ha ismert, akkor meg nem.
- *Kiszorítja-e a szleng a köznyelvet? Lesz-e ilyen, vagy van-e ilyen most?*
- Amit mondtam, hogy a média hatása... Lehet, hogy kiszorítja teljesen, ez nem a média hibája, hanem az embereknek a magukkal szemben nyújtott igénytelensége, hogy lusták a kezükbe venni egy könyvet, vagy egyáltalán tájékozódni.
- *És akkor emiatt el lehet jutni oda, hogy többen fognak szlengszavakat ismerni és azokat nagyobb arányban, mint köznyelvi szókincset?*
- Igen, elképzelhető, a tudományos nyelvről nem is beszélve. Azt eddig se ismerték, meg ezek után pláne nem, s ezt szabályozni egyáltalán nem lehet. Rendeletekkel, vagy ilyenekkel...tehát az olvasást nem lehet rákényszeríteni senkire sem.

– *De az például szabályozva van, ha nézted az érettségi útmutatót a magyarnál, hogy le kell pontozni azt, hogyha a fogalmazás „olykor a köznyelvitől eltérő – például szleng”. Ez például egy szabályzás szerintem.*

– Igen.

– *És ez vajon hatékony, hogy mondjuk ezért pontot vonnak le a diáktól érettségien, akkor emiatt fog rá figyelni, vagy fog érte tenni valamit? Vagy azt mondja, hogy rááldoz néhány pontot és ez van.*

– *Aki tovább akar tanulni, az figyel rá. Aki nem, az meg úgyse tudna. Szerintem akinek van továbbtanulási szándéka, az meg tud szólalni értelmesen bármilyen közegben. [...]*

– *Azt hiszem, már csak az maradt, hogy...itt nagyjából, most nem kell az egész táblázatot elmondani, hanem hogy ebből a negatívumokat, azt kikre írtad? Mondjuk, hogy bizalmaskodó?*

– *Bizalmaskodóra...hát politikusra is lehetne írni...tanárra...*

– *Olyan tanár, aki mondjuk nem tisztelitek annyira, nem szeretitek, de azért ő is próbál szlengszavakat használni?*

– *Igen... Hát testvéremről nem tudok nyilatkozni, mert nincs, nem rendelkezem, akár egy iskolatárs is lehet, akivel nincs annyira jóban az ember, egy ilyen távoli ismerős vagy sima ismerős... Durvát, hát azt lehet írni szintén politikusra is, tanárra, ha tanárnak az a...szándéka, hogy kicsit nyomatékosítja...nyomatékosítsa a mondanivalóját... Politikusok mindig nagyon durvák valakivel...*

– *Van olyan, aki gyermektegg attól, hogy szlengszavakat használ?*

– *Hát...akár szülőknél is kijöhet ez, de szerintem bárki, a felsoroltak közül bárkinél... bárkire rá lehet aggatni ezt a jelzőt.*

– *Vagy azt is, hogy komolytalan.*

– *Igen. Mesterkéltet azt politikusra.*

– *Hogy nem illik hozzá?*

– *Igen.*

– *És amikor ezt így megérezitek, hogy...biztos van olyan tanár, nem, aki így próbálkozik ilyen szavakat...*

– *Igen.*

– *...akkor ővele milyen a viszony, vagy hogy reagáljátok le az ilyen szavait?*

– *Személy szerint én nem szoktam negatívan lereagálni, inkább így magamban elrendezem.*

– *S hogy rendezed el?*

– *Hát mosolygok egyet, tehát nem sértem meg vele, hogy ez most rossz volt, vagy erőltetett. De azért az osztály néha fölhördül, fölmorajlik az ilyen szavakra.*

– *És akkor szimpatikus ettől ez a tanár, hogy megpróbál a ti nyelveteken beszélni, vagy inkább ciki?*

– *Ez attól függ, hogy milyen a viszony alapvetően az osztállyal, mert például hogyha rossz a viszonya és úgy, akkor ez egyértelműen ellenszenves, viszont ha csak simán unalmas, akkor azért pozitív, hogy már próbálja színesíteni a nyelvet.*

– *Tehát akkor ha eleve nem jó a viszony, nem jó érzéseket tápláltok felé, akkor úgyse tud segíteni ezen azzal, hogy így beszél?*

– *[Hát bármit csinál,] az negatív.*

– *Tehát nem a szlengen múlik.*

– *Igen. Az súlyosbító körülmény.*

– *Jó, azt hiszem, hogy végeztünk nagyjából...de nem akarom beléd fojtani a szót, ha van még valami...?*

- Nincsen szerintem.
- *Akkor köszönöm szépen.*
- Én köszönöm.